

636'42

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE
İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BATI CEPHESİ'NDE İAŞE

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN

Yrd.Doç.Dr. Kemal ARI

Sayim TÜRKMAN

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ANKARA , 1997

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

I - YUNANLILARIN BATI ANADOLUYU İŞGALİ VE KUVAYİ MİLLİYE DÖNEMİ

A-GENEL DURUM

1- Siyasi Ve Askeri Durum	9
2- İzmir'in İşgali ve Yunan Mezalimi	16
3- Kuvayi Milliye'nin Kuruluşu	22

B- BALIKESİR VE ALAŞEHİR KONGRELERİNDE ALINAN KARARLAR VE KUVAYİ MİLLİYENİN İAŞE İKMALİ

1- Balıkesir Kongresi	26
2- Alaşehir Kongresi	30
3- Milli Kuvvetlerin Örgütlenmesi	40
4- Kuvayi Milliye Döneminde İaşe İkmali	44
a - Genel	44
b - İaşe İkmali	45
5- Heyeti Temsilîyenin Kaynak Tedariki	50

II - DÜZENLİ ORDU DÖNEMİNDE İAŞE İKMALİ

A- MİLLİ HÜKÜMET DÖNEMİNDE EKONOMİK DURUM VE İAŞE İKMALİ

1 -Düzenli Ordunun Kurulması	55
2 -Bölgenin Ekonomik Durumu ve İaşe İkmali	58
a- Bölgenin Ekonomik Durumu	58
(1)- Genel	58
(2)- Sanayi	58
(3)- Tarım	59
b-Rus Yardımları	64
c-Menzil Hizmetleri ve İaşe İkmal Usulleri	69
3 - 28 Eylül 1920 Durumuna Göre Erzak Ambarların Yerleri ve İkmal Akışı	72
4 - Garp Cephesi Komutanının 18 Kasım 1920'de Cepheye Verdiği İaşe İle İlgili Emir	73

B- İNÖNÜ MUHAREBELERİ , MENZİL TEŞKİLATLARI VE İAŞE İKMALİ

1 - Birinci İnönü Muharebesi Ceryan Tarzı	74
2 - İkinci İnönü Muharebesi Ceryan Tarzı	77
3 - Menzil Teşkilatları	82
4 - İnönü Muharebelerinde Yiyecek Maddelerinin İkmal	86

C- KÜTAHYA - ESKİŞEHİR MUHAREBELERİ VE İAŞE İKMALİ

1 - Kütahya - Eskişehir Muharebelerinin Ceryan Tarzı	91
2 - Yiyecek Maddelerinin İkmali	94
3 - Tekalifi Milliye Emirleri	98

D- SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ VE İAŞE İKMALİ

1 - Genel	106
2 -Yunan Taarruzundan Önce Genel Askeri Durum	108
3 - Sakarya Meydan muharebesinin Ceryan Tarzı	109
4 - Takip Hareketi	112
5 - Yiyecek Maddelerinin İkmali	114

E- BÜYÜK TAARRUZ VE İAŞE İKMALİ

1- Hazırlık Dönemi	123
a- Dış Siyasi Durum	123
b- İç Siyasi Durum	125
c- Askeri Durum	126
(1)- Türk Silahlı Kuvvetleri	126
(a)- Kara Kuvvetleri	127
(b)- Deniz Kuvvetleri	127
(2)-Yunan Silahlı Kuvvetleri.	128
(a)- Kara Kuvvetleri	128
(b)- Deniz Kuvvetleri	128
(c)-Hava Kuvvetleri	129
d- Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık Görev ve Yetkilerinin Yeniden Uzatılması İle İlgili Kanun	129
e-Büyük Taarruz İçin Hazırlık Emri	130
2- Büyük Taarruzun İcrası	131
3-Yurt İçi Menzil Teşkilatlarının Son Durumu	137
4- Büyük Taarruzda İaşe İkmali	143
a- Genel	143
b- İaşe Maddelerinin Parayla Piyasadan Alınması ve İaşe Buhranı	152
5- Harp Encümeninin İaşenin Tedariki ve Nakliyesi ile İlgili Çalışmalara ve Almış Oldukları Kararlar	158

SONUÇ

BİBLİYOGRAFYA

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.d	: Adı geçen dergi
a.k.t	: Aktaran
A.T.T. B	: Atatürk Tamim Telgraf ve Beyannameleri
ATASE	: Askeri Tarih Stratejisi Etüt Başkanlığı
Arş.No	: Arşiv Numarası
bkz.	: Bakınız
B.M.M.	: Büyük Millet Meclisi
Bşk	: Başkanlığı
c	: Cilt
Dos. No	: Dosya Numarası
F	: Fhrist
Gnkur.	: Genel Kurmay
K.K.K.	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
ks.	: Kısım
Kls. No	: Klasör Numarası
nok.	: Noktası
S	: Sayfa
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.T	: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
T.İ.H.	: Türk İstiklal Harbi
Tug. K.	: Tugay Komutanlığı
y.bkz.	: Yine bakınız
y.	: Yıl

ÖNSÖZ

Türk Kurtuluş Savaşı, bağımsızlık savaşı veren ulusların düşmanla ve yokluklarla nasıl mücadele edileceğini gösteren önemli örneklerden biridir. Su sebeple de hakkında sayısız eser yazılmıştır. Yaptığım araştırmalarda Kurtuluş Savaşı'nın siyasi ve taktik boyutu derinlemesine incelenirken lojistik yönünün birkaç eserle sınırlı kalması , beni bu hususta araştırmaya sevk etmiştir. Napolyon lojistiğin savaş içindeki önemini anlatmak üzere şu veciz ifadeyi kullanmıştır: “Ordu midesinin üzerinde yürür”.

Kurtuluş Savaşı'nda İaşe, Lojistiğin temel unsurlarından biri olmuştur. Bu konu da daha önce tek başına yayınlanmış bir eser olmamakla beraber, Genel Kurmay Askeri Tarih Strateji Etüd Başkanlığının yayınlamış olduğu “Türk İstiklal Harbi, İdari Faaliyetler C.VII” kitabı Kurtuluş Savaşı'nın Lojistik yönünü bütün halinde ele alırken, iaşe konusunu da lojistiğin bir bölümü olarak bu kitaba dahil etmiştir. Kaynağın sınırlı olması sebebi ile araştırmamı Gnkur.ATASE Arşivin de derinleştirerek, döneme ait temel eserlerden de yararlanarak literatürü zenginleştirmeye çalıştım.

Yüksek Lisans Tezim, İaşe ile ilgili hususları tarihsel gelişimi içinde ele alırken, Kurtuluş Savaşı'nda geçen önemli hadiselerle yer vererek okuyucuya bir bütün olarak faydalı olmayı hedeflemiştir.

Çalışmalarım boyunca bana yardımcı olan ve özellikle arşiv çalışmalarında bana cesaret veren Hocam Yrd.Doç.Dr.Kemal Arı'yı ve Hocam Prof.Dr.Ergün Aybars'ı katkılarından dolayı minnetle anıyorum. Gnkur. ATASE Başkanlığı'nda görevli personelden Erbil Koparan, Sema Kiper, Zafer Erzan, Gülümser Mutlu ve Yetkin Doğan'a, Yazım işlerinde sabırla bana yardımcı olan kıymetli dostum Osman Altun ve Fatma Karataş'a , ayrıca kıymetli eşim Sema Türkman'a şükranlarımı arz ederim.

Sayim Türkman

Ankara, 1997

GİRİŞ

19'ncu yüzyıla gelindiğinde, Avrupa kuvvet dengesinin şartları ve unsurları büyük değişiklik göstererek Osmanlı Devleti zayıf kalmıştır. Osmanlı Devleti dış tehditlere karşı ayakta kalabilmek için , yanına bir büyük devleti almak suretiyle bir denge meydana getirerek varlığını korumaya, dağılma ve yıkılmasını önlemeye çalışmaktaydı¹ . Buna Armaoğlu' nunda ifade ettiği gibi “ Denge Politikası” denmektedir. Aynı politika Atatürk döneminde ve halen günümüzde de sürdürülmektedir.

İtilaf devletleri yaptıkları gizli anlaşmalarla Osmanlı Devletini kağıt üzerinde parçaladılar² . Rusya'nın ısrarla zorlaması üzerine 1915 yılının Mart ve Nisan aylarında Fransa, İngiltere ve Rusya kendi aralarında bir gizli anlaşma yaparak İstanbul ve Boğazlar bölgesi Rus hakimiyetine tahsis edildi. Aynı şekilde 26 Nisan 1919'da Londra'da İtalya, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan Londra gizli anlaşmasıyla ; İtalya elinde bulundurduğu 12 ada üzerinde tam hakimiyetini sürdürecektir, ayrıca Antalya ve çevresinde İtalya'ya adilane bir pay verilecekti.

9 ve 16 Mayıs 1916 tarihleri arasında Fransa ve İngiltere arasında yapılan gizli görüşmeyle Ortadoğu şu şekilde paylaşılacaktı³ : *“Suriye'nin Akkandan itibaren kuzeye doğru bütün kıyı bölgesi ile Adana ve Mersin bölgeleri Fransa'nı olacak. Bağdat Basra arasındaki Dicle ve Fırat bölgesi de İngiltere'nin olacak. Geri kalan Osmanlı topraklarında bir Arap devleti veya Arap Devletleri Federasyonu kurulacak. Bu Arap devleti veya Federasyonu da İngiltere ve Fransa arasında nüfus bölgelerine ayrılacak . Akka-Kerkük Fransız bölgesi , güneyde İngiliz Bölgesi olacak. Yunanistan ise , bu savaşın Almanya'nın, kazanması halinde onun müttefik olan Türkiye 'den destek bularak Yunanistan'a saldıracağını ayrıca savaşa katılmadıkları takdirde Anadolu Helenizm'i idealinin ortadan kalkacağını ve İtalya ile birlikte diğer İtilaf devletlerinin de Anadolu'yu paylaşacağına inanıyordu.”*

Yunan tarihçi Panayotis Pipinellis, Yunan emperyalizmin amacı olan megalo idea (Büyük İdeal) 'yı şöyle tanımlar⁴ : *“... Yunan varlığının anlamı Yunanistanı tüm Yunan ırkını bir sınır içinde toplayacak , birleşik ulusal bir devletin çekirdeği haline gelmeye zorluyordu... Herkes kendisini Bizans İmparatorluğu yeniden canlandırma hayaline kaptırmıştı...”*

1. Fahir Armaoğlu. 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980) , Ankara, 1983, s.43.

2. Gothard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı ile ilgili İngiliz Belgeleri , Çeviren Cemal Köprülü, 2. Baskı , Ankara, 1986, s.206-220 .

3. Sabahattin Selck. Anadolu İhtilali, Güneş Maatbacılık, Ankara , 1963, s.24-26 .

4. Salahi R.Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika , c.I, 2 nci Baskı, Atatürk Kültür Dil ve Traih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara , 1987 , s.30.

Almanya yanlısı Kral Konstantin ile uzun siyasi mücadeleden sonra Venizelos bir ihtilal hükümeti kurarak 1 Temmuz 1917'de Osmanlı İmparatorluğuna savaş açtı. İsmet İnönü'nün görüşüne göre ; Birinci Dünya Harbi daha 1910'da kaçınılmaz hale gelmişti. Sebebi de kırk yıldan beri birikmiş olan siyasi ihtilafların, görüşme yoluyla çözülecek halde olmamasından kaynaklanıyordu⁵.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Almanya'nın yanında muharebeye katılmış ve birçok cephede teknik yetersizliklere rağmen kahramanca çarpışmış ancak savaşın sonunda müttefiklerin yenilgiye uğraması neticesinde onlarla birlikte yenik sayılmıştır. Gelişmiş Avrupa ekonomilerinin ezici rekabeti karşısında hammadde ve yiyecek satan ve imal edilmiş madde satın alan bir ülke durumunda olan Osmanlı İmparatorluğunda temel sanayinin gerçekleştirilememişti⁶. 1850 yılına kadar Osmanlı Devletinin katma değer mevcut dış borcu değildi. Ancak Kırım savaşı sonunda 1854'te alınan ilk borçla beraber bu borçlar çığ gibi büyümüştür. Borçların ödenmesi için 20-12.1881 tarihinde ünlü Muharrem kararnamesi ile "*Düyunu Umumiye*" yönetimi kuruluyor ve yurdun en güvenilir kaynaklarına el uzatarak borç karşılığında ekonomiyi sömürüyordu. 1914 yılında dış borç toplamı, Düyunu Umumiye yönetiminin Paris Maliye Konferansına verdiği rapora göre 153.7 milyon Osmanlı Lirası idi⁷. Milli Mücadele başlarken bu borçların tamamı mevcut olduğu gibi dört yıl süren savaşın etkisi ile ülke ekonomik açıdan tam bir harabe görünümündeydi. Kurtuluş Savaşı'nın başında borçlarının faizlerini bile ödemeyecek duruma düşen Osmanlı Devleti Avrupa'nın teknikte ve sanayide ileri seviyede olması, 1740'tan beri devam eden kapitülasyonlar nedeni ile ticari açığın gitgide büyümesine sebep olmuş ve savaşların da olumsuz etkileri ile ekonomi dar boğaza girmişti⁸.

1924 yılında E.G.Mears yayınladığı "*Modern Türkiye*" konulu yazısında Osmanlı ekonomisini şöyle tasvir ediyordu⁹ : "*Yabancı sermayenin etki alanının Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha geniş olduğu bağımsız bir devlet herhalde yoktur. Bu miras, sadece ekonomik girişimleri ilgilendirmekle kalmaz, Türkiye'nin politik ve toplumsal hayatının tümüne etkilerini yayar... Siyasi denetim sağlamanın en güvenceli ve en basit yöntemlerinden biri sermaye kaynakları üzerinde egemenlik sağlamaktır ... Eski Osmanlı İmparatorluğu*

5 .İsmet İnönü, *Hatıralarım* (1884-191), Hazırlayan Sabahattin Selek, Burçak Yayınları, İstanbul, 1969, s.207-208.

6 . A.Gündüz Ökçün, *Osmanlı sanayi 1913-1915 İstatistikleri*, 2. Baskı, Hil Yayınları,, 1970, s.3.

7 .Tevfik Çavdar, *Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzarai Umumiye*, Milliyet Yayınları, 1971, s.167.

8. *Türk İstiklal Harbi*, c.VII, İdari Faliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923) Gnkur. Basımevi, Ankara, 1975, s. 8

9 .Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi*, 2. Baskı, 1987, s.11.

şasıllacak derecede dış mali çıkarlara ipotek edilmiş durumda idi ”. Bu ifadeler Osmanlı ekonomisinin nedenli bir şekilde yabancı devletlerin kontrol ve sömürgesi halinde olduğunu göstermektedir.

Mücadeleye başlandığında bütün şartlar cesaret kırıcı idi. Ama, para meselesi hepsinden zor görülüyordu. Ne zengin bir burjuva sınıfı, nede bol paralı devlet kasaları mevcuttu. Aksine 400-500 milyon Lira borcumuz vardı. Milli Mücadelenin bu maddi ve mali külfetinin büyük bir kısmını “*nakdi ve aynı tebberii*” adıyla ondan sonra “*vergi*” ve “*tekalifi harbiye*” olarak hepsini halk çekmişti¹⁰. Tarımda istenen toprak miktarı az olmakla beraber ilkel yöntemler ve eski araçlar kullanıldığından istenen verim elde edilememekteydi¹¹.

1- **Sanayi** : Osmanlı İmparatorluğunun çağının koşullarına göre çok geri bir sanayiye sahip olduğu bilinmekteydi. Devletin öncülüğü ile kurulmuş birkaç fabrika ile yabancı sermayenin meydana getirdiği tesisler dışında imalat sanayi kesiminde hemen hiçbir faaliyete rastlanamamaktaydı¹². Bursa’da birkaç ipek fabrikası, bazı büyük şehirlerde özellikle İstanbul’da un ve kumaş fabrikaları bulunuyordu. Ayrıca, İstanbul ve civarında yalnız sınırlı bir ölçüde top, tüfek ve bir kısım cephane yapabilen askeri fabrikalar da ordunun ihtiyacını karşılayacak durumda değildi.

2- **Ticaret** : Osmanlı ticaretinde gayri müslimler önemli bir rol oynamıştı. Devlete cizre vererek askerlikten muaf tutulmuşlar, buda ticaretteki etkinliklerini arttırmıştı. Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler İstanbul, İzmir, Bursa, Selanik gibi büyük ticari şehirler başta olmak üzere Anadolu’nun her yerinde etkin bir halde ekonomide ki yerlerini almışlardı.

C.İssawi’nin verdiği rakamlara göre Osmanlı iç ticaretinde 1912 yılı ticaret payı şöyleydi¹³:

Türklerin payı	:%15
Rumların payı	:%43
Ermenilerin payı	:%23
Yahudi ve diğerlerin payı	:%19

Buda iç ticaretin %85’in gayri müslim vatandaşların elinde olduğunu göstermektedir. Dış ticaretin önemli bir kısmını tarım teşkil etmekte idi. Bazı tarım ürünleri ihraç edilirken büyük oranda ithalat yapılmaktaydı.

10. Selck, Anadolu İhtilali, s.106.

11. İdari Faaliyetler, s.1-8.

12. Tevfik Çavdar, Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzarai Umumiye, s.44.

13. Ali Güler, Türkiye’de Gayri Müslimler (Sosyo Ekonomik Durum Analizi), Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996, s.106-108.

3- Ulaştırma :

a-) Karayolları : Karayolları tamamen yetersiz olup, özellikle doğuda mevcut geçitle kışın kapanmakta idi. Kafkas cephesi, iklimin sertliğinden ve yolların yetersizliğinden dolayı hem hareket hemde lojistik destek yönünden büyük zorluklar meydana getiriyordu. Anadolu'nun hemen her tarafında yılın her mevsiminde ulaşım açık yol mevcut değildi. Bölgedeki yollar 3-5 metre genişliğinde ham zeminli, engebeli bir yapıya sahipti. Çoğu kez kervanların ve yaylı arabaların sık sık geçtiği dere boyunda toprak sertleşerek kendiliğinden yol haline gelmişti. Anadolu da beş ana karayolu mevcuttu¹⁴ . Bu anayolların dışında ayrıca illerle bağlantılı basit ve kullanışsız yollar vardı . Uzak, ulaştırma ve taşıma da demiryolu olmayan kesimlerde develer yük ve insan taşımacılığında önemli rol almıştır. 1919 yılında 1000 adet otomobil mevcut olup, bunun ancak 200 adedi Anadolu 'da bulunuyordu.

b-) Deniz yolları : Birinci Dünya savaşı sırasında İtilaf Devletleri karşısında yalnız Marmara Denizinden yararlanılmış, Ege ve Akdeniz'e egemen olan müttefik devletler karşısında bu denizlerden yararlanılmamıştı. Karadeniz'de ise, esaslı bir deniz ulaştırması mevcut değildi. Deniz taşımasında taka ve motorlar Milli Mücadelede tek deniz ulaşım flosunu oluşturmuş ve büyük hizmetler görmüştür¹⁵ . Milli Mücadele başında demiryolları ilkel ve ihtiyacı karşılamaktan uzak bir görüntü arz ediyordu.

Mevcut demiryolu hatları aşağıya çıkarılmıştır¹⁶ .

1. Anadolu demiryolu (İstanbul-İzmit-Eskişehir)
2. Bağdat hattı (Eskişehir-Afyon-Konya-Adana-Halep)
3. Mersin-Tarsus-Adana
4. İzmir-Aydın
5. İzmir-Salihli-Alaşehir-Uşak-Afyon
6. İzmir-Manisa-Soma-Bandırma
7. Mudanya-Bursa

Bu hatların tamamı yabancı şirketle tarafından işletilmekteydi. Eldeki lokomotif sayısı 280, vagon sayısı 720, yük vagonu ise 4500 idi. Eldeki teknik imkanlar ancak 100 lokomotif çalıştırabilecek yeterliliğe sahipti.

14. Çavdar, a.g.c , s.82-83 .

15. A.g.c, s.85.

16. A.g.c, s.80.

Osmanlı Devleti demiryolu yapımı bakımından Anadolu'yu çok ihmal etmiş, siyasi ve ekonomik sebepler dolayısı ile Rumeli, Suriye, Filistin, Hicaz ve Irak'a önem vermişti. Bunun sonucunda Birinci Dünya Harbinde Anadolu da büyük zorluklarla karşılaştı¹⁷.

Yukarıda açıklanan olumsuz koşullar arasında Birinci Dünya Savaşına giren Osmanlı Devleti mali, ekonomik ve askeri durumun elverişsiz olmasına rağmen hesapsız ve zamansız bir şekilde harbe katılmıştı. Birinci Dünya Savaşından kötü bir durumda çıkan Osmanlı Devleti, Kurtuluş savaşında daha da olumsuz ve kötü şartlarda muharebe etmek zorunda kaldı.

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemine genel olarak bakıldığında ekonomik istikrarın olmadığı ve bir programa dayanmadığı görülmektedir. Ekonomik alanda alınan tedbirler günü kurtarma şeklinde cereyan etmişti. Devlet gelirlerinin %60 kadarlık bir bölümü Dünyu Umumiye'ye ve askeri giderlere harcanınca yatırıma yönelik girişimler çok asgari seviyede kalmıştı¹⁸.

Osmanlı Devletinin önemli özelliklerinden biride hareketsiz bir ekonomiye sahip olmasıydı. İstanbul, İzmir, Selanik, Beyrut gibi büyük şehirlerin dışında ticari canlılık çok azdı. Sanayi henüz gelişmemiş olduğundan hammadde isteği az ve işçi hareketleri önemsizdi. İnsanlar ancak askerlik hizmetleri, memuriyet ve öğrenim gibi zorunlu haller dışında doğdukları yerleri terk etmiyorlardı.

Bu nedenle ekonomi dışı açılmıyor ve kapalı ekonomi sistemi devam ediyor; demiryolu, denizyolu ve karayolu ulaşımı gelişemiyordu. Bu da ulaşım maliyetlerini ve ticari kolaylıkları olumsuz etkilemekte, ülkenin çağdaş devletlerle rekabetinde geri kalmasına yol açmaktaydı¹⁹.

Türk ordusu Trablusgarb, Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbi neticesinde maddi gücünün çoğunu kaybetmişti. Özellikle Yunanlıların İzmir'e çıktıktan sonra Bursa-Uşak hattına kadar uzanan Batı Anadolu'nun en zengin ve verimli bölgelerini işgal etmesiyle, ayrıca Zonguldak kömür havzasının Fransızların kontrolü altında bulunması, silah, donatım, mühimmat ve yiyecek depolarına el koyması lojistik durum üzerinde büyük etkiler yapmıştı²⁰. Neyazık ki elde yeni bir savaşı devam ettirecek malzeme ve yiyecek stoku da mevcut değildi.

17. İdari Faaliyetler, s.3.

18. Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik, C.X, Gnkur. Basımevi Ankara 1985, s.84.

19. A.g.c. s. 85.

20. Türk Kara Kuvvetleri Tarihi, Kara Kuvvetleri Basımevi, Ankara, 1996, s.245.

31 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin yürürlüğe girmesi ile beraber Osmanlı İmparatorluğunun kağıt üzerindeki bölünme işlemi başlamış oluyordu. İtilaf Devletleri Osmanlı İmparatorluğunu sadece savaş alanında yenmek değil aynı zamanda tamamen parçalayıp yok etmek planını da hazırlamış bulunuyordu. Rusya ; İstanbul ve boğazların kontrolünü ele geçirmek ve Doğu Anadolu'da kendini Akdeniz' e bağlayacak toprak parçasını da ülkesine katmak arzusundaydı²¹.

Etnolojik bakımından Anadolu Yunanlı değildi²². İzmir'deki nüfusun 111486'sı Türk, 187497'si Rum, 12857'si Ermeni, 24403'ü Museviydi²³. Rumlar İzmir nüfusunun önemli bir bölümünü teşkil ediyordu, fakat hakim etnik unsur değillerdi. Buda Yunan ordusunun bir kurtuluş ordusu değil İngilizlerin menfaatları doğrultusunda kullanılmış bir istila ordusu niteliğinde olduğunu gösteriyordu²⁴. Yunanistan itilaf devletlerin bir maşası olarak kullanılmış ve Ege kıyılarında büyük topraklar vaat edilmişti. Venizalos savaşından sonra 1932 yılında Yunan Paramentosun da yaptığı tarihi bir konuşma ile Ankara yürüyüşünün ne kadar hatalı bir hareket olduğunu aşağıdaki ifadelerle ağır bir şekilde eleştirmişti²⁵.

"Baylar, Ankara'ya niçin gittik ? Bizi tuzlu çölden geçmeye icbar eden ve binlerce askerimizin hayatına mal olan ... bu teşebbüse neden giriştik?... güya Ankara Harp mühimmat deposu imiş, onu tahrip için gitmişiz ! Hiç böyle bir mücrimine teşebbüs işittiniz mi?...Düşman daha öteye gidecekti... Ankara'ya doğru ilerlememize mani olmayıp yürüyüş yolunun her iki tarafında kuvvetli bir orduyla bekleselerdi, ilerleyen bütün (Yunan) ordusu teslim olmaya mecbur kalacaktı." İtilaf devlerinin iki büyük ortağı olan İngiltere ve Fransa kendi aralarında toprak paylaşımını yaparak siyasi ve askeri güç birliğine sağlamış ve hareket serbestisi kazanmışlardı. Ateşkes anlaşması ilan edildikten sonra Türk Ordusunun savaşçı erleri terhis edilmiş, tümenler savaş gücünden yoksun birtakım kadrolar haline getirilmiştir²⁶.

İstiklal Harbinde kesin sonuç alınacak yer Batı Cephesiydi. Bu nedenle istiklal Harbine Türk-Yunan Harbi demek yerinde olur²⁷. Batı Cephesin de Türk milletinin topyekün direnmesi sadece kaybedilen toprakları kazanmak değil, aynı zamanda İstiklal ve bağımsızlığını kazanmak savaşı olması sebebi ile ayrı bir önem taşımaktadır.

21. Türk İstiklal Harbi, c.II, Batı Cephesi, ks.1, Gnkur . Basımevi, Ankara, 1996, s.1.

22. Nurdoğan Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, Milliyet Yayınları, 1970, s.53.

23. Selck, Milli Mücadele, Ek-6.

24. Taçalan , a.g.c, s.53.

25. E.K.Venizelos'un Üç Tarihi Demeci (Bugünkü İktisadi Müşgüllerimizin Geç Kalmış Sebepleri), Milli Matbaa, Atina, 1992, s.35-37.

26. M.Kemal Atatürk, Nutuk, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk araştırma ve Merkezi, (1919-1927) Ankara, 1994, s-6.

27. Sabahattin Selck, İstiklal Harbi (Milli Mücadele), c.II, İstanbul, 1965, s.6.

Türk-Yunan harbini iki devreye ayırmak mümkündür. Birinci devre, Yunanlıların İzmir’e çıkmasıyla başlar ve işgal hattının Bursa-Uşak çizgisine kadar genişlemesiyle son bulur. İstanbul’da İngiliz generali Milne tarafından Türk-Yunan kuvvetleri arasına bir çizgi çizilmiş “*Milne Hattı*” denmiştir. Ancak Yunan ordusu 22 Haziran 1920’de bu hattı genel bir taarruz ile geçerek Bursa, Uşak, Alaşehir ve Nazilli’yi alarak hareketini 9 Ağustos 1920’de durdurdu ²⁸

İkinci devre, 1921 Ocak ayı başında , Bursa’dan Yunan Ordusunun tekrar taarruzu ile başlamış, Türk ve Yunan kuvvetleri arasında aşağıda ki beş muharebe cereyan etmiştir.

1. Birinci İnönü Muharebesi
2. İkinci İnönü Muharebesi
3. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri
4. Sakarya Meydan Muharebesi
5. Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi

I- YUNANLILAR'IN BATI ANADOLU'YU İŞGALİ VE KUVAYİ MİLLİYE DÖNEMİ

A-GENEL DURU

1- Siyasi ve Askeri Durum :

Olayların tarihi akışı göz önüne alındığında Türk kurtuluş savaşı Birinci Dünya Savaşı'nın bir devamı ve bu savaşı sonuçlandıran muharebeler dizisi olarak görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu 29 Ekim 1914 günü Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'ın yanında Birinci Dünya Savaşına girmiş , dört yılı aşan ve üç kıtlanın çeşitli cephelerinde sürdürülen kanlı çarpışmalar neticesinde Osmanlı İmparatorluğu olarak yenilmiş ve 30 Ekim 1918 günü imzalanan Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalmıştı. Ağır ve tam bir tutsaklık koşulları taşıyan Mondros Mütarekesini izleyen günlerde sürekli barış düzeninin kurulması hazırlıklarına girişilmiş; hazırlıklar Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılması yoluyla barış düzeninin kuruluşunu öngören Sevr Anlaşması ile sona ermişti²⁹ .

Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918 tarihi ile yürürlüğe girmesi ile beraber, galip devletler Osmanlı İmparatorluğunu tamamen parçalama planlarını da kendi aralarında kararlaştırmış bulunuyorlardı. İngiltere ve Fransa ülkeyi tam bit mutabakatla bölmüş ve Rusya'da ; İstanbul ve Çanakkale boğazlarının kontrolü ile Doğu Anadolu'da toprak kazanarak Akdeniz'e inme kararındaydı. Asıl gaye Osmanlı Devleti tamamen parçalayıp yok etmek ve Türk insanının hürriyetini esaret altına almaktı.

Mondros Mütarekesinden İzmir işgaline kadar geçen Mütareke döneminde itilaf devletleri, insan hak ve hukukuna aykırı davranışlarla, haksız, yersiz işgaller ve politik baskılarla devletin bütün kuvvet ve kurumlarını özellikle İstanbul Hükümetini tamamen etkisiz hale getirmiş ve devlet başsız kalmıştı.

Yalnız galip devletlerin delegelerinden kurulmuş olan Paris Konferansı'nda, Yunanlıların Anadolu'da ki toprak istekleri özel bir komisyon tarafından incelenmiş ve uzun müzakerelerden sonra Yunan Ordusunun İzmir'e çıkarılmasına karar verilmişti.

29. Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s.13.

Siyasi alanlarda gelişmeler bir Yunan-Türk çatışmasının kaçınılmazlığını ortaya koyuyordu. Yunanistan “*Büyük Yunanistan idealini*” gerçekleştirmek üzere Osmanlı İmparatorluğunu politik, ekonomik ve askeri güç bakımından en zayıf anını fırsat bilerek ve İngiltere’nin siyasi ve askeri desteğinin yanına alarak Anadolu topraklarının bir bölümü kendi topraklarına katma düşüncesini taşıyordu³⁰. Büyük kahramanlık ve sonsuz fedakarlıklara rağmen Birinci Dünya Savaşı’ndan yenilmiş olarak çıkan millet, pek yorgun ve fakir düşmüştü. Halk padişahın emirleri, diğer taraftan İtilaf Devletlerinin baskıları ve bozguncu propaganda karşısında pasifize olmuş, şaşkınlık içinde çareler aramaya başlamıştı.

İstanbul’da padişah ve hükümet şiddetli bir şekilde İngiliz baskısı altındaydı. Atatürk Mecliste yaptığı gizli oturumda bu konuyu şu şekilde dile getirmiştir³¹: “*Halife-i Mukaddesimiz (Mukaddes Halifemiz) Efendimiz Hazretleri eday-i Salat için (namaz kılmak için) camiye gittikleri zaman kendilerine muhafaza eden kıtaat-ı askeriye (askeri birlikler) İslam askeri değildir, İngiliz askeridir... Padişahımızla hususi temas edilmesi (özel görüşme yapılması) mümkün değildir*” . Atatürk, kabineden evvel Harbiye Nazırı olan Fevzi Paşanın da baskı altında olduğunu izah etmek için şöyle söylemiştir: “*Fevzi Paşa Hazretleri namus, haysiyet ve şerefi itibari ile kendisini yakından tanıyan arkadaşlarımızın taht-ı tasdikinde olduğu üzere şüphe ve tereddüt edilmeyecek evsaf-ı mümeyyize ye maliktir (güvenimizde şüphe ve tereddüte yer vermeyecek bir şahsiyete sahiptir). Fevzi Paşa bir emrinde şöyle söylemek zorunda kalmıştır.*

“*İngilizlere hürmet edeceksiniz, İngilizlerin emrini dinleyeceksiniz. Böyle hareket etmediğiniz takdirde mahvolacağız. Bu tarz-ı hareketi hamiyeti vatan iyenizden rica ederim*” diyor. Ve bazı zayıf muhakemeli insanlar “*İhtimal ki vaziyet başka türdür. Bu kadar muhterem bir arkadaş böyle desin*” Biz, böyle teenniye lüzum görmedik ve bunun düşman tarafından not ettirildiğini hükmettik. Kaçırıldığı (haberci olarak gönderdiği) yaveri Salih Bey buraya geldi ve “*aman dedi; Harbiye Nazırı (Fevzi Çakmak Paşa) süngü altındadır. Zorla imla ve imza ettiriyorlar. Evamire (emirlere) ehemmiyet vermemesi lüzumunu bildirmek için beni gönderdi.*”

30. T.İ.İI, c. II, ks.1, s.17.

31. Sadi Borak, Atatürk’ün Gizli Oturumlarda Konuşmaları, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İst, 1981, s.30-31.

Millet İstiklalini tamamiyet-i Mülkiyesini makam-ı Hilafet ve Saltanatın müstakil ve masum olmasını vicdani bir emel telaki etmiştir. Bunun için burada çalışıyoruz, çalışacağız .Halife-i Müslim'inin (Müslümanların Halifesi) bundan başka bir şey düşünmesine imkan ve tassavvur ediyor musunuz ?. Zat-ı şahanenin ağzından aksini işitsem mutlaka bunun icbar (zorlama) ve tazyik altında olduğuna hükmederim." Padişah ise, Osmanlının siyasi geleceğine şu şekilde değerlendiriyordu. İngilizlerin mütareke şartlarını öğrendiği zaman Vahdettin, İzzet Paşaya şöyle söylemişti³² : *"Bu şartları çok ağır olmalarına rağmen kabul edelim. Öyle tahmin ederim ki , İngilizlerin Doğuda asırlarca devam eden dostluğu ve lütfkar siyaseti değişmeyecektir. Biz onların müsamahasını daha sonra elde ederiz."*

Anzavur ayaklanmasında grubun lideri olan Anzavur'un şu sözleri halkın nedenli iki arada kaldığını göstermektedir³³ : *"Göğsümde iman , başımda Kuran ve elimde ferman var. Beni size Allah, sonra Padişahımız Efendimiz gönderdi. Ey ahali arkamdan gelin. Halife Ordusu, Kuvayi Milliye Ordusunu mahvedecektir."* Diyerek Ankara'daki Heyeti Temsiliyeyi tehdit etmekteydi .

İngilizlerin baskılarıyla Hürriyet ve İtilaf Partisi kişileri ile İngiliz Muhipler Cemiyeti ve Nigahbancılar ve Kızıl hançerliler gibi Milli Mücadeleye muhalif bütün partiler birleşerek Anadolu da Kuvayi Milliyeciler aleyhinde isyan çıkartmışlardı³⁴. Mondros Mütarekesi sonucunda memlekette geniş ölçüde çözüntü ve çöküntü baş göstermiş, İzmir'in işgali bu durumu daha da feci bir hale sokmuşdu. Ekonomik durum çok zayıftı. Uzun süren Trablusgarb Savaşı, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı sonucunda memleketin ekonomik durumu sarsılmış, millet malını, varını, yoğunu devletin ve ordunun emrine tahsis etmişti³⁵ .

Türk kuvvetleri ,Yunanlıların İzmir çıkarmasından önceki günlerde 20 piyade tümeni ile dört süvari alayını ve gücünün tamamen yitirmiş bir kısım deniz ve hava birliklerinden oluşuyordu³⁶ .

32. Gothord Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, s.2.

33. İbrahim Artuç, *Kurtuluş Savaşı'nın Zorlu Yılları*, Kostaş Yayınları, 1988, s.37.

34. M.Şefik Eker, *İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali* , Askeri Mecmua, Sayı 105-106, İstanbul, 1938, s.101-102.

35. T.İ.İI, c.II, ks.1, Gnkur Basımevi, Ankara, 1994, s.19.

36. A.g.e, s.25-31.

Kara Kuvvetleri, terhis dolayısı ile çok zayıf bir hale geldiği gibi mütareke gereğince yapılan işgaller ve mevcut kuvvetlerin dağınlıklıda büyük ölçüde zafiyet doğuruyordu. Türk kuvvetlerinin dağınlık bir hale düşmesi Yunan kuvvetlerinin hareketini kolaylaştırmış ve zulümlerinin artmasına sebep olmuştu. İç isyan hareketleri ayrıca iç ve dış politik alandaki istikrarsızlıklar kuvvet dengesini Yunanlılar tarafına çevirecek mahiyetteydi. Mondros Mütarekesi ile kadrolar ; beher tümenin insan mevcudu 2020, piyade tüfeği 1500, ağır makinalı tüfeği 12, top adedi 8 olarak tespit edilmişti. Ancak birçok tümenin er mevcudu firar hastalık gibi sebeplerle bu miktarlardan çok aşağıdaydı. Taburların er mevcudu 50-60 kişiyi geçmiyordu. Sosyal ve ekonomik alandaki bozuklular ordu üzerinde kötü etkiler gösteriyordu. Bu durum firarların artmasına neden olmaktaydı. Ordunun eğitim ve disiplin durumu gün geçtikçe bozuluyordu. Subaylar olaylar karşısında derin üzüntü içinde idiler. Harbiye Nezaretinin , emriyle resmi işlerine dahi sivil elbiseyle gelmeye mecbur bırakılmışlardı.

Deniz Kuvvetlerin de bütün gemiler dört yıllık harpte çok yıpranmış durumda idiler. Erlerin terhis olması sebebiyle pek az mürettebat ile kalan gemilerde bakım da yapılamıyordu. Mütareke hükümleri gereğince bu gemilerden faydalanmak esasen mümkün değildi.

Hava Kuvvetleri; Mondros Mütarekesini müteakip Filistin ve Suriye'den çekilebilen hava birlikleri Konya'da;Irak cephesinden çekilenler Elazığ'da ve önemli miktarda da uçak malzemeleri de Yeşilköy'de toplanmıştı. Mütarekeden sonra "Kuvvayi Havaiye Müfettiş-i Umumiliği " kaldırılmıştı. 17 uçaklı Alman havacı birliklerinde memleketine gitmişti. 1919 yılı başlarında Harbiye Nezateri emrinde olmak üzere yeni bir "Kuvayi Havaiye Müfettişliği" kuruldu. Hava Kuvvetleri İstanbul, İzmir, Konya ve İstanbul'da tayyare istasyonları ile teşkil edilecekti. İstanbul'da ki istasyonda eğitim, keşif ve av tayyaresi olmak üzere "45" tayyare bulunuyordu. Fakat bunların büyük bir kısmı uçamaz durumdaydılar.

Yunan Kara kuvvetleri , seferi vaziyette bulunan 15 tümenden müteşşekül idi. Beher Yunan tümeninde, genel olarak 9000 tüfek, 18 ağır ve 36 hafif makinalı tüfek, 12'si sahra , 12'si dağ topu olmak üzere 24 seri ateşli top, 100 kılıç ve personel kadrosu, vasıta 12000 civarındaydı.

Birici Dünya Harbinde az yıpranmış olan Yunan Deniz Kuvvetleri, sularımızda tam bir hakimiyet kurabilecek nitelikte, gerekli nakliyatı himaye edebilecek ve her türlü hareketi yapabilecek durumdaydı. Donanma 2 muharebe gemisi, 2 zırhlı kruvazör, 14 muhrip, 6 torpido botlarından meydana geliyordu.

Kara ve Deniz tayyareciliğinden meydana gelen Hava Kuvvetlerinin Kara Tayyareciliğinde ; 16 tayyareden mürekkep tayarre bölüğü, 12 tayyareden mürekkep bir av

önleme bölüğü, 14 tayyareden mürekkep bir bombardıman birliği. Deniz Tayyareciliği ise 18 tayyareden müteşekkil iki müfreze halinde idi. Ayrıca bir fotoğraf tayyaresi ve birde birliklerinin emniyet ve hizmet için bir hava bölüğü de teşkilata bağlanmıştı.

Seferi vaziyette bulunan 15 Tümeden sadece 1 Tümen İzmir'e çıkarılmasına Yunan Yüksek Askeri Şurası karar vermişti. Buda silahsızlandırılmış ve terhis edilmiş bulunan Türk ordusunun artık herhangi bir direnmeye teşebbüs edemeyeceği ve Türk halkının da Yunan işgalini kabul edeceği kanaatinde bulunduklarını gösteriyordu. Kötü koşullar ve özellikle, İzmir'de Yunanlıların terhis ettikleri erata, (Aydın'daki 57'nci Tümen içine karıştırmaları ve bunların bilmeyerek yaptığı propagandalar, kısa zamanda tümenin bütün birliklerine sirayet etmiş ve olumsuz bir hal yaratmıştı. Söke ve Aydın garnizonlarındaki erler, kümeler halinde firara başlamışlardı³⁷.

Disiplini yeniden kurmak için komutan ve subayların bütün gayret ve uyarmaları boşa gidiyordu. Eşkiya ve firarileri yakalamak için jandarma refakatinde görevlendirilen erler dahi yollarda firar ediyorlar, vazifenin ifasını imkansız kılıyorlardı. Bu firarları önlemek için tümen komutanları bir bildiriyle asker kaçaklarının vurdurulması emrini vermek zorunda kalmıştı.

Uzun süren savaşlar nedeniyle askerler savaştan bıkmıştı. Evlerinden askerlik çağı gelen erler askere gittiklerinde ya şehit yada 10 yıl askerlik hizmeti yapıp geri dönüyorlardı. Askerde geçen sürenin çoğunda çeşitli cephelerde savaşarak geçiyordu. Bu durum devletler tarihinde çok az görülen bir hususiyetti. Hiçbir ulusun askeri Türk askeri kadar sabır ve ordusuna sadakat göstermemiştir. Osmanlı Devlet, Mondros Mütakeresinden sonra halka askerliğin kaldırıldığını bildirdi. Ayrıca Anadolu'ya gizlice sokulan İstanbul gazetelerinin ve bir kısım bozguncuların, özellikle İngiliz casuslarının " Padişah sulh yaptı" tarzındaki propagandaları askerin firar etmelerine bir gerekçe olarak kabul edilmekteydi³⁸.

Kaçak olayları savaşın sonucunu etkileyecek mahiyette çoktu. Kaçaklar yanlarında ordu malı olan silah, cephane ve atlarını alarak gidiyorlardı. Birlikler mevcut eksikliğinden görev yapamayacak duruma gelmişlerdi. Yiyecek ve cephane depolarını karşılayacak er dahi bulmakta zorlanıyorlardı. Firarilerin geri bölgelerde yaptıkları soygunculuk sebebiyle, cephane, malzeme, yiyecek ve giyecek gibi askeri malzemenin nakli için gereğinden fazla muhafız er kullanmak mecburiyetinde kalınıyordu. Firarilerin önlenmesi için alınan ilk tedbirler keyfi ve hukuk dışı usullere dayanmaktaydı. Yakalanan kaçak erler tek sıra dizilip her on kişiden biri

37. T.I.II, C.II, Ks.1 , s.61.

38. Ergün Aybars, İstiklal Mahkemeleri, (1920-1927) , C.I-II, İleri Kitapevi, İzmir 1995, s.21-22.

arkadaşlarının huzurunda ibret kabilinde kurşuna diziliyorlardı. Firarların hukuki yollardan önlenmesi , ancak 11 Eylül 1920'de Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan “ Firariler Hakkında Kanun” la sağlanmışdı. Bu kanunun uygulanması içinde üyeleri Meclis içinden seçilen İstiklal Mahkemeleri görevlendirilmişdi. Mahkemelerin çalışmaları neticesinde kaçakların büyük bir bölümü önlendi ve düzenli ordunun kurulmasına önemli katkılarda bulundu. Hükümet bu durumdan çok memnun kaldı ve mahkemelerin adedini ve yetkilerini genişletti³⁹ .

14 Mayıs 1919 tarihine kadar Anadolu'da Antalya, Fethiye, Marmaris, Bodrum ve Konya 'yı işgal altına alan İtalyanlar, Trakya'da da Edirne ve Muratlı tren istasyonlarını birer müfreze ile kontrol altına almışlardı. Tekirdağ'da da asayiş sağlamak maksadıyla bir tabur asker işgal etmişti. Eskişehir'de de aynı maksatla bir kıta bulunmaktaydı. 14 Mayıs 1919 sabahı, İtilaf Devletleri, İzmir Müstahkem mevkilerini işgal ederken, İtalyanlarda bir bölük kuvvetiyle (150 mevcutlu) Kuşadası'na çıkarma yapmış ve müteakiben Selçuk ve Söke'de işgal edilmişti⁴⁰ .

Başlangıçtan beri Yunanlılar tarafından İzmir bölgesinin işgal edilmesi fikrine karşı çıkan İtalya işgal ettikleri topraklarda Türklere düşman olmaktan ziyade Türklere hoş görünme siyaseti ile muamele etmek isteğinde olmuşlardır. Anadolu hareketi boyunca İtalyanlar Yunanlıları kontrol altında tutarak Türk Milli hareketini izlemekle yetindiler.

9 'ncu Ordu Kıttaatı Müfettişliğine atanan M.Kemal Paşa 16 Mayıs 1919da müfettişlik karargahı ile beraber “Bandırma Vapuruna ” binerek 19 Mayıs 1919 günü Samsuna çıktı. M.Kemal Paşa bir taraftan birlik komutanlarıyla yakın temasta bulundu , bir taraftarda Türk Milletinin Milli Mücadele yolunda her fırsatta moralini yüksek tutma gayretini sürdürdü⁴¹ . İzmir işgali ülke çapında büyük bir tepki doğurmuştu. Halk her yerde protesto gösterilerine teşvik edilmiş ve tekbir vücut halinde vatan ve milletin istiklalini silahla savunma kararına varılmıştı .

Atatürk, Erzurum'a hareketinden önce, bütün memlekette, milli teşkilatların vücuda getirilmesi fikrini her tarafa yaydığı gibi, İzmir'den sonra Manisa ve Aydın'nın işgali ile beliren tehlike üzerine ; Milletin dikkati çekilmiş ve her tarafta üç günlük mitingler tertibi ile milli tezahüratta bulunmasını ve büyük devletler temsilcilerine protesto telgraf çekilmesini hükümete de uyarıcı telgraflar gönderilmesini sağlamıştı .

39. A.g.e, s.23.

40. T.İ.İI, C.II, ks.1, s.84.

41. A.g.e, s.87.

Mondros Mütarekesinin uygulanması sırasında İtilaf Devletleri boğazlar konusu üzerinde kendi aralarında bir türlü anlaşamıyorlardı. İngilizler, egemenliği diğer devletlere bırakmak istemiyordu. Diğer İtilaf devletleride boğazlarda İngiliz egemenliğine razı olmuyorlardı. Bu rekabet Türkiye'ye dikte ettirilecek barış şartlarının hazırlanmasına engel oluyorlardı⁴². Bu sırada Sovyet Rusya ile Türk Milli Hükümeti arasında karşılıklı görüşmeler olmuştu. Bunlar birbirlerine destek olurlarsa İtilaf Devletleri için tehlikeli olabilecekti. İçteki durum sanki dıştaki durumun bir uzantısı halindeydi. Ülkedeki iki başlı yönetim sebebiyle halk şaşkın ve kararsızdı. Bir kısmı Milli Mücadelenin biran önce yapılmasını düşünerek Kuvayi Milliye saflarına katılıyor, bir kısmı ise padişaha "Ulul Emir" gözüyle bakıp merkezi otoritenin emirlerine tabi olarak İstanbul'un talimatları doğrultusunda hareket ediyordu. Damat Ferit Paşa Hükümeti halkı Ankara Hükümetine karşı isyana teşvik ederek, iç isyanların çıkmasına sebep oluyordu. Halkın diğer bir bölümüde kararsız kalarak bekle gör politikasıyla çözümünü zamana bırakmıştı. İstanbul Hükümeti, Dürrüzade Abdullah Şeyhülislam vasıtasıyla bir fetva çıkararak Kuvayi Milliye Hareketini devlete karşı bir isyan olarak niteliyordu. Buna karşın Ankara Hükümeti de Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Hoca'nın başkanlığında Meclis deki ulemeden bir heyetle birlikte, hareketin meşruiyetine dair karşı bir fetva çıkarttı⁴³. Zaman geçtikçe iç isyanların bastırılmasıyla beraber Anadolu'daki merkezi hükümet güçlenmeye başladı. İstanbul'da Damat Ferit Paşa Hükümeti değişerek, Anadolu Hükümetine daha ılımlı bakan Tevfik Paşa Hükümeti iktidara geldi. Bu hükümet, içinde halk tarafından iyi olarak tanınan başta Tevfik Paşa olmak üzere Dahiliye Nazırı Salih Paşa gibi şahsiyetler bulunmaktaydı. Bu durum Ankara Hükümetinin daha dikkatli davranmasını gerektiriyordu. Çünkü hareket Tevfik Paşa Hükümeti'nin görev almasını çok olumlu bir gelişme olarak görüyordu. Yeni hükümet vakit kaybetmemeksizin Ankara Hükümeti ile temasa geçerek karşılıklı uzlaşma yollarını aramaya başladı. Telgrafla yapılan uzun görüşmelerden sonra 2 Aralık 1920'de Bilecik'te, İstanbul'dan bir heyetin gelmesi kararlaştırıldı.

Ahmet İzzet Paşa, Bahriye Nazırı Salih Paşa, büyükelçilerden Cevat Bey, Tarım Bakanı Hüseyin Kazım, Hukuk müşaviri Münir Bey ve Fatih Hoca'dan oluşan İstanbul Heyeti 4 Aralık 1920'de Bileciğe geldi. 5 Aralıkta ise Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal, Batı Cephesi Komutanı Albay İsmet, Reşit Bey, Celal (Bayar), Hakkı, Behiç, Albay Kazım (General Özalp)'tan oluşan Ankara Heyeti Bileciğe geldi. Karşılıklı yapılan müzakerelerden sonra

42. T.İ.İI, c.II, Batı cephesi, ks.3, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1994, s.3-9.

43. Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, c.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2.Baskı, s.580.

Mustafa Kemal İstanbul Heyetinde bulunan şahsiyetlerin ülkenin içinde bulunduğu durumlara tam vakıf olmadıklarını teşhis etti⁴⁴.

Bu olayla alakalı olarak Mustafa Kemal Paşa Nutuk kitabında şu cümleleri kullanmaktadır⁴⁵: “ Zaten beklemekte olan trenle hareket edildi. 6 aralık 1920’de Ankara’ya geldik . İstanbul’dan gelen heyetin itirazlarına rağmen (heyeti) alıkoymuştum. Fakat bunu ilan etmeyi yararlı bulmadım. Çünkü İzzet ve Salip Paşa ‘larla diğerlerinden Milli Hükümet işlerinde yararlanarak haysiyetlerini korumak istedim. Bu maksatla , Ankara’ya gelir gelmez basına verdiğim resmi bildiride, adı geçen kişilerin Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle görüşme yapmak bahanesiyle İstanbul’dan çıktıklarını, memleketin iyilik ve selameti için daha yararlı ve dah etkili bir şekilde çalışmak üzere bize katıldıklarını ilan ettirdim ”

Bu heyet bir buçuk ay Ankara’da bulunmuş ve Milli hükümetin çalışmalarına yakından şahid olmuştur.

2- İzmir’in İşgali ve Yunan Mezalimi

15 Mayıs 1919 günü saat 02.00 ‘de Midillinin Yero Limanından hareket eden 1.Yunan Tümeni plan gereği 8.40 ‘ta karaya çıkmaya başlamıştı. Binlerce yerli Rum, bütün kordon boyunu kaplamış, çıkanları karşılayarak ellerindeki Yunan bayraklarını sallayarak “zito” sesleri arasında Yunan askerlerini selamlıyordu⁴⁶. İzmir işgali bütün ülkede şiddetli protestolara ve tepkilere yol açtı. Bilhassa Yunanlıların İzmir’e ayak basar basmaz katliamlara ve halkın mukaddesatına tecavüze başlamaları, Türk milletinin milli duygularının kabarmasına yol açmıştı. İzmir’in işgaline müteakip Ege Bölgesinde aşağıdaki mukavemet grupları teşekkül etti⁴⁷.

1. İlhakı Red Heyeti Milliyesi
2. Hareketi Milliye Reddi İlhak ve Reddi işgal heyetleri
3. Heyeti Milliye Teşkilatı

Bu ve cemiyetler Ege’de İzmir’in işgali dolayısı ile çeşitli beyanname ve broşürlerle halkı uyanık bulundurmuştur ve işgal olaylarını bütün yurt sathın telgraflarla duyurmuşlardır.

44. T.İ.H., c.II, ks.3, s.3-9.

45. Nutuk, s.358.

46. T.İ.H., c.II, ks.1, s.42.

47. Tarık Z.Tunaya, Türkiye’de Siyasi Partiler , 1952, s.492-500.

İlk tepki 15 Mayıs 1919 sabahı “Reddi İlhak Heyetinin ülkenin her tarafına çektiği telgraflarla kendini göstermişti. Bu telgrafta : “ *İşgal başladı. İzmir ve mülhakatı ayakta ve heyecandadır. İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son ümidimiz milletimizin göstereceği mukavemete bağlıdır. Mitingler yaparak telgraflarla her yere başvurumuz., vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız . Vekar ve sükunetinizi muhafaza ederek kimsenin incinmemesine dikkat ve itina edilmelidir.*” deniliyordu⁴⁸ . Yunan kuvvetleri birçok yerlerde yerli Rum ve Ermeni çeteleriyle birleşerek ve onları tahrik ederek köyleri basmışlardı⁴⁹ . Dünyada emsaline az rastlanan Yunan mezalimi işgal ettiği bölgelerde savaş boyunca devam etti⁵⁰ .

Eylül 1919’da Atatürk tarafından kaleme alınan andıçta Yunan mezalimine karşı şu satırlar yer almaktadır⁵¹ : “ *Yunan askerleriyle yerli Rumlar İzmir bölgesindeki ağır mezalimi vaki oldu. Bu hareket bütün yurttaki Müslüman coşturdu, mitingler yapıldı. İtilaf devletlerine, medeniyet alemine teller çekildi, başvuruldu, yardım istendi. Aldıran olmadı. Bilakis Yunan işgali genişledi ve mezalim arttı.*”

14’ncü Kolordu Komutan Vekil Miralay (Albay) Kazım (Özalp)’ın 19 Ağustos 1919 tarihinde Harbiye Nezaretine (Milli Savunma Bakanlığı) göndermiş olduğu raporda olayın vahameti bütün çıplaklığı ile belgelenmiş bu zulmün yurt içinde ilgililere ve halka duyurulduğu gibi, İzmir’de toplanan İtilaf Devletleri Tahkikat Heyeti nede duyuruldu⁵² .(Özet)

Bergama’yi ilk işgalinde Yunanlıların ika ettikleri (yaptıkları) mezalim ve fecayi :

1.Yunan kuvvetlerinin Bergama’ya girdiğini müteakip Tepealtı Karyesi’ne gönderdikleri beş sıvari ve yirmi piyade ile köyün imam ve muhtarını katl ve muhtar-ı saniyi darp (dövmek) ve hayvanatı yağma etmişlerdir. Muhtar Mehmet Emin Efendi’nin de sebep-i katli, ırzına tasallut edilen bir kadının tecavüzden muhafazasına çalışmasından ileri gelmiştir. İşbu katl akabinde Bergama Redd-i ilhak heyeti tarafından protesto edilmiştir.

2.Mustafa Efendi’nin üzerine iki el silah atılmış ve keyfiyet mumaileyh (adı geçen kişi) tarafından Yunan kumandanına şikayet edilmiş isede ehemmiyet verilmemekle beraber bu şikayyeten muğber olan Yunan efradı Araplı Ovası’nda Tuzcu Mustafa’nın çifliliğini ihrak (yakmış) ve yağma etmişler, hayvanatını öldürmüşler ve kendisine de kurşun atmışlarsa da isabet ettirememişlerdir.

48. Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 41/93 (Ocak 1992) , Yıl.41, sayı 66-67.

49. İnönü’nün Söylev ve Demeçleri, Türk Devrim Enstitüsü Yayınları, No .2, İstanbul s.13.

50. Hamit Pehlivanlı , Askeri Polis Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Batı Cephesinde Yunan Askeri Harekatı ve Zülmü, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, s.32, (Temmuz 1995), s.157, yine bkz. Kadir Mısıroğlu, Yunan Mezalimi (Türk’ün Siyah Kitabı) isimli Kitabı ,Sebil Yayınevi, İstanbul, 1972.

51. Hikmet Bayur, Kuvayi Milliye Devrinde Atatürk’ün Dış Siyasa İle İlgili Bazı Görüş ve Davranışları, Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara ,1956, s.663.52 Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 41/93 , (Ocak 1992), s.66-77.

3. Aynı günde Vakıflar mevkiinde bulunan ve Bergama eşrafından olan Camcızade Mehmet Efendi mahdumu (oğlu) ile Meclis-i Belediye Azasından Hafız İsmail ve biraderi Şevket ve damatları Kenan Efendilerin müştereken mutasarrıf (sahip) oldukları çiftliğe giren yedi müsella (silahlı) Yunan neferi kale kapılarını kırıp odadaki bir kırma av tüfengi, bir adet rovelver, çiftlik merasındaki iki re's (baş) dana ve on kadar tavukları cebren alıp hademesini dövmüşlerdir. Ve Tavşantepe denilen mahalde kırk dönüm arazi derununda (içinde) biçilen arpa demetlerini hayvanata yedirmek için nakiyat arabalarıyla karargaha kaldırmışlardır. Keza aynı günde Maltepe mevkinde Mahkeme-i Bidayet Azasından elyevmi (aynı gün) muharecette Kırkağaç'ta bulunan Müftüzade Hacı Niyazi Efendi'nin yirmi dönüm tarlasında biçilmiş arpa demetlerini kamilen hayvanlarına yemlik olarak doldurmakta olan Yunan neferlerine mümanaat etmek (engel olmak) isteyen Niyazi Efendi'nin ortakçısı Ahmet'i öldürmek derecesinde darp etmişler ve tarladaki ineğin iki yaşındaki danasını cebren ortadan kestikten sonra etini, arpa demetlerini doldurdıkları arabalara koyup götürmüşler , kumandanlarına şikayet edilmiş ise de tesir etmemiştir.

4. Bergama'nın Ayşebacı Mahallesi'nden Hacı Mollazade Hacı İbrahim'in Aşağıkılar Karyesi vivarındaki ve Doğancı Mahallesinden ve Solak Halil Mahallesi'nden Çerkes Hüseyin Bey'in Araplıçeşme Mevkiindeki çiftliklerini arpalarıyla Aşağıkılar Karyesinden Firuzoğlu İsmail'in ve karyeden diğer üç şahsın hanelerini ve Bergama'nın Dikili cihetindeki Çamköy ve Babaköy ve Teklaş ve Esenli karyelerini ihrak etmişlerdir.

5. Emvalinin (mallarının)gaspı maksadıyla Bergama'nın Kurşunlu Mahallesinden Balabanlı Hacı Yusuf oğlu ve Hacı Halil tarlasından kasabaya gelirken , İbnimürsel Mahallesi'nden eshab-ı servetten (servet sahiplerinden) Dilsiz oğlu ve Hacı Ahmet Ağayı bütün aile efradıyla beraber katletmişler ve ailesinin ırzına tecavüz ve emvalini (mallarını) yağma etmişlerdir (düzeltilerek yazılmıştır)

Ayazment Vakayii (Olayları)

1. Ayazment-i Yunanlılar işgal ettiği gün Sığıtmaç Mehmet Ağa'yı pek vahşiyane bir surette süngü ile katl etmişler ve Üçkabağaç Kayesi'nden kaçamayan kadınları gündüz akşama kadar ortak biçtirip demet çekirdikten sonra, cümlesini bir eve koyup ırzlarına geçmişler ve cümlesini katl etmişler.

2. Ayazment'e dühüllerinde kime rastgeldiyse kesmişler, ezan-ı Cuma, nahiye eşrafından Çobanzade Mehmet Ağa'yı ve damadı Hacı Mehmet Ağazade Talat Bey'i Mehmet Ağa'yı katl ve Arap Mercan oğlu Ömer Ağa'nın iki kollarını kat'ettiler (kestiler). Dişkene'den Molla

Ahmet, dayısı ailesi, validesi, iki kardeşi ve beş yüz adet koyunlarıyla birlikte Kızıltepe mevkiinde katl ve koyunları Ayvalık'a nakledildi.

3. Ayazment'i yağma ve yirmi kadar genç delikanlıyı süngü ile ve bir takım masumları tüfenk dipçikleri ve kadınları ırzlarına tassalut ve katl ettiler ve ne kadar koyun, sığır ve saire varsa cümlesini topladılar, karyede (köyde) yetmiş erkek, elli kadın kaldı ki bunların da öldürdükleri şüphesizdir.

4. Ayazment'in Salihler Karyesi'ne (köyüne) Yunanlıların dühullerinde ne kadar genç delikanlı varsa cümlesini katl etmişler, genç kızların ırzlarına geçmişler ve ba'de (sonra) katletmişler, keza on beş yirmi kadar ihtiyar kadını da bir araya toplayarak katl etmişlerdir. Hayvanat-ı ganimiyenin kaffesini (hepsini) Dikili'ye sevk eylemişlerdir. Bundan başka yirmi..(okunamadı) lığının evvela burnunu, sonra kulaklarını keserek katl eylemişlerdir.

5. Ayazment Muhacir Mahallesi kamilen ihrak edilmiş, ihtiyar kadınlar ve kaçamayan çocuklardan elli, altmış kişi yanmıştır.

Kınık Mezalimi

Hamzalı Karyesi'nden Yunanlılar Kasapoğlu Himmetini bilasep ihrak, Kınık'ta Karazeybekli Hasan ve Hürrem'i ve iki kızı , keza Kınık'ta Turhalalı Süleyman ve ailesini katl etmişlerdir. Ayazbaba Zevcesi İhsan Hatun, Mehmet Ali Kerimesi Hatice katl edilmişler ve kadınların ırzlarına geçilmişler.

Kozak Mezalimi

1. Yukarıbey Karyesi'nde Yunanlıların duhullerinde ahalinin çoğunu katl ve çoğunu esir gibi alarak , birçok kadın ve kızların ırzlarına geçip öldürdüler.

2. Keza Kozak'ın Tıfıllar ve Hacı Veliler Karyelerini yakıp ahaliyi katl ve hayvanatı Ayvalık tarafına sevk ettiler. Tıfıllar da bulunan Ayvalık müftüsü Ömer Efendiye sakalından tutup burada ağa ve zengin kimdir diye göster diye kapı kapı gezdirerek, zenginlerin ve ağaların gözlerine kaynar zeytinyağı dökerek, para çıkarmalarını söylediler ve ahalinin ne kadar parası, eşyası, hayvanatı varsa kaffesini (hepsini) gasp ve yağma ettiler.

Yakılan Köyler

Cumali, Çenge Karyeleri ihrak edilmiştir. Bu mahalleri İngiliz Kontrol Zabiti görmüştür. Keza Bergama'nın yandığı görülmüştür ve emval ve eşya yağma edilmiştir. Ahali kamilenin hicret etmiştir. Ve birçokları katliam edilmiştir. Irza, namusa tecavüz edilmiştir.

İhrak (Yakılan) Edilen Çiftlikler

Begama -Dikili arasında Harputlu Ömer Ağa'nın Arnavut Mustafa Ağa'nın Kocaovalı Molla İsmail'in Develi Ali'nin İsa Bey'in, Serdazade'nin , Hacı Mollazade Mahmur Efenedi'nin Hacı efe'nin Mehmed'in, Çerkez Hüseyin Bey'in, Hacı rıza Efendi'nin Paşaoğularının Çiftlikleri mahsulatıyla birlikte, Korfallı zeytinliği kamilen ihrak edilmiş ve hayvanatı yağma edilerek Midilli'ye gönderilmiştir

21 Ağustos 335 (21 Ağustos 1919)

İmza (Kazım)

Mühür

Bilecik Mutassırifi Ethem Beyin 7 Kasım 1929 tarihinde Garp Cephesi Komutanlığına yazdığı rapor ⁵³.

“1. Yenişehir'de devair-i mülkiye ve askeriye ile bunlara mülasık mücavir (bitişik civardaki) çarşı ve dükkânlar Yunanlılar tarafından soyulduktan sonra kamilen ihrak edildiği (tamamen yakıldığı) ve zorlanmadan kasabada bir hane bırakılmadığı ve getirdikleri otomobiller ve Yenişehir ve etrafından topladıkları üç yüz öküz arabasıyla emval-i maksureyi (alıkonulmuş malları) götürdükleri ve bu meydanda beş yüze karib (yaklaşık) eşraf ve ahali gençlerinin de beraberlerinde götürüldüğü.

2.Yunan kuvvetleriyle Derbent, Marmaracık, Siloz, Susğırlık, Timürtaş, Tepecik vesair Bursa'nın Hristiyan köylerinin kadınlarının gelerek eşya topladıkları ve köylerde ve kasabada Yunanlılar tarafından bilumum maabid-i İslamiyenin (İslam mabetlerinin) halı ve kilimleri alındıktan sonra kamilen yakıldığı ve topluca on yedi köy soyulduğu .

3. Birçok dul ve kadınların ve bakir kızların ırz ve namuslarına tecaviüz edildiği ve Yenişehir'i yakmak için her tarafa gaz serpererek ateşlediği esnasında bomba tarrakalarının da işitildiği, vakanın Yunan askerleriyle o esnada ihata edilmiş (kuşatılmış) bulunduğu.”

İlgili raporlarda uzun uzadıya bahsedilen Yunan zulmünün bir kısmı konunun izahı açısından ele alınmıştır. Görüldüğü gibi bu zulüm savaşın normal kurallarının dışına taşmış ve insan hak ve özgürlüğü ayakları altına alınarak, dünya tarihine kara bir leke olarak geçmiştir. Ne yazık ki aynı vahşet Bosna'da tekrar etmiş yüzyıllarca barbar dedikleri Türk devletinin yiğit insanları, değil sivil halka, düşman askerine dahi böyle vahşice davranmamıştır. Bu sebeple Türk milletinin şanlı tarihi altın sayfalarla dolmuş ve hiçbir devletin sahip olmadığı şekilde çeşitli din ve ırka mensup insanlarla yüzyıllar boyunca huzur ve sukün içinde yaşanmıştır.

53. Aynı dergi , s.119.

Ertuğrul Jandarma Tabur Komutanlığının 6 Kasım 1920 tarihli ve 7060 numaralı raporu⁵⁴ :

"Karraya (köylere) gelince ; Kavaklı, Kadıkaltı, Karaköy, Kirazlıyayla, Reşadiye ,Örencik, Karyeleri kamilen ihrak edildiği gibi derunundaki eşya, buğday, arpa ve vesair mevadd-ı iaşeleri ve çift hayvanatı, gasp olunmuş ve kendi arabalarına tahmil ettikleri (yükledikleri) zahirelerini kendi hudutları dahiline nakdi ettirdikten sonra ahalinin arabalarını dahi zapt etmişlerdir. Ihrak edilen köylüler ahalisi şimdilik civar köylerde yatmaktadır"

Bu millet özgürlük ve barışa aşık bir millettir. Mustafa Kemal Paşanın ifade ettiği gibi⁵⁵ : *"Temel ilke, Türk Milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istiklale sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, istiklalden yoksun bir millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık görülemez. Yabancı bir devletin koruyup kollayıcılığını kabul etmek, insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başlarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez. Halbuki Türk'ün haysiyeti gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!. O halde ya istiklal ya ölüm"*

İzmir'in işgalinden sonra Manisa ve Aydın işgal edilmişti. Ancak o tarihlerde iletişim vasıtalarının yetersiz ve iptidai olması sebebiyle yeterli ölçüde haberler diğer bölgelere ulaştırılmamıştı. Mustafa Kemal Paşanın ve arkadaşlarının gayretleriyle 28 Mayıs 1919 tarihinde valilere ve bağımsız mutasarrıflıklara, Erzurum'da 15'nci Kolordu Komutanlığına , Ankara'da 20'nci Kolordu ve Diyarbakır'da 13'ncü Kolordu Komutanlığına ve Konya'da ordu müfettişliğine birer genelge gönderilmişti. Bu genelge özetle⁵⁶; İzmir, Manisa, Aydın vilayetlerinin işgal edildiği, yurt bütünlüğünün korunması için illerde, ilçelerde kasaba ve köylerde büyük ve heyecanlı mitinglerin yapılarak milli gösterilerde bulunulması istenmiş ve ayrıca yabancı devlet temsilcikleri ile Babailiye etkili telgraflar gönderilerek halkın tepkisini anlatılması gerektiği hususları kapsayan genelge ile devletin resmi kurumları ve halkı uyarılmaya çalışılmıştır. Bu konuda da Trabzon gibi birkaç dışında bütün yurt sathında gösteri ve mitingler yapılmış ve istenilen başarıya ulaşılmıştır. Yunanlıların bu vahşetinin bir sebebide

54. Aynı dergi, s.124, Belge No :2392, s.124 (ATASE Arşiv No :4-4479, Kls.687, Dos.141, Fih.17).

55. Nutuk, s.9-10.

56. Nutuk , s.16.

Türkleri şehir ve kasabalarından söküp Anadolu'nun içlerine sürmekti. Nitekim bu baskılar sonucunda Aydın, Nazilli, ve Manisa bölgelerinden İçanadoluya göç edenlerin mevcudu ellibin kişiyi bulmuştu⁵⁷.

Abdülmecit (1839-1861) döneminde yaşayan Fransız tarihçi ve yazar “Alphonse de Lamartine”nin bu konuyla alakalı gözlemini, Osmanlı Devletinin kendi tabasına gösterdiği hoşgörüyü ifade etmesi açısından naklediliyorum⁵⁸ : “ *Bugün İzmir’i, İstanbul’u Suriye’yi gezin, manastırlara, topraklara, din okullarına, hastanelere girin ve burada ki insanlara imparatorluğa karşı saygı duyup duymadıklarını sorun. Herkes, imparatorlukta uygulanan tarafsızlığı ve Sultan Abdülmecit’in adını kutsayacaktır. Lübnan’ın dört bucağında , dağlarında köylerinde, kentlerinde gözlenen inanç özgürlüğüne Fransa’nın hiçbir yerinde rastlanamaz. Artık bu topraklarda din uğruna ölenleri aramak boşunadır. Çünkü her şey özgürdür* ”

3- Kuvayi Milliye'nin Kuruluşu

Kuvayi Milliye tabiri Kurtuluş Harbinde iki manada kullanılmıştır. Birincisi “Milli Kuvvetler”, diğerleri bütün olarak “ Milli Mücadeleyi ” ifade eder⁵⁹. Trabzon Mebusu Hüsrev Bey Kuvayi Milliye’yi şu şekilde tarif etmektedir⁶⁰ : “*Bunlar cephe muntakası gerisinde teşkilatlanan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin taht-ı silaha (emri altında) teslih (silahlı) teçhiz ve iase eylediği efrat-ı (askerin) milletten, yani Harbi Umumiye de (Birinci Dünya Harbi), Çanakkale, Galiçya, Filistin’de harikalar gösteren mübarek gazilerimizden mürekkapti (meydana gelmekte idi) ”* Sina Akşin ise şu şekilde tanımlamaktadır⁶¹. “ *Kuvayi Milliye, önce Yunan istilası ve sonrada Güney Doğuda Fransız işgaline karşı meydana gelen milis kuvvetleriydi. 22 Haziran 1920’de başlayan büyük Yunan taarruzuna kadar benimsenen savunma modeli Kuvayi Milliye, yada gayri nizami askeri birlikler modeli oldu*”

57. Turan Akkoyun, *İstiklal Savaşında Aydın Kuvayi Milliyesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniv. Atatürk İlke ve İlkeleri Enstitüsü, İzmir, 1988, s.110.

58. Alphonse De Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Çeviren Serhat Bayram, Sabah Yayınları, Copyright, 1991, s.25.

59. Zekariya Türkmen, *Ordu Mütareke Döneminden Milli Mücadeleye Geçişte Ordunun Yeniden Yapılması*, Askeri Tarih Bülteni, 41/21, Gnkur. ATASE Yayınları, s.46.

60. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emir, Necati Birinci, Abdullah Uçman, *Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal*, C.I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.443.

61. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.II, CemYayınevi, Ankara, 1990, s.82.

Samet Ağaoğlu Kuvayi Milliye ruhuna değinmekte ⁶²: “*Kuvayi Milliye ruhu, yüksek bir siyasi olgunluk seviyesine gelmiş bir milletin bu siyasi kudretini en azametli bir şekilde kullanmasından başka bir şey değildir.*”

İzmir’in işgal edilmesinden sonra milli direnişin ortaya çıkması, halkın örgütlenmesi ve özellikle direniş fikrinin silahlı direnişe dönüştürülmesinde bölgede görev yapan Albay Bekir Sami, İzmir Askerlik Şubesi Başkanı İsmail Hakkı Bey, Albay Şefik Bey, Albay Kazım (Özalp) gibi komutanlar birinci derecede etken olmuştur⁶³. Düzenli ordunun kurulmasına kadar düşmanı oyalamak, ilerlemesine mani olmak ve zaman kazanmak maksatlarıyla kurulan Kuvayi Milliye başlangıçta Yunanlılara karşı direnmenin esasını teşkil etdi. 27 Mayıs 1919’da Aydın’ın ve 1 Haziranda Ödemişin işgalleri Kuvayi Milliye fikrinin daha çok gelişmesine ve yurt sathına yayılmasına neden oldu.

Kuvayi Milliye sadece batı Anadolu değil, özellikle Güney Cephesinde Fransız ve Ermeni zulmüne karşı, ayrıca Samsun, Giresun ve Karadeniz dolaylarında bir Pontus Rum Devleti kurmak isteyen Rum halkına karşı koyan bir kuvvet olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece Kuvayi Milliye Ruhu, tüm ülke sathına yayılmış ve Milli mücadelenin asabiyesini ortaya koyan, milli bir gücü temsil etmiştir⁶⁴. İç ayaklanmaların bastırılmasında da askeri birlikler ve Kuvayi Milliye büyük hizmetler gördü. Batı Anadolu Kuvayi Milliye teşkilleri her zaman aynı mevcudu muhafaza edememiş, insan ve malzeme miktarları devamlı değişmiştir. Örneğin Batı cephesinde muharebeye giren bir kısım Kuvayi Milliye erleri muharebeden sonra evlerine gidiyor ve sonra yine birliklerine dönüyorlardı. Ordu birliklerinin Kuvayi Milliye hüviyetine girerek muharebeye katılması, Sivas Kongresinden sonra Heyeti Temsiliyenin memleket işlerine el koymasından sonra daha da değeri artmıştı.

Türk Milleti, zor günlerde fedakarene tutum ve davranışıyla dünya tarihinde önemli bir yere sahiptir. İşte yine Kurtuluş Harbinde de elinden silahı alınan ordusu dağılan Türk halkı ve komuta heyeti, düşman karşısında güç birliğinde bulunarak milis teşkilatlarının kurulmasına ve düzenli ordular kuruluncaya kadar düşmanın taarruz hızını kesmeye, yıpratmaya ve zaman kazanmaya matuf girişimlerine başlamıştır⁶⁵.

62. Samet Ağaoğlu, *Kuvayi Milliye Ruhu*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981, s.11.

63. Hamdi Gürler, *Batı Anadolu Kuvayi Milliye Hareketlerinin Ortaya Çıkmasında Ordunun Rolü*, Gnkur. Beşinci Askeri Seminer Bildirileri (Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askeri ve Stratejik Açıdan Türkiye :23-25 Ekim 1995, İstanbul) Gnkur Basımevi, Ankara 1996, s.421.

64. *İdari Faaliyetler*, s.11.

65. T.İ.H., c.II, ks.1, s.99.

Albay Şefik, Aydın'ın işgalinden önceki günlerde Kuvayi Milliye'nin teşkil edilmesi fikrini, Harbiye Nezaretine sunduğu raporda ileri sürmüş ve Nezaretten kendisine verilen cevapta bu konu onun inisiyatifine bırakılmıştı. Albay Bekir Sami ise İstanbul'dan Ege Bölgesine hareketinden önce Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşadan şifai olarak aldığı direktifle bu yetki ve inisiyatife sahip olmuştur. Bundan sonra Albay Bekir Sami Ödemiş'e talimat göndererek halkı ve Silahlı Kuvvetleri harekete geçirdiği Albay Şefik'inde Aydın'ın işgali üzerine Çin'e ve Aydın bölgesinde milli kuvvetlerin teşkiline başlattığı görülmektedir.

İzmir'in işgal edilmesiyle beraber 56. Tümen dağılmış topçu ve tayyare subaylarından 27 kişi ile 68'er bir grup halinde 16 Mayıs akşamı Tire'ye gelmişler ve halktan silahlı kuvvetler teşkil ederek işgale karşı birtakım girişimlerde bulunması üzerine durum Tire Belediye Reisi tarafından Aydın'da bulunan 57'nci Tümen Komutanına telgrafla şikayette bulunmuştur. Tümen Komutanı da ilgili personelde bir bölük kurulup Aydın'a gelmelerini istemiş ancak başlarında bulunan Binbaşı Aziz Bey Aydın'a giderken diğer subay ve erat daha gerilere giderek bölük teşkil edilememiştir⁶⁶. Bu sırada Bandırmada Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa ve Balıkesir'de 61'nci Tümen Komutanı Albay Kazım (Özalp) da kendi bölgeleri içinde milli kuvvetlerin teskiline başlatmış bulunuyorlardı.

Komutanların müspet çalışmaları sonucunda Kuvayi Milliye teşkilatı fikri 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesinden sonraki 15 gün içinde bütün Batı Anadolu'da benimsenmiş ve gittikçe genel bir mahiyet kazanmıştır. Hatta Avrupa'da tahsilde bulunan Mahmut Esat (Bozkurt), Şükrü Saracoğlu gibi bir kısım tahsilli gençler öğrenimlerini terk etmiş ve Kuvayi Milli teşkilatlarına katılmışlardır⁶⁷.

Cine, Nazilli, Muğla, Söke ve Aydın bölgesinde teşkil edilen, Türk Milli Kuvvetlerinin düşman üzerinde müessireyitin artması üzerine 57. Tümen Komutanı Aydın Garnizonu barınılmaz bir hale getirmeyi planlanmıştı. Haziran 1919'da Malkoç köprüsü baskını, Aydın'ın doğusunda ve batısında aynı gecede tahrip edilen demiryolu köprüleri, Nazilli'yi boşaltmaya mecbur olan Yunan taburunun büyük zayıyla Aydın'a çekilmesi, Erbeyli baskını, Aydın Garnizonunda büyük ölçüde Yunan kuvvetlerinin moralinin bozulmasına sebep olmuştur⁶⁸.

66. Sabahattin Selek, *Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)*, C.I, Örgün Yayınları, İstanbul.1982, s.195.

67. T.İ.İ., c.II, ks.1, s.100.

68. A.g.e., s.110-113.

57.nci Tümen Komutanının emir komutasında halk ve askerinin birlikte oluşturduğu iki savaş grubu (28 Haziran 1919 akşamı) Aydın bölgesindeki taarruzlarıyla Yunanı baskı altına alarak 28 Haziran akşamı inisiyatifi tamamen ele almıştır. Ve diğer taraftan gönüllü halk milisleri, her yandan kabileler halinde savaş mahallerine gelmişlerdir. Bunlar köprü başında silahlanarak ateş hattına koşuyorlardı. Gelenlerin çoğu yanında kendi silahı ile geliyorlar ve şehrin kuzeyinden düşmana akınlar yapıyorlardı. 30 Haziran günü Türk kuvvetlerinin yoğun taarruzu sonucunda Yunan kuvvetlerinin yoğun taarruzu sonucunda Yunan kuvvetleri demiryolu boyunca çekilmeye başlamış ve Aydın şehri Milli kuvvetler tarafından tamamen teslim alınmıştı⁶⁹. Milli kuvvetler tarafından kazanılan bu ilk başarı Kurtuluş Savaşı tarihinde çok önemli ve şerefli yer tutmaktadır.

Birinci Dünya Harbi sonucunda dağa çıkarak eşkıyalık yapan ve aşırı derecede cesaretiyle de çevresine korku ve dehşet saçan Demirci Mehmet Efe, kabul edildiği takdirde kuvvetleriyle birlikte Kuvayi Miliye emrine gireceğini bildirdi. Bu önerisi kabul edilerek 200 kişilik kuvvetiyle 11 Temmuz 1919 üç yol ve Umurlu bölgesinde Kuvayi Milliye saflarına katıldı ve Kuvayi Milliye Komutanı Hacı Şükür Beyin emrine girdi. Daha sonra bir oyunla Şükrü Beyi görevden alarak Kuvayi Milliye'nin komutanı oldu⁷⁰. Düşman işgalinin ilerlemesine karşı zamanla gerek ordu içinden subaylar ve gerekse halk gönüllüleri ve efeler silahlı olarak karşı koydular⁷¹. Ağustos 1919 ortalarında Batı Anadolu bölgesindeki Kuvayi Milliye toplamı beşbin silahlıya varmıştı⁷².

69. A.g.e. s.122.

70. A.g.e. s.163.

71. Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, c.I-II, s.9.

72. *İdari Faaliyetler*, s.13.

B-BALİKESİR VE ALAŞEHİR KONGRESİNDE ALINAN KARARLAR VE KUVAYİ MİLLİYENİN İAŞE İKMALİ

1- Balıkesir Kongresi

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ile birlikte Batı Anadolu halkı ve askeri birlikler Yunan zulmü karşısında Milli mücadeleye karar verdiler. Organize bir hareket sağlamak ve teşkil edilecek Kuvayi Milliye güçlerinin silah, cephane, iâşe , barınma, giyinme gibi lojistik ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla 26-30 Temmuz 1919 tarihleri arasında Balıkesir'de Hacim Muhittin Çarıklı'nın başkanlığında bir kongre yapıldı. Kongreyi 20 nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa ve 14. Kolordu Komutanı Kazım Paşa himaye etdiler ⁷³ .

Bu kongre milli iradeyi ortaya koyma ve başsız kalan ulusun kendi milleti ve askeri ile birlikte inisiyatifini kullanarak istiklalini kazanma mücadelesini verme açısından ayrıca bir öneme sahiptir. Çünkü Türk Milleti esir yaşamaktansa ölmeyi tercih eden asil bir millettir. Atatürk'ün deyişi ile “ Ya istiklal ya ölüm” bu yüce milletin tarih boyunca parolası olmuştur.

Balıkesir Kongresi kararları ; Bundan sonra yapılan Alaşehir, Nazilli, İzmir Şimal mıntıkası Kuvayi Milliye Heyeti Umumiye kongrelerinin çekirdeğini oluşturması açısından önem arz etmektedir. Bu kongrede alınan kararlar sade bir dille aşağıda sunulmuştur⁷⁴ :

“Balıkesir’de Yunan tecavüzlerine karşı savunmaları ve mücadeleleri birleştirmek ve tespit etmek üzere 26 Temmuz 1919 günü teşekkül eden ve toplanan Milli Kongre aşağıdaki kararları almıştır :

Madde 1 - Balıkesir ilçesi adına delege Hacim Muhittin, Mehmet Vehbi , Sabri , Keçeci zade Hafız Mehmet, Kocabıyık zade Mehmed, Kunduracı Nuri, Basribet zade Şevki , Gönenli Osman, Keşkek zade Hacı Baha, Barutçu zade Süleyman ; Bandırma adına Yahya Sezai, Rıza ; Burhaniye adına İbrahim, Hasan; Balya adına Mustafa Çavuş, İsmail; Soma adına said, Saib; Akhisar adına Reşat, Kamil, Hüsnü; Kırkağaç adına Ahmet Faik, Profesör Hüseyin ; Sındırgı adına Mustafa, Satır zade Emin ;

73. Tarık Z. Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, s.495.

74. Hacim Muhittin Çarıklı, Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayi Milliye Hatıraları, (1919-1920) , Türk Ink. Tarihi Ens. Yayınları, Ank. Üniv, Basımevi, 1967 s.112-115.

Giresun bucağı adına Abdulgafur, Hatip Mustafa ;Fart bucağı adına Daniş, İbrahim, Kepsut bucağı adına Basri, Hafız Arif, Şamlı bucağı adına Hafız Mehmet ; İvrindi Bucağı adına Hafız Hamid, Mehmet ; Bigadic bucağı adına Emri zade Ali Aza zade Mustafa; Konakpınar bucağı adına Lütfü bey efendilerden teşekkül etmiştir.

Madde2- Kongre müzakereleri devam ettiği sürece başkanlığa Hacım Mühittin Bey, katipliklere Abdulgafur ve Hasan efendiler, başkan vekillerine Vehbi bey ve Sabri beyler seçilmişlerdi

Madde 3- Kongremiz hiçbir siyasi parti ile ilgilenmemekle beraber çetecilikten nefret eder ve düzenli örgütle Yunanlıları Anadolu'dan çıkarmaya azmettirmiştir.

Madde 4- Kongrenin amacı yurdun kurtuluşudur. Her ne şekilde olursa olsun, siyasetle uğraşmayı nefretle reddeder.

Madde 5- Kongre, müzakereleri devam ettiği sürece sabahları 9 dan 12 ye 2 saat aradan sonra 14 ten 17 ye kadar her gün toplanmayı kabül etmiştir.

Madde 6- “Redd-i İlhak” deyimi mevcut duruma göre yetersiz olduğundan, bu deyimin “Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti ” şeklinde çevrilmesi uygun görülmüştür.

Madde 7- Yunan'a karşı hareket devam ettiği sürece milli seferberlik genel olup kerkes vatani hizmeti ile yükümlüdür. Yalnız, şimdilik bazı bölgelerde silah altına alınan çeşitli doğumlular görevde kalmak şartıyla , 1884 den1893'e kadar ve gerekli durumlarda diğer doğumlular da sıra ile silah altına alınacaktır.

Madde 8- Merkez livada (Balıkesir'de) olduğu gibi ilçelerde de Teşkilat Maliye, Levazım Kurulları kurulacak, ilçe ve bucaklardan gönderilen silah altına alınanların giderleri daha sonra genel giderden düşülmek üzere ilçe ve bucaklara ait olacak, başlarında eşraftan bir kişi bulunacak ve cephede silah altına alınanlarla beraber kalacaklardır.

Madde 9- Takip edilen gayeye ulaşmak için bütün mücadeleyi birleştirmek ve izlemek üzere bir Merkez Kurulu kurulmuş ve görevleri belirtilmiştir.

Madde 10 - Merkez Kurulda kalacak üyelerin seçiminden önce bölgelere ayırma usulü düşünülmüş ve Balıkesir, Ayvalık, Bandırma, Akhisar, Soma olmak üzere 5 bölgeye ayrılarak; Balıkesir'den 2, diğer bölgelerden birer kişinin seçilmesi kararlaştırılmıştır.

Madde 11- Yapılan seçim sonucunda, Merkez Kurulu'na Balıkesir adına Hacım Muhittin, Yörükzade İbrahim; Bandırma adına Gönenli Osman, Ayvalık adına Vasıf, Akhisar adına Kamil, Soma adına Hafız Osman Bey ve efendiler üye ; Balıkesir adına Şükrü, Hacı Baha, Bandırma adına Ömer, Ayvalık adına Hoca Mehmet, Akhisar adına Sındırgılı Azmi, Soma adına Niyazi Zade Hüseyin Bey ve Efendiler yedek olarak seçilmişlerdir.

Madde 12- Merkez Kurulu'nun vazifeleri aşağıdaki gibi kararlaştırılmıştır :

1. Bölgesel ve mahalli heyetler Kongrece kabul edilen şekildeki çalışmalarında bağımsız ve Merkez Kurulu'nun denetimine tabidirler.
2. Bölgeler ve kazalar çözümleyemedikleri konularda Merkez Kurulu'nun yardımına başvururlar.
3. İlçelerin yüklenecekleri giderler bir bütçe konusu olup, çözümü ve yönetimi Kongre'ye aittir.
4. Askere alma ve toplamada mevcut bölgelerin şimdiye kadar yaptıkları işlemlere karışamaz.
5. Mevcut bölgeler dışındaki yerlerin Milli Mücadeleye katılmaları için Merkez Kurulu çalışmalar yapacaktır.
6. Bölgelerin diğerine gönderilme iâşesine Merkez Kurulu aracılık yapar
7. Merkez Kurul, haber alınan ve vuku bulan Yunan zulmünü medeni dünyanın bakışları önüne serme işini de yürütecektir.

Madde 13- Cephelerdeki bütün askerlerin iâşesi giydirilme ve hastalıkların tedavisi, teçhizatlarının tamamlanması ve yedek bölükler bulundurulması konularını düşünüp zamanında hizmetin yürütülmesi için cephe karargahları gerilerinde bu işlerle görevli bir Menzil Müfettişliği bulundurulması uygun görülmüştür.

Madde 14- Genel giderlerin her yerin büyüklük ve serveti oranında bölünmesi uygun görülmüş ve genel giderlerin %21 ine Balıkesir'in, %17 sine Edremit 'in, %7'sine Burhaniye'nin, %4 üne Balya'nın, %10 una Bandırma 'nın, %6'sına Gönen'in , %4'üne Gördes'in, %5'ine Soma'nın, %2'sine Bergama'nın katılması kararlaştırılmıştır.

Madde 15- Menzil teşkilatı Ayvalık, Soma ve Akhisar cephelerinde olacak ve bunlardan Ayvalık "1", Bergama ve Soma "2" ve Akhisar "3" numaralı Menzil Müfettişliği adını alacaktır.

Madde 16- Subaylara ve erlere verilecek maaş ve ikramiye ,bölgelerin takdir ve yetkisine bırakmıştır.

Madde 17- iyecek maddelerinin İzmir'e gönderilmesinin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması ile Merkez Kurulu yetkilidir

Madde 18-Kongrenin bitiminde, Kongrenin ne amaçla toplandığı hakkında Padişaha, Başbakanlık Makamına ve işgal Kuvvetleri Siyasi Temsilcilerine birer telgraf çekilmesi kararlaştırıldı.

Madde 19- Kongrenin toplanma amacı hakkında bir bildiri düzenlenmesi ve münasip yerlere gönderilmesi ve asılması yerinde bulundu.

Madde 20- Şehit olanların ailelerine ve yaralıları verilecek hediyelerin miktar ve derecesi mahalli örgütün takdirine bırakılmıştır.

Madde 21- Kongrenin açılışını telgrafla kutlayan Soma Komutanı Hulusi Bey'e teşekkür telgrafı çekilmesi kararlaştırıldı.

Madde 22- Hareket-i Milliye Redd-i ilhak Heyeti adıyla düzenlenecek mühürlerin tek tipte Merkez Kurulu tarafından yaptırılarak ilgili yerlere gönderilmesi kabul edildi.

Madde 23- Her kaza heyeti göndereceği komutan ve erlere birer belge verecektir. Bundan dolayı komutanlar milli orduya girecek olan subaylardan ve erlerden belgesiz olanları kabul etmeyecek, belgelerde almış oldukları eşya ve paranın miktarı yazılı olacaktır.

Madde 24- Heyeti Merkeziyenin hesaplarını tutmak ve işlemlerini yürütmek için yeteri kadar katip ve memur çalıştırılması ve bunlara verilecek maaşın miktarının tayini konusu, Merkez Kurulu'nun yetkileri arasındadır.

Madde 25- Halkın elinde bulunan silahların toplanması ilke olarak kabul edilmiştir. Yalnız, bazı yerlerin özellikleri göz önünde tutularak yapılacak işlemler heyeti milliyenin yönetimine bırakılmıştır.

Madde 26- Yunanlıların hiç bir şekilde görüşme yapılmaması uygun görülmüştür.

Madde 27- Yunanlıları ülkemizin her yerinden çıkartılıncaya kadar harbe devam etmek, vazifelerin en önde geleni olarak kabul edilmiştir.

Madde 28- Vatan hizmetine çağrılıp da gelmemek için kaçanlarla cepheden kaçanların ailelerine dokunulmamak şartıyla kendileri bölgeden çıkarılacak ve mümkünolursa Yunan tarafına gönderilecektir.

Madde 29- Kongre Eylül başında 100 kişilik olmak ve her bölgenin vereceği paranın yüzdesi oranında üye katılmak üzere yeniden toplanacaktır.

Balıkesir Kongresinin önemli konularından birisi Yunanlılara karşı savunma azmi, diğeri ise mücadelede güçlerin birleştirilmesi ve organize edilmesidir. Bu maksatla teşkilatlanma lojistik destek ve mali kaynakların temini hususları detaylandırılmış ve yetki sorumluluklar beyan edilmiştir.

Kongrenin amacı dördüncü maddede açıklandığı gibi yurdun düşman işgalinden kurtulmasıdır. Genel seferberlik ilan edilmiş ve herkes vatan savunmasına davet edilmiştir (madde 7). Lojistik konusunda alınan önemli kararlardan olan sekizinci maddede merkezi Balıkesir'de olmak üzere ilçelerde Teşkilatı Maliye, Levazım kurulları kurulacak ve bunlar yapılacak mücadelenin desteğini sağlamak üzere çalışacaklardır. Silah altına alınanların giderleri daha sonra genel giderlerden düşülmek üzere ilçe ve bucaklardan karşılanacaktır. Balıkesir,

Ayvalık, Bandırma, Akhisar, Soma olmak üzere 5 bölge ayrılarak Merkez kurulu seçimleri yapılmış ve Balıkesir adına Hacim Muhittin, Yörükzade İbrahim ; Bandırma adına Gönenli Osman, Ayvalık adına Vasif, Akhisar adına Kamil, Soma adına Hafız Osman Bey, asil üye olarak seçilmişlerdi (Madde 10, 11.). Merkez kurulunun görevleri tespit edilmiş, özellikle diğer bölgesel mahalliyetlerin çözümleyemediği hususlarda onlara yardımcı olacak ve bölgeler arasında koordineye sağlamaları açısından Batı Anadolu'da ortak hareket birliği sağlamıştır (madde 12).

Merkez Kurulu bölgesel bir kuruluş olmayıp, Yunan zulmünü medeni dünyaya duyurması açısından önemli bir misyonu üstlenmiştir. Askerin yedirilmesi, giydirilmesi, tedavisi teçhizatın tamamlanması için cephe karargahları gerilerinde birer menzil müfettişliği kurulmasına karar verilerek (madde 13). Muharebe destek birimlerinin temelini oluşturdu. Menzil teşkilatı Ayvalık, Soma ve Akhisar cephelerinde kurulmasına karar verilmiştir (madde 15). Kongre kararları ve amacı, padişaha İstanbul hükümetine işgal kuvvetlerinin temsilcilerine birer telgrafla bildirilmiştir. Ayrıca halka ilanlarla tebliğ edilmiştir. Kongre sonunda , Eylül başında 100 kişilik üyeye yeniden toplanmaya karar verilmiş (madde 29). Ancak Alaşehir Kongresinin yapılmasıyla Balıkesir'de tekrar toplanılmamıştır.

2. Alaşehir Kongresi

Balıkesir Kongresinden yaklaşık bir ay sonra 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında Alaşehir'de bir kongre daha toplanmıştır. Bu kongrenin genel olarak amacı ;

1. Batı Anadolu'nun kuzeyinde sağlanan idari desteğin orta kesimde de sağlanması
2. Bölgeler arasında daha sıkı bir irtibatın tesisi ve birlikte koordineli hareketin temini
3. İdari ve lojistik hususlarda işbirliği
4. Emir ve komuta birliğinin sağlanması
5. Milli heyecanın ve mücadele ruhunun tüm bölgelere yayılması olarak özetlenebilir.

Emir komutadaki ayrılık, Sivas Kongresi kararlarıyla Ali Fuat Paşa (Cebesoy)'nın Batı Cephesi Genel Kuvayi Milliye Komutanlığına atanmasına kadar devam etmişti. Karargahı Balıkesir'de bulunan 14'üncü Kolordu her bakımından İstanbul Harbiye Nezaretine bağlı idi. Aydın cephesini idare eden 57' nci Tümen ise Harbiye Nezaretinin, 14 Ağustos 1919 tarihli emriyle ordu müfettişliklerinin lağvedilmesi üzerine 12'nci Kolordu emrine verilmişti.

Alaşehir Kongresi, İzmir-Afyon demiryolunun kuzey ve güneydeki iki cepheyi Kuvayi Milliye ye bağlamış oluyordu. Alaşehir Kongre kararları sade bir dille aşağıda sunulmuştur ⁷⁵:

“Madde-1. Kongrede aşağıda isimleri yazılı olan yetkililer bulunmuştur.

Alaşehir adına Belediye Reisi Galip Bey, Alaşehir adına ve kongre katibi Ömer Bey, Akif Bey, Cevdet Bey, Nazmi Bey, Hacı Ali Bey Alaşehir adına ve Kuvayi Milliye kumandanı Mustafa Bey, Eşme adına Müftü Hacı Nazif Efendi, Belediye Reisi Yunus Efendi, İnegöl adına Ethem Efendi, Mazlum Bey, Ödemiş Birgi adına Salih Vecdi Bey, İsmail Hakkı Efendi, İbrahim Ethem Efendi, Ali Efendi, Kaymakam Mehmet Ağa, Bozdağ adına Postlu Mestan Efe, Akhisar cephesi sorumlusu Süleyman Efendi, Ayvalık Cephe sorumlusu Hacı Ali Bey, Mustafa Bey, Aydın ve Denizli adına Şükrü Bey, Tahir Bey, Balıkesir adına aynı zamanda kongre reisi Hacim Muhittin Bey, Balıkesir Heyeti Merkezi adına Alaşehir Belediyesi Reisi Kamil Efendi, Balıkesir adına ve kongre katibi Müftü-zade Abdülğafur- efendi, Buldan adına Hattat-zade Mehmet Efendi, Demirci adına Müdderis Mustafa Efendi, Sarayköy adına Müftü Ahmet Şükrü Efendi, Soma Cephe sorumlusu Refet Efendi, Salihli adına Müftü Sabık Mehmet Lütfi Efendi, Sabık Kadı Zahid Molla Bey, Uşak adına İbrahim Bey, Kasaba adına Süleyman Bey, Kula adına Raşit Efendi, Hacı Fehmi Bey, Karahisar adına Fakir Bey, Haydar Bey, Ahmet Efendi, Gördes adına Müftü Sabık İsmail Hakkı Efendi, Manisa adına Bahri Bey, Süleyman Bey, Ramazan Bey, Nazilli adına İlhami Bey, Ali Enver Bey

Madde -2.: Kongre görüşmeleri devam ettiği müddetçe başkanlığı Balıkesir Heyeti Merkez sorumlusu Hacim Muhittin ve Reis vekaletine Alaşehir Kuvayi Milliye komutanı Hüseyin Paşazade Mustafa ve Uşak adına İbrahim Bey ve Ömer Beyle, Balıkesir adına Müftü zade Abdülğafür Efendi seçilmişlerdir.

Madde- 3. Kongre ilk toplantısını gerçekleştirdiği Alaşehir eşrafından Mustafa Bey Hareketi Milliye-Reddi İlhakın tarihi bir hatırası olarak karar defterine kaydedilmiştir.

Madde-4. Büyük bir kongreye atfen genel olarak Hareketi Milliye Reddi İlhak Heyet, Halifeyi ve Osmanlı Saltanatını kabul ve tasdik eyler.

75. Hacim Muhittin Çarıklı, a.g.e, s.205-208.

Madde-5. Hareketi Milliye'nin maksadı, binbeşyüz seneyi aşkın bir zamandan beri Türk ve İslam olan sevgili memleketimizden vahşi ve can düşmanımız olan Yunanlıları yurt dışına atılmasından ibaret olduğuna göre, vatan tehlikesi karşısında bir büyük güç halinde birleşen kardeşler, her türlü grup ihtirasıyla ve hissiyatla hareket etmeyi red etmiştir. Bu husus kongrece kabul edilmiştir.

Madde-6. Hareketi Milliye Reddi İlhak bu gayeye paralel olarak Hareketi Milliye teşkilatının yaptığı gibi çeteciliği red eder.

Madde-7. Balıkesir Kongresince kabul edilen Hareketi Milliye Reddi İlhak ismi Alaşehir büyük kongresince aynen kabul edilmiştir.

Madde-8. Milli Harp devam ettiği müddetçe Alaşehir Kongresi genel sekreterliği kabul eder. Fakat çeşitli bölgelerde ve cephelerde şimdiye kadar tatbik edilen usullerde devam edecek ve Hareketi Milliye heyetleri lüzum görülen yaşlardaki kişileri silah altına alacaklardır.

Madde-9. Kongrenin toplanmasında en önemli esaslardan biride Yunan zulmü ve cinayetlerini araştırmak ve bunları bir araya getirerek İzmirde'ki tahkikat komisyonunu arz olunması ve bu tahkikat komisyonu başkanlığında bulunan İngiliz Generali Milne'ye bildirilmesini kabul etmiştir.

Madde-10. Kongrenin toplanmamaksa padişaha arz ve sadrazama bildirilmesine karar verildi.

Madde-11. Kongrenin toplanma maksadının uluslara bir beyanname ile bildirilmesine karar verilmiştir.

Madde-12. Hareketi Milliye Reddi İlhak heyetleri ile Heyeti Merkeziyelerin teşkilatlanma esasları ve vazife talimatı Alaşehir kongresinde çoğunlukla kabul edilmiştir.

Madde-13. İlgili talimatla görüldüğü gibi Alaşehir ve civarında yedi kişilik bir Heyet Merkeziye teşkiline karar verilmiştir.

Madde -14. Denizli ve Nazilli bölgelerinde de bir Heyeti Milliye'nin teşkiline karar verilmiştir.

Madde -15. Talimata uygun olarak, Heyeti Merkeziyelerin tamamı merkezi Alaşehir'de olmak üzere ve üçü Heyeti Merkezilerce seçilecek ve birisi (Alaşehir) dışından olmak üzere encümeni Müdiren ismiyle bir heyet teşkil edilecektir.

Madde-16. Kara menzil müfettişlikleri ve Heyeti Merkeziyeleri ile Genel Merkez mühürlerinin Balıkesir Kongresince kabul edilen tarzda bu (müfettişlerce) verilmesine karar verildi.

Madde-17. Kongreyi tebrik eden Balıkesir Heyeti Merkezi yerine ve Aydın Milliye Komutanı Hacı Şakir Bey'e teşekkür edilmesine karar verildi.

Madde-18. Yunanlıların işgal bölgelerinde yaptıkları mezalim hakkında genel bir rapor hazırlayıp, İzmir'deki araştırma komisyonuna bildirilmesi kabul edilmiştir.

Madde-19. Tahıl ve bakliyatın İzmir'e ihraç edilmesinin yasaklanması hususunun bir fayda vermeyeceği, aksine suistimale yol açacağı kongrece kanaat edildiğinden, Hareketi Milliye'nin bu hususla meşgul olmaması uygun görüldü. Mahalli hükümet ve belediyelerin alacakları kararlara elbette müdahale edilemez.

Madde-20. Ulusal savaşında şehit olanların aileleriyle, yaralı düşenlere yardım edilmesi kabul edilmiş fakat yardımın ne şekilde yapılacağının tespiti bilinmemekle birlikte, yardımın miktarı komutanlarla, Milli Heyetlerin ortak kararına bırakılmıştır.

Madde-21. Bir cepheden firar veya herhangi bir sebeple ayrılanların diğer cephelerde kabulü ancak mahalli komutanların veya heyetlerin iznine bağlıdır.

Madde-22. Ulusal savaş devam ettiği müddetçe Yunanlılarla hiçbir şekilde görüşme yapılmaması kabul olunmuştur.

Madde-23. Yunanlıların ülkemizden tamamen çıkarılncaya kadar Ulusal savaşa devam edilmesi Hareketi Milliye'ye atfen (Alaşehir) kongresince esas olarak kabul edilmiştir.

Madde-24. Kongre sonunda bütün kararlara bahisle Padişaha telgrafla takdimine ve ileri gelen devletlerin başkanlarına telgraf yazılmasına karar verildi.

Madde-25. Savaşa katılanların savaş bölgesi gerilerinde vazifesi olmadan silahla dolaşması kesinlikle yasak edilmiştir.

Madde-26. Ulaşım giderlerinin azaltılması ve ulaştırmada gerekli düzeni sağlamak için tren işletme şirketleriyle görüşmede bulunmasına karar verildi.

10 gün müddetle toplanan Alaşehir Kongresinde alınan kararların, Balıkesir Kongresinin kararlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Kongre kararlarına göre, Osmanlı sultanı ve halifesi kongrece kabul ve tasdik edilerek İstanbul ile ortak hareket etme düşüncesi öngörülmüştür (Madde 4 ve 10). İç siyasi çekişmeler bir kenara bırakıp grupların tek ve bir güç halinde Yunanı yurt sathından atıncaya kadar birlikte mücadeleye devamını kabul etmiştir (madde 51). Balıkesir kongresinde olduğu gibi bu kongrede de hareketin diğer bölgeleri de kapsamı amaçlanmıştır (madde 8). Kongrenin toplanma gayelerinden ve önemli maddelerinden biride dokuzuncu maddedir. Bu maddelere göre ;Yunan zulmü ve cinayetlerini araştırarak ve bunları bir araya getirecek İzmir deki tahkikat komisyonu başkanlığına bildirilerek, böylece Yunanlıların baskı altında tutulması hedeflenmiştir (madde 9-11). Balıkesir kongresinde olduğu gibi işlerin yürütülmesi için Heyet Merkeziye tesis edilecek ve Balıkesir Kongresinde olduğu

gibi tespit edilen talimata uygun olarak yetki ve sorumluluklara haiz olacaktır. Bu heyet Batı Anadolu'nun orta kesiminde Yunan'a karşı hareketi organize edecek Kuzey batı bölgesinde Balıkesir'le işbirliği yapacak ve hareketin lojistik desteğini sağlayacaktı (madde 13 -14 -15).

Kongrede sosyal yardımla ilgili karar alınacak şehit ve gazilerin ailelerine gerekli yardımların yapılması sağlanmıştır (madde 20). Buda göstermektedir ki düşmanla boğaz boğaza gelindiği halde bile Türk insanı şehidine ve gazisine ve onların ailelerine sahip çıkmakta her türlü sıkıntıyı ve nimeti birlikte paylaşarak Milli Birlik ve beraberlik ruhunun emsalsiz örneğini göstermektedir.

Alaşehir kongresinde cephenin askeri teşkilatı ve kadroları görüşülmüş ve dokuz maddelik bir karar alınmıştı⁷⁶ . Bu karara göre ; her cephede bir milli alay kurulacaktır. Bölüklerde kırkar er olacak, bir bölükte üç takım ve üç bölükte de bir tabur teşekkül edecekdi (madde 1). Her cephede bir Menzil müfettişliği ve birde hastanesi olacak ve bu müfettişliğin yanında idari ve lojistik faaliyetleri yürütmek üzere, cephede mevcut bütün kazaların Hareketi Milliye ve Reddi İlhak Heyetleri tarafından seçilen üç kişiden oluşan birer Menzil Heyeti olacakdı (madde 8). Kazalardan para toplamak ve bu yerlerin asayişini sağlamak üzere Kaza Reddi İlhak heyetine yirmi, nahiye Reddi İlhak Heyetlerine de azami on er verecekti (madde 9).

Alaşehir Kongresinde, Menzil Müfettişliğinin vazifeleri hakkında bir talimatda hazırlanarak kabul edilmiştir. Talimat günümüz diliyle sadeleştirilerek aşağıda sunulmuştur⁷⁷. Bu talimatla, idari ve lojistik birimlerin temel görevlerinden olan, birliklerin yedirilmesi depolama faaliyetleri, fırınların işletilmesi, erzakın alınıp dağıtılması, maaşların tespiti vb. birçok ayrıntılar tespit edilmiş ve karara bağlanmıştı .

76. A.g.e, s.222-224.

77. A.g.e, s.225-229.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEŞKİLAT

1- Kuvayi Milliye birliklerinin iâşe ve geri hizmetlerini sağlamak üzere her cephe için bir Menzil Müfettişliği teşkil edilmiştir.

2- Depo halinde menzilin birkaç ambarı olmakla beraber birde merkez ambarı bulunur ki birliklere erzak ve eşyayı burası da dağıtır. Buda iki kısımdan oluşur.
A-Erzak B- Eşya ve mühimmat

3- Menzil Müfettişi duruma göre mezbaha ve fırın kurar ve bunları yönetecek memurları mahalli Reddi İlhak Heyetleri temin etmediği takdirde Heyeti Milliye Merkezinden talep eder.

4- Hareketin genişlemesi halinde, Menzil Müfettişi ilerilerde dağıtım noktaları ve ambarlar kurar ve bunun için önceden gereken yerlerde tertibat almak lazımdır.

5- Şimdilik üç cephe için üç Menzil Müfettişliği kurulmuştur.

Birinci Menzil Müfettişliği: Ayvalık cephesinde vazife görecek

İkinci Menzil Müfettişliği : Soma Cephesinde vazife görecek .

Üçüncü Menzil Müfettişliği : Akhisar Cephesinde vazife görecektir .

İKİNCİ BÖLÜM

MEMURLAR VE HİZMETLİLER

6- Her menzil müfettişliği kadrosu aşağıda gösterilmiştir.

a - Menzil müfettişi Eşraftan

b- Üç kişiden oluşan bir Menzil Heyeti olacak, Menzil Müfettişi, Kongre tarafından seçilecek ve Menzil Heyeti ise cephe Reddi İlhak Heyetleri tarafından yürütülecektir.

c- Veznedarlık görevi heyetten bir kişi tarafından birer üye seçilmek suretiyle kurulacaktır.

d- Aylık maaş ve satın alma memuru

e- Erzak ve Tayinat memuru

f- Merkez ambar memuru; erzak, teçhizat ve cephaneyi dağıtmakla görevli.
Emrinde iki yazıcı eri.

g- On hizmet eri. Bunlar ambarlarda hamallık ve emir eri vazifesi ifa edecektir.

Menzil Müfettişi menzilin en büyük amiridir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAZİFE VE SORUMLULUKLAR

7- Kuvayi Milliye birlikleri erzakını menzilden bir haftalık ihtiyacına göre alır.

8- Menzil müfettişinin, iaşesiyle sorumlu olduğu birliklerin subay, er ve hayvan sayısını doğru olarak bilinmesi lazımdır. Bunun için birliklerin en büyük amiri her üç günde bir menzil müfettişine birliğin mevcudunu doğru olarak bildirmesi lazımdır. Bunun için birliklerin en büyük amiri her üç günde bile menzil müfettişlerine birliğin mevcudunu doğru olarak gösteren birlik mevcudu belgesi gönderir. Bu belgeler iaşeye esas olur.

9- Birlik mevcudu belgeler taburlar tarafından düzenlenip alay komutanının onaylanmasından sonra menzil müfettişlerine gönderilir.

10-Menzil müfettişi ambarların mevcudunu her gün ambar memurlarından ister.

11-Her birliğin iaşe memuru, birlik komutanının onayladığı birlik mevcudu belgesini bir tutanağa bağlayarak Menzil müfettişine müracaat eder. Menzil Müfettişi istenilen erzak ve eşyaya göre tutanağı ilgili kısma havale eder. Kısım memur, iaşe memurunun ibraz ettiği birlik mevcudu belgesini tutanaktaki nüfus ve hayvanların mevcudunu, evvelce menzile verilen birlik mevcudu belgeleriyle karşılaştırarak, bir tutarsızlık görmediği takdirde bir haftalık ihtiyaca hesap eder ; tutanağın altını onaylayarak ambar memuruna havale eder. Ambar memuru ölçerek erzakı verir ve tutanağı muhafaza eder.

12-Ambar memuru, menzil müfettişi ve katibinin kayıt ve bilgisi dışında hiçbir yere bir dirhem erzak veremez ve ambarın bu suretle noksan ve fazlasından sorumludur.

13- Birlikler menzilden almış oldukları erzakın sarf şeklini gösteren bir cetveli her ay menzile vermeğe mecburdur.

14- Bu cetvelde nüfus ve hayvanların mevcudu gösterilecek ve bu mevcut evvelce verilen birlik mevcudu belgelerine uygun olacaktır.

15- Birlik cetvelinde her gün mevcuda göre sarf edilen erzak gösterilecek ve her beş günde bir yekün edilmek suretiyle bir aylığı yekun edilecektir. Bir ay zarfında menzilden alınan ve satın alma suretiyle tedarik edilen erzakın, cetvele göre sarf edilen toplamından düşürülerek geri kalan miktarı, kıta kilerinde bulunan erzak miktarına uygun olacaktır.

16- Yanlış mevcut göstererek fazla erzak alan birlik komutanı ve iaşe memuru sorumludur.

17- Menzil müfettişi bu gibi durumları teftiş etmekle yükümlüdür.

18-Menzil müffetişi belirli olmayan zamanlarda birliklerin kimini teftiş ederek fazla erzak görürde derhal soruşturma açmakla yükümlüdür.

19- Menzil müffetişi yedek erzak bulundurmağa mecburdur. Birliklerin iâşesinden doğrudan doğruya sorumlu olduğu için birlik mevcudu belgelerine göre yeterli miktarda erzak bulundurmalıdır.

20- Menzil ambarlarından dışarıya sandık, çuval, teneke gibi kaplar verilmez. Her birlik kendi kabı ile erzakını alır.

21- Parekende birlikler Menzilden erzak ve eşya alınmaz ancak taburlar ve bağımsız bölükler alabilir.

22- Her tabur komutanı ve katip iâşe memurundan mürekkep bir heyet bulunacaktır. Menzilden taburlara verilecek erzak, eşya, levazım ve benzerleri bir heyetin imzalı ve mühürlü tutanakları ile verilecektir.

23-Tabur heyetleri menzilden almış oldukları erzak ve eşyanın hesabını daha sonra menzile vermek zorundadır.

24- Birliklerin aylığını ve paraya olan ihtiyaçlarını Menzil Müffetişi temin eder ve gerektiğinde Heyeti Merkeziyeden talep eder.

25- Subayların ve erlerin aylıklarını ve taburun diğer ihtiyaçlarını tabur heyeti menzil idaresinden bir bordro karşılığında alır, erlere ve subaylara tasdikli defterler karşılığında dağıtır. (Bordro ve defter örnekleri ayrıca düzenlenecektir)

26- Taburlar menzilden alacakları izin üzerine satın alma yapabilirler.

27- Menzil Müffetişi görülecek lüzum üzerine hayvan ve araba kolu kurar.

28- Menzil Müffetişi doğrudan doğruya Heyeti Merkeziyeye bağlıdır. Yönetim ve iâşe işlerine ilişkin konularda Kuvayi Milliye Alay Komutanlarıyla yazışma yapabilir.

29- Menzil Heyetleri her ay birliklerden aldıkları hesabı toplar ve menzili merkez ve mahalli heyetlerinden almış olduğu para ve erzaka ait gelir ve harcama şeklini gösteren icmal belgeleri düzenleyerek Heyeti Merkeziye ye göndermek zorundadır.

30- Menzil müffetişi ve kurulu her gün göreve devam etmek zorundadır.

31- Menzil heyetleri, mahallinden sağlayacakları eşya, erzak ve cephaneyi satın alır. Mahallinden sağlayamayacakları eşya ve diğer levazım mallarını Heyeti Merkeziyeden ister.

32- Menzil heyetleri et, ekmek, sebze ve yeme ilişkin hususlarda tüccar ile sözleşme yapmaya yetkilidir. Sözleşmenin Heyeti Merkeziyece onaylanması gereklidir.

33- Menzil Heyetinin mahallinde yapacağı satın almalar menzil heyetinden bir kişinin gözetimi altında yapılacak ve menzil heyetinin onayına sunulacaktır.

34- Kuvayi Milli'yeye mensup komutan, subay ve erlerin izinli oldukları diğer nedenlerle görevlerine devam edemedikleri günler için aylıklarında kesinti yapılır.

35- Subaylara gerek tabloda ve gerek parekende şekilde aşağıdaki erzak günlük olarak verilir

<u>GRAM</u>	<u>CİNS</u>
900	Ekmek
250	Et
100	Pirinç
100	Kuru Sebze (İkisi birden verilmez)
300	Yaş sebze
70	Şeker
10	Kahve (İkisi birden verilmez)
3	Çay
20	Tuz
30	Sabun
30	Sadeyağ (İkiside verilmez)
30	Zeytinyağ
30	Soğan

Erlere günlük olarak aşağıda erzak verilir :

<u>GRAM</u>	<u>CİNS</u>
900	Ekmek
50	Çorbalık pirinç
150	Pilavlık pirinç veya bulgur
20	Tuz
10	Çorbalık sade yağ
30	Pilavlık sade yağ
120	Kuru sebze (İkisi birden verilmez)
300	Yaş sebze
250	Et
150	Sebze ile et
90	Pilavlık et on gram yağla
9	Sabun
30	Soğan

36- İmkan olduğu takdirde menzilin seçeceği bir günde mevsimine göre üzüm, kavun, hoşaf veya münasip bir tatlı verilir.

37- Erlere her sabah pirinç çorbası, haftada iki gün soğanlı yahni, bir gün etli sebze ve iki günde pirinç veya bulgur pilavı verilir.

38- İşbu talimatname tebliğ tarihinde bir gün sonra yürürlüğe konacaktır.

Yaklaşık bir buçuk yıl süren Kuvayi Milliye hareketinde, ikmal ve iâşe işlerini nasıl yapılacağını göstermesi ve konumuz temelini teşkil etmesi açısından alınan kararları gözden geçirilmesi uygun olacaktır. Alınan kararlar dikkatle incelendiğinde özellikle Alaşehir Kongresi lojistik ağırlıklı bir toplantı olup, Menzil teşkilatlarının kurulması ve nasıl çalışacaklarını göstermesi açısından son derece önemli ve somut kararların alındığı bir toplantı olmuştur. Alınan kararlara göre ; Ayvalık, Soma ve Akhisar'da olmak üzere üç bölgede Menzil Müfettişliği kurulmuştur (madde 5). Menzil Müfettişliği kadrosunda ; Bir müfettiş (eşraftan), üç kişiden oluşan bir Menzil Heyeti maaş, satın alma, erzak, ambar işlemlerini yürütecek yeterli sayıda memur ve hizmet eri tahsis edilmiştir.

Kuvayi Milliye birlikleri günümüzde olduğu gibi günlük değil, haftalık olarak ikmal edilmişlerdir (madde 8). Birlik komutanı ; subay, er ve hayvan sayısını gösteren mevcut yoklamalarını üçgünde bir Menzil Müfettişliğine gönderiyorlardı (Düzenli ordu döneminde ve günümüzde mevcut yoklaması günlük olarak verilmektedir) .

Ambarlardaki erzakın depolanması ve dağıtılması son derece sıkı bir denetim ve takip altına alınmıştır. Birlikler aldıkları erzakın nasıl sarf edildiğini bir cetvelle her ay Menzil Müfettişliklerine beyan edeceklerdi. Yanlış mevcut göstererek fazla erzak alan birlik komutanları ve iâşe memurları sorumlu tutulmuşlardır (madde 12-17).

Menzil Müfettişi belli olmayan zamanlarda birliklerin kilerlerini teftiş ederek erzakın doğru alınıp alınmadığını yoklamaların doğru verilmediğini kontrol altında tutmaktaydı. Ayrıca taburlarda da; Tabur komutanı katip ve reis memurundan oluşan bir heyet teşkil edilmiştir. Bunlar tabura alınacak olan erzak, eşya ve levazım malzemelerin doğru alınması için gerekli sayımları yapıp ve ondan sonra istek belgelerini imzalayıp mühürledikten sonra bölgeye işlem yapılmaktaydı (madde 23-24). Subay ve erlerin maaş bordroları da tabur heyetlerince hazırlanıp, deftere kaydedilerek ilgililere dağıtılmaktaydı (madde 25-26). Yirmi yedinci madde ile taburlara satın alma yetkisi verilmiştir. Menzil Müfettişleri doğrudan doğruya Heyeti Merkeziye bağlıdır. Ve onun talimatlarına uygun olarak çalışmaktaydı. Menzil Heyetleri tüccarlarla et ekmek sebze ve yem gibi maddelerin satın alması ve sözleşme yapması hususunda

yetki vermiştir (madde 36). Yukarıdaki maddelerde görüldüğü gibi kongre, lojistikle ilgili kararları günümüzde levazım hizmetlerinde olduğu gibi teknik açıdan çok ayrıntılı olarak hazırlamıştır .

Alaşehir kongresinde kararlaştırılan bir hususta zahirenin ihraç edilmesi mevzu idi. Yapılan görüşmelerde Salihli temsilcisi Ömer Lütfi Bey “*Kuvayi Milliye’nin iaşesinin tamiri için köylülerden para isteniyor, hal şu ki köylüler parayı ancak zahirelerin satışıyla temin edebilirler. Yasaklıyacak olursak düşman onları kendi tabanlarına verecek*” diyerek fikrini savunmuş sonuçta oylama ile İzmir’e zahirenin ihracı serbest bırakılmıştır⁷⁸. Bu sırada Erzurum da bulunan Mustafa Kemal Paşa da Alaşehir Kongresinin halkı üzerinde yapmış olduğu olduğu tesirleri belirtmek ve toplantı yapan heyet mensuplarına memnuniyetlerini bildirmek üzere 24 Ağustos 1919’da bir telgraf göndermiştir⁷⁹:

“Ali Fuat Paşa aracılığı ile Alaşehir Kongresi Başkanlığına; Alaşehirdeki toplantı bütün Doğu illeri halkı üzerinde pek içten bir etki uyandırmaktadır. Gerçekte İzmir için yüreği kan ağlayan bura halkı bu girişimle bütün öz varlığı ile yardımcıdır. Duygularımızın anılan kurula ulaştırılmasına yüksek aracılığınızı rica ederiz.

*Doğu Anadolu Müdafai
Hukuk Temsilcileri Kurul adına
Mustafa Kemal
24 Ağustos 1919 ”*

4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresinde, Erzurum Kongresi kararları Anadolu’nun belli bir kesimini hedef alıyordu. Sivas Kongresinde bu kararlar genişletilerek bütün Anadolu ve Rumeliyi içine alacak şekle sokulmuştur⁸⁰.

3. Milli Kuvvetlerin Örgütlenmesi

Kurtuluş savaşının başlangıç tarihi olarak kabul edilen Mustafa Kemal Paşanın Samsuna çıktığı 19 Mayıs 1919 günü ile Anadolu’da yeni bir halk meclisinin ve hükümetinin yönetimin ele aldığı 23 Nisan 1920 günü arasındaki dönem, Anadolu’nun devletsiz ve hükümete, kısaca

78. Sabahattin Selek, Milli Mücadele, s.612.

79. Mustafa Onar, Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları , c. I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları , Atatürk Dizisi 145, s.183.

80. Selek , Milli Mücadele, s.480.

başsız kaldığı bir dönem olmaktadır. Bu duruma rağmen, Anadolu'da yabancı işgallere karşı silahlı halk kuruluşları olan Kuvayi Milliye tarafından başarılı savaşlar verilmiş, özellikle Yunanlıların daha içerilere genişlemesinin önüne geçilmiştir⁸¹. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden kısa bir süre sonra kurulmaya başlayan Kuvayi Milliye birlikleri, Büyük Millet Meclisinin açıldığı güne kadar geçen on bir aylık süre içinde cephe tutmuş, yeni kıpırdanmaya başlayan iç isyanları bastırmış ve Büyük Millet Meclisinin açılmasını sağlayan koşulları oluşturan iç düzeni korumuştur⁸². Menderes Cephesinin kurulmasında Denizli'nin büyük payı vardır. İzmir'in işgal edilmesinin daha ikinci gününde 10 Mayıs 1919'da Denizli Müftüsü halkı belediye binasının önünde toplar ve şu konuşmayı yapar⁸³ : “ *Her ne pahasına olursa olsun Yunanlılara karşı koymak gerekir. Yunanlıların işgal eylediği memleketler halkı için kavgaya girişmek farzı ayındır. İşgale uğramayan memleketler, halkı içinde farzi kifayedir . Ben fetva veriyorum. Silah ve cephane azlığı veta yokluğu hiçbir zaman savaşa mani olmayacaktır. Hiçbir Müdafâ vasıtası olmayan bir müslüman dahi yerden üç taş alarak düşmana atmaya mecburdur* ” diyerek halkına önderlik etmiş ve Denizli halkını milli mücadelelerde ön saflara çıkarmışlardır.

1919 yılı başında, Batı Anadolu'da ki Milli kuvvetlerin durumu şu şekildeydi⁸⁴. Ayvalık doğusundaki bölgede, Milli kuvvetlerin mevcudu 500-600 kadardı. Gönüllü halkın katılmasıyla meydana gelen kuvvet 172'nci Piyade Alayı ile birlikte birlikte savaşıyordu. Bergama, kuzeydoğusundaki Taşdibi bölgesinde, İvrindi Cephesi adı altında, Yunanlıların karşısında yer almışlardı .

Soma ve Kınık arasındaki bölgede ; Soma Kırkağaç ve Bergama ilçeleriyle Giresun (Savaş tepe) çevresi halkından derlenmiş milli müfrezeler bulunuyordu. Bu kuvvetler ortalama 600 mevcutlu idi. Akhisar kesiminde ve Kumca'yın iki tarafındaki geniş bölgede, çevre halkından derlenmiş ve ortalama 800-1000 kişiden meydana gelmiştir.

Kuvayi Milliye her geçen gün halkın ve askerin işbirliği ve yardımı ile daha da güçlenmeye başladı. Her cephede düşman kuvvetleri, hırsla mücadele eden bir güç birliğini karşılarında buldular. Bunun önüne geçmek için, İşgal Devletleri Karadeniz Ordusu Başkomutanı General George Milne, 3 Kasım 1919 tarihinde İstanbul Hükümetine gönderdiği mesajda, Yunan işgal bölgesinin bir sınırla belirlenmesini, bu sınıra kadar Yunan işgalinin emniyetle sağlanmasını istediler.

81. Müderrisoğlu , a.g.e, s.154.

82. A.g.e, s.296.

83. Rahmi Apak, İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, Güven Basımevi , İstanbul, 1942, s.75-76.

84. Türk Kara Kuvvetleri Tarihi, s.242.

İstanbul Hükümeti bu emri yerine getiremeyecek güçte olduğunu bildirdi. Kuvayi Milliye Komutanlarının verdiği cevap ise kesindi “ *Kimin toprağında neyin sınırı çiziliyordu* ⁸⁵ . ” Balıkesir Nazilli ve Alaşehir kongrelerinin önemli kararlarından sonra Kuvayi Milliye örgütlenince, kararlar uygulanmaya başlamış ve silah altına alınanların sayısı her geçen gün daha da artmıştır.

Kuvayi Milliye birlikleri Ege bölgesi dışında da kurulmaya ve düşmanla çeşitli yerlerde silahlı mücadeleye başlamıştı. Gebze, Şile, Kartal, Beykoz gibi Anadolu yakasında ki birlikler Rum çeteleriyle çarpışıyor, Kocaeli, Adapazarı, Bilecik bölgelerinde teşkilatlanan milisler gün geçtikçe geliyordu. Güneyde ilk Kuvayi Milliye Birliği, Dört Yol yakınlarında 1918 Aralık ayında kuruldu. Fransız ve Ermenilerin sivilleri öldürmeleri üzerine, Kuruculu köyü gençleri kendi imkanlarıyla milli bir kuvvet kurmuş ve sonra bu katılımlarıyla 300 kişiye ulaşmıştır. Güney cephesinde Kuvayi Milliye kuvvetleri bölgenin işgal altında olması sebebiyle örgütlenme, silahlı mücadele ikmal gibi faaliyetlerini büyük bir gizlilik içinde yapmışlardır. Bir kısmıyla Yunanlılara karşı savunma mevzilerinde ve kalanlarıyla da daha gerilerde bulunmaktaydı ⁸⁶ . Salihli kesiminde Çerkez Ethem kuvvetleriyle diğer bazı küçük müfrezeler görev almıştır. Bunların toplamı 2500 kadar olup, çoğunluğunu atlı müfrezeler oluşturmaktaydı. Marmara Gölü ile Bozdağ arasındaki bölgenin sorumluluğu Çerkez Ethem'in üzerinde bulunuyordu. Bozdağ bölgesinden güneyde Çine'ye kadar olan geniş alanda bölge halkından ve genel olarak zeybeklerden müteşekkil 15 kadar efe müfrezesi bulunmaktaydı. Mevcut toplamı 1800 civarında bulunan ve başlarında ki efelerin isimleriyle adlandırılan bu müfrezeler, Demirci Mehmet Efe'nin emir ve komutasındaydı.

Batı Anadolu'daki milli kuvvetlerin örgütlenmesi için Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 16 Kasım 1919'da 12 ve 14'ncü Kolordulara, 23, 57 ve 61'nci Tümen komutanlarını , ayrıca Albay Refet'e ve 56 'nci Tümen Komutanı Bekir Sami'ye bir şifreyle Milli Kuvvetlerin desteklenmesi, örgütlenmesi ve 23, 57, ve 61'nci Tümen komutanlıklarına bağlanmalarını bildirdi. 27 Ekim 1919'da kolordulara verilen talimat esaslarının göz önünde bulundurularak Batı Anadolu'da ki Milli kuvvetlerin ordu birlikleri teşkilatına benzer teşkilata sokulması tavsiye edilmişti. Bunun üzerine Milli kuvvetler bölük, tabur, alay, haline sokulmaya başlanmış ve 1920 yılı başlarında şu teşkiller kurulmuştu ⁸⁷ .

85. Müderrisoğlu, a.g.e., s.234-235.

86. Türk Kara Kuvvetleri Tarihi, s.242.

87. İdari Faaliyetler, s.32-33.

57'nci Tümen Bölgesinde ; Milli Aydın ve Milli Menderes Alayları ile Milli Aydın Dağ taburu, Milli Adagide Taburları , ve birkaç efe süvari bölüğü. 23'ncü Tümen Bölgesinde ; Milli Salihli Piyade Alayı, Milli Kiriz ve Uşak Hücum Taburları ile birkaç efe bölüğü. 61'nci Tümen Bölgesinde ; Milli Akhisar Nişancı Milli Soma, Milli Ayvalık Alaylarıyla, Belen Saruhan, Yayaköy, İvrindi Taburları ve bazı bağımsız bölükler, 23 ve 57'nci Tümenleri fiilen sevk ve idare etmekte olan Albay Refet, 6 Şubat 1920'de Küçük ve Büyük Menderes grubu adı altında birleştirdi . Menderes Grubu 57'nci Tümenle kuruluşu aşağıda yazılı 3'ncü Milli Tümen ve bazı küçük Milli Müfrezelerden kurulacaktı.

57'nci Tümen

Komutanı : Albay Şefik Aker

3'ncü Milli Tümen

Komutanı : Kurmay Binbaşı Nazım

Birlikleri

Milli Aydın Alayı, Milli Menderes Alayı, Milli Aydın Dağ Taburuydu.

Menderes Grup Komutanlığı karargahı Nazillide yerleşmiş olup, birlikleri Balyombolu bölgesinden Söke'ye kadar olan alanda Yunan Birlikleri karşısındaydı.

Menderes Grubu cephesi altı bölgeye bölünmüştü.

Balyam bolu Bölgesi (Beydağcı) adalide Bölgesi, Aydın Bölgesi, Koçarlı Bölgesi, Söke Bölgesi, Kuşadası Bölgesi, Menderes Grubu Bölgesinde Aydın, Muğla, Denizli, Burdur, Isparta Antalya sancakları ile İzmir'in Kuşadası ve kısmen ödemiş ilçesi bulunmaktaydı. Bu idari bölgelerin yerli heyeti Milliyetleri, birliklerin ikmal işlerini üzerlerine almışlardı. Nazilli'deki heyeti merkeziye hepsinin üzerinde bir yetkiye sahipti. Menderes Grup Komutanlığı, Nazilli Heyeti Merkeziyesiyle sıkı bir işbirliğinde bulunmaktaydı. Bu hususta Demirci Mehmet Efe ile Albay Refet Bey ve Albay Şefik'in büyük yardımları ve hizmetleri görülmüştü. Heyeti temsiliye, İstanbul Hükümetine 16 Kasım 1919 'da Milli kuvvetlerde dahil olmak üzere Batı Anadolu'da mevcut kuvvetlerin üç cepheye bölünerek sevk ve idarisini önermişti. Mart 1920 başlarında ordu birlikleri Heyeti Temsiliyenin uygun görmesiyle üç cepheye bölündü.

İzmir Kuzey Cephesi:

Ayvalık, İvrindi, soma kesimleri ayrı birer bölge halindeydi. Milli komutanlar 61 'nci Tümen Komutanı Albay Kazım (Özalp) emrindeydi.

İzmir Doğu Cephesi :

Marmara Gölü ile Kiraz Kalesi, Salihli ve Bozdağ bölgesini kapsayan cephe kesimi 23'ncü Tümen Komutanı Albay Ömer Lütfi emrindeydi.

İzmir Güney Cephesi :

Balyonbolu, Adagide, Aydın Köprü, Kaçarlı, Söke Bölgelerini kapsayan Menderes havzası 57'nci Tümen Komutanı Albay Şefik emrine verildi.

4 - Kuvayi Milliye Döneminde İaşe İkmali

(a) Genel

Kuvayi Milliye de lojistik destek , devlet imkanlarından çok halka dayanan bir özellik arz etmekteydi. Düzenli bir ordu gibi kadrosu personeli, silah ve cephanesi olmayan Kuvayi Milliye'nin ikmalinde akıcı ve planlı değildi. Gerek örgütlenirken silahlandırmak ve donatmak ve gerekse sonradan yapılacak bütünleme için önceden hazırlanmış ihtiyaç maddeleri stoku yoktu. Elinde Birinci Dünya Harbinden kalan dağınık bir halde bulunan çeşitli ikmal maddeleri silah ve cephaneye bulunmaktaydı⁸⁸.

İtilaf Devletleri Mondros Mütarekesinin maddelerine istinaden ülkenin en önemli merkezlerini ve ulaştırma şebekelerini işgal etmiş ve Türk Ordusunun silah, cephaneye ve malzeme depolarına el koyarak orduyu tamamen bitkin bir hale getirmişlerdi . Bu devletin büyük baskıları ve Osmanlı Hükümetinin tesirsiz hale gelmesi düşmana cesaret vermiş ve hep birden harekete geçerek yurdu bölüşmek çabasına girmişlerdi. Fakat artık tahammülü kalmayan Türk halkı silaha sarılmış, düşmanlarıyla kahramanca çarpışmaya başlamıştı. Bu dönemde Kuvayi Milliye'nin lojistik destek ihtiyacı olan yiyecek (1 nci sınıf), silah (2 nci sınıf) mühimmat (5 nci sınıf) ikmal maddeleri en başta gelmekteydi . Yunan ordusunun Ayvalık, Soma, Akhisar, Salihli ve Aydın bölgelerinde ayrı ayrı cephe kurmuştu. Bu cephelerde çarpışmalar devam etmekte ve ikmal maddelerine olan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktaydı. Cephenin kuzey kesimi 14 . Kolordu ve 61 nci Tümen depolarından ; Salihli cephesi, Alaşehir ve Afyon depolarından ; Aydın bölgesi 57 nci Tümen tarafından ikmal edilmekteydi.

88. İdari Faaliyetler , s.14.

b - İaşe ve İkmal

Düşmanın istila hareketi karşısında Kuvayi Milliye cepheleri kurulana kadar kendi başına hareket eden Kuvayi Milliye birlikleri ulaştıkları ilçe ve köy halkı tarafından iaşe ediliyordu. Bu kuvvetleri meydana getiren milli kuvvetlerin mevcutları az olduğundan halka büyük bir yük olmuyordu. Silah ve teçhizat kendileriyle beraber getiriyorlardı. Daha sonra cephe genişleyince iaşe ikmal ve diğer ihtiyaçları heyeti merkeziyeler ve heyeti milliyeler tarafından yapılmaya başlandı. Ayrıca çekirdek kadroyla bulunan ordu birlikleri de iaşe işlerine elinden geldiği kadar yardım ediyordu⁸⁹. Milli kuvvetlerin en önemli problemlerinden biride kuvvetlerin iaşe ve gerekli ödeneğin temin edilmesi idi. Kuvayi Milliye döneminde halktan alınan salma vergilerle, Düyun-i Umumiye İdarelerinden, mal sandıklarından, bankalardan zorla alınan paralarla giderlerin karşılanması yoluna gidilmiştir⁹⁰. Balıkesir ve Alaşehir kongrelerinden sonra Kuvayi Milliye'nin maddi ihtiyacı kurulan komisyonlar ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleriyle ve mevcut orduların ikmal kaynaklarından ihtiyaçlar temin edildi.

Şerif Güralp'in tespiti şu şekildeydi⁹¹ : “ *Bu kuvvetlerin iaşesi; Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından , zenginlerden alınan paralarla, köylerden toplanan iaşe maddeleriyle temin ediliyordu...*”

İkinci sınıf levazım ikmal maddesi olan giyecek, önceleri Kuvayi Milliye'nin getirdikleri , kendi elbise vesairden ibaretti. Kıyafette bir standartlık yoktu. Herkes yöresel kıyafetiyle mücadeleye katılmıştı. İleriki zamanlarda ordunun yardımıyla kısmi standartlık sağlanmasında yeterli olmamıştır. Milli Kuvvetler mücadeleye başladıktan sonra, 57 nci Tümen bölgesinde olanlar tümen iaşe kuvvetine dahil edilerek iaşe edildiler. Aydın muharebelerinden sonra Milli Kuvvetlere mensup askerlerin adeti artınca iaşe ve giyim mühim bir mesele olmuştur. Mevcut arttıkça tümenden iaşe edilmeleri yetersiz kaldı. Ekmeklik ve yemlik hububatın tedarikli parayla satın alınmakla temin ediliyordu. Halktan vergi olarak toplanan hububat aşar ambarlarında idi ve bunlarda Düyunu Umumiye devredilmişti. Düyunu Umumiye İdaresi bu hububatı ancak para karşılığında vermek mecburiyetindeydi. 57 nci Tümen Komutanı bütün sorumluluğu üzerine alarak tümen levazım makbuzları verilerek hububat aşar ambarlarından alınmış ve Milli Kuvvetlere ve Nizamiye Kuvvetlerine verilerek askerlerin ekmeklik bulgur ve hayvanatında

89. İdari Faaliyetler , s.15.

90. Zekariya Türkmen, a.g.e, s.26.

91. Şerif Güralp, İstiklal Savaşının İçyüzü, İstanbul, 1958, s.31.

yemeklik hububatı temin edildi⁹². İaşeden et ihtiyacı da Heyet Milliyeler tarafından tespit edilip toplanan yardım paralarıyla veya makbuz karşılığında tekalifi usulüyle (sonradan ödenmek kaydıyla) tedarik edilmekteydi. Tümen tahsis edilen paranın tahsiline imkan kalmadığı zaman tümen personeli ve nizamiye kuvvetlerinde aynı şekilde Heyeti Milliyeler tarafından iâşe edilmiştir⁹³. Heyeti Milliye'nin görevleri sona erene kadar geçen 1.5 sene zarfında 8-10 bine yakın Kuvayi Milliye kuvvetinin iâşesi için harcanan gayret taktire şayandır. Subaylara dahi bu heyetler tarafından maaş bağlanmıştı. Nazilli de bir kundura imalathanesi ve bir terzihane kurularak Heyeti Merkeziyenin levazım şubesinin emrine tahsis edildi. Bu imalathane önemli ölçüde ihtiyacı karşıladı⁹⁴.

Yunanlıların taarruzları karşısında askeri ve sivil kesimin oluşturduğu Kuvayi Milliye hareketi savaşın ilk senesinde çok önemli bir görevi üslenmiş ve düzenli ordunun kurulmasına kadar Yunan ordusunu taciz ederek zaman kazanmıştır. 61'nci Tümen Komutanlığı sorumluluğunda bulunan İzmir Kuzey Cephesi, 23 ncü Tümen Komutanlığı sorumluluğunda bulunan İzmir Kuzey Cephesi, 23 ncü Tümen Komutanlığı sorumluluğunda bulunan, İzmir Doğu Cephesi, 57 nci Tümen Komutanlığı sorumluluğunda bulunan İzmir Güney Cephesi kesimlerinde faaliyet gösteren Kuvayi Milliye'nin başında asker, bey, ağa ve efeler bulunmaktaydı.

Önceleri Reddi İlhak cemiyetleri ile bunların kurdukları örgütlerin Kuvayi Milliye'nin desteklenmesinde büyük hizmetleri olmuş, örgütün oluşturulması ve lojistik destek faaliyetleri, kongreler döneminde daha esaslı kurallara bağlanmıştı. Heyeti temsiliye döneminde bu destek faaliyetleri Müdafaa-yı Hukuk Merkezleri ve Milli Heyetler tarafından daha olumlu bir şekilde sürdürülmüştür. Kuvayi Milliye'nin personel ve diğer lojistik ihtiyaçları bu heyetler tarafından sağlanmıştı. İlk önceleri halkın desteği ve en yakın askeri birlik ve kurumlar, askerlik şubeleri depoları ve diğer depolar, jandarma birliklerinin elindeki silah ve cephane ile idari desteğine kavuşan Kuvayi Milliye birlikleri, köylerden, kasabalardan, şehirlerden ve mümkün olan her yerden yararlanmışlardı⁹⁵. Aydın şehrinin kurtarılmasında bölgedeki Türk kadınları çok önemli rol almıştı. Bu Türk anaları, cephede savaşın erkeklerin yanında onların morallerini yükseltmişler, ateş altında yiyecek ve su ikmallerini yaparak hayatlarını tehlikeye atmışlardı⁹⁶.

92. M.Şefik Eker, 57nci Tümen Ve Aydın Milli Cidali, c.II, s.173.

93. A.g.e, s.99.

94. A.g.e, s.174.

95. İdari Faaliyetler, s.25-36.

96. T.İ.H., c.II, ks.1, s.123.

İngiltere tarafından ve batı devletleri tarafından desteklenen Yunan ordusu karşısındaki Kuvayi Milliye, zayıf ve cılız, gerek personel ve gerekse lojistik destek bakımından pek yoksun ve yetersizdi. Elde az miktarda tüfek, birkaç makinalı tüfekle muharebe eden Kuvayi Milliye karşısında ,modern ikmal kaynakları Batıya dayanan kuvvetli ve çok üstün mevcutlu bir ordu bulunmaktaydı⁹⁷. Temmuz ve Ağustos 1919 ayları içinde yapılan Balıkesir, Alaşehir, Nazilli kongrelerinden sonra Kuvayi Milliye'nin yiyecek, giyecek, silah cephane ve gereç ihtiyacı daha iyi bir organizeyle sağlanmaya başlamıştı.

Kasım 1919 sonlarına doğru bütün cephelerde iâşe durumu şöyleydi ; Doğrudan doğruya cepheye gelen askeri birliklerle Kuvayi Milliye'nin iâşesi Heyeti Merkeziyenin üzerindeydi . Cephelerde özellikle yağmurluğa büyük ihtiyaç vardı. İstanbul'da pek çok kumaş olduğu söyleniyordu. Elbise gönderilmediği takdirde bunun yerine kumaş tedariki gerekiyordu. Bu bakımdan Kuvayi Milliye ve hatta cephelerdeki askeri birlikler, heyeti milliyelerin toplayacağı yardımlara muhtaç kalmaktaydı. Halbuki halk, artık bu yükten ezilmiş bir duruma gelmişti .

Kuvayi Milliye'nin bazı müfrezeleri ;değişik bölgelerde halka baskı yapmakta ve zor kullanmaktaydılar. Kimse bu durumdan memnun değildi. Bunların vergi aldıkları ve aşar (ondalık) topladıkları ileri sürülmekteydi. Kuvayi Milliye'nin büyük bölümü ise milli heyetlerin verdiği görevleri canla başla yapmaktaydılar. Suistimalci müfrezelerin yaptığı bu kötü hareketleri önlemek gerekiyordu. İstanbul Harbiye Nazırı, Kuvayi Milliye'yi yedirmek, giydirmek, donatmak ve sağlık gereçleri vermek gibi her türlü yardımı yaptığını bildirmekteydi. Mustafa Kemal Paşa, Kuvayi Milliye birliklerinin ambarlara el koyması, zorla vagon alınması ve diğer düzensizlikleri için, iâşenin de kolordularca yapılması için emri verdi. Bunu da İstanbul Hükümetine duyurdu.

Harbiye Nazırı Cemal Paşa lojistik destek bakımından yararlı hizmetler yapmıştı. Salihli ve Aydın cepheleri daha çok 23 ncü Tümen ve 12 nci kolordu tarafından desteklenmekteydi. Özellikle Aydın cephesinin ikmalî 12 nci kolordu tarafından yapılmaktaydı. Bu bölgelerde silah ve cephane durumunu öğrenmek isteyen Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 2 Aralık 1919 'da aşağıdaki soruların ivedi cevaplanmasını istedi⁹⁸ :

“ 1.Yunanlıların bir haftadan beri Salihli ve Aydın cephelerine yaptıkları taarruzlardan nasıl bir sonuç alındı ?

97. İdari Faaliyetler , s.36.

98. A.g.e, s.37-41.

2. Zayıf olan Salihli cephesinin 23 ncü Tümen birlikleriyle kuvvetlendirilmesi mümkün değil midir ?

3. Demirci Mehmet Efe, silah ve cephane istiyor. Muharebenin devam etmesi için de bu isteğinin derhal yerine getirilmesi gerekmez mi? Her bölgede cephane ve silahsızlık yüzünden cepheye ortaya çıkacak başarısızlığın düşmanlarımızın cesaretini arttıracak ve oradaki Kuvayi Milliye'nin bizlere karşı düzeni sarsacağı bilinmektedir. Buna göre ne suretle olursa taarruza uymayan cephelere cephane ve silahça en çabuk şekilde yardımda bulunması gerekmektedir.” Deniliyordu.

28 Aralık 1919 tarihinde Harbiye Nezareti tarafından Kuvayi Milliye'lilere elbise ve harp gereçleri gibi her türlü yardımın yapılacağı söz verildiği, kolordulara da Kuvayi Milliye'nin iâşesini sağlanması hakkında emir verildiği ve ayrıca İstanbul Hükümetinin bu yardımlara yatkın olduğu belirtilmişti. Bu emirden anlaşılacağına göre halk ve Anadolu'daki müdafayı hukuk cemiyetleri kademeleri ve ordu birlikleri tarafından lojistik destek gören Kuvayi Milliye'ye , İstanbul Hükümeti geçici de olsa bazı yardımlar yapmayı uygun bulmaktaydı.

Ocak ayının sonlarında 1920 askeri durum ve iâşe ikmali şu şekilde idi ; Yunanlılara karşı bir Gediz vadisinde, Salihli batısı ile Ödemiş doğusunda ki Kelas gediği arasında diğeri Kelas gediği ile köşk batısında Menderes nehrine kadar olmak üzere iki milli tümen vardı. Bunların idari destekleri 12 nci kolordu tarafından sağlanmakta idi. Gelir kaynakları her zaman olduğu gibi Heyeti Merkeziye yardımları ile sağlanıyordu. Bununla beraber İstanbul Harbiye Nezareti tarafından Kuvayi Milliye'lerin iâşelerini kolordularca sağlanması emredilmiş olduğundan, Alaşehir Milli Türkmen'inde iâşesi için 57 nci Tümen'e emir verilmişti. Subaylardan Kuvayi Milliye yanında hizmet isteyenler kolorduca izinli kabul edilmekte idi . Küçük rütbeli subaylara 1/3, ötekilerine 1/2 oranında bir maaş veriliyor, ek ödenek tamamiyle Kuvayi Milliye sandıklarından sağlanıyordu. Nizamiye tümenlerinden bir kısım erlerde milis kuvvetlerine verilmişti . Cepheye bulunan erler iâşelerinden başka giyecek, kahve, tütün, çay, şeker gibi şeyler alabiliyorsa da bunlara maaş verilmiyordu.

4 Eylül 1919 Sivas kongresinde 23 Nisan 1920 tarihine kadar devam eden Heyeti Temsiliye ve müdafayı hukuk cemiyetleri döneminde lojistik ve askeri faaliyetler, çok zor koşullar altında sürdürülmü, bir yandan da iç ve dış tehlikelere karşı kendisinin büyük bir güç olduğunu göstermeye başlamıştı. Bu arada Heyeti Temsiliyenin faaliyetlerini önlemek üzere Padişahın ve İstanbul Hükümetinin kışkırtmasıyla iç isyanlar uzun bir süre devam etti. Batı Anadolu'da; Ayvalık, Soma, Akhisar, Salihli ve Aydın bölgesinde düşmanla temas bazen çatışmaya dönmekte bu arada birlik teşkili ve idari destek faaliyetleri de bu arada birlik teşkili

ve idari destek faaliyetleri de devam etmekteydi. Doğu Anadolu kesiminde devam eden savaşların sürdürülmesi ve çeşitli idari destek faaliyetlerinin sağlanması gerekiyordu. Bu amaçla Heyeti Temsiliye büyük bir gayretle tedbirleri almaya çalışıyordu. Gelecekte doğuda Ermenilerin bertaraf edilmesi yaptıkları, zulümleri önlemek üzere yapılacak harekete hazırlık yapılmakta, iâşe maddeleri doğu bölgesinden karşılanmak şartıyla lojistik ihtiyaçlar 15 nci kolordu bölgesinden sağlanmakta idi⁹⁹.

İşgal kuvvetleri, Trakya ve Boğazlar kesimini elde bulundurdıklarından bu bölgelerle irtibat sağlanamıyordu. Heyeti Temsiliye döneminde İstanbul dolaylarında temin edilen her türlü lojistik maddelerinin Anadolu'ya kaçırılmasına devam ediliyordu. Büyük Millet Meclisinin kurulmasıyla beraber Sovyet Rusya'nın yardımlarında resmen başlamış oldu. Para sıkıntısı sebebiyle ordunun iâşesini temin eden müteahhitler erzak ve et satışını kesmişler 20 nci kolordu kasasında 4 kuruş para kalmıştı. Para sıkıntısı had safhaya varmış, sabır ve tahammüllerinin kalmadığı hususu Garp cephesi Komutanlığınca Erkanı Harbiye Umumi Riyasetine yazı ile bildirilmişti¹⁰⁰. Ordunun durumu başlangıçta perişan durumdaydı. Bilhassa Eylül (1920) ayına girildiğinde geceleride havanın soğuk olması, ayrıca birliklerin geçici olarak köylerde derme çatma yerlerde barınmaları, istihkak ve teçhizat ihtiyacının yarısının noksan olması sebepleriyle hastalıklar artmış ve zor şartlarda yaşam mücadelesi verilmeye çalışılmıştı¹⁰¹. İâşe ihtiyacı her birliğe tahsis edilen köylerden karşılanmakta idi. Satın alma usulüyle yapılan ikmalde para verilmesi esası getirilmişti¹⁰². Zaman zaman Tümenlere ayrılan yerleşim yerleri yeterli olmadığında, üst komutanlığa müracaat edilerek, ilave yerleşim tahsis edilmişti¹⁰³. Örneğin 23 ncü Tümen Komutanlığı 10 Kasım 1920 tarihinde kendine ayrılan köylerde yiyecek kalmadığından başka köylerin Tümene tahsis edilmesini istemişti. Arada sırada iâşe problemleri hat safhaya çıkmıştır. Örneğin 17.11.1920 tarihli Erkanı Harbiye Umum Riyasetinin mudafai Milli Vekaletine gönderdiği yazıda¹⁰⁴: *"4. Fırkanın (Tümen) iâşesi için hiçbir şey kalmadı ve fırkanın pek yakında aç kalmasının muhakkak olacağı ve satın alma için para bulunmamaktadır."*

99. İdari Faliyetler, s.47-51.

100. ATASE Arş. No .1-4282, kls.563, Dos.31/7, F.13.

101. ATASE Arş. No .4282, kls.563, Dos.31/7, F.25.

102. ATASE Arş. No .6-3592, kls.892, Dos.5, F.36.

103. ATASE Arş. No .6-3592, kls.892, Dos.5/11, F.45.

104. ATASE Arş. No .4282, kls.563, Dos.31/7, F.56.

Erzak nakliyatı tren hattı olan yerlerde trenle gönderiliyordu. Et ihtiyacı canlı hayvan şeklinde gönderiliyor ve mahalinde günlük olarak kesilerek temin ediliyordu. Soğutma sistemleri olmadığından tuzlama ve kavurma olarak depolama işlemleri yapılmaktaydı ¹⁰⁵. Birlikler iâşe için odun, arpa, saman depo ediyorlardı. Ayrıca geçici olarak köy fırınlarından istifade ile ekmek yapıyorlardı ¹⁰⁶. Tümen levazımı hergün akşam olunca telefonla kolordu levazımına bildirmek suretiyle ekmek ve iâşe kuvvetleri zamanında bildirilmeye çalışılıyordu ¹⁰⁷.

5 - Heyeti Temsiliyenin Kaynak Tedariki

Kuvayi Milliye bir halk hareketi olduğundan mali kaynaklarında halktan temin etmek mecburiyetinde kalınıyordu. Bu durum ise halkı hem devlete karşı vergi mükellefi hemde Kuvayi Milliyeğe bağış ve yardım etmek mecburiyetinde bırakıyordu. Osmanlı Devletinin yapmış olduğu dış borçlar sebebiyle, gelirin büyük bir bölümünü Düyun Umumiye İdaresi ile Reji İdarelerine bırakmıştı. Halk bir yandan vergi mükellefiyeti gereği vergi borçlarını devlete ve adı geçen yabancı kuruluşlara öderken, diğer taraftanda “ Nakdi ve Ayni Tebberu” adıyla mal ve para olarak Kuvayi Milliyeğe yardım ve bağışta bulunmuştur ¹⁰⁸.

“ *Nakdi ve Ayni Tebberu*” para ve mal bağışı anlamına gelen bir deyim olmakla beraber aynı zamanda bir çeşit vergi mükellefiyetidir. Adı bağış olmasına rağmen bu yardımı herkesin yapması mecburi idi. Kuvayi Milliye yöneticeleri çift vergilendirme olmasın diye tebberu (bağış) kelimesini kullanmayı uygun bulmuşlardır. Para ve mal bağışının miktar ve cinsini tespit eden Kuvayi Milliye, Müdafai Hukuk ve Reddi İlhak kuruluşları idi. Kimlerden, ne miktarda, ne zaman bağış isteneceği bu kurumlar tarafından tespit ediliyordu .

Özetlemek gerekirse, halk tarafından seçilen Heyeti Milliye adındaki halk kuruluşu, Kuvayi Milliyeğin ihtiyacından mal ve paranın temini amacıyla, halkın yapacağı bağışların miktarını her kişi için günümüz taktir komisyonları gibi takdir etmekte ; bu takdir haklarını kullanırken takdir komisyonlarının belediyeler, ticaret ve sanayi odaları ve meslek kuruluşlarının görüşünü almasına karşılık ;“ İhtiyar Heyetleri “ ile “ bilirkişiler”in görüşünü almaktaydı ¹⁰⁹. Toplama işinde başlangıçta bazı düzensizlikler meydana gelmiştir.

105. ATASE Arş. No .6-5516, kls.1189 , Dos.2/10 , F.16/6.

106. ATASE Arş. No .6-3592, kls.892 , Dos.5/11 , F.4613 .

107. ATASE Arş. No .6-3592, kls.892 , Dos.5/11 , F.4.

108. Alptekin, Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları , Ankara, 1990, s.183-184.

109. A.g.e, s.207.

Özellikle Kuvayi Milliye Komutanlarının inisiyatifini kısmi olarak kötüye kullanması, kibunlar eşkıyalıktan gelen komutanlardır. Halk bunlardan yılmış ve tedirgin vaziyet almışlardır¹¹⁰.

İç isyanların çıkmasına önemli sebeplerinden biride eşkıyalık alışkanlıklarına devam eden Kuvayi Milliye komutanlarının halktan zorla ve tehditle para ve mal toplaması olmuştur. İstanbul Hükümetinin ve İngiliz propogandasının da olumsuz etkileriyle halk Kuvayi Milliye kuvvetlerinin bu haksız davranışına karşı Düzce-Bolu isyanlarını başlatmıştır.

Kuvayi Milliye'nin gelir temininde yapmış olduğu aksaklıklar, aynı zamanda harcamalarda da görülmektedir. Birliklerin bir bütçesi ve ne kadar sarf edeceğini gösteren bir harcama düzeni yoktu. Elde ne kadar para varsa harcanıyor ve neticede parasız kalınca da halktan *Ayni teberra* olarak temin edilme yoluna gidiliyordu. Birliklerin gönüllü erlerin günlük olarak ne kadar harcayacağı, günde kaç kalorilik yemek yiyeceği ve hangi gıda maddelerinden besleneceği düzenli ordu döneminde olduğu gibi belli değildi. Süvarilerin bindikleri atlara ne kadar yem yedireceği de tespit edilmemiştir. Askerler buldukları zaman yemişler bulmadıklarında öğün geçiştirmişlerdir. Binek hayvanlarda otlaklar da otlanmışlardır. Böylece düzenli bir iâşe tarzı düzenli orduların kurulmasına kadar gerçekleşmemiştir.

Kuvayi Milliye birlikleri devamlı hareket halindeydi. Oynak savunma savaşları yaptıklarından sabit bir barınma yeri ve kışlaları mevcut değildi. Düşmanla çatışma olmadığı zaman cephe yakınlarındaki yerleşim yerlerinde konaklamak mecburiyetinde kalıyorlardı. Fakat bu durum bazı eşkıyalıktan gelen komutanlar sebebiyle köylüler için ızdırap oluyordu. Milli kuvvet komutanlarının çoğunluğu konakladığı köylerde halka yük olmamaya gayret etmişler ve aldıkları her şeyin parasını ödemişlerdir. Paraları yetmediği zaman malın bedeline mukabil yazılı imzalı bir kağıt vermişlerdir. Bunun manası ise ileride bu paranın devletçe ödeneceğini göstermesi idi. Fakat insafsız komutanların barındıkları köylerin halkı bu savaşçıların biran önce barındıkları yerlerden gitmelerini dilemişlerdi¹¹¹. Bu düzensizlikler Balıkesir Nazilli ve Alaşehir kongrelerinde alınan kararların tatbik edilmesinden sonra büyük ölçüde giderilmiştir. Özellikle Nazilli kongresi, Heyeti Milliyelerce taktir olunan mal ve para bağışını ödemekten kaçınanların

110. A.g.e, s.184.

111. Müderrisoğlu, a.g.e, s.190.

cezalarını Kuvayi Milliye müfreze komutanlarınca tayin ve tespit edileceğini hükme bağlanmıştı¹¹². Kuvayi Milliye'nin ihtiyacı olan para Sivas Kongresinden önce halktan toplanan para, yardım ve bağışlarda, ayrıca kısmen İstanbul Hükümetinin gönderdiği paralardan sağlanmaktaydı. Bu dönemde mali sıkıntı hat safhada idi. İstanbul Hükümeti ve Anadolu, büyük bir mali bunalım yaşamakta idi. Personel ücretleri iase ve giydirme, silah ve cephanenin tedariki taşınmasıyla ilgili para büyük zorluklar ile bulunabilmekteydi. Bu dönemde acil ihtiyaçlar Milli Heyetler tarafından halktan alınan para ile sağlanıyordu. Sivas Kongresinden sonra Heyeti Temsiliye, ülkenin kader ve geleceğine el koyarak etkisini gittikçe arttırmış ; fakat milli mücadeleyi devam ettirmek için büyük para bulmak zorunluluğu ile karşılaşmıştı. Bu arada Anadolu'daki bazı milli kuruluşlardan da para istemek zorunda kalmıştı. 18 Mart 1920 günü kolordulara, ilk defa bağımsız mutasarrıflıklara, Şile, Kartal ve Gebze Kaymakamlıklarına Mustafa Kemal Paşa şunları emretti¹¹³:

"1.Osmanlı Devleti içindeki Osmanlı bankalarıyla Düyunu Umumiye ve reji idareleri, mevcutlarını, yerel en büyük mülkiye ve maliye memurlarına haber verecek ve herhangi bir tarafa yapacakları gönderme bu iki memur tarafından kontrol edilerek üst makamlara bilgi verecektir.

Ziraat bankaları da aynı şekilde mevcutlarını bildirmekle beraber İstanbul merkezi ile olan işlerini sürdürecektir.

2.Adı geçen kurumların İstanbul'a para göndermesi önlenenecektir.

3.Yukarıda adı geçen kurumlar maliye ve mal sandıklarıyla, Evkaf sandıklarında mevcut para miktarı ve cinsleri ve rehinlerin genel kıymetleri gösterilmek üzere 18 Mart 1920 sonu itibariyle erişmiş olduğu sayıları derhal bildirilecektir."

Yukarıda açıklanan genelgeye göre, paraya şiddetle ihtiyacı olan Heyeti Temsiliye'nin bu zamana kadar ne derecede kuvvetlendiği ve nasıl bir tutum içinde tedbirler aldığı görülmektedir. Ve buna da kesin gerek vardır. Emrin uygulanması sırasında Heyeti Temsiliye'nin hükmettiği kesimlerde emre göre hareket edilmiş ve Anadolu'da kalan bu paralardan yararlanma yoluna gidilmişti. Ayrıca Ankara'da bulunan 20 nci Kolordunun da mali

112. A.g.e, s.208.

113. Türk İstiklal Harbi . C.VII, İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923) , Gnkur. , Basımevi, Ankara, 1975, s.52.

ödeneği yetersizdi. Buna rağmen bir yandan Aydın cephesine silah ve cephane sevk ediliyor., öte yandan İstanbul'dan gelen Heyeti Temsiliyenin yanında bulunan birçok subayların alacaklarının verilmesi pek zorlukla sağlanmış bulunuyordu. Bu bakımdan 4 Nisan 1920 tarihli bir yazı ile 15 nci Kolorduya bu durum bildirilmiş ve 15 nci Kolorduya gitmek üzere olan bir kısım yüksek rütbeli subaylara ne harcırah nede araç sağlanabilmişti. Fakat gelecekte gerek Doğu cephesine, gerek Aydın ve Adana gibi vatani görevlerin ve milli hareketin ihtiyaç gösterdiği kesimlere koşmak için gelecek subaylara yardım edilerek zamanında birliklerinin başına göndermek çok önemliydi. Buna göre transit gibi mühim ve masraflı bir görevde üzerine almış bulunan 20 nci Kolordudan havale ve özel senet verilerek uygun paranın gönderilmesi rica edildi.

Yunan kuvvetlerinin istilası karşısında tutunamayan Kuvayi Milli kuvvetleri yerine hiç olmazsa 30 bin kişilik kolordu çapında bir kuvvetin teşkilini düşünen Garp Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa , Büyük Millet Meclisinden 1.200.000 Lira talep etmiş ve Meclis'te Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında paranın verileceğini bildirmişti (Bu para 20.07.1920 tarihinde Garp Cephesi Komutanlığı adına özel bir memurla Eskişehir'e gönderilmiştir) ¹¹⁴.

Böylelikle dağılan Osmanlı ordusu yerine giderlerini öz kaynaktan karşılayabilecek düzenli orduların temeli bu görüşmelerle temin ediliyordu . Ankara'da bulunan Levazım Umum Riyaseti Muhtelif illerden topladığı ayrıca satın alma yoluyla temin ettiği iaşeyi muhtelif cephelere gönderiyordu. Bu sayede kıtalar hem mahallinden satın alma yoluyla iaşelerini temin ediyorlar hem de Ankara'dan ikmal edebiliyorlardı. 20 Mart 1921'den 18 Nisan 1921'e kadar muhtelif cephelere yapılan iaşe yardımı Ankara Levazım Umum Riyasetince (Levazım Daire Başkanlığı) Müdafaa-ı Milliye Vekaletine (M.S.B) aşağıdaki raporla bilgi verdi¹¹⁵.

114.ATASE Arş.No.1-4282, kls.563, Dos. 31./17, F.11 .

115.ATASE, Arş.No.1-4282, kls.54-9, Dos. 15., F.27.

20 MART 1921 - 18 NİSAN 1921 TARİHLERİ ARASINDA ANKARA UMUM RİYASETİNCE SON MUHAREBELERDE ÇEŞİTLİ CEPHELERE ANKARA'DAN YAPILAN İAŞE YARDIMI (TON)

Yiyecek maddeleri	Çay	Yağ (sade)	Temizlik malzemesi (sabun)	Aydınlatma (Gaz, mum)	Yemlik (Arpa)	Tatlı (üzüm, şeker, un helvası)	Etlik (kavurma pastırma, sucuk)	Ekmeklik	Kur seb,
Garp Cephesi namına (Eskişehir)	1	---	6	1	69	30	9	83	2
Cenup cephesine	---	200 kg	1	1/2	17	11	2.5	71	:
Kocaeli cephesi	114	---	---	---	1/2	2	---	6.5	
Polatlı Hastanesi	---	197 kg	204 kg	89 kg	---	300 kg	---	---	
Polatlı Menzil nok.	---		---	252 kg	---	---	---	---	
Toplam (ton)	1.114	0.397	7.204	1.841	0.585	43.300	11.5	160.5	

II- DÜZENLİ ORDU DÖNEMİNDE İAŞE İKMALİ

A. MİLLİ HÜKÜMET DÖNEMİNDE EKONOMİK DURUM VE İAŞE İKMALİ

1. Düzenli Ordunun Kurulması

Yunanlılar kısa zamanda ve kolayca Bursa Uşak-Sarayköy hattına ulaşmasının sebebi, karşılarında düzenli bir ordunun bulunmamasıydı. Bunu çok iyi değerlendiren TBMM Hükümeti: kuvvetli disiplinli ve eğitimi çok iyi durumda olan bir ordunun kurulmasına ve milli kuvvetlerin de ordu kuruluş ve kadrosu içine alınmasına karar vermişti¹¹⁶. Aslında Mustafa Kemal Paşa, düşmana karşı küçük ve yerel taarruzların yapılmasını istemiyordu. Düzenli orduya sahip Yunan Ordusuna karşı yapılan bu tür küçük çaplı taciz saldırılarının büyük bir başarı sağlamayacağı gibi, başarısız olunan durumlarda ordunun ve milletin psikolojik olarak maneviyatını bozacağını düşünüyordu¹¹⁷. *“Onun stratejisi daha Erzurum’da iken belirlenmişti. Doğu da önce Ermeni Cephesi tasfiye edilecek, Güneyde Fransızlarla gerilla savaşı yapıp, bu cephe de tasfiye edilecek ve yalnız Yunan Ordusu kalacaktı. Bu tarihe kadar da Yunan Ordusu gerilla savaşıyla oyalanacak ve düzenli ordu kurulduktan sonra Yunan Ordusu kesin bir taarruzla, Anadolu’nun Harem-i İsmetinde yok edilecekti”*. Çerkez Ethem ve taraftarları, Milis kuvvetlerinin başında bulunan, hatta B.M.M. vekillerinden bazıları buna karşı olduklarından, kararın uygulanması mümkün olamıyordu¹¹⁸.

Batı cephesinde Orduda ve halk arasında düzenli ordunun kurulmayıp onun yerine Kuvayi Seyyare birlikleri ile düşmanı yok etme fikri daha yaygın halde idi. Bunun sebebi cephede Ethem Bey ve ona bağlı kuvvetlerin kısmi başarılar sağlaması ve mevcut ordu

116. Türk İstiklal Harbi, c.II, ks.3, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1994, s.37.

117. Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, c.I, 2. Baskı, Ankara 1995, s.454.

118. Türk İstiklal Harbi, c.II, ks.3, s.37.

birliklerine nazaran adamlarının, daha üstün, imtiyazlı ve maaşlı olmasıydı¹¹⁹. Bu arada Batı Cephesi komutanı Ali Fuat Paşa Gediz'de Yunan ordusunun zayıf ve tek başına bırakıldığını, bir baskın taarruzuyla düşmanı yenerek, moral kazanmayı teklif etmiştir. Taarruzu ise, iki piyade tümeni ve Ethem Bey'in Kuvayi Seyyare kuvvetleriyle planlamıştı .

Genel Kurmay Başkanlığı bu teklifi kabul etmemiştir. Bunun sebebi ise Gediz'deki ordusunun genel durumunun teçhizat, silah, donatım yönünden daha üstün olması, buna karşı mevcut iki tümenimizin daha düzenli ordu durumuna sokmamış olmamızdı. Bu taarruz için zamanın henüz erken olduğu değerlendiriliyordu. Aynı zamanda cephede ise yarayan bütün kuvvetimiz, sınırlı ve geçici bir başarı elde etmek için kullanılmış olacaktı. Bunun yerine bütün cephede düzenli ordu teşkilatını genişletip mevcudumuz arttırmak ve cepheyi kuvvetlendirmek düşüncesi hakimdi.

Batı cephesi komutanı ile yapılan muhabere yetersiz kaldığından Genel kurmay Başkanı İsmet Paşa Eskişehir'e Batı cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa ile bizzat görüşmek üzere yola çıktı. Görüşmeler sonunda, Ali Fuat Paşa durumu yerinde bir daha incelemek üzere, hareketi ertelemeye karar verilmişti¹²⁰ . Ancak Ethem Bey'in yoğun baskısıyla taarruza karar verildi. 61inci, 11inci Tümenlerle, Kuvayi Seyyare birlikleri 24 Ekim 1920 günü Gediz'de düşmana taarruz edildi. Birliklerimiz yenildiği gibi Yunan ordusu bu harekete cevap olarak 25 Ekim 1920 de Bursa cephesinden taarruza geçti ve Yenişehir ve İnegölü işgal etti. Ayrıca Uşak'tan taarruza geçti ve birliklerimiz Dumlupınar Sırtlarına çekildi. Böylece cephenin bütün kesiminde genel bir yenilgiye uğradık.

Gediz Muharebesindeki başarısızlık nedeniyle Ali Fuat Paşa'nın cephe üzerindeki tesir ve nüfusu azalmıştı¹²¹ .

Ankara Hükümeti, 9 Kasım 1920 de şu komuta değişikliği için emir verdi¹²².

"1. Batı Cephesi bölgesi aşağıdaki şekilde iki kısma ayrılmıştır:

Kuzey Cephesi: İzmit, Ertugrul, Eskişehir, Kütahya sancaklarını kapsar. Kuzey

119. Atatürk, M.Kemal, *Nutuk*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Arş.Mrk. (1919-1927), Ankara ,1994, s.338-339.

120. A.g.e, s.339.

121. İrfan Paksoy, *Milli Mücadelede Düzenli Orduya Geçiş Süresi*, 41/21 (Ağustos 1996), Gnkur Yayınları , Ankara , s .112.

122. T.İ.İI, c.II, ks.3, Gnkur.Baımevi, Ankara, s.38.

Cephesi Komutanlığı'nı seferde ordu komutanlığı yetkisiyle Genelkurmay Başkanı Albay İsmet üzerine almıştır

Güney Cephesi: Afyonkarahisar, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, Menteşe (Manisa), Antalya sancaklarıyla, Konya ili ve Silifke, Niğde sancakları ile Adana Merkez sancağını kapsar:

Güney Cephesi Komutanlığı'nı seferde Ordu Komutanlığı yetkisiyle İç İşleri Bakanı Albay Refet üzerine almıştır.

2. Kuzey ve Güney Cephesi Komutanlıklarının emri altında bulunacak kıtalar ve görevleri ayrıca Genelkurmay Başkanlığı'na tespit edilerek bildirilecektir. Her iki cephe komutanlığı doğrudan Genelkurmay Başkanlığı'na bağlıdırlar.

3. 2 nci Kolordu Komutanlığı (eski Adana Cephesi Komutanlığı) önceki gibi Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı bulunacaktır.

4. Albay İsmet'in Kuzey Cephesi'nde bulunduğu sürece Genelkurmay Başkanlığı ek olarak ve vekaleten Milli Savunma Bakan Vekili Fevzi Paşa tarafından ve Albay Refet'in Güney Cephesi'nde bulunduğu sürece İç İşleri Bakanlığı ek olarak ve vekaleten Sağlık Bakanı Doktor Adnan tarafından yürütülecekti."

Bu karardan önce, Ankara'ya çağrılan Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa komutanlıktan alınarak, kendisine o zaman için pek önemli görülen Moskova Büyük Elçiliği teklif edilmiş ve bu teklif kendisi tarafından kabul edilmişti. Bakanlar kurulunun verdiği kararın ikinci maddesi gereğince Genelkurmay Başkanlığı 10 Kasım 1920'de cephe ara hatların ve kıtalarını şu şekilde tespit etmişti: Kuzey Cephesi'nin adı Batı Cephesi olarak değiştirilmiş ve Batı Cephesi'ne 24 ncü Tümen ile Ertuğrul Grubu (11nci ve 61nci Tümenler) ve 1nci Kuvve-i Seyyare, Güney Cephesi'ne de; 12nci Kolordu (23ncü, 57nci ve mürettep tümenler) ve 41 nci Tümen ile 7nci Atlı Piyade Tümeni bağlanmıştı . Her iki cephe komutanlığı arasındaki ara hattı; Gediz çayı ve uzanımı alanı Murat çayı Kızılağaç deresi-Döğür istasyonu genel hattıdır (bu hat Güney Cephesi'ne dahildir). Güney Cephesi ile 2nci Kolordu arasında ara hattı Seyhan nehrinin denize döküldüğü yerden itibaren Adana'ya kadar Seyhan Nehri - Adana- Kozan - Feke yoludur (yol 41nci Tümen'e dahildir).

Batı Cephesi karargahı Eskişehir'de bırakılmış, Güney Cephesi karargahı için Konya seçilmiştir. Her iki karargah lağvedilen cephe komutanlığı karargahından teşkil edilmiştir .

Düzenli orduya geçiş iki şekilde oldu. Birincisi kadro halindeki kıtaların mevcudu ikmal edilerek, ikincisi de Milli Müfrezelerin askeri kıtalar haline getirilmesi şeklindeydi¹²³.

123. M.Şevki Yazman, *İstiklal Savaşı Nasıl Oldu*, Kenan Basımevi, 2.Baskı, İstanbul, s.30.

2 - Bölgenin Ekonomik Durumu ve İaşe İkmali

a - Bölgenin Ekonomik Durumu

(1) -**Genel:** Araştırmamızın esasını teşkil eden iaşenin kaynağını oluşturmaları açısından Batı Anadolu bölgesinin tarımı, hayvancılığı, sanayisi ve ticareti hakkında kısaca bilgi verilmesi icap etmektedir.

Birinci Dünya Harbinden yenik çıkmış olan Osmanlı Devletinin dış ticareti yok denecek bir noktada idi. İç ticaret ise, genel olarak şehirler arasında pek az ölçüde yapılmakta idi. Ülkenin Kurtuluş Savaşını karşılayacak yiyecek stokları mevcut olmadığı gibi, ekilebilen arazide ancak ihtiyaca cevap verecek kadardı. Bundan dolayı bölgede hareket yapacak birlikler kısmen mahallinden yiyecek maddelerini sağlayabiliyorlardı¹²⁴.

(2) - **Sanayi:** Genel olarak bölgede ağır sanayi mevcut değildi. Sanayi hareketleri ancak küçük tezgahlar ve el sanatlarından ibaret kalıyordu¹²⁵. Osmanlı Sanayi, Marmara ve Ege bölgelerinde toplanmıştı. Sanayi ile uğraşan işyerlerinin %55 i İstanbul'da ve çevresinde kurulmuşdu. Mevcut 10 işçiden fazla işçi çalıştıran kuruluş sayısı 300 civarında olup, bunun 165-170 adedi İstanbul'da ve çevresinde, 60 kadarı İzmir de, 45 kadarı Bursa'da diğerleri ise Manisa, Uşak, Bandırma ve İzmit'te bulunmaktaydı. Türkiye çapında büyük şehirlerde yalnızca bir kaç deşat fabrikası ile Adana ve Tarsus'ta 4 adet pamuk ipliğı fabrikası vardı. Anadolu'nun diğer yerlerinde önemli sanayi kuruluşlarına rastlanılmamaktaydı¹²⁶. Sanayi müesseselerinin %75,3 ü özel sektöre ait bulunmakta, geri kalan %24,7 sini ise Devlete ait askeri fabrikalar teşkil etmektedir. Askeri fabrikaların çoğunluğu İstanbul ve çevresinde toplanmıştır.

Özel kesime ait sanayi kuruluşları dağılımı ise şu şekildedir: Gıda sanayi %28, dokuma sanayi %27, kırtasiye %19, geri kalan %24 ise ağaç, toprak, deri, kimya ve madeni imalat sanayinden meydana gelmiştir. Gıda sanayisinde tüketime %35 ithal yoluyla karşılanmaktaydı¹²⁷.

124. T.İ.İI, c.II, ks.3, s.26.

125. A.g.e., s.26.

126. Müderrisoğlu, a.g.e, s.61-61.

127. A.g.e, s.62.

Sakarya ve Eskişehir’de demiryolu onarım atölyesi faaliyetini sürdürüyordu. Maden olarak kurşun, demir, civa, bakır, krom, teknik yetersizliklerden yeteri kadar faydalanılamıyordu ¹²⁸.

(3) -**Tarım:** Osmanlı İmparatorluğunda tarım üretimine ilişkin bilgiler sınırlı ölçüdedir. Fransız Uzmanı Vital Cuinet tarafından 1890 yılında yayınlanan dört ciltlik “La Turquie d’Asie” adlı eserinde ayrıntılı bilgi bulunabilmektedir. Bu bilgilere dayanarak Anadolu’da halkın temel tüketim maddesi olan buğday üretiminin bölgeler ve yıllara yansıyan mukayeseli tablosu aşağıda sunulmuştur¹²⁹.

Merkez İlçe	1899 yılı Buğday üret. Kg.olarak	1967 yılı Buğday üret. Kg.olarak	1890 Yılı Nüfusu	1965 Yılı Nüfusu
Ankara	118.439.297	1.109.721.000	283.133	1.644.302
Erzurum	71.069.960	72.599.000	382.300	628.001
Sivas	60.478.893	236.528.000	547.015	705.186
Elazığ	41.317.500	81.790.000	295.704	322.727
Diyarbakır	529.920.000	102.604.000	143.923	475.916
Bitlis	2.393.000	24.991.000	108.227	154.066
İzmir	26.592.000	61.925.000	489.010	1.234.667
Bursa	66.500.700	141.979.000	382.220	755.504
Kastamonu	29.498.700	108.820.000	386.406	441.638
Toplam	946.209.350	1.940.957.000	3.017.938	6.362.007

1890 yılına nazaran 1967 de buğday üretimi %205 artmış, nüfus ise %210 artmıştı .

Yunan Ordusu Batıda Bilecik, Eskişehir, Afyon, Büyük Mendres boyunca denize kadar uzanan bölgeyi, Trakya ve İstanbul’la birlikte, güneyde Çukurova, Antep, Urfa’ya kadar olan memleketin en zengin ve tarıma elverişli alanları düşman işgali altında bulunuyordu. Geriye ise az ve verimsiz alanlar kalmıştı. Milli Savunma Bakanlığının 26 Eylül 1921 tarihinde Türkiye genelinde yaptığı bir inceleme neticesinde Batı Cephesinin ekonomik durumunu gösteren özet rapor aşağıdadır¹³⁰.

128.T.İ.İI, c.II, ks.3, s.26.

129. Müderrisoğlu , a.g.e, s.69.

130. İdari Faliyetler , a.g.e, s.176-182.

Menteşe Bağımsız Sancağı (Muğla İli):

Bu bölgenin kıyı kısımları ovalık olup tarıma elverişli, geri kalanı dağlık ve çamlık, bir kısmı da bataklıktı .

Ürünleri: Ovalarında buğday, arpa, darı, susam, tütün, bakliyat ve sanayi bitkileri ekilir; incir, üzüm zeytin gibi ürünler, meyvecilik, sebzecilik ilin servetini teşkil etmekteydi.

Hayvanları: Arazinin verimli olmasına karşılık, hayvancılık pek gelişmemişti. Koyun, keçi, sığır ve deve beslenirdi. Keçi, sayısı koyundan fazla idi. Arıcılık da yapıldı. Et, süt, yün, bal temin edilirdi.

Madenleri: Maden bakımından zengin bir bölgedir. Krom, zımpara taşı, demir, bakır, manganez ve linyit madenleri vardı. Bunları işletme olanakları yokdu .

Sanayi ve Ticaret: Halk tarımla uğraşırdı. Ormancılık, tütüncülük ve zeytincilik başta gelirdi. Yerli sanat olarak kunduracılık, fırıncılık, marangozluk, terzilik, bakırcılık, kalaycılık yapılır bir kısım halk da sünger ve balıkçılıkla uğraşırdı. Köylüleri tarımla geçinirdi. Ayrıca, dericilik ve dokumacılık gibi sanatlar da vardı. Bir kısım köylerde halı, kilim ve heybe dokunurdu. Dışarıdan bütün memleketin ihtiyacı olan manifatura, şeker, kahve, pirinç, gaz vasire getirilirdi. Bu sancağa bağlı ilçelerin doğal yapısı itibariyle bir kısmı dağlık ise de dağların sahile bakan kısımlarıyla, dağların içinde kalan bir kısım düzlüklerde sebze ve zeytin yetiştirirdi.

İzmit Bağımsız Sancağı (Kocaeli):

Doğal yapısı itibariyle az engebeli ve daha çok düzlüklerden meydana gelmişti.

Ürünleri: Arazi pek verimli olup her cins ürün yetiştirilirdi. Özellikle tahıl, meyve ve sebzeler çeşitli olarak bol miktarda yetiştirirdi.

Hayvanları: Çayır ve meralarında hayvan beslemek pek ileri gitmişti. Koyun, keçi, tiftik keçisi sığır, at, katır ve deve beslenirdi. Kümes hayvanlarının hepsi yetiştirilirdi. Arıcılık da yapıldı.

Madenleri: kömür damarları bulunmuştu. Manganez, bakır, çinko gibi madenlere de rastlanmıştır. Kaplıcaları da mevcutdu.

Sanayi ve Ticaret: ormanlarından kereste elde edilirdi. Ve pek tutulan ceviz tahtası çıkardı. Kömürcülük de ilerlemişti. Buharla çalıştırılan değirmenleri, deniz kuvvetlerine ait ilkel tersane vardı. Önemli bir ticaret merkeziydi. Tahıl, tiftik, afyon, tütün, mangal kömürü, yumurta her türlü meyve ve sebzeler, keten bezi, kereste, canlı hayvan ve deri maddeler de satın alınırdı.

Bolu Bağımsız Sancağı :

Doğal yapısı itibariyle dağlık ve yüksek bir araziye sahiptir. Buraları ormanca en zengin bölgedir. Meşe, çam, gürgen, köknar, kavak, kayın ve karaağaç çoktu.

Ürünleri: Arazi genel olarak verimlidir. Düzlüklerde buğday, arpa, çavdar, mısır, yulaf, darı, pirinç ve sair tahıllar ile nohut, fasulye, mercimek, çokça keten, kenevir, mazi da yetismekte idi. Ayrıca meyvelerin ve sebzelerin her cinsi yetiştirildi.

Hayvanları: Meraları çok, suları bol ise de hayvanları küçük ve sütleri azdı. Cinsleri ıslaha muhtaçtı. Koyun, keçi ve bilhassa tiftik keçisi büyük bir yekün tutmaktaydı. Sığır, at, eşekleri de çoktu. Arıcılık da gelişmişti. Ormanlarında vahşi hayvan cinsleri fazla idi.

Madenleri: Bu bölgede senelerden beri terk edilmiş bakır, gümüş, mangan, simli kurşun madenleri olduğu gibi bilhassa Zonguldak'taki kömür madenleri ilin servetini teşkil eder. Bölgede kaya tuzuda vardı.

Sanayi ve Ticaret: Ormanların çokluğu, bölge halkının kerestecilikle geçinmesine yol açmıştır. 500 kadar imalathane hızar ve bıçkılar inşaata elverişli muntazam kereste yapmakta idi. Kuyumcu, işlemeci sanatları ilerlemişti. Keten bezi, döşemecilik, yelken bezi, urgan, yün kuşak vesaire imal edilirdi. Ticaret oldukça ileriydi. Kereste, tiftik, tahıl, kendir, urgan, kuru ve yaş meyve, canlı hayvan, yumurta, mazi ve palamut dışarıya gönderilirdi. Manifatura, yünlü kumaş, pamuklu mensucat, şeker, tütün ve demirden yapılmış maddeler, hazır elbise, işlenmiş deri, kahve, sabun, gaz alırlardı. Ticaret iskeleleri Zonguldak ve Ereğli idi.

Eskişehir Bağımsız Sancağı :

Eskişehir'in arazisi tarla, bağ, bahçe, çayır, mera ve kıraç halindedir.

Ürünleri: Her çeşit tahıl oldukça çoktu. Nohut, bakla, fasulye, soğan, sarımsak elde edildiği gibi her cins sebze de yetiştirildi. Kavun, karpuz ve kayısı da meşhurdur.

Hayvanları: Çayır ve meralarında çok hayvan beslenmekteydi. 160-170 bin koyun ve bir o kadar tiftik keçisi vardı. Yüksek yaylalarında oldukça cins atlar yetiştirildi. Diğer illere damızlık hayvan gönderilirdi. Eşek ve develeri de vardı.

Madenleri: Pek çok cins madenleri vardı. Simli kurşun, kömür, krom, borasit, Eskişehir taşı vardı. Bunların bir kısmı ruhsatla işletiliyordu. Şifalı kaplıcalara da sahipti.

Sanayi ve Ticaret: Küçük el sanatlarıyla beraber dericilik ve kösele yapımı ihtiyacını karşıladığı gibi diğer illere de gönderilirdi. Tereyağı, peynir yapılmaktaydı. Demiryolu tamir atölyesi vardı. Maden ocaklarında çalışan personel gittikçe çoğalmakta idi. Eskişehir lüle taşı

madeni ihraç edilir ve bundan yapılan çeşitli eşyalar bu memlekete 50-60 bin lira gelir sağlardı. Ticareti İstanbul ve İzmir'le olduğu gibi; Fransa, İngiltere, İtalya gibi devletlere bilhassa canlı hayvan, tahıl, tiftik, krom, borasit, lületaşı ihraç ediliirdi.

Afyonkarahisar Bağımsız Sancağı :

Dağlık ve ormanı az bir bölge olup Aziziye, Sandıklı, Çivril, Dinar gibi yerlerde dağlardan fışkıran sular, toprak ürünlerini suladığı gibi birçok fabrikaları da işletmeye yeterli idi.

Ürünleri: Bol sulu olan bu bölgede her cins tahıl yetiştirirdi. Dinar ilçesinde çavdar, Bolvadin'de darı ve hayvan yemi olarak burçak yetiştirilirdi. Sanayi bitkileri başında haşhaş gelmekte idi. Özellikle Afyonkarahisar dolaylarında kendiliğinden yetişen şeker pancarı birkaç fabrikayı idare edecek durumda idi. Pancarın bir tanesinin 13 kilo olduğu görülmüşdü. Dağlık kısımlarında karaçam akçam, meşe, kızılmeşe, palamut, ardıç ağaçları olduğu gibi çeşitli meyve ağaçlarına çokça tesadüf edilirdi. Elma, armut, erik, kestane il ihtiyacını karşılardı.

Hayvanları: Geniş otlakları olduğundan, başta koyun olmak üzere, çeşitli hayvanlar yetiştirildi. Tiftik keçisi, sığır, deve, at ve dağlık yerlerdeki katırlar da yük ve araba hayvanı olarak kullanılırdı. Kümes hayvanları bakımından da zengindi.

Madenleri: Arazi yapımı itibariyle civa, grafit, kalay, kurşun, manganez, demir, kükürt, linyit, kıymetli taş ve mermerleri vardı. Bu bölgede Afyonkarahisar maden suları da meşhurdu.

Sanayi ve Ticaret: Dokumacılık, halıcılık ve dericilik gibi sanatlar muharebe nedeniyle yok denecek kadar ilkel bir hale düşmüştü. Kerestecilik ve mangal kömürcülüğü yapılır, genel servet az, özel servet sahipleri de ilçelerde olup parmakla sayılır derecede idi. Ticari faaliyeti muharebeler nedeniyle durmuş halde idi. Vaktiyle Roma'ya buradan mermer sevk edilmişdi.

Ankara:

Dağlık ve meralık olup bölgeyi ırmak ve dereler kestiğinden, özellikle Çorum sancağı tarıma elverişli araziden müteşekkildi.

Ürünleri: Demiryolunun yapılmasıyla tarıma daha fazla önem verilmiş ise de, boş arazi oldukça çoktu. Buğday, arpa, mısır, çavdar, pirinç başlıca ürünleri olup, sebze ve meyveleri bol ve çeşitli idi. Özellikle üzüm, elma ve armutları boldu.

Hayvanları: Hayvanlar için geniş otlakları vardı. Koyun, adi keçi, bol olmakla beraber her tarafta şöhret bulmuş Ankara tiftik keçileri bu ilin gelir kaynaklarını teşkil ediyordu. Büyük

baş hayvanlardan sığır, manda, at, eşek ile deve de vardı. Özel kokulu bal yapan arıları ve şöhretli kedileri de vardı.

Madenleri: Bakır, simli kurşun gibi madenleri mevcut olup, hükümetçe işletilmiş, sonralı taşıma zorlukları karşısında terk edilmişti. Kil ve krom, kömür madenlerine de tesadüf edilirdi. Kaya tuzu mevcut idi. Ayaş kasabasında İngiliz tuzu, Zir (Yenikent)'de Demirli, Haymana ve Kızılcahamam da çeşitli özellikleri olan kaplıcaları vardı.

Sanayi ve Ticaret: Ankara'nın meşhur olan sof ve şalları artık hiç kalmamıştı. İplik seccadeler, kilim, oda döşemelikleri, heybeler dokunur, İstanbul ve Avrupa'ya gönderilirdi. Tiftikten gayet ince çorap ve eldiven, boyun atkıları, yatak örtüleri, yün ceketler yapılırdı. Lüle çamurundan testi ve bardaklar yapılırdı. Pastırma ve sucukları da revaçta idi. Ankara'dan dışarıya tahıl, tiftik, yün, canlı hayvan, üzüm, meyve, pastırma, sucuk, tereyağı, bal ve balmumu gönderilirdi. Bu gönderme zamanla düşmüş ve demiryolu yapıldıktan sonra tekrar canlanmıştı. Şeker, kahve, pamuk ve yünden yapılmış Avrupa kumaşları, fes, demir, cam eşya gibi maddeler de getirtilirdi. Önemli bir ticaret merkeziydi.

Konya:

Anadolu'nun buğday ambarlarından biri olan Konya kısmen dağlık, meralık ve daha çok ekime elverişli, ovalardan teşekkülüdür.

Ürünleri: En önemli ürünü buğday ve arpa idi. Arazinin tarımsal verimliliği olağanüstü olmasına rağmen Konya ovası sulama faaliyetleri sayesinde 1921 yılına kadar çok fazla mahsul alınmış; ancak, arazi ot ve ayırık otuyla kaplandığı için ve bunları yok edecek makine ve aletler de olmadığından üretim yavaş yavaş düşmeye başlamıştı. Ekilen arazi 1/10 kadardı. Dağlık kısımlarda, vadiler ve bayırlarda yapılan ekimde %6-12 arasında mahsul kaldırılıyordu. Ayrıca, keten, susam, üzüm, ceviz gibi ürünler de vardı.

Hayvanları: Otlak ve meraları çok olduğundan karaman koyunu, keçi, sığır, at eşek, deve vesaire hayvanları çoktu.

Madenleri: Madenleri ehemmiyet verilecek derecede idi. Krom, özellikle çinko madenleri varsa da, henüz işletilmeye başlamamıştı. Güherçile madeni hükümet tarafından işletiliyordu. Ayrıca Boğadağı madenleri adıyla anılan kalay, altın, gümüşle karışık kurşun madenleri vardı. Koçhisar veya Büyük Tuz gölü en iyi ve en masrafsız bir gelir kaynağı idi.

Sanayi ve Ticaret: El sanatlarında seccade, kilim, alaca bez, bölgenin ihtiyacını karşılayacak derecede idi. Buharla işleyen bir fabrika ve su ile çevrilen bir çok değirmenleri vardı. Ayrıca, Beyşehir ilçesinde 50-60 kadının çalıştığı şayak tezgahları, yine burada ve Bozkır ilçesinde deri imal eden tabakhaneler vardı. Halkın ekonomik durumuna gelince; genel olarak

son derece el sıkı davranmakta iselerse de halkın %60 ı az gelirli %25 i orta gelirli, %15 'i eşraf ve zenginlerden meydana gelmekte idi. Konya, bölgenin ticaret merkeziydi. Tahıl, susam, yağ, peynir; canlı hayvanlardan koyun, keçi, yün, tiftik, deri gibi maddeleri dışarıya satar ve buna karşılık ilin diğer ihtiyaçları olan her cins mensucat, petrol, kahve, şeker, pirinç, cam ve hırdavat gibi maddeleri alırlardı. Akşehir, Beyşehir göllerinden balık ve balık ürünleri sağlanırdı.

b- Rus Yardımları

İtilaf Devletleri Türkiye'yi Akdeniz, Ege, Boğazlar, Marmara ve Karadeniz bölgelerinden kuşatarak çember içersine almış ve lojistik destek yönünden ikmal yollarını kapatmışlardı. Sadece Sovyet Rusya ile kara ve denizden bağlantısı mevcut olduğundan buradan yardım alma imkanı mevcut idi. Anadolu da bulunan kuvvetleri destekleyecek olan çeşitli Lojistik ve ikmal maddeleri, işgal altında bulunan İstanbul'da kalmış bir kısmı ise Büyük Millet Meclisi Hükümetinin kontrolü altında tuttuğu bölgelerde kalmıştı.

Düşman ordularıyla mücadele edebilmek ve iç isyanları bastırmak için önce düzenli ordu kurulması ve bu ordunun teçhiz edilerek, ihtiyaç duyduğu ikmal maddelerinin düzenli olarak temini gerekmektedir. Ancak kaynaklar sınırlı idi. Kaynak olarak¹³¹.

1. Anadolu içindeki depolarda kalmış silah, cephane ve harp gerekleri
2. Düşman işgali altında bulunan İstanbul dolaylarından ki silah, cephane ve harp gerekleri.
3. Elcezire (Diyarbakır) cephesinin kendi seferi ihtiyacından fazla kalan silah, cephane ve harp gerekleri.
4. Doğu cephesinde fazla kalan silah, cephane ve harp gerekleri
5. Rusya'dan yapılacak olan para ve silah yardımı.

Büyük Millet Meclisi Hükümeti yukarda açıklanan kaynaklardan yararlanarak ordusunu kuracak ve ikmalini sağlayacaktı. Mali borçlanma ve ekonomik durum sebebiyle Osmanlı Devleti maddeten çökmüş durumda idi. Sivas Kongresi öncesinde ve sonrasında, Kuva-i Milliye'nin mücadelesi sırasında halktan toplanan paralar, Kızılay yardımları, el konularak bankalardan alınan paraların bir kısmının kullanılmasıyla kaynak temin edilmeye çalışılmıştı.

131. İdari Faliyetler , s.66, ; y.bkz. İhsan İdikut, Türk Lavrensleri Kitabı, Öztürk Matbası, İstanbul, 1983.

Büyük Millet Meclisi Hükümeti kuruluncaya kadar İstanbul Hükümetinin bütçe ödenekleriyle yetinilmiş, milli hükümet kurulduktan sonra da çıkarılan avans kanunlarıyla ve halkın yardımlarıyla kaynak temin edilmeye başlanmıştı¹³².

1920 yılında Rusya'dan alınan para yardımı Büyük Millet Meclisinin açılışından üç gün sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rus Hükümetine gönderdiği mektupla, silah cephane ve para yardımı yapılmasını talep etmişti. Sovyet Rusya Dış İlişkiler Komiseri Çicerin 16 Mart 1921 tarihinde Türk Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'e yazdığı mektupta¹³³ : Sovyet Rusya Cumhuriyetinin, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına bir dayanak olmak üzere 1921 yılından başlamak üzere, her yıl 10 milyon altın ruble verilmesine karar verildiğini bildirmişti¹³⁴. Ancak 1920-1922 tarihleri arasında yapılan yardımların genel toplamı 11.028.012 TL. miktarı kadar olmuştur. Buhara Cumhuriyetinin Türkiye'ye verilmek üzere Moskova'ya yolladığı 59.000.000 Türk Lirasından 47.971.988 Türk Lirasına Rus devletince el konmuştu. (Kasım 1920 Rayicine göre 10 rublelik Rus altının Osmanlı Kağıt Parasıyla 580-585 krş olduğu değerlendirilmiştir)

Aslında Türk Hükümeti Kurtuluş Savaşını kendi öz kaynaklarına dayanarak yapma azmindeydi, nitekim 3 Temmuz 1920'de Meclisin gizli oturumunda M.Kemal Paşa : *"Pek ziyade memuldur ki (umulmakta) Sovyet Cumhuriyeti bize tasavvur ettiğimiz muavenetleri (yardımları) ifa etsin (yerine getirsin).... Biz kendi mevcudiyetimizi (varlığımızı) yine kendi mevcudiyetimizle müdafaa ve muhafaza edecek tarzda hareket etmeliyiz ki hiç bir suretle nevmid (ümitsiz) olmayalım"*. diyerek, kurtuluş ümitlerinin dışa bağlanmamasını, aksi taktirde yardımların gelmediğinde büyük bir hayal kırıklığına uğranacağını düşünmüş ve buna göre planını uygulamıştı¹³⁵. 8 Eylül 1920 de Celalettin Arif Beyinde bulunmasıyla Doğu cephesi Kurmay Başkanlığı ve Levazım heyetleriyle Rusya Elçilik katibi ve Ateşemiliteri önünde altı sandıktan üçü açılmış ve ağırlık olarak kayıt ve tespit edilmişti. Tartılan miktar toplam olarak 200 kilo gram altın idi . Geri kalan üç sandık açılmamış, bunları elçilik heyeti beraber götürmüştü¹³⁶

132. İdari Faaliyetler ,s.166.

133. A.g.e, s.166.

134. A.g.e, s.166.

135. Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, s.551-554.

136. İdari Faaliyetler , s.167-168 .

Doğu cephesi komutanlığı bu altınların cephe emrinde kalması isteğinde bulunmuş, buna karşılık Mustafa Kemal Paşa 6 Ekim 1920 gününde Rusya dan bir milyon altın rubleyi almağa giden kurye subayı İbrahim'in getireceği rublelerin cephede kalmasını, altınların gönderilmesini bildirmişti . 1920 yılı eylül ayı içinde Rusya'dan gönderilen deniz motorlarının birisinde bir milyon altın ruble Trabzon'a gelmiş ve Doğu Cephesi Komutanlığının Trabzon'daki tümene verdiği emir üzerine, 9 Ekim 1920 tarihinde Tarbzondan hareket eden kamyonlarla Erzurum'a gönderilmişti . Ayrıca 17 Aralık 1920 günü Tuapse'den Trabzon'a gelen bir motorla, önceden Moskova'ya gönderilen Teğmen Bekir tarafından, beheri 10 rublelik 150.000 adet, yani bir buçuk milyon altın ruble getirildi. Bu paradan 100 adedinin Moskova da bulunan Bekir Sami Osman Bey tarafından alınarak Tuopse konsolosuna verildiğini Teğmen Bekir söyledi. Gelen para toplamı 2.500.000 birlik altın ruble idi. Bunlardan ayrı olarak, Gumru'de bulunan Rusya müttefik Cumhuriyetleri Şüraları vekili tarafından, Erzurum'da ki askeri okullar ve sanayi tesisleri için 50.000 altın ruble ve Azerbaycan Şüralar Cumhuriyeti adına da 100.000 Osmanlı altını bağışlamışlardı. Kazım Karabekir Paşa bu yardımlara teşekkür ederek durumu 1 Aralık 1920 de Milli Savunma Bakanlığına bildirmişti.

28 Nisan 1921 de Yusuf Kemal Bey Rusya dan Kars'a ilk taksit olarak her biri 10' ar rublelik 400.000 adet Rus rublesini beraberinde getirdi. Ağustos-Eylül 1921 de Rusya'nın yapmış olduğu yardım, Rusya'da baş gösteren kıtlık sebebiyle durma noktasına gelmişti. Moskova Büyük Elçimiz Ali Fuat Paşa ile Rus Dışişleri Bakanı Çiçerin arasında görüşme yapıldı. Çiçerin "Ankara'nın iktidarda kalmasının, Rusya Hükümetinin menfaatine uygun olduğunu, Türkiye'nin mukadderatının İstanbul Hükümetinin eline geçtiği taktirde Kafkas Cumhuriyetleri için tehlikeli olacağı, Türkiye'nin İngilizlerle barış yapmasının ve Misak-ı Milli'den fedakarlıkta bulunmasını, İzmir civarında Rumların çoğunlukta olduğu yerlerde muhtariyet verilmesini, Boğazların Milletler arası bir komisyon tarafından idaresini, Doğu Trakya'nın ise Türkiye'nin idaresinde muhtariyet verilmesini" istemişti¹³⁷. Ankara hükümeti bu istekleri şiddetle reddetti .

Çiçerin; Bekir Sami Beyle görüşmesi esnasında sınır meselesini ortaya koyarak Van ve Bitlis vilayetlerinin Ermenistan'a verilmesini istedi ve yapılacak yardımın buna bağlı olduğunu ifade etti. Mustafa Kemal Paşa, hiç vakit kaybetmeden doğrudan uzun süre bekleyen Kazım Karabekir Paşaya taarruz emrini vererek Sarıkamış ve karsın kısa zamanda geri alınmasını sağladı¹³⁸.

137.T.İ.İI, c.II, ks.6, Kısım 1,Büyük Taarruz Hazırlıkları ve Büyük Taarruz , Gnkur. Basımevi, Ankara, 1985 ; s.8 ; y.bkz., Kamuran Gürün, Türk Sovyet İlişkileri, s.51.

138.Lord Kinross , Atatürk, Bir Milletın Yeniden Doğuşu, c.I, s.374.

Özetle, tarih sırasına göre Rusya'dan alınan paraların miktarlarıyla Türk lirasına göre değeri¹³⁹ :

1920 Yılında Verilen	Birlik Bir Rus Altın Rublenin Türk Parası Olarak Değeri	Tutarı (TL)
(6 sandık = 400 kg)		
516.800 adet altın		
ruble (3)	0,59 TL.	304.912
1.000.000 ruble	0,59 TL.	590.000
1.500.000 ruble	0,59 TL.	885.000
50.000 ruble	0,59 TL	29.500
100.000adet Osmanlı altını	5,07 TL.	+ 507.000
TOPLAM		2.316.412
<u>1921 Yılında Verilen</u>		
4.000.000 adet altın ruble	0,59 TL.	2.360.000
4.000.000 “ “ “	0,59 TL.	2.360.000
1.160.000 “ “ “	0,59 TL.	900.000
240.000 “ “ “	0,59 TL.	141.600
400.000 “ “ “	0,59 TL.	+ 236.000
TOPLAM		5.997.600
<u>1922 Yılında Verilen</u>		
1.100.000 adet altın ruble	0,59 TL.	649.000
3.500.000 “ “ “	0,59 TL.	+ 2.065.000
TOPLAM		2.714.000
GENEL TOPLAM		11.028.012

139.İdari Faaliyetler, s.173-174.

Buhara Cumhuriyetinin

Türkiye'ye verilmek

üzere Moskova'ya

gönderdiği 100.000.000 x 0,59 TL.

59.000.000

Rusların çeşitli tarihlerde Türklere

gönderdiği

- 11.028.012

Gönderilmeyen

47.971.988

Bu arada Hint Müslümanlarının para yardımı sürdürülmüş ve aşağıdaki çizelgede gösterilen sayıya yükselmişti¹⁴⁰.

Hindistan Hilafet komitesinin gönderdiği paraların sayı ve tarihleri aşağıda gösterilmiştir .

<u>İngiliz Lirası</u>	<u>Türk Lirası</u>	<u>Tarihi</u>
26.000	144.400	26 Aralık 1921
6.000	36.300	6 Şubat 1922
4.000	25.320	18 Şubat 1922
5.000	32.300	20 Şubat 1922
10.000	64.600	22 Şubat 1922
5.000	32.300	2 Mart 1922
20.000	131.500	28 Mart 1922
5.000	33.150	18 Nisan 1922
5.000	32.100	2 Mayıs 1922
4.000	26.800	31 Mayıs 1922
6.000	42.120	26 Haziran 1922
5.000	35.500	5 Temmuz 1922
400	2.904	17 Temmuz 1922
<u>+5.000</u>	<u>+35.900</u>	12 Ağustos 1922
106.400	675.494	

Mustafa Kemal Paşa bu parayı bir gün Hindistan'a İade edilebileceğini düşünerek kullanmadı ve parayı Osmanlı Bankası'nda tuttu. Hilafetin kaldırılması sırasında Hind Müslümanları

140. İdari Faaliyetler, s.175.

halifesiz kaldıklarında endişelendiler. Çünkü inançlarına göre dünya Müslümanlarının halifesi Türk Padişahı idi. Ancak, bu parayı geri istemediler. Bu para M. Kemal Paşa tarafından İş Bankasının kurulması için verildi. Vasiyet olarak ta ölümünden önce Türk Tarih Kurumuna ve Türk Dil kurumuna bağışladı¹⁴¹.

1922 de Rus Devlet adamları Türklere Yardım edilmesi konusunda itilafa düşmüşlerdir. Stalin ve orjonikidze gibi Gürcü ve Kafkasyalı liderler yardımın kesilmesini isterken, Lenin ve Tratzki yardım fikrini savundular¹⁴².

c. Menzil Hizmetleri ve İaşe İkmal Usulleri

1920 dönemi ayaklanmaların en yoğun olduğu dönem olmuşdu. Buda lojistik faaliyetleri olumsuz yönde etkilemişti. Göreve giden ordu birlikleri ikmal bölgelerinden uzaklaştıkları için müfreze usulü ile iaşe zorunda kalmıştı. İkmal maddelerinin hareket bölgesinden tedarik meşakkatli olmuş ve Yunana karşı yapılan harekatta olumsuz etkilemişti .

Ayaklanmaya katılan Milli Kuvvetler iaşe ve malzeme ihtiyacını karşılamak üzere halkı zorlamışlar, bu yüzden Ulusun Milli mücadele kuvvetlerine ve idarecilere güveni sarsılmış, bu hal başkaldırma olaylarının başlıca etkenlerinden birisi olmuşdu. Yeterli bir lojistik destek sağlanamaması çoğu zaman hareketi gerek zaman ve gerekse devamlılık bakımından sınırlamış, hatta başarısızlığa götürmüştü. Ayaklanmaları bastırma görevinin nizamiye birlikleriyle, milli kuvvetlere verilmesi, cephe hareketini, insan gücü, silah cephane ve gereç gücü yönünden ters yönde zorlamış, kardeş kanı dökülmesi milletin moralini ve güvenliğini de sarsmıştı. Yunan Ordusunun Edirne ve Bursa illerinin işgalinden sonra iaşesi düzelmişti. Çünkü Yunan kıtaları işgal ettikleri Türk köylerinin varını yoğunu yağma ediyorlardı. Yunan ordusu silah ve cephaneye büyük bir bolluk içindeydi. Makedonya Cephesinde Bulgar ve Almanların çekilmesinden sonra bırakılan silah ve cephaneden de büyük ölçüde yardım görmüşlerdi ¹⁴³.

İstiklal Savaşında uygulanan lojistik plan ve prensipler Birinci Dünya Savaşı sırasında yayınlanmış olan fakat yetersiz bulunan 1916 basımlı “Seferiye Nizamiyesi” isimli talimnamele dayanmaktaydı¹⁴⁴.

141. Müderrisoğlu, s.555-564 ; y.bkz. Aybars, T.C.T, s.554.

142. Fahir Armaoğlu, 20 .Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980) , Ankara, 1983, s.317.

143. T. İ.II, c.II, ks.3, s.37.

144. İdari Faaliyetler, s.214-217.

Bu seferiye nizamnamesinden başka, daha bir miktar talimatname ve talimat ile bölükten başlamak üzere, yukarıya doğru bütün muharip birliklerle menzil tesislerinin lojistik birlik kadro ve faaliyetlerinin düzenlenmesi yoluna gidilmişti. Yukarda açıklanan esaslar içinde, İstiklal Harbinde ordu yeniden kurulurken, gereken tedbirler eldeki olanaklara göre alınmış ve geri hizmet faaliyetleri yürütülmeye başlanmıştı . Seyyar ordunun muharebe gücünü korumak için, erler ve hayvanlar gibi muharebe kuvvetlerini ve diğer her türlü ihtiyaçlarının hiç kesilmeden ikmal edilmesine ve harp gücünün bozulmasına sebep olan (hasta, yaralı, kullanılmaz harp malzemesi, harp esirleri gibi) şeylerden ordu kurtarılarak bunların geriye gönderilmesine ihtiyaç vardı. Bu görev, menzil hatları memurları tarafından yapılıyor, menzil hatları yurt içini ordulara bağlıyordu.

Menzil Bölgesi; muharebe sahasının hemen gerisinde bulunan arazi bölgesiydi. Başkomutanlık; menzil hatları, orduların menzil dairelerini, işgal olunan memleketlerde teşkil edilen hükümet bölgesini tayin ve sınıflandırma ile görevli ve sorumludur. Askeri hareket sırasında ordu komutanları, muharebe sahası ile menzil bölgesi arasındaki hattı, hattı fasılı (ayırıcı hat) tayin etmekteydi . Bir hareket alanı için bir menzil, bir de demiryolu müfettişi atanır. Bu müfettiş, ordu kurmay başkanından yönerge alır, aynı derecede sorumlulukta, keza her hareket alanı için bir seyyar ordu levazım başkanı bulunurdu . Bu başkan; iâşe, para ve muhasebe faaliyetlerinin en büyük makamıdır. İâşe araçlarının, celp, ikmal ve yollanması hususlarını da genel olarak düzenliyordu. Her orduda bir menzil müfettişliği vardı .Bu müfettişliğin levazım memurları yığınak bölgesinde derhal görev yapmaya başlardı . Her kolordu için demiryolu istasyonu, iskele veya bu gibi önemli bir yer menzil başlangıç noktası olarak seçilir. Bu menzil başlangıç noktalarından orduya doğru yapılan her çeşit sevkiyat, hareket sahasından pek uzak olmayarak kurulan depolama istasyonlarında toplanıp, hareket alanı üzerinde her ordu bir menzil merkez noktası seçer. Bu merkez noktası, hareketin cereyan tarzına göre yer değiştirir; menzil merkez noktası ile kolordular arasındaki yol üzerine menzil hatları ve bunlar üzerinde ortalama her yirmi iki kilometre mesafede menzil noktaları kurulurdu. Seferde erler ve hayvanlar konaklara yerleştirilmiş olduğu zaman, parası ödenmek veya mahsup edilmek şartı ile ya konak sahipleri tarafından iâşe edilir veya iâşe işi, beraber taşınan veya satın alınan ve harp tekalifi (harp yükümlülüğü) suretiyle tedarik veyahut ambarlardan getirilen erzakla sağlanırdı. Hareket alanında bulunan bütün birlik amirlerinin görevlerinden biri de, birliklerinin imkan derecesinde iyi iâşesine dikkat etmek ve bu iâşeyi gerektiğinde kendi kendine tedbirler alarak sağlamaktaydı. Sefer sırasında, harekete başlandığı günden itibaren, askeri birliklerin daima yanlarında bulunması gereken yiyecek ve yem, tayinat olarak verilir, erzak, süvari birliklerine iki, diğer bütün sınıf ve birliklere üç yedek tayini olarak

verilirdi. Bu tayınlar erler üzerinde taşınır, durum uygun olursa, adı geçen tayınlardan birer günlüğü hayvan ve araba üzerinde taşınabilir. Çeşitli birliklerin yedek olarak taşıdıkları yem (yalnız arpa) tayınları şöyledir. Süvaride binek hayvanlarına bir günlük yem, sahra topçu birliklerinde iki günlük yem kadar, bütün topçu koşumlarına, makineli tüfek ve koşum hayvanlarına, cephaneye koşum hayvanlarına, mekkarelere ikişer günlük yem ve diğer koşum hayvanlarına üçer günlük yem verilir. Yük, erzak ve yem tayınlarına, iâşe imkanı tamamen kalktığı zamandan başka hallerde kesinlikle dokunulamazdı. Bu tayınlar, ancak birliklerin iâşeleri ile sorumlu olan amirlerin (tabur komutanı ve bağımsız müfreze komutanları dahil) kesin emirleri ile yedirilir ve yenilirdi. Bu halde dahi amirler yalnız bir günlük erzak ve yem sarfına, izin verebilirler. Ve bu durum üst makamlara bildirilirdi. Yedek tayınların artanlarının sarfı, ancak muharebe ve harekatta hazır bulunmak zorunluluğu ile mümkün olabilirdi. Büyük ağırlıklarda bulunan erzak ve yem araba ve mekkareleri, normal tüketim için tayınları taşırlardı.

Erzak, araba ve mekkarelerin en az tam bir günlük erzak tayını ile dolu olması esas kuraldı. Bundan başka adı geçen araba ve mekkarelerde piyadelerin binekleri için bir günlük yem ve süvaride ikinci yedek erzak tayını taşıırdı.

Bir günlük er tayını şunlardır:

Ekmek: 960 gram ekmek veyahut yarısı kadar kavurma, pastırma, sucuk veya et konservesi, sebze vesaire olarak 86 gram pirinç, 10 gram yağ, 20 gram soğan, 20 gram tuz, 1/4 kg. ete karşılık nohut, fasulye gibi erzak veya patates, sebze konservesi veya yaş sebze verilirdi. Hareket sırasında kendi yemlerinden başka kuvvetli bir at en çok 100, bir katır 130 ve bir deve 250, çift atlı bir araba 500, dört atlı bir araba 1.000 kilo taşıyabilmekteydi.

Hafif ve Ağır Erzak Kolları;

İhtiyaca göre menzil nakliyat kolları ile veya harp yükümlülüğü yöntemi ile tedarik olunmuş arabalarla takviye edilirdi. Bu kollar büyük komutanların elinde hareket eden bir iâşe ambarı yerini tutarlardı. Hafif erzak kollarının sürati fazla olduğundan ihtiyaç zamanlarında istenilen yere derhal ulaşabilmeleri olanağı vardı. Bunların konserve veya buna benzer uzun zaman dayanır gıda maddeleri ile doldurulması uygundu. Muharebe sahasında bulunan kolordu ve tümenler tarafından kurularak etraftan bulunan ve geriden gönderilen erzakla doldurulmuş sahra ambarları, ikinci bir yedeği teşkil ederlerdi. Hızlı hareket sırasında sahra ambarları kurulmasına zaman ve olanak bulunmazsa, bu takdirde dağıtma merkezleri kural olarak tümen başına bir adet olmak üzere kurulurdu. Bu merkezlere erzak, özellikle erzak kolları tarafından

götürülürdü. Daha geride menzil ambarları kurulur; burada memleket içinden gönderilen ve menzil bölgesinde bulunup toplanan erzaklar doldurulurdu. Büyük ağırlıkta bulunan erzak ve yem arabaları veya mekkareler, askeri birliklerle erzak kolları ve dağıtma merkezleri arasında ulaştırma aracılığı yapmaktaydı. Muharebe sahasından iâşe sağlandığı takdirde bu arabalar ulaştırma hizmeti yaparlardı. Birliklerin iâşesi sadece satın alma ve erzak kollarına, dağıtma merkezi ve arabalara dayansa bile, birliklerin erzakı yine doğrudan doğruya kural olarak kendi taşıma araçları ile alınırdu. Erzak ve yem arabaları tarafından her gün boşaltılan erzak, mümkün olunca hemen geciktirilmeksizin satın alma ile ve milli yükümlülük (tekalifi milliye) ambarlarından veya erzak kollarından veya dağıtım merkezlerinden veyahut ambarlardan ikmal olunurdu. En önemli gıda, ekmekdi. Bunun tedariki çok büyük zorluklarla sağlanırdı. Çünkü, halkın elindeki ekmek genel olarak ihtiyaçları kadardı. Kural olarak, seyyar ekmekçi kolları ile ekmek hazırlanır; ekmekçi kollarının kapasitesi çoğaltılarak büyük faydalar sağlamak için bu kolları bir yönde bir kaç gün bırakarak devamlı işletmek ve sonra tekrar kaldırarak ilerletmek aynı bölgeden başka bölgeye göndermek tavsiyeye değer bir yöntemdi.

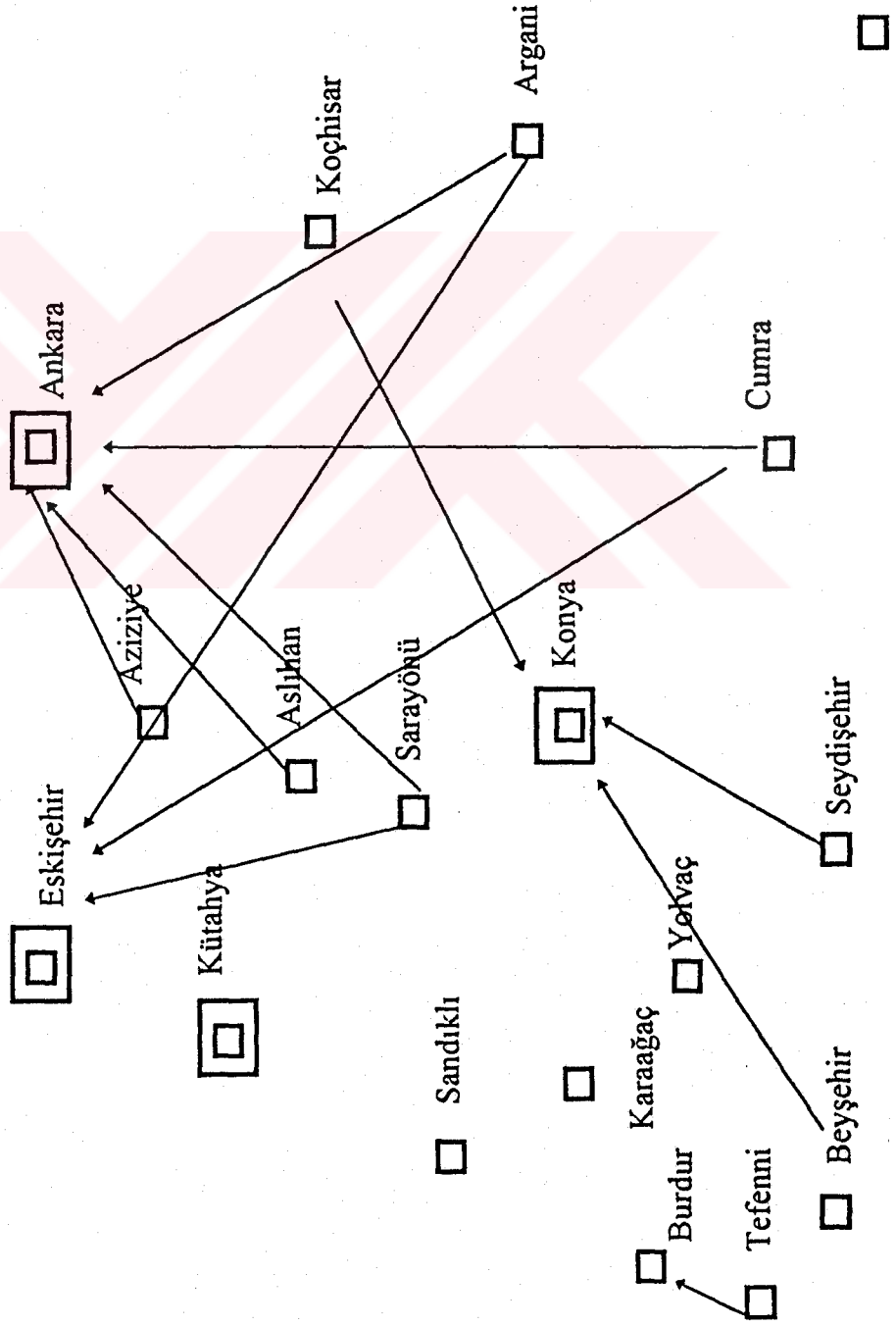
Et tayinatının sağlanması daha kolaydı. Gereken hayvanlar mümkün olduğu kadar bulunulan bölgeden tedarik edilirdi. Birlikler tarafından bulunan bölgeden satınalma yapılması, ordu komutanlarının emrine bağlıydı. Ordu komutanı kural olarak fiyat ve değeri dahi emredebilirdi.. Yalnız, yığınak bölgelerinde büyük komutanların iznine gerek yokdu. Erzak ve yem, ancak büyük komutanların emriyle yok edilebilirdi. Bunu genel olarak askeri harekatı idare eden amir bildirirdi.

3- 28 Eylül 1920 Durumuna Göre Erzak Ambarların Yerleri ve İkmal Akışı

28.09.1920 tarihinde Batı Cephesindeki Erzak Ambarlarının yerleri ve bunların ikmal yolları ile toplam ambarlardaki hububat miktarlarını gösterir çizelge ektedir ¹⁴⁵. Bu tarihte Erzak Ambarı olan şehirler Ankara, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Konya vilayetleri idi. İkmal planına göre her vilayet kendine tahsis edilen bölgeden hububat alabiliyordu. Bazı bölgeler iki ayrı depoyu destekleyebiliyordu. Örneğin; Ankara Erzak Anbarı; Aziziye, Akşehir, Aslıhan, Sarayönü, Cumra Ergani'den, Eskişehir Erzak Anbarı; Akşehir, Aslıhan, Sarayönü Çumra, Ergani'den Kütahya Erzak Anbarı kendi bölgesinden, Konya erzak anbarı: Beyşehir, Seydişehir, Koçhisar'dan, Afyon erzakanbarı; Sandıklı ve Burdur'dan ikmal ediliyordu.

145. ATASE Arş.No . 4-4484, kls.694, Dos. 85-163, F.7.

GARP CEPHESİ KOMUTANI'NIN 28 EYLÜL 1920 TARİHİN'DE GENEL KURMAY BAKANLIĞI'NA
YAZDIĞI YAZIDA ERZAK ANBARLARININ YERLERİNİ GÖSTEREN KROKİ

Bu tarihte depolardaki hububatın toplam miktarları şöyleydi :

Buğday: 1.376.405 kg

Arpa : 6.889.522 kg

Mısır : 684.113 kg

Nohut : 414.213 kg

4- Garp Cephesi Komutanının 18 Kasım 1920'de Cepheye Verdiği İaşe İle İlgili Emri

Garp Cephesi Komutanı 18 Kasım 1920 de Garp Cephesinin İaşe işlerini düzenlemek üzere birliklere aşağıdaki emri yayınlamıştı¹⁴⁶.

"1. 64 Tümenin emrinde bulunan bütün birlikler Bozöyük nokta ve ambarları tarafından iâşe edilecektir.

2. Kuvayi Seyyariye kuvvetleri Kütahya Mıntıka Kumandanlığı tarafından iâşe edilecek

ve noksan gelecek erzak için Eskişehir'den takviye edilecektir.

3. 12nci Kolordunun iâşesini Konya mevki kumandanlığının temin edecek.

4. Müretteb Tümen , taraftı mahallinden satın alma yoluyla iâşe edilecek

5.Umumi Cephenin ihtiyat ambarı olarak, Sivrihisar ve Polatlı'ya ihtiyat ambarları açılmıştır"

Bu emirle, iâşe hizmetleri bölgesel tedbirler yerine kurumsal bir hale gelmeye başlamış ve birlikler Konya Eskişehir, Bozöyük gibi büyük şehir ve noktalarında ikmal edileceği bildirilmiştir. Müretteb Tümene para yardımı yapılarak bulunduğu bölgeden satın alma usulu ile iâşe ikmalinin sağlanması temin edilmişti. Aynı zamanda diğer birliklere de tahsis edilen bölgelerden yeterli giyecek maddesi temin edilemediğinde bulunduğu bölgeden parayla satın alma yolu benimsemişti.

146. ATASE Arş.No . 4484, kls.1114, Dos. 202-16A, F.4.

B- İNÖNÜ MUHAREBERİ, MENZİL TEŞKİLATLARI VE İAŞE İKMALİ

1- Birinci İnönü Muharebesi Ceyran Tarzı

Yunan taarruzu başlamadan, önce Yunanistan'ın iç siyasi durumuna baktığımızda çok karışık olduğu görülmekteydi. Kral Aleksandr bir maymun tarafından ısırılmış ve 1920 ekim sonunda ölmüştü. Yapılan seçim sonucunda Venizelos seçimi kaybetmiş ve Kral Kostantin kazanmıştı. Kralın tekrar iktidara gelişi Fransız basınında Yunanistan aleyhinde ve Türkiye lehinde yorumlar yapılmaya başlandı. Türk cephesinden dönen Fransız askerlerinin görmüş olduğu Yunan vahşetini Fransızlara anlatmaları ve Pier Loti gibi Türk severlerin etkisiyle Fransızlar 1920 yılı sonlarında Türk tarafını tutmaya başladılar¹⁴⁷.

Sürgünde bulunan Konstantin İngiliz desteğini almak için Türk Yunan Savaşının devam etmesini istiyordu. Bu arada Türkiye'de Ethem ayaklanması devam etmekte olup, Türk kuvvetleri birliklerinin bir kısmını Ethem kuvvetlerini yok etmek üzere tahsis etmişti. Yunanlılar bunu fırsat bildiler. Nitekim Yunan birliklerinin taarruza geçtiği esnada Batı ve Güney cephelerindeki kuvvetlerin çoğu Kütahya, Gediz kesiminde Ethem kuvvetlerinin ayaklanmasını bastırmak üzere kullanılmaktaydı. Bursa ve Uşak bölgelerinde Yunan kuvvetlerine karşı zayıf örtme birlikleri bırakılmıştı. 5 Ocak 1921 sabahı Batı Cephesi ve Güney Cephesi birliklerinin tertiplenme durumu şu şekilde idi. Batı Cephesinde; 24ncü Tümen Örtme ve Gözetleme göreviyle Yenişehir,İnegöl, Bilecik kesiminde Kütahya kesiminde, 11nci Tümen Yunuslar ve Güney kesiminde, 61nci Tümen Gediz'de, 1nci Süvari Tugayı Aşıkpaşa ve Güneyi, Batı Cephesi karargahı, Albay İsmet Bey komutasında Efendi köprü civarında idi.

Güney Cephesinde; 2nci süvari grubu eski Susuz da güney ve kuzeyi kesiminde, 23 Tümen Çukurviranda, 8 Tümen Koyacık'ta, 1nci süvari grubu Altındaşa. Cephe karargahı Cebail'de bulunuyordu. 12nci kolordu, Afyonkarahisar kesimindeki kuvvetleriyle Yunanlılara karşı gözetleme ve örtme yapmakta idi. Menderes Sarayköy'de 57nci P.Tümeni bulunmaktaydı¹⁴⁸.

Bursa Uşak hattına kadar ilerleyen Yunan kuvvetleri yedi tümen ve bir süvari tugayından ibaretti¹⁴⁹. İnönü mevziinde toplanan birliklerin genel toplamı 8.500 insan, 5500 tüfek ve 28 toptu. Buna karşın Yunan kuvvetleri 427 subay, 15816 erbaş ve er, 12500 tüfek,

147. Aybars, T.C.T, c.I, s.461-462.

148. T.İ.II, c.II, ks.3, s.145-146.

149. A.g.e., s.147.

270 makinalı tüfek, 120 ağır makinalı tüfek ve 72 toptu¹⁵⁰. Bu duruma göre Yunan kuvveti Türk kuvvetlerinde personel ve silah yönünden iki katından fazla bir güce sahipti. 5 Ocak 1921 de kuvvetlerimizin bir bölümü Ethem kuvvetlerinin peşine düşerek Gediz'i işgal ettiler. Ethem ve adamları kaçarak Yunan kuvvetlerine sığınmak mecburiyetinde kaldılar¹⁵¹. Bu tarihten itibaren cephede düşmanla mücadele etmek üzere yalnızca Yunan kuvvetleri kalmıştı. 3-5 Ocak 1921 tarihlerinde Cephe Komutanlığına gelen bütün raporlarda Yunan kuvvetlerinin pek yakında taarruza geçeceği kuvvetle umuluyordu. Bu sebeple cephe komutanlığınca 5 Ocak 1921 saat 17.00 de verilen emirde ¹⁵² :

“24 ncü Tümenin Bozoyük'te bulunan kıtalarını ileri alması, Gökbayrak Taburunun Yunanlıların Köprü hisar istikametinde ilerlemesi halinde Pamukça derbent istikametinde gerisine taarruz etmesi ve 3ncü Süvari Tümenin de İnönü'de toplanması” istenmişti.”

Yunanlıların Bursa ve Gemlik kesiminde altı alayı mevcuttu. Ordunun moral durumu alınan istihbarata göre iyi değildi. Kral Konstantin taarruz için emir verdiğinde askerlerin ayaklanacağı, Kestel'de ikinci bir savunma hattını tesis ettikleri ve burada bol bol tel örgüyle savunmaya yönelik hazırlıklarının sürdüğü, Yunan Subaylarının çoğunun Venizelos yanlısı olduğu, erlerin harp istemedikleri, fakat zorla ve baskıyla muharebe etmek mecburiyetinde kaldıkları istihbarat edinilmişti¹⁵³. 6 Ocak 1921 saat 07.00 den itibaren Batı ve Güney cephelerinden aynı anda Yunan birlikleri taarruza geçtiler. 6-8 Ocak ceyran eden muharebelerde, Yenişehir - İnegöl hattında iki alayı ile tertiplenmiş olan 24. Tümen verilen oyalama vazifesini iyi yapmadıklarından Yunan kuvvetleri 9 Ocak tarihinde İnönü mevzilerinin önüne gelmişlerdi. Bunun önemli sebeplerinden biri Yunanlıların üstün askeri güce sahip olmaları ve Türk kuvvetlerinin bir bölümünü, isyancı Ethem kuvvetlerine karşı kullanmak mecburiyetinde kalınması idi. Yunanlılar bütün gayretlerine rağmen 9 Ocak 1921 tarihinde mevzilerimizi işgal edememişlerdi.

Batı cephesi komutanlığından saat 16:30 da İnönü mevzisindeki 4 ve 11nci Tümenlerin 11nci Tüm.K.tarafından sevk ve idare etmesi emredildi. 11nci Tüm.K.Saat 22:30 da Batı Cephesi Komutanlığına yaptığı teklifte; Yunanlıların takviye kuvvetlerini alarak 10 Ocak'ta taarruzlarına devam edeceklerini ve 2nci Süvari Grubu ile veya başka takviye kıtaları ile Esvemez-Yörükayla üzerinden Yunan kanat ve gerilerine bir karşı taarruz yapılmasını istedi.

150. Türk Kara Kuvvetleri Tarihi, Kara Kuvvetleri Basımcı, Ankara, 1996, s.276.

151. Nutuk , s.372.

152. İdari Faaliyetler, s.159.

153. T.İ.İI, c.II, ks.3., s.159-187.

Cephe Komutanı, elinde bir ihtiyatı olmadığı için, şimdiki durumu ile bu teklifi yerine getiremedi. Ancak 2 nci Süvari Grubu, böyle bir hareket yapabilirdi ki bu da, daha önce cephe komutanlığınca düşünülmüş ve süvari grubuna emir verilmişti. Kritik bir durum alan İnönü mevziindeki muharebeyi yakından sevk ve idare etmek üzere Batı Cephesi Komutanı Karargah ile birlikte, 9/10 gecesi Kütahya'dan İnönü'ye hareket etdi. 10 Ocak 1921'de Yunanlıların takviyeli Adalar Tümeni, erkenden İnönü mevziine cepheden taarruza geçti ve intikam tepesini ele geçirdi, ayrıca Kovalca'nın batı sırtlarında bulunan 78 nci Alayın 3ncü Taburunun sol kanadına da taarruz ettiler, fakat yapılan karşı taarruzla geri atıldılar. 10/11 Ocak gecesi Yunanlılar, Türk kuvvetlerinin takviye edileceğini zannederek geri çekilmişlerdi¹⁵⁴. Ancak Türk kuvvetleri takip harekatı için yeterli güce sahip olmadığından düşmanı takip edememiştir. Bunun yerine düşmanı keşif kolları ile takip ve kontrol altında tutmaya çalışıldı. Ankara'ya gelen raporlardan; Yunanlıların İnönü savaş alanını bırakarak çekildiği haberi gerçekleşmiş bulunuyordu. bunun üzerine Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Genelkurmay Başkanlığı ile Batı Cephesi Komutanlığı'na şu tebrik telgrafını gönderdi¹⁵⁵:

“İnönü Meydan Muharebesi'nde Batı Cephesi kütalarının uğurlu ve ezici kumadanız altında gösterdikleri kesin faaliyetten dolayı zatı devletlerine ve kahraman ordumuzun bütün komutanlarıyla subay ve erlerine Büyük Millet Meclisi'nin kalpten tebriklerini iletir ve bu başarının mukaddes topraklarımızı düşman istilasından büsbütün kurtaracak olan kesin zaferin hayırlı bir başlangıcı olmasını Tanrı'nın lütfundan diler ve iş bu tebriklerin bütün Batı Ordusu er ve subaylarına ulaştırılmasını rica ederim”.

Batı Cephesi Komutanı bu telgrafi orduya yayınlamış ve aynı zamanda Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'e şu karşılığı vermişti :

“Tanrı'nın yardımı ile İnönü Meydan Muharebelerinin kazanılmasından dolayı Büyük Millet Meclisi'nin içten tebrik ve dilekleriniz ordunun bütün subay ve erlerini minnet ve şükran hisleriyle doldurup taşımıştır. Alinyazımızı kesin bağımsızlıkla üzerine almış olan Büyük Millet Meclisi'ne kayıtsız şartsız itaatten aldığı manevi ve kutsal feyz ile, topraklarımızın kurtarılması görevini yapacağına ordunun kesin olarak inanmış bulunduğumu, yüksek başkanlığına arz ve temin ederim.”

154. Türk Kara Kuvvetleri Tarihi, s.276.

155. T.İ.İI, c.II, ks.3, s.221.

İsmet İnönü 1.3.1921'de Birinci İnönü Zaferinden sonra Mecliste yaptığı konuşmada düşmanın bize Mondros anlaşmasının maddelerinin cebren uygulamayacak duruma girdiğini beyan etmekteydi ¹⁵⁶.

"Bugün cephelerimiz vardır ordularımız vardır. Müdafaa ediyoruz ve müdafaa etmeye devam edeceğiz" diyerek savaşma azmini ortaya koymaktaydı.

2 - İkinci İnönü Muhaberesi Ceyran Tarzı

Birinci İnönü Zaferi içte ve dışta son derece olumlu yankılar meydana getirmişti. Avrupa devletleri imkanların yetersiz olduğu bir ülkede bu kadar kısa bir zaman içinde düşman karşısına disiplinli bir ordunun çıkmasına şaşırılmışlardı. Moral çöküntüsünde bulunan Türk Milleti moralini düzeltmiş ve kurtuluş ve bağımsızlık için yeni umutlar doğmuştu. Yunan Ordusu Türk ordusunun savaşçı gücünü ve kabiliyetini tanımaya başlamıştı.

Fransızlar Birinci İnönü Muharebesinden sonra "Şark Meselesi"nin uzamasını kendi yararlarına aykırı görüyordu ve Türklerle bir anlaşma yapma arzusunda idiler. Londra Konferansına katılmak üzere Türk Heyeti Başkanı Bekir Sami ile bir anlaşma imzalamışlardı ¹⁵⁷ (11 Mart 1921). Bu anlaşma da; Fransa ile Milli Türk Hükümeti arasında düşmanlığa son verilecek, Fransızlar silahlı çeteleri, Türklerde mücahitleri silahsızlandırarak, emniyet kuvvetlerine (polis, jandarma) Fransız subayları da katılacak, Fransızlar tarafından kurulan emniyet teşkilatı muhafaza edilecek, Fransızların boşaltılacağı yerlerle, Elazığ, Diyarbakır ve Sivas illerinin ekonomik alanda gelişmesi için yapılacak teşebbüslerde öncelik tanınacak ve Ergani madenlerinin işletme hakkında Fransızlara verilecek gibi maddeler konulmuştu.

Ancak bu hususlar Milli Menfaatlere aykırı bulunarak Ankara Hükümetince reddedilecek anlaşma yürürlüğe konmamıştı. İtalyanlar da Yunanlıların bir İngiliz maşası olarak İzmir'e çıkmasından beri itilaf devletleriyle arası açılmıştı. Bu maksatla her vesile ile Milli kuvvetlere yardımda bulunmuşlardı. İtalya Dışişleri Bakanı Kont. İsfarca ile Türk Dışişleri bakanı Bekir Sami arasında 12 Mart 1921 de bir anlaşma imzalanmıştı. Bu anlaşmada memleket yararına uygun görülmemeyerek Ankara Hükümetince kabul edilmemişti . İngiliz Başkanı Loyd George Fransızların ve İtalyanların bu eğilimlerini bir süre önlemek üzere 25 Ocak 1921 de Paris'te bir toplantı yaparak bu devletleri ikna etmeye çalışmıştı. Bu arada Llyod George Paris'te yapılan bu toplantıda , Sevr Antlaşmasında yeni Türk Devletinin direnişi

156. T.B.M.M Zabıt Ceridesi, c.IX, TBMM Matbası, 2. Baskı, Ankara, 1954, s.8.

157. T.I.II, c.II, ks.3, s.251.

dolayısıyla bazı değişiklikler yapılmasını ileri sürmüş ve durumun 21 Şubat da Londra'da toplanacak itilaf devletleriyle Osmanlı, Anadolu ve Yunan delegelerinde kurulacak bir konferansla teklif ve kabul ettirmişti. Londra konferansına İstanbul Hükümetine bildirdiler (26 Ocak 1921).

Bu tarihe kadar Milli kuvvetleri ve Ankara Hükümetini tanımayan İtilaf Devletleri Birinci İnönü zaferinden sonra tanımaya karar verdiler ve hem Osmanlı hem de Milli Hükümeti Londra'ya çağırdılar¹⁵⁸. Başlangıçta BMM Türk temsilcisi olarak sadece kendilerinin olmasını uzun telgraflaşmalarla izah etmek istedi ise de Tefvîk Paşa'nın İstanbul Hükümetinin devamına gerek duyulduğunu, ayrıca M. Kemal Paşa ya karşı yakın durarak hakkındaki ölüm kararının kaldırmasını sağlaması üzerine itilaf devletlerini BMM heyetini doğrudan davet etmelerini istedi¹⁵⁹. İtilaf Devletleri İtalya vasıtasıyla Bekir Sami Başkanlığında ki Türk heyetini konferansa davet ettiler. Lloyd George başkanlığında 21 Şubat 1921 de başlayan konferans 12 Mart 1921'e kadar devam etti. Konferanstan somut bir sonuç çıkmadı ancak itilaf devletlerince kabul edilmeyeceği bilinmesine rağmen Misak-ı Milli'nin Batılı devletlere ve kamu oyuna duyurulması sağlandı.

Birinci İnönü zaferinden sonra 23 Şubat 1921 de Kazım Karabekir Komutasındaki Doğu Cephesi kitaları Ardahan'a girdi ve bu şehir Anayurda katıldı. Batum ise; antlaşma hükmüne göre serbest liman olacak ve Batum sancağında halkın oyuna baş vurularak plebisit yapılacaktı. Rusya'da Bolşevik hükümeti ile karşı taraftan olanlar arasında kanlı çarpışmalar oluyordu.

Bu ayaklanma güçlükle ve kanlı bir şekilde Bolşevikler tarafından bastırılmıştı. 16 Mart 1921'e kadar Moskova görüşmelerinin bir buçuk ay süren son safhasında oldukça güçlükle karşılaşmış Türk delegeleri, Misak-ı Milli'nin Sovyetler tarafından aynen kabulünü istemişler, antlaşmanın yalnız Rusya ile olmasında direnmişlerdi. Yeni ve Bolşevikleşmiş olan Ermeni Hükümeti delegelerini de kapsayan bir heyetin işe karışmasına müsaade etmemişler, Rus devlet adamlarının aracı olarak araya sokmak istedikleri, o zaman Moskova'da bulunan eski Osmanlı devlet adamları (Enver, Nuri vesaire) veya Rusya Türklerinin hiçbirinin aracılığı kabul edilmemişti. Sonunda Türk Milli Hükümeti'nin istediği sınır çerçevesinde 16 Mart 1921'de Moskova Antlaşması imzalanmış ve ondan sonra devam eden Türk-Rus dostluğunun temelleri atılmıştı¹⁶⁰.

158. T.İ.İI, c.II, ks.3, s.252.

159. Aybars, T.C.T. c.I, s.467.

160. T.İ.İI, c.II, ks.3, s.268-269.

Moskova antlaşması kararları özet olarak şöyleydi ;

- “1- Taraflardan biri diğerinin kabul etmediği hiçbir siyasi senedi tanımayacaktı. Antlaşmanın bir hükmüne göre, Rusya Sevr Antlaşması'nı tanımamayı kabul ediyordu.
- 2- Sovyet Rusya Hükümeti Misak-ı Milli'yi tanıyordu. Gümrü Antlaşması ile çizilen sınırlar küçük bir değişiklik ile (Batumi'nin Sovyet Rusya'ya verilmesi) Türk-Rus sınırı olarak kabul ediliyordu.
- 3- Osmanlı Hükümeti ile Çarlık Rusya arasında imzalanan antlaşmalar her iki tarafça da hükümsüz sayılıyordu.
- 4- Ruslar Türk Hükümetinin kapitülasyonları kaldırmış olmasını kabul ediyorlardı.
- 5- Türkiye ile Kafkas Cumhuriyeti arasında bir antlaşma imzası için Ruslar aracı olacaklardı.
- 6- Türkiye ve İstanbul'un emniyetine zarar vermemek şartıyla boğazlar ve Karadeniz'in tabii olacağı usulün düzenlenmesi keyfiyeti bu denizde kıyası olan devletler arasında imzalanacak bir konferansa bırakılmıştı.”

Böylece Doğu Cephesi bu anlaşmayla birlikte istikrara kavuşmuş oldu. İlave savaş harcamalarına gerek kalmadığı gibi artık Batı Cephesi birliklerini takviye edebilecek konuma gelmeye başlamıştı.

Birinci İnönü Muharebelerinde yenilerek prestij kaybeden Yunan Orduları bir zaferle bu moral çöküntüsünü düzeltme gayreti içersine girdiler. Türk Genelkurmayı Yunan taarruzunun Afyon ve Eskişehir yönlerinde olabileceğini doğru olarak tahmin etmekte idiler¹⁶¹. Bunun için de Afyon bölgesini zayıf kuvvetlerle İnönü Cephesini kuvvetli birliklerle savunmaya hazırladılar. Askerler kısa bir eğitimden sonra mevzilere gönderilmişti.

Milli gayret ve heyecan çocukları bile etkilemiş 15 yaşında bir çok savaşçı gençler abilerin, babalarının, dedelerinin yanında savaşa iştirak etmişlerdi. Çünkü bu bir ölüm kalım meselesi idi. Yunanlılar topraklarını genişletmek üzere “*Megalo İdealle*” savaşıırken, Türkler vatanın bağımsızlığı ve Yunan tecavüzüne karşı milletin namusunu korumak maksadıyla canı pahasına vatan ve namus uğruna çarpışıyordu. Bunun için de parolası “*Ya istiklal, ya ölüm*” dü. Bunun için topyekün bir savaşla ülkenin bütün imkanları seferber edilmeye başlanmıştı. Cephede yeni yeni bölükler ve taburlar kuruluyordu. Doğu cephesinden de getirilen birliklerle beraber gönderilen silah ve teçhizatla Batı cephesini takviye etmeye başlamıştı. Bu miktar yeterli ölçüde olmasa da moral açısından çok önemliydi. Genelkurmay Başkanlığı 14 Mart 1921 tarihli yazısında Batı cephesinde cephe durumunun endişe verici olmaktan çıktığını

161. Müderrisoğlu , a.g.e, s.314-319.

bildirdi¹⁶². Bu arada Trabzon daki 20.000 nüfuslu ve 7.000 silahlı Rum'un direnmesine meydan vermemek için Genelkurmay Başkanlığını vermiş olduğu emirle, Doğu cephesi komutanlığına bağlı 3ncü Kafkas Tümeni Trabzon'a nakledildi (Tümen 4 Nisan 1921 de hareket başlamak üzere 27 Mayıs 1921 tarihine kadar değişik tarihlerde Karedeniz Ereğlisi ve Akçakoca'ya nakledildi)¹⁶³. Bu tedbirle Yunanlıların Kuzey bölgesinden bir çıkartma ile Rum çeteleri ile birleşip Batı cephesini geriden iki ateş arasında bırakma fikride ortadan kalkmış oldu. Merkez ordusuna bağlı, Amasya da bulunan 5nci Kafkas tümeni de Batı Cephesine kaydırıldı.

İnönü Muharebelerini ceyran ettiği Batı cephesinde ki Türk ve Yunan kuvvetlerinin sayıca durumları şu şekilde idi¹⁶⁴.

	<u>Tüfek</u>	<u>Ağır makinalı</u>	<u>Hafif mak.</u>	<u>Kılıç</u>	<u>Top</u>
Türkler	31175	235	55	3500	104
Yunanlılar	41550	720	3134	3100	220

13 Mart 1921 de Yunan ordusu üçüncü Büyük taarruzuna başladı¹⁶⁵. Muharebeler dokuz gün ve dokuz gece devam etti. Yunanlılar bir kez daha çetin bir kuvvetle karşılaştıklarını anladılar. 26 Mart 1921 de İnönü mevzilerine ulaştılar. Çok kanlı muharebeler oldu. Düşman karşı taarruzlarla insicamı bozulan cepheleeri tekrar tesis etti. Yunanlılar 31 Mart 1921 akşamına kadar yapmış olduğu taarruzlar genel olarak durdurulmuş ve taarruz için güçleri kırılmıştı. Bu sebeple düşmanın her an geri çekilmesi bekleniyordu. Türk ordusunun sağ kanat grubunun 31 Mart 1921 de yapmış olduğu Metristepe taarruzu başarıya ulaşmadığından bu cephede kıtalar eski mevzilerine geri çekildiler. Sağ kanat grup komutanlığının 190'nci Alay ile Metristepe'ye yapmak istediği gece taarruzuna Cephe komutanlığı razı olmadığından iptal edildi ve keşif kolları ile temasın sürdürülmesi istendi.

1 Nisan 1921 saat 15.00 e kadar toplanan bilgiler sonunda Yunanlıların Balıkkaya ve Kanlı sırtta kuvvetli artçı bırakarak geri çekildiği anlaşıldı. Balıkkaya ve Kanlı sırtta bulunan Yunan artçıların geri atılması için 61nci ve 1nci Tümene birlikte koordineli taarruz emri verildi. Planlanan bu taarruz saat 16.30 da başladı¹⁶⁶. Bu sırada cephe komutanı da Metristepe'ye gelmişti. Bu taarruzu desteklemeye ayrılan bataryalar Kanlısırt'a ateş toplamışlardı. 61nci Tümen, Hayriye köyü üzerinden sol kanattan ve 1nci Tümen de sağ

162. A.g.e, s.319.

163. T.İ.II, c.III, Doğu Cephesi (1919-1921), Gnkur Basımevi, s.260-261.

164. T.İ.II, c.II, ks.3, s.276,307,439.

165. Refik Korkut, Sevim Yiğitbaş, Cumhuriyet Takvimi, Türkiye Fikir Ajansı Yayınları.

166. T.İ.II, c.II, ks.3, s.443-445.

kanattan birlikte taarruza başladılar. Piyadeler sırta birkaç yüz metre yaklaşmışlardı. İki taraf arasında kısa süren şiddetli bir piyade ateş muharebesinden sonra kıtalar hücumla kalkarak, Yunan mevzilerini işgal ettiler. Düzensiz bir halde Kanlısirt'tan Söğüt istikametine kaçan düşmanın 2/35nci Efzon Alayı olduğu, alınan esirlerin ifadesinden anlaşılmıştı. Yunan alayı Kanlısirt'ta birçok ölü ve gereç bırakmıştı. Kanlısirt'tan sonra taarruz Gündüzbey kuzeyindeki Balıkkaya'ya yöneltildi. Balıkkaya'yı hedef tutan iki tümenin taarruzu karşısında buradaki Yunan kuvveti de Söğüt doğrultusunda çekilmeye başladı. Birlikler Balıkkaya'yı işgal ettikleri sırada karanlık basmıştı. 61nci Tümen, 174 ncü Alayı ile ileri karakol tertibatı alarak bu kesimde kaldı. Yunan artçıların atılmasıyla 26/2 Mart 1921'de Gündüzbey'de başlayan İkinci İnönü Meydan Muharebesi Türk zaferi ve Yunanlıların çok sayıda kayıplar vererek yenilmesiyle bu gün (1 Nisan 1921) saat 18.30 da aynı yerde sona ermiş bulunuyordu.

Cephenin diğer kesimlerinden alınan haberler de zaferin tam ve kesin olduğunu gösteriyordu. Düşmanla teması muhafaza etmek göreviyle Söğüt şosesi istikametinde giden subay keşif kolları Söğüt'ün hemen güneyindeki tepelerde teması sağlamışlardı, Darıdere doğrultusuna da subay keşif kolları gönderilmişti.

Cephe Komutanı, Türk ulusunun özgürlüğüne kavuşmasında gelecek için mutlu bir dönüm noktası olan İkinci İnönü zaferinin müjdesini Metristepe'den, Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'e ve Genelkurmay Başkanı'na şu raporla bildiriyordu:

" Saat 18.30 da Metristepe 'den gördüğüm durum:

Gündüzbey kuzeyinde sabahtan beri direnen ve artçı olması umulan bir düşman müfrezesi, sağ kanat grubunun taarruzu ile düzensiz bir şekilde çekiliyor, yakından takip ediyoruz. Hamidiye istikametinde temas ve faaliyet yok. Bozüyük yanıyor, düşman binlerce ölüleriyle doldurduğu muharebe meydanını silahlarımıza terk etmiştir."

Bu rapor Ankara'da büyük bir sevinçle karşılandı. Haber kısa zamanda bütün yurda yayılmıştı. Batı Cephesi'nde kazanılan bu zaferden dolayı Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal ve Genelkurmay Başkanı Vekili Fevzi Paşa tarafından batı Cephesi Komutanı'na şu tebrik telgrafları çekilmişti:

Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal'in 1 Nisan 1921'de gönderdiği tebrik telgrafi şöyle idi:

" Bütün dünya tarihinde sizin İnönü Meydan Muharebesi'nde yüklendiğiniz görev kadar ağır bir görevi üzerine almış komutanlar pek azdır.

Milletimizin kurtuluş ve hayatı; dahice idareniz altında şerefle hizmet eden komutan ve silah arkadaşlarınızın yurtsever kalbine güvenle dayanıyordu.

Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs (ters) talihini de yendiniz. İstila altındaki bahtsız topraklarımızla beraber bütün yurt bu gün somına kadar zaferinizi kutluyor.

Düşmanın istila hırsı emsalsiz yurt severliğinizin yalçın kayalarına başını çarparak parça parça olmuştur.

Adınızı tarihin kıvanç yazıtına yazan ve bütün ulusu hakkımızda sonsuz minnet ve şükranla sürikleyen kutsal savaş ve zaferinizi kutlarken; üstünde durduğumuz tepenin size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir şeref meydanı seyrettirdiği kadar; milletimiz ve kendiniz için çok parlak yükselme ile dolu bir geleceğin ufkuna bakmakta ve hükmetmekte olduğumu söylemek isterim "

II. İnönü Zaferi'nden sonra Milli Müdafaa Vekili Fevzi Paşa 13 Nisan 1920 T.B.M.M ne şu demeci verdi¹⁶⁷.

" Efendiler; geçen ki görüşmemizde İnönü Meydan Muharebesinin ordumuzun muzafferiyetiyle sonuçlandığını arz etmiş ve harekatin ikinci safhasına geçildiğini bildirmiştim. Malumu aliniz İnönü'den çekilen düşman başlangıçta daha zayıf kuvvetlerle takip ediliyordu. Düşman bunu bizim gayet yorgun olduğumuza ve takibe gücümüzün yetmediğine yorarak, bütün dünyaya ilan etti. Halbuki maksat, kendisini süratle ricate icbar etmeksizin, geri çekilme hattının gerilerine kuvvetlerimizi göndererek vakit kazanıp tamamıyla gerilerine düşmelerini temin etmekten ibaretti. Düşman bu suretle cepheden taarruza maruz olmadığından ricatte sebat gösteriyordu. Nisanın birinci ve ikinci günlerinde düştüğü bu hatanın cezasını üçüncü günü çekti." Fevzi Paşa demecinin devamında özetle; İnegöl'de, Köprühisar, Yenişehir'de, Kabaçınar ve Menteşe hattında, Afyonkarahisar doğusunda, İslam köyünde düşmanın perişan edildiğini ve iki hafta gibi kısa bir zaman içinde iki büyük zafer kazandıklarını mecliste beyan etti.

3. Menzil Teşkilatları

Birinci Dünya savaşı sonunda yenik düşen Osmanlı Devleti Mondros mütarekesinin maddelerine uygun olarak silah ve cephanelerin bir kısmını itilaf devletlerine teslim etmiş, bazılarını yurt içi depolarına almış, bir kısmı da Milis kuvvetleri tarafından Anadolu içlerine kaçırılmıştır¹⁶⁸. Düşmanla mücadele yapılabilmesi için ikmal teşkilatının öncelikle kurulması,

165. Refik Korkut, Sevim Yiğitbaş, Cumhuriyet Takvimi ,Türkiye Fikir Ajansı Yayınları.

166. T.İ.İI, c.II, ks.3, s.443-445.

167.T.B.M.M Zabıt Ceridesi, c.IX, s.474-479: y.bkz. Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve T.B.M.M ,I nci Dönem, 1919,1923, c.I, T.B.M.M Vakfı Yayınları No :4, s.457.

168. İlhami Bebek , Milli Mücadelede Akbaş Cephaneliği Baskını İsimli Kitabı, Gnkur. Basımevi, 1994.

ikmal yerlerinin ve depolarının tespit edilerek faaliyete geçirilmesi, yurt içi ve dış kaynakların harekete geçirilerek ikmal sisteminin kurulması gerekiyordu. Bu maksatla Anadolu Hükümeti bu hususları sağlamak üzere bazı tedbirler almak zorundaydı.

Menzil teşkilatı kurulmadan önce işgal altında bulunan ve bulunmayan memleket içi depolarla, dış memleketlerden gelecek olan silah cephane ve malzemenin, Batı ve İç Anadolu'ya ulaşabilmesi için karayolları ulaştırma ağının düzenlenmesi lazımdı. Buna göre ¹⁶⁹;

Karadeniz kıyılarından Ankara yönüne:

İnebolu-Kastamonu-Çankırı-Kalecik-Ankara,

Samsun-Çorum-Sungurlu-Yahşihan-Ankara,

Ereğli-Gerede-Kızılcahamam-Ankara,

Marmara denizi kıyılarından Ankara yönüne:

İzmit-Adapazarı- Düzce - Bolu - Gerede - Kızılcahamam - Ankara,

Doğudan Ankara yönüne:

Erzincan- Sivas - Şarkışla - Sultanhan - Kayseri - Kayseri'den bir kısmı Kırşehir - Köprüköy - diğer kısmı da Ulukışla - Karaman, Konya , Sarayönü Polatlı'ya.

Elcezire Cephesinden Ankara yönüne:

Diyarbakır - Elazığ- Malatya - Sivas.

Ana istikametler saptandıktan sonra menzil teşkilatı da bu yönlerde beraber günün gerekleri de düşünülerek kurulmaya başlanmıştı. 25 Haziran 1920 tarihinde kurulan Batı Cephesi birliklerinin ikmalini yapabilmek için Milli Savunma Bakanlığı, Doğu'dan gelecek silah ve cephanenin önemini dikkat nazara almış 8 Eylül 1920 de verdiği bir emirle Kayseri - Ankara ve Kayseri - Sivas karayollarının emniyet ve asayişini korumak üzere iki menzil hat komutanlığı kuruldu. Kayseri- Ankara hattının korunması için Ankara Komutanlığı hazırladığı atlı, 100 mevcutlu bir muhafız bölüğünü Kırşehir'e göndermişti. Bölük merkezi Kırşehir olmak üzere, Köprüköy - Kırşehir ve Küçüktaş'ta birer takım bulundurdu. Takım komutanları aynı zamanda bulundukları yerlerin menzil nokta komutanlığı görevini yapmışlardı. Kayseri - Sivas hattının emniyet ve asayişine ise, Şarkışla'da bulunan atlı, 30 mevcutlu bir birlik ve ayrıca jandarma birlikleri tarafından temin edilmişti. O zamanki yol durumuna göre Ankara-Sivas ikmal yolunun uzunluğu 480 km.yi bulmaktaydı . Geri hizmetlerin ve cephane sevkıyatının yapılabilmesi için, Ankara'da mevcut ulaştırma taburu ile hizmet birliklerinin mevcutlarından

169. İdari Faaliyetler, s.237-239.

yararlanılarak 17 Temmuz 1920 tarihinde 2nci bir ulaştırma taburu daha teşkil edildi. Ulaştırma taburları üçer bölüklüydü. 1nci ve 2nci bölükler 40 çift atlı arabalı, 3ncü bölük 50 mekkareliydi. Ayrıca Ankara'da yükleme ve boşaltma için hizmet birliği mevcudu 200 ere çıkarıldı. Bu birliklere 24ncü Tümenen er, hayvan ve araba verildi. Subay noksanı da Milli Savunma Bakanlığınca sağlandı.

Ulukışla-Sivas hattının Erzincan'a kadar uzatılmasıyla 10 ekim 1920 de menzil hat komutanlığı kuruldu. Bu komutanlık emrinde olarak Şarkışla da bir konak komutanlığı teşkil edildi. Bu konağın er ve hayvan ihtiyacı Şarkışla Askerlik Şubesi tarafından yapıldı. Yukarıda açıklananlardan başka Ulukışla, Niğde, Kayseri'de birer menzil noktasıyla Develi ve Gemerek'te birer konak komutanlığı kuruldu (Kroki:1). İlk defa Kırşehir'de kurulan koruma birliği 8 Kasım 1920 de lağv edilerek burada bulunan birlik, Bakanlık emriyle Kayseri'ye getirildi.

Kış mevsiminin yaklaşmasıyla ulaştırma işlerinin aksayacağı, 3ncü Kolordu, Ankara bölgesi ve güney bölgesi cephesinden, 2nci Kolordu ve Elcezire Cephesine gönderilecek erlerin, yine Elcezire ve Doğu Ceplerinden Orta ve Batı Anadolu'ya yapılacak silah ve cephane göndermelerinin güvenle yapılabilmesi için, memleket içinde menzil teşkilatının genişletilmesi düşüncesiyle, 28 Kasım 1920 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı bir emir yayınlarak; bağımsız kolordu gibi ve doğrudan Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı ile haberleşmede bulunmak ve karargahı Sivas'ta olmak üzere, Sivas Menzil Müfettişliği teşkil edildi. Bu müfettişliğe bağlı olarak¹⁷⁰, Şuşehri, Aziziye (Pınarbaşı), Malatya ve Kayseri'de birer menzil hat komutanlığı kuruldu. Şuşehri Hat Komutanlığı; Karabıyıkhan - Erzincan - Şuşehri-Sivas ve Giresun Karahisarışarki (Şebinkarahisar) - Şuşehri. Aziziye Hat Komutanlığı; Kayseri - Aziziye - Elbistan - Maraş; Malatya Hat komutanlığı; Diyarbakır - Elazığ - Malatya - Sivas; Ayrıca İnebolu-Kastamonu- Ankara yolu üzerindeki nakliyatı sağlamak ve Kastamonu Havalisi Komutanlığı emrinde olmak üzere Kastamonu'da da bir menzil hat komutanlığı kurulmuştu.

Genelkurmay Başkanlığınca, kurulan menzil komutanlıklarının er ve eşya gönderme işlerini yapabilmeleri için, kuruluş ve görevlerini bildirir bir de yönetmelik gönderilmişti.

Buna göre; menzil hat komutanlıkları, birer günlük yürüyüş mesafesinde (20-30 km.) menzil nokta komutanlıkları veya konak yerleri kurabileceklerdi. Nokta komutanlıklarının yetkisi tabur komutanlığı seviyesindeydi.

170. İdari Faaliyetler, s.240.

Menzil hat ve nokta komutanlıkları emrinde bulunan birimler şunlardı :

Bu menzil nokta muhafaza birliği,
 Hizmet ve amele birliği,
 Yol inşaat birliği,
 Menzil iâşe merkezi
 Subay ve erat misafirhanesi,
 Erzak ve yem ambarı,
 Cephane deposu,
 Menzil cephane kolları,
 Menzil hayvan deposu ,
 Her cins onarım evi,
 Hastane ve sağlık kolları,
 Sevk memurluğu,
 Büyük mahallerde merkez komutanlığı .

Menzil hat komutanlıklarının belli başlı görevleri ise şunlardı :

Kendi bölgesi içinde yapılacak nakliyat ve sevkıyatı temin ve çabuklaştırmak Bölgesinden gelip geçecek her türlü birlik ve perakende erleri taşıt araçlarını yedirmek ve barındırmak. Bölgesindeki yolları kendi imkanları ile tamir ettirmek. Kendi bölgelerindeki yollar üzerinde asayiş, muhabere ve ulaştırma işlerini düzenlemek. Bir nokta komutanlığı emrinde birden fazla konak bulundurmamak ve en yakın menzil noktasına bağlı olmak. Konak yerlerinde barınmak için baraka, zeminlik ve ordugah açmak ve iâşe için de mutfak, yemek ve su yerleri bulundurmak gibi görevleri yapmakdı.

Milli Savunma Bakanlığına bağlı olarak kurulan menzil teşkilatı zamanın olanaklarına göre tertiplenmiş olmakla beraber, günün koşullarına cevap verecek durumda değildi. Bir Taraftan Doğu, Elcezire ve İstanbul'dan gelen malları Batı cephesine aktarmak, birlik nakillerini tertiplemek, Milli Savunma Bakanlığı karayollarının daha verimli bir teşkilatla çalışması için önce bir daire gibi görev yapmak, Milli Savunma Bakanlığına bağlı olmak üzere, 10 Ocak 1921 tarihinde Sevkıyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü kurulmuşdu. Bu göreve Bakanlık Levazım Dairesi Başkan Yardımcısı Yarbay Muzaffer (Org.Ergüder) tayin edilmişti. Bu müdürlük işine başlamadan memleket içinde emin bir menzil kara yolları ulaştırma ağı meydana getirmekle görevlendirilmişti.

4 - İnönü Muharebelerinde Yiyecek Maddelerinin İkmali

Batı cephesinin yiyecek ve cephane ikmal Çukur hisar Menzil Hat komutanlığı aracılığı ile sağlanmıştır. Çukurhisar ve İnönü doğusundaki bekleme mevki Batı Cephesi kıtalarının ikmal merkezi durumunda idi. Batı Cephesi Sağ Kanat Grubu kıtalarının ikmal için Çukurhisar menzil hattı araçlarından faydalanmıştır. Güney Cephesinde Menzil Müfettişliği Karargahı Akşehir'e taşındı¹⁷¹. Çay'daki menzil noktasının uzaklığı ve taşıt araçlarının eksik ve yetersiz oluşundan dolayı Çobanlar İstasyonunda bir ambar kuruldu. 10 Ocak 1921 de İnönü Muharebelerinin başında ikmal maddelerine olan ihtiyaç çoktu. İkmal durumu kritikti. Giyecek malzemelerine olan ihtiyaç had safhadaydı. Kıtaların elinde bulunan piyade silahları çok çeşitli olduğundan cephane ikmal pek zorlukla yapılabilirdi¹⁷². Birlikler iase ikmalini 25 km uzaklıklarda açılan ambarlardan kıtaların kendi araçlarıyla almaları veyahut özellikle hareket bölgesinde para ile satın alınmakla temin ediyorlardı. Kütahya ve Polatlı'da bu hizmetleri yürütmekle görevli menzil ve hat Kumandanlıkları mevcuttu¹⁷³. Bölüklere zaman zaman 2 gün süreyle ekmek ve yemek verilmediği oluyordu¹⁷⁴. Metris Tepenin kurtuluşunda büyük fedakarlıkta bulunan 4.Fırka askerlerine Zaferden sonra istihkaktan fazla mubayaat yaptırılarak koyunlar kesildi, pirinç pilavı ve irmik helvası yaptırılarak büyük bir ziyafet verdirilirdi¹⁷⁵.

Askerin en büyük moral kaynağı her gün yediği etli bulgurdan kurtularak değişik sıcak bir yemeğin yenmesiydi. Süvari Alay Komutanı Albay Şerif Güralp alayın 14.1.1921 de Ethem Kuvvetleriyle temasa geçtiğinde gece olmuş ve iase subayına şu emri vermişti¹⁷⁶. “*Köye vardığımızda kaz, ördek, hindi, tavuk ne bulursanız satın alınarak köyde çorba pişirtiniz. Zaman dardır. Alayla oraya geldiğim zaman çorbayı hazır bulayım*” gibi emirlerle öğün geçiştirilmeye çalışılıyordu. Batı Cephesinin diğer cephelere göre daha önemli bir durumu olduğundan, 28 Eylül 1920'de Milli Savunma Bakanlığı Batı Cephesine ayırdığı iase bölgesi ile buralarda mevcut yiyecek maddelerinin yerlerini ve toplama merkezlerini gösterir birer emir yayınlamıştı. Buna göre¹⁷⁷:

Konya Ereğlisi, Konya , Afyon, Kütahya, Eskişehir demiryolu boyunca ve güneyde bulunan tahıldan bir kısmı Polatlı ve Eskişehir'e sevk edilecek; bir kısmı da Polatlı, Eskişehir' e sevk edilecek; bir kısmı da, Polatlı, Eskişehir, Afyon, Konya ve Burdur'da açılacak tahıl ambarlarında stok edilecekti.

171. T.İ.İ.İ., c.II, ks.3, s.436.

172. A.g.e, s.194.

173. A.g.e, s.272.

174. M.Şevki Yazman, İstiklal savaşı Nasıl Oldu , 2. Baskı, Kenan Basımevi, İstanbul, 1938, s.41.

175. İhsan İdikut, İdeal Komutanlarımızdan 4 ncü Fırka Kumandanı Nazım Bey , İstanbul, 1952, s.104.

176. Şerif Güralp, İstiklal Savaşının İçyüzü, s.117.

177. İdari Faliyetler, s.283.

Polatlı, Eskişehir ambarlarına gönderilen maddeler şunlardır:

<u>Bulunduğu Yer</u>	<u>Tahıl Miktarı ve Cinsi</u>	<u>Gönderileceği Yer:</u>
Konya Ereğlisi	170.000 kg. buğday	Bu miktarların yarısı Polatlı'da yarısı Eskişehir'de
	240.800 kg. melez	" " " "
Çumra	902.343 kg. buğday	" " " "
	456.512 kg. arpa	" " " "
Sarayönü	608.388 kg buğday	" " " "
Ilgın	1.130.131 kg. buğday	" " " "
	909.756 kg. arpa	" " " "
Akşehir	195.572 kg. buğday	" " " "
	357.840 kg. arpa	
	282.123 kg melez	
	203.025 kg. nohut	
Karaağaç	396.051 kg. buğday	
	335.501 kg. arpa	Bu maddeler Akşehir'de toplanacak burada bulunanlarla birlikte yarısı Polatlı yarısı Eskişehir'e gönderilecek
	105.002 kg. melez	
Yalvaç	136.885 kg. buğday	
	91.300 kg. arpa	
	6.901 kg. nohut	

Ambar olan yerlerde toplanacak tahıl miktarı şöyle idi:

Konya Ambarlarında Toplanacak Tahıl:

Merkezde:

1.290.068 kg. buğday

4.278.000 kg. arpa

Koçhisar'da :

1.343.000 kg. buğday

598.000 kg. arpa

Yenişehir'de :

732.207 kg. buğday

335.501 kg. arpa

105.002 kg. melez

Seydişehir'de :

566.508 kg. buğday

264.013 kg. melez

163.675 kg. nohut

Afyonkarahisar Ambarlarında Toplanacak Tahıl:

5.110 kg. buğday

4.299 kg. arpa

Sandıklı'da

361.557 kg. buğday

362.149 kg. arpa

Burdur Ambarlarında Toplanacak Tahıl:

Tefni'de :

617.070 kg. buğday

392.333 kg. arpa

7.811 kg. melez

1.488 kg. mısır

Korkuteli'nde:

20.666 kg. buğday
 17.358 kg. arpa
 6.339 kg. melez
 5.055 kg. mısır
 10.797 kg. yulaf

Ayrıca Antalya ve Elmalı'da bulunanlar ise:

213.020 kg. buğday
 918.968 kg. arpa
 154.259 kg. melez
 40.662 kg. nohut
 149.134 kg. mısır
 39.190 kg. yulaf

Bu tahılların toplam tutarı ise:

10.376.405 kg. buğday
 6.889.522 kg. arpa
 684.113 kg. melez
 414.213 kg. nohut
 166.179 kg. mısır idi.

Kasım 1920'de Batı Cephesinin ikiye ayrılmasından sonra, Güney Cephesi Komutanlığı 11 Kasım 1920'de verdiği bir emirle, Güney Cephesi birliklerinin iâşe ikmali için bölgesinde bulunan her türlü yiyecek maddelerinin kendi emir ve izni olmadan harice çıkarılmaması hakkında yayınladığı emir, Batı Cephesini bir hayli zor duruma düşürmüştü. Bakanlık teşkilatının 1921 yılı başlarına kadar düzenli bir şekle girmemesinden, gerek yiyecek maddelerinin tedariki ve gerekse tedarik edilen maddelerin zamanında istenilen yerlerde depo edilememesinden ötürü, birçok aksaklıklar meydana gelmişti. Milli Hükümetin kurulmasından Birinci İnönü Muharebelerine kadar cephelere Bakanlık Levazım Dairesince gönderilen paralardan başka merkezden ek olarak aşağıdaki yiyecek maddeleri gönderilmişti.

Yiyecek Madde- sinin Cinsi	Batı Cephesine (Ton)	Güney Cephesine (Ton)	Kocaeli Grubuna (Ton)	Polatlı Hastanesi
Bulgur, pirinç, mercimek, fasulye, patates	59,5	25	10,5	1 ton
Un, peksimet, buğday	83	71	51,5	---
Kavurma, sucuk, pastırma	9	2,5	---	---
Üzüm, şeker, tahin helvası	45	11	2	300 kg.
Arpa	69	17	33	---
Sabun	11	1	1	204 kg.
Gaz	2	1/2	---	86 kg.
Sadeyağ	---	1,5	0,3	198 kg.
Tuz	---	---	2	---

İkinci İnönü Muharebeleri sırasında Milli Savunma Bakanlığının satın aldığı ve kontrata bağladığı yiyecek maddeleride şunlardı¹⁷⁸.

Yiyecek Maddesinin Cinsi	Miktarı (Kg. Olarak)
Bulgur	90.682
Fasulye	173.038
Pirinç	167.610
Kavurma	13.078,5 (335 kg. satın alma)
Soğan	268
Nohut	105.000
Mercimek	39.451
Patates	1.588
Yağ	4.608
Üzüm	40.173
Tahin helvası	3.453,5
Tuz	2.000
Şeker	388.261 (30.000 kg. satın alma)
Çay	2.269 (980 kg satın alma)
Pekmez	1.234
Kayısı	450
Erik	151
Pastırma	1.474
Un	3.175.395
Buğday	1.071.251

178. İdari Faaliyetler, s.288.

Sabun	188.755
Arpa	877.368
Odun	673.707
Kömür	25.490
Gaz	374.293,5 (767 kg satın alma)
Peksimet	56.635

Birliklerin kadrolarında bulunan saka arabası, fiçı ve gaz tenekelerinin mekkarelerde özel surette taşınması suretiyle birlikler, kendi bölgelerinden su taşımak ve erlerin matralarını doldurmak suretiyle bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışmışlardı. Özel surette üst kademedен aşağıya doğru su ikmalî diye bir konu mevcut değildi. Batı Cephesi birliklerinin bulunduğu bölgede içme suyunun kıt oluşu bu ihtiyaç maddesinde de sıkıntı çekilmesine sebep olmuştu. Bakanlık Levazım Dairesi, ancak ağustos 1920 ayında öncelikle Batı Cephesindeki birliklerin giyim eşyalarının teminine çalışmıştı. Bu tarihlerde Levazım Dairesine Bağlı birkaç sanayi takımından başka fabrika, yapımevi olmamasına rağmen, gerek satın alma ve gerekse kontrat yolu ile tedarik işine girişilmişti. 1 Nisan 1921 de ele geçirilen Yunan esirlerinden alınan bilgilere göre Yunan ordusunun ikmal durumu şöyle idi¹⁷⁹. Her bölükte 12 hayvanlı erzak kolu tümenlerde 250 mekkarelik erzak kolu ile, 300 mekkarelik cephanе kolları mevcuttu. Her kolorduda ayrıca 400 mekkarelik cephanе kolları olduğu gibi gerek erzak ve gerek cephanе taşınması için 100 kadar kamyon; hasta ve yaralı taşımak için 50 ambulans bulunmaktaydı.

Yunan ordusunun erzak ambarları Bursa ve Kostelde idi. Bursa Kostel arasında bir dekovil yolu tesviyesiyesi yapılmış ve bu işte Türk esirleri çalıştırılmıştır. Ayrıca ordu içinde bir demiryolu taburu mevcuttu. Yunan ordusunda şoselere yakın olan kıtalarda iâşe hizmetleri normal devam etmiş ise de, 7nci Tümen bölgesindeki erler iâşenin aksaması sebebiyle yedi gün peksimet yemek zorunda kalmışlar bu Yunan ordusu içinde huzursuzluk meydana getirmişti. Güney Cephesinde Tümen ve kolordu bağlı birlikleri yiyeceklerini Akşehir'de açılan Menzil Teşkilatından temin ettiler¹⁸⁰. İkinci İnönü Muharebesinin uzaması sebebiyle, birliklerimizin cephanе ve yiyecek ikmalinin mevzilerin yakınına kadar yapılması gerekiyordu. Böylece, en buhranlı dönemlerde bile cephedeki askere sıcak ve taze yemek yedirilerek, askerin iâşesi aksatılmamaya gayret edilmiştir¹⁸¹.

179. T.İ.İI, c.II, ks.3, s.493-494.

180. A.g.e, s.437.

181. Alptekin Müderrisoğlu, a.g.e, s.319.

C-) KÜTAHYA- ESKİŞEHİR MUHAREBELERİ VE İAŞE İKMALİ

1 - Kütahya-Eskişehir Muharebelerinin Ceyran Tarzı

Yunan ordusu İkinci İnönü zaferinden sonra genel olarak geri çekilirken Fahrettin Paşa Çay ve Afyon'dan çekilen düşmanı sıkıştırdı. Refet Paşa da Aslıhanlar civarında bulunan bir alayına, 3 piyade tümeni ve bir taburla taarruz etti. Yunan alayı Refet Paşanın taarruzunu durdurdu ve çok zaman kazandı. Bu süre içinde 2 Yunan tümeni ile de takviye edildi ¹⁸². Aslında bu Yunan alayı bir örtme kuvveti olup, Türk kuvvetlerini oyalayıp asıl kuvvetlerinin Dumlupınar hattına emniyetle çekilmesini sağlamak üzere vazifelendirilmişti. Bu durumda Yunanlılar az bir kayıpla geri çekilmesini tamamlayarak Dumlupınar hattına emniyetle çekildiler. Refet Paşa beş gün süren bu muharebeler sonunda düşmanın yenilerek geri çekildiğini sandı ve zaferi bildiren telgrafi Ankara'ya çekti.

Mustafa Kemal Paşa'da bu durumdan memnun olarak tebriklerde bulundu. Fakat sonra anlaşıldı ki bu geri çekilme asıl kuvvetlerin olmayıp, örtme birliğinin geri çekilmesi idi. Bu durumda Refet Paşa taktik bir hata yapmış idi. Bu da orduda Refet Paşa'ya olan güveni sarstı. M. Kemal Paşa Refet Paşayı görevden alarak Batı ve Güney cephesini birleştirerek İsmet Paşaya bağladı. İsmet Paşa Genel Kurmay Başkanlığı görevini de tamamen Fevzi Paşa devretti ¹⁸³.

Bir ve İkinci İnönü Muharebelerinden sonra Türk Ordusunun hazırlanmasına ve takviye olmasına fırsat vermek istemeyen Yunan ordusu genel seferberlik ilan etti. Bunun neticesinde insan ve silah bakımından önemli derecede üstünlük sağladı. Bizde ise daha taşıt araçları bile tamamlanmamıştı. Bu yüzden ordunun hareket gücü çok sınırlı idi. Ancak, Türk ordusunun asıl vaziyeti şimdilik Yunan ordusunu yenmek değildi. Sadece insan ve silah gücüne sahip büyük bir orduya hazırlamak üzere düşmanı yıpratıp oyalamak ve hazırlık için yeterli zamanı kazanmak idi.

Yunan Kralı Konstantinin yeni taarruz planına göre Yunan Ordusu Uşak ve Bursa'daki kuvvetlerini kuşatıcı bir taarruzla ilerden birleştirecek ve böylece Türk kuvvetlerini iki ateş arasında bırakarak yok edecekti. Bu sefer kesin bir zaferle Türk ordusu yenilecek ve Ankara ele geçirilerek Büyük Millet Meclisi ortadan kaldırılacaktı. Bu maksatla Yunan Kralı Konstantin

182. Nutuk, s.396.

183 .A.g.e, s.397.

13 Haziran 1921'de prensleri ve danışmanlarıyla İzmir'e geldi. 7 Temmuzda da cepheye hareket etti. Yunanlılar bütün hazırlıklarını yaparken Türk ordusu seferberlik ilan edemedi. Kısıtlı kaynaklar sebebiyle ordunun en önemli ihtiyaçlarından olan silah, cephane, giyecek, yiyecek, ilaç, taşıt vb. gibi temel maddeler tam karşılanamadı. Amerikalılar silah satmaya yanaşmadı¹⁸⁴. Batı cephesindeki Türk kuvvetlerinin emrinde 6040 subay, 116091 erbaş ve er, 66103 tüfek, 432 ağır makinalı tüfek, 238 hafif makinalı tüfek ve 132 top vardı. Yunan kuvvetlerinde ise, 4364 subay, 122.164 erbaş ve er, 66300 tüfek, 852 makinalı tüfek ve 460 adet de top vardı¹⁸⁵.

Yunanlılar 10 Temmuz 1921 de üç kolordudan müteşekkil on bir tümen ve bir süvari, tugayı ile Bursa, Uşak ve Dumlupınar bölgelerinden, kuzeyden Eskişehir ve Kütahya, güneyden Afyonkarahisar, seyit gazi genel istikametlerinde taarruza başladılar. Batı Cephesi birlikleri, hazırlanmış ve tahkim etmiş olduğu İnönü-Kütahya-Altıntaş kuzeyi- Teperoğlan gediği hattında muharebeyi kabul etti. Yunanlılar zayıf kuvvetleriyle cepheyi tutup, güney cephesinden kuşatıcı bir taarruzla seyit gazi istikametinde taarruz ederek Türk kuvvetlerini yenmeyi planlamışlardı. Döğür ve Çekürler civarından muharebelerde Yunanlıların üstünlüğü açık olarak belli olunca kesin sonuçlu muharebelerden kaçınılarak oyalama muharebeleri yapılmıştı¹⁸⁶. Karşı taarruzlarla birliklerimiz kuşatılmadan Eskişehir doğusuna ve Seyitgazi hattına çekilmeyi başardı.

18 Temmuz 1921 de M. Kemal Paşa Eskişehir'in güney batısında, Karacahisar'da bulunan İsmet Paşanın karargahına giderek durumu yakından incelemiş ve şu direktifi verdi¹⁸⁷:

"Orduyu, Eskişehir'in kuzey ve güneyinde topladıktan sonra, düşman ordusuyla aramızda büyük bir açıklık bırakmak gerekir ki, orduyu derleyip toparlamak ve güçlendirmek mümkün olabilsin. Bunun için Sakarya'nın doğusuna kadar çekilmek yerindedir. Düşman hiç durmadan takip ederse, hareket üssünden uzaklaşacak ve yeniden menzil hatları kurmaya mecbur olacak; herhalde beklemediği birçok güçlüklerle karşılaşacak; buna karşılık bizim ordumuz toplu bulunacak ve daha elverişli şartlara sahip olacaktır. bu şekildeki çekilişimizin en büyük sakıncası, Eskişehir gibi önemli yerlerimizi ve birçok topraklarımızı düşmana bırakmaktan dolayı kamuoyunda doğabilecek manevi sarsıntıdır. Fakat kısa zamanda elde edebileceğimiz başarılı sonuçlarla, bu sakıncalar kendiliğinden ortadan kalacaktır.

184. Aybars, T.C.T, c.I, s.477-478.

185. Türk Kara Kuvvetleri Tarihi, s.278.

186. Türk İstiklal Harbi, c.II, Batı Cephesi, ks.5, Kitap. 1, Gnkur. Basımevi, Ankara,1995, s.1.

187. A.g.e, s.1-4.

Askerliğin gereğini karasızlığa düşmeden uygulayalım. Başka türden sakıncalara karşı koyabiliriz”

Yunan kuvvetleri takip hareketine devam ederek 20/21 Temmuz 1921 gecesi bu hatta karşı, bütün cephede Türk kuvvetleriyle tekrar teması sağladılar. 21 Temmuzda elverişli durumdan faydalanmak için Eskişehir bölgesinden yapılan karşı taarruzumuz istenilen başarıyı sağlayamadı. Batı Cephesi Komutanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı'nın geri çekilme konusunda yapmış olduğu öneri tekrar değerlendirilerek tali kuvvetlerle düşman oyalanmış ve asıl kuvvetlerle 25 Temmuz 1921 akşamına kadar Sakarya doğusuna çekilmesini tamamladı ¹⁸⁸. Kütahya - Eskişehir muharebeleri sonucunda Türk ordusu üstün Yunan kuvvetleri karşısında kesin sonuçla muharebe yapılmasından kaçınarak iki ordu arasında büyük bir boşluk koyularak Yunan ordusunun lojistik kaynaklarından uzaklaştırılmış ve doğal savunma imkanı sağlayan Sakarya nehrinin doğusunda savunma tertibi alınmaya başlandı. Ancak Eskişehir, Kütahya, Afyon gibi stratejik önerme haiz şehirler elden çıkmıştı. Önemli ölçüde yiyecek temin edilen bu tarım bölgeleri savaşın lojistik yönünü olumsuz olarak etkiledi.

Atatürk çekilme hakkında Birinci Dünya Harbinde Suriye'deki geri çekilme tecrübesini aktararak şöyle diyordu ¹⁸⁹: *“Eğer ben askeri hayatımda, Suriye ricat hareketinin bir kısmını idare etmemiş olsaydım, belki de geri çekilme hareketini yapmaya bu kadar katıyetle cesaret edemezdim”*

Bu durum halk arasında ve meclisteki muhalif gruplar arasında büyük tepkilere yol açtı. *“Ordu nereye gidiyor ? Bu gidişin elbette bir sorumlusu vardır; O nerededir ? Bugünkü acıklı durumun asıl sorumlusunu ordunun başında görmek isterdik”* gibi sözlerle M. Kemal Paşa'ya laf istinad ediyorlardı. Bunun üzerine M. Kemal Paşa 4 Ağustos 1921 günü gizli oturumda Meclis Başkanlığına şöyle bir önerge verdi ¹⁹⁰:

“ Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüce Başkanlığına

Meclisin pek sayın üyelerinin genel olarak beliren istek ve talepleri üzerine, Başkomutanlığı kabul ediyorum. Bu görevi şahsen üzerime almaktan doğacak yararları azami çabuklukla elde edebilmek, ordunun maddi ve manevi gücünü en kısa zamanda artırıp en yüksek seviyeye çıkarmak, sevk ve idaresini bir kat daha kuvvetlendirmek için, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sahip olduğu yetkileri, fiilen kullanmak şartıyla üzerime alıyorum. Ömrüm

188. T.İ.İI, c.II, ks.5, Kitap.1, s.1-4.

189. Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıra ve Belgeler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959, s.106.

190. Nutuk, s.414

boyunca, milli hakimiyetin en sadık bir kulu olduğumu millete bir defa daha götürebilmek için, bu yetkinin üç ay gibi kısa bir süreyle sınırlandırılmasını ayrıca rica ederim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Başkanı

Mustafa Kemal

İki gün süreyle yapılan görüşmeler sonunda 5 Ağustos 1921 tarihinde çıkan kanunun ikinci maddesine göre¹⁹¹ . “Başkomutan, ordunun maddi ve manevi gücünü büyük ölçüde arttırmak, sevk ve idaresini bir kat daha sağlamlaştırmak için Türkiye Büyük Millet Meclisinin bununla ilgili yetkisini Meclis adına fiilen kullanabilir”. Buna göre M. Kemal Paşanın vereceği emir kanun olacaktı.

2. Yiyecek Maddelerinin İkmali

İnönü muharebelerinden sonra Bakanlıkça o günkü imkanlarla cephelere yiyecek maddeleri tedariki, gerek para gönderme ve gerekse yiyecek maddesi sevk etmek suretiyle yapılmakta ise de, çeşitli nedenlerle ihtiyaçlar tam olarak karşılanamamıştı. Cephelere tahsis edilen paralar tatbikatta birçok noksanlarıyla gönderilmekte, birlikler de yiyecek maddeleri tedarikinde güçlük içerisinde bulunmaktaydı. Özellikle Merkez Ordusuyla Elcezire Cephesi büyük güçlüklerle karşılaşmışlardı. Maliye Bakanlığı yöresel mal sandıklarına el atılmaması için 22 haziran 1921 tarihinde gerek Genelkurmay Başkanlığı ve gerekse Merkez Ordusu Komutanlığına şu açıklamada bulunmuştu¹⁹². Ordunun yiyecek maddelerinin ihtiyacını gidermek için, cepheler ve ordular bölgesinde mahallin en büyük mülki amirinin başkanlığı altında maliye ve askeri memurlarla meclis idare, belediye ve ticaret odasından ikişer üyeden kurulu bir komisyon tarafından yiyecek maddeleri satın alınması ve askeri makamlara teslim edilmesi, paralarının maliye tarafından ödenmesi hakkında Bakanlar Kurulunca karar alındığı ve bu cihete gidildiği bildirilmekteydi.

191.Nutuk , s.416.

192. İdari Faaliyetler, s.324-325.

İstiklal Savaşı yıllarında makineleşmiş çiftçi olmadığından haziran 1921 ayında henüz yeni toprak ürünü çıkmamıştı. Bu nedenle, memleketin her tarafında ve özellikle hareket alanı içinde toprak ürünleri mevcudu tükenmiş durumdaydı. Her ne kadar hareket alanı dışında kalan bölgelerde, az da olsa, yiyecek ürünleri bulmak mümkün ise de, ulaştırma araçlarının azlığı sebebiyle hareket bölgesine getirme zorlukları vardı. Yeni toprak ürünlerinin çıkmasına kadar hareket alanları içindeki ürünlerle idare etmek için Milli Savunma Bakanlığı bir tedbir olarak 20 haziran 1921 den itibaren er ve hayvanların yiyecek istihkakını şöyle ayarlamıştı.

Erler için: Her ay et istihkakının yarısı sığır, yarısı koyun veya kuzu olarak verildi. Gaz istihkakı yarı olarak hesaplandı. Şeker yerine meyve ve üzüm verildi. Hastanelerde tedavide bulunan hastalar bu emrin dışında bırakıldı. Emri tatbik etmeyen levazım kurulları cezalandırıldı.

Hayvanlar İçin: Kadana ve top hayvanlarıyla mandalara dörder, binek ve yerli top hayvanlarına üçer, mekkarelere ikişer kilo arpa verilecekti. Arpa noksanlarının giderilmesi için kepek verilmesi emredilmişti. Çayıra çıkan hayvanlara da birer kilo arpa verildi.

15 Nisan -25 Temmuz 1921 tarihleri arasında Bakanlığın cephelere gönderdiği yiyecek maddeleri şöyle idi

<u>Cinsi</u>	<u>Miktarı (Kg)</u>	<u>Düşünceler</u>
Buğday	1.333.040	600.000 kg.1 kontratla
Un	411.478	278.300 kg.1 satın alma ile
Fasulye	134.269	75.000 kg.1 kontratla
Mercimek	30.045	15.000 kg.1 kontratla
Nohut	42.900	
Pirinç	71.207	15.000 kg.1 kontratla
Sadeyağ	105.564	100.800 kg.1 kontratla
Zeytinyağı	300	
Pastırma	1.679	465 kg.1 satın alma ile
Peynir	1.500	
Süt, yoğurt	235	
Reçel	6.005	2.441 kg.1 satın alma ile
Kayısı	85	
Kuru üzüm	45.465	
Şeker	8.851	2.000 kg.1 satın alma ile
Çay	659	
Tuz	6.300	
Peksimet	24.760	
Sabun	149.154	135.000 kg.1 kontratla
Odun	226.872	94.694 kg.1 satın alma ile
Kömür	10.797	
Gaz	5.445	
Saman	482.941	
Arpa	1.045.173	610.000 kg.1 kontratla

Cephelerin kendi bölgelerinden satın aldıkları miktarlar bu mevcutlara dahil değildi.

Bütçe gelirlerinin %29' un meydana getiren tarım ürünlerinden aşar vergisi genel olarak yazın hasat mevsiminde tahsil olunmakta idi. İkinci İnönü Muharebesinden sonra Afyon ve Eskişehir yönlerinden Yunan taarruzu beklendiğinden bu savaş yerlerinden aşar tahsilinin ivedi olarak yapılarak savaşın etkisinden kurtarmak maksadıyla 3 Temmuz 1921'de bir kanun tasarısı meclise sunulmuştu. 10 Temmuz 1921 tarihinde Yunan ordusu taarruza geçmiş ve 13 Temmuz'da bütün cephe boyunca Türk birlikleri ile mevzi teması sağlamıştı. Ertesi günü kanun mecliste görüşülmüş ve 16 Temmuz'da çıkmıştı¹⁹³.

Kanuna göre; *“Batı cephesinde fiilen askeri hareket alanı olan yerlerde, mahalli idare meclisince seçilen bir, köy veya mahalle ihtiyar kurullarınca seçilen iki kişiden oluşan bir kurul, tarla ve harmanlarda bulunan ürünün miktarını tahmin edecekti Tahmin edilen ürün miktarına göre hesaplanacak aşarın aynen buğday, arpa, mısır vs. gibi ürünün, hesaplanan vergiyi karşılayacak kadar kısmı ürün olarak veya mükellefin kabul etmesi şartıyla para olarak tahsiline hükümet yetkili kılınmıştı”*

Ancak Kanun yürürlüğe girdiği gün, Yunan taarruzu gelişmiş ve sol kanat savunmamız kırılmış ve Batı Cephesi Komutanlığı üstün Yunan kuvvetleri karşısında kesin neticeli muharebeden kaçınarak Sakarya nehrinin doğusuna çekilmiştir. 26 Temmuz 1921 günü Sakarya ırmağına kadar olan bölgeler Yunan birliklerince işgal edilmişti. Böylece Afyon, Kütahya ve Eskişehir illerine ait ürünler henüz tarlada ve bir bölümü yeni harmanlanmakta iken, Yunanlıların eline geçmiş bulunuyordu. Artık bu illerden aşar vergisi alınamayacağı gibi, ürünlerden de yararlanma imkanı kalmamıştı¹⁹⁴.

Mihalıçcık, Polatlı ve Haymana bölgeleri Anadolu'nun tahıl ambarı sayılabilen bölgeleriydi. Yunan Ordusu 20 gün savaşa ara verince, çıkarılan bu kanun süratle uygulamaya konarak bu bölgelerdeki ürünlerin hasat edilmesine ve aşar vergisinin tahsiline hız verildi. Bu da büyük ölçüde Sakarya Savaşında ordunun iâşesini karşılamıştı. 22 Temmuz 1921 gününden itibaren de Batı Cephesine yaklaşık olarak günde 30.000 ekmek Bakanlıkça Sarıköy ve Ankara'dan gönderilmişti.

193. 16 Temmuz 1921 gün ve 138 sayılı kanun ; Garp Cephesi Bilfiil Harekete Askeri Sahası Olan Mevakia Münhasır Olmak Üzere Aşarın Sürati Cibayetine Dair Kanun . a.k.t. Müderrisoğlu, a.g.e, s.345.

194. Müderrisoğlu , a.g.e, s.346.

Su ihtiyacı:

Birliklerin elinde bulunan çeşitli ve uydurma araçlarla birliklerin su ihtiyacı bölgeden ve hatta hemen etrafındaki kaynak, çay, kuyu gibi yerlerden kendileri tarafından giderilirdi. O günkü su aracı olarak saka arabaları veya mekkareleri çok azdı. Erin matarası mevcutsa bir yerden doldurarak o günkü su ihtiyacını gidermiş sayılırdı. Bu durum bütün savaş boyunca devam etmişti. Diğer ikmal maddeleri gibi birliklerin giyim ve donatıma da ihtiyaçları fazla idi. Giyecek malları diğer ikmal maddelerine göre daha az tedarik edilmekteydi. Maliye Bakanlığında bu fasıldan para olmadığından cephelere yardım imkanı da sağlanamıyordu. Örneğin; 1920 yılında Elcezire Cephesine giyecek faslından 50.000 lira tahsis edildiği halde haziran 1921 ayına kadar bu fasıldan para gönderilmemişti. Batı Cephesi komutanı ise; Milli Savunma Bakanlığına verdiği raporda çıplak ayaklı eratin gün geçtikçe çoğaldığı, en kısa zamanda cepheye çarık veya ayakkabı gönderilmesini istemekteydi. Bu isteklere karşılık Milli Savunma Bakanlığı bu dönem içinde ancak şu eşyaları gönderebilmişti. Bunların çoğu öncelikle Batı Cephesine verilmişti¹⁹⁵:

<u>Gönderilen Miktar</u>	<u>Giyecek ve Donatımın Cinsi</u>
4.803 adet	Kaput
80.593 adet	Ceket
99.660 adet	Pantolon
57 adet	Nöbetçi muşambası
24.195 metre	Kumaş
96.012 metre	Bez
5.567 metre	Haki keten
87.718 adet	Gömlek
52.243 adet	Don
56.327 adet	Kabalak
55.700 adet	Pamuklu
57.473 çift	Çorap
1.556 çift	Subay potini
43.006 çift	Potin
27.402 çift	Çarık
16.359 adet	Yemeni
235 çift	Çizme
47.785 adet	Ekmek torbası
17.852 adet	Palaska
4.259 adet	Süngülük
16.275 adet	Fişeklik
172 adet	Arkaçantası
22.534 adet	Tüfek kayışı
2.592 adet	Portatif çadır

195. İdari Faaliyetler , s.326.

4.792 adet	Beylik
3.162 adet	Battaniye
48 adet	Su fıçısı
448 adet	Karavana
55 adet	Kazan
238 adet	Su kovası
129 adet	Tevhit semeri
166 adet	Adi semer
299 adet	Yular
1.074 adet	Belleme
1.320 adet	Gebre
1.817 adet	Kaşığı
642 adet	Yem torbası
240 adet	Cağ torbası
877 adet	Urgan
273 adet	Nalbant takımı
4.400 giyim	At nalı
140.050 adet	Mıh
415 adet	Öküz ve manda nalı
3.600 adet	Öküz ve manda mihı
4.300 kutu	Kundura boyası
430 adet	Boya fırçası

3. Tekalifi Milliye Emirleri

5 Ağustos 1921 de Büyük Millet Meclisinden Başkumandanlık yetkisini olan M. Kemal Paşanın vereceği her emir kanun niteliğindeydi. Tekalifi Milliye Emirleri sadece 7 ve 8 Ağustos 1921 tarihlerinde yayınlanmıştır. On emir halinde yayınlanan bu emirler “Top yekün” savaş stratejisinin lojistik desteğini sağlaması açısından dünya savaş tarihinde önemli bir yere sahiptir. Aşağıda görüleceği üzere halk elinde bulunan ne kadar savaşa destek verecek olan giyeceğinden yiyeceğine, silahından atına kadar varını yoğunu orduya teslim etmişti.

Halkın mükellefiyetleri idama varan yaptırımlarla icbar edilmesine rağmen Türk insanı bunu seve seve yerine getirmişti. Çünkü Türk halkında birçok millette olmayan bağımsız kalma ve savaşçılık ruhu daima ön plana çıkmıştı. Üstelik karşısındaki düşman mert değildi. Çünkü kadınlara ve çocuklara bile çekinmeden mezalimi reva görüyordu. Bu da Türk Milletini var olma, ya da yok olma savaşına sürüklemişti. Bu yüzden bütün varlığını ortaya koymak mecburiyetindeydi. Tekalifi yoluyla halkdan erzak ve canlı kesimlik hayvanlar toplanırken, zaman zaman Tümen Levazım Memurları ile Tekalifi Milliye memurları arasında ihtilaflar vuku bulmakta idi. Bunu önlemek için Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa aşağıdaki şu emri

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

1,2,3,4,5 KolorduKomutanlıkları ile Kocaeli Grup Komutanlığı ve Merkez Mıntıka müfettişliğine tamim etti ¹⁹⁶.

“Bazı fırkalara ez cümle 7.Fırka Levazım memurları eline vesika verilerek Ankara Civarı köylerde tekalifi suretiyle erzak ve mevası (kesimlik 4 ayaklı hayvan) topladığı müdafai Milli'den bildirilmiştir. Bu vazife Tekalifi Milliye komisyonlarına ait olduğundan fırkaların bu işle iştigalinin menini rica ederim.”

Milli Savunma Bakanlığına (29.9.1921) da şu yazıyı gönderdi.

“ Fırkaların köylerden Tekalifi usulu ile erzak ve mevası toplanmasını men ettim. Tesadif edileceklerinin muhakkaten (Gerçeği araştırarak) karargaha gönderilmesini rica ederim”

Tekalifi Milliye Emirleri ve uygulaması sadece savaş dönemlerinde halktan geçici olarak alınan bir Vergi mükellefiyeti olarak kalmış, savaşın sonunda alınan miktarın bedeli para olarak halka geri ödenmiştir ¹⁹⁷. Aynı mükellefiyet Kurtuluş Savaşından öncede halka uygulanmıştır.

4 nolu Tekalifi Milliye emrine göre haktan temin edilen yiyecek maddelerinin 14.10.1921 tarihine göre birlik ambarlarındaki toplam mevcutları şu şekilde idi ¹⁹⁸.

	Yemlik (Ton)	Yemeklik (Ton)	Ekmeklik (Ton)
Merkez Ordusu	633	42	1004
Garp Cephesi	650	98	1094
Mudafai Milliye	895	101	1892
Kocaeli	60	35	232
Güney Cephesi	341	1	103
El Cezire	912	55	518
Toplam	3491	332	4843

Milli Mücadelelerin maddi yönden iki büyük merhalesi vardı; birincisi Kuva-i Milliye dönemi için mali imkan arayışı ki bu aynı ve nakdi yardım toplamaktır, ikincisi ise, Türk Milletinin bedeni, mali, nakdi ile her türlü imkanlarına başvurarak topyekün savaşıyordu ¹⁹⁹.

196. ATASE. Arş.No :4-4484, kls.114, Dos.201-16-2, F.13

197. Serpil Sürmeli , Mili Mücadelede. Tekalifi Milliye Emirleri , Atatürk Üni. Atatürk İlkeleri ve İnk.Tarihi Ens. (Yayınlanmamış) Yük.Lis.Tezi Erzurum. 1991, S.163

198. ATASE , Arş. No :4299, kls.1454, Dos.300-151, F.4-2

199. M.Akif Tural , *Tekalifi Milliye* , Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 32 (Temmuz 1995), s.535 .

Yunan Ordusu iki yıl sureyle başlangıçta Kuvayi Milliye kuvvetleri ile daha sonra düzenli ordu birlikleri oyalanmış ve gerçek ordu gücüne ulaşabilmek için zaman kazanmaya gayret edilmişti. Yunan Kralı askeri başarıyla siyasi gücünü kazanmak için Türk Ordusunu kesin sonuçlu bir muharebe ile saf dışı bırakmak istiyordu. Aynı zamanda Kütahya ve Eskişehir muharebelerinde kazandığı moralle beraber Türk kuvvetlerinin savunma hazırlığına imkan vermeden hemen taarruz etme gayreti içine girmişti.

7 ve 8 Ağustos 1921 de çıkarılan Tekalifiye Emirleri devletin yarı resmi yayın organı olarak faaliyette bulunan “Hakimiyeti Milliye” gazetesinde yayınlanarak halka tebliğ edildi. Aşağıda Tekalife Emirlerinden konumuzu ilgilendirenler (2,3,4 nolu) ayrıntılı diğer emirler özet olarak alınmıştır²⁰⁰.

1 nolu Tekalifiye Emri (Özet):

Her ilçede en büyük mülki amirin başkanlığında, en büyük maliye ve askeri memurlarla, meclis idaresi, belediye ve ticaret odasından kurulu ikişer üyeden kurulu bir komisyonun kurulacaktır.

Bu komisyonların ismi Tekalifi Milliye Komisyonlarıdır. Komisyonlar 11 Ağustos 1920’den itibaren daima toplantı halinde bulunacak ve komisyon üyeleri hiçbir ücret almayacaklardır. Her komisyon iki ay süre ile askeri görevden ertelenmek üzere ikişer katip, dörder memur ayrıca kullanabileceklerdir. Tekalifi Milliye komisyonları bu emrin alınmasından sonra, kendilerine duyurulacak Tekalifi Milliye siyasetini düzgün bir sorumluluk ile yürütecekler ve bu suretle seferi ordunun ihtiyaçlarını temin edeceklerdir. Fark gözetilmeden memleket içindeki her komisyon bu görevin yapılmasından, devam edeceği 10 Eylül 1921 tarihine kadar 15,20,25,30 Ağustos ve 5 Eylül 1921 tarihlerinde Milli Savunma Levazım Dairesine ambar mevcutları hakkında telgrafla rapor vereceklerdir. Komisyonlar üye ve memurlarından en ufak kayıtsızlık ve görevlerini kötüye kullananlar vatan haini suçuyla cezalandırılacaklardır.

Bu emir ve bundan sonra verilecek Tekalifi Milliye emir esasları her tarafta en büyük mülkiye memurları tarafından mevcut araç ve gereçlerden faydalanılarak ilan edilecektir.

200. Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi , Ankara,1991, S.414-424.

2 No.lu Tekalifi Milliye Emri:

1. Ordu giyim ve donatımının bulunması için aşağıdaki tedbirler alınacaktır.

Bu tedbirlerin yürütülmesine 1 No.lu emirde yazılı olan tekalifi milliye komisyonları memurdur.

a. Her ilçede mevcut ev sayısınca, bir takım çamaşır ve birer çift çarık ve çorabı, en geç 10 eylül 1921 tarihine kadar tamamen hazırlayarak komisyonların ambarlarına teslim etmeğe mecburdur. Örneğin: 10.000 haneli olan bir ilçe mutlaka on bin takım çamaşır ve on bin çarık ve on bin çorap verecektir.

b. Çok fakir evlerin bu bağış dışında tutulması, bu fakirlerin yerine, mükellefiyetin diğer bir varlıklıya yüklenmesi toplayan komisyonun görevidir.

c. Toplanan çorap, çamaşır ve çarıklar bölgedeki komisyona halk tarafından teslim edilecek ve verilen eşyalar komisyonun bir memuru tarafından saklanacak, verilen eşyaların miktarını ve teslim tarihini gösterir bir makbuz verecektir.

2. bu emri alan her komisyon başkanı, memur olduğu ilçenin ev mevcudunu emir aldığı tarihten 10 ağustos 1921 tarihine kadar verilen görevi bitireceğini telgrafla levazım dairesine bildirecektir.

3. Bağışların sonunda tekalifi milliye komisyonları üç defter tutacak, bir nüshasını levazım dairesine gönderecek, diğer nüshalardan birisi komisyon başkanlığında ve diğeri ilçede bulunan mal memurunun yanında, müfettişler tarafından istendikçe verilmek üzere saklanacaktır.

4. Bu emrin uygulanmasında en ufak yolsuzluğu görülenler vatana hıyanet suçuyla cezalanacaktır.

5. Bu emir bütün ilçelere hemen duyurulmak üzere vilayet ve livalara ve İstiklal Mahkemelerine ve bilgi için bakanlıklara cephe komutanlıklarına verilmiştir”.

3 No:u Tekalifi Milliye Emri:

1. Ordu giyim ve donatımının büyütülmesi için aşağıdaki tedbirler alınacaktır.

a. Tüccar ve halk elinde mevcut bütün, rengi ne olursa olsun çamaşırılık bez, amerikan bezi, patiska, pamuk, yıkanmış yün, yıkanmamış yün, tiftik, fantezi çamaşırlar hariç olmak üzere, erkek elbisesi yapılmasına yarar her cins yazlık ve kışlık kumaşlar, kalın bezler, kösele, vaketa, taban astarlığı, sarı ve siyah meşin, sahtiyan, yapılmış yemeni, çarık, fotin, çarık yapımına ait deri, demir kundura çivisi, tel çivisi, kundura ve saraç iplikleri, nallık demir veya yapılmış nal, mih, yem torbası, yular, belleme, kolan, kaşağı, gebre, semer ve urgan stoklarından %40 miktarına Tekalifi Milliye komisyonlarınca hemen el konacak ve fiyatları

takdir edilerek alınan miktarlar belli olmak üzere komisyonun imza ve mühürleri bulunan kuruşlu bir senet mal sahibine verilecektir.

b. Dahildeki gereçlerin bu suretle bir kısmının alınmasından dolayı fiyat farkını düzeltmek için hariçten gelecek bu cins malların %10'u dahi iskelelerde aynı şartlar altında ordu ihtiyacı için alınacak, %90 ına hiçbir suretle karıştırılmayarak mal sahibine bırakılacaktır.

c. Alınan mallardan geri kalan ve toplanacak olan bu cins stokların taşıma satış çıkışı eskiden olduğu gibi tamamen serbesttir.

d. Çocuk ve kadın elbiseleri ve benzerleri, lüks eşya almak kesinlikle yasaktır.

2. Dışardan mal getiren tüccarlardan Tekalifi Milliye komisyonlarına mal veren ve karşılığında kuruşlu senet alanlar, senetlerinde yazılı miktardaki haklarının %20 sini sonradan getirecekleri malların gümrük bedeline mahsup edebileceklerdir.

4 No:lu Tekalifi Milliye Emri

İleride verilecek emre kadar ordunun iâşesi için aşağıdaki tedbir alınacak, bu tedbirlerin uygulanmasından 1 No.lu emirle teşekkülleri bildirilen Tekalifi Milliye komisyonları sorumlu olacaktır.

1. Elde mevcut buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvan, şeker, gaz, pirinç, sabun, yağ, tuz, zeytinyağı, çay, mum stoklarından %40'ına komisyonlarca el konarak ambarlara alınacak ve konacak fiyat üzerinden sahiplerine kuruşlu belge verilecektir.

2. Komisyonlarca toplanan buğdayların un haline getirilmesi için komisyonlar bölgesinde mevcut fabrika ve değirmenlere eşit olarak bölünecek ve bu görev ücretsiz yaptırılacaktır.

5 No:lu Tekalifi Milliye Emri:

Ordu ulaştırmalarının yürütülebilmesi için aşağıdaki tedbirler alınacak ve bu tedbirlerin uygulanmasından bir numaralı emirde teşkili bildirilen komisyonlar sorumlu tutulacaktır.

1. Askeri cihet, çeşitli şekillerde ordu ihtiyacı için alınan ulaştırma araçlarından hariç olmak üzere, memlekette kalan ulaştırma aracı sahipleri her ay ordu gereçlerinden bir kısmını kendi aracı ile 100 km.lik uzaklığa parasız taşımak zorundadır. Bu taşımanın devam ettiği müddetçe araç sahipleri ve hayvanları ordu ambarlarından iâşe olunur.

2. Bir ay içinde bu görevi yapan kişiler o ay içinde yeni bir taşıma görevi almaz. Tekalifi Milliye komisyonlarının yolladığı eşya veya erzak irsaliyesinin altı, malı teslim eden ambar tarafından onaylanacak, o aylık muafiyet hakkını o kişiye verecektir.

3. İki, üç, dört numaralı emirlerle toplanan maddeler ve erzak, levazım dairesinin göstereceği askeri ambarlara Tekalifi Milliye komisyonları tarafından mükellefiyeti nakliye usulü ile sevk edilirler ve depolanırlar.

6 No:lu Tekalifi Milliye Emri:

İki, üç, dört numaralı Tekalifi Milliye emirlerinde, tedariki bildirilen eşya ve erzak cinsinden çeşitli yerlerde mevcut terk edilmiş mallara Tekalifi Milliye komisyonlarınca el konulacak, miktarı tespit ve fiyatları takdir olunarak kuruşlu bir senet oradaki mal sandığına verilecektir.

7 No:lu Tekalifi Milliye Emri:

1. Cins, mezhep, sınıf ve meslek ayrımı yapmaksızın, herkes, aşağıda üçüncü maddede cins ve çeşidi yazılı silah ve cephane ile kesici aletleri, her yerde işbu emrin yayınlandığı tarihten itibaren üç gün zarfında bölgesel Tekalifi Milliye komisyonuna senet karşılığı teslim etmek suretiyle hükümete verecektir. Harbin sonunda adı geçen silahlar bir hatıra olmak üzere aynen sahiplerine geri verilecektir.

2. Dördüncü günü sabahından başlamak üzere, adı geçen silah ve cephaneyi sakladığı ve hile kullanarak teslim etmediği görülenlerle, silah almak ve toplamak ve sayımında görevini kötüye kullananlar idam olunur.

8 No:lu Tekalifi Milliye Emri:

Tekalifi Milliye komisyonlarınca, her yerde mevcut benzin, vakum, gres, makine yağı, don yağı, saatçi yağı ve taban yağı, vazelin, otomobil, kamyon lastiği, solüsyon, buji, soğuk tutkal, Fransız tutkalı, telefon makinesi, kablo, pil, çıplak tel, mücerret ve bunlara ait gereçler, asit sülfürik miktarını araştırarak tespit edilecek ve sahiplerine parası karşılığında kuruşlu senet verilecektir.

Yukarda cinsleri yazılı gereçlerden, dışardan memlekete getirilenlerin gümrük resminden başka yalnız %10'u kuruşlu senet karşılığı adı geçen komisyonlar tarafından alınabilir ve bu suretle malı alınanlara verilecek senetlerin %20'si gümrük resmine mahsup edilir.

9 No:lu Tekalifi Milliye Emri:

Tekalifi Milliye komisyonları hudutları içinde bulunan demirci, marangoz, dökümcü, tasviyeci, saraç, arabacı ustaları ve imalathaneleriyle bu ustalar ve imalathanelerin verimlerini tespit ve gerek bunlar ve gerekse kasatura, kılıç, mızrak ve eyer yapabilecek sanatkarların isimleri belli edilmek üzere miktarlarını Milli Savunma Bakanlığına bildireceklerdir.

10 No:lu Tekalifi Milliye Emri:

Seferi ordunun taşıt araçlarına olan ihtiyacını genişletmek ve ikmali için aşağıdaki maddeler ivedilikle tatbik olunacaktır.

1. Bu emri duyuran Tekalifi Milliye komisyonları kendi bölgelerinde bulunan ve cinsleri aşağıda açıklanan bütün taşıt araçlarının %20'sine el koyacaklardır.

<u>Taşıt araçlarının cinsleri</u>	<u>Açıklama</u>
Dört tekerlekli yaylı arabalar	Arabalar bütün donatım ve hayvanları ile beraber olacaktır.
Dört tekerlekli at, öküz arabaları ve kağı arabaları	
Binek hayvanları ve top çeken hayvanlar	
Katır ve mekkare hayvanları	
Deve	
Merkep (eşek)	

2. Bu emri alan Tekalifi Milliye komisyonu, bölgesindeki bütün taşıt araçları sayısını en kısa zamanda tespit edecek ve nihayet 10 eylül 1921 e kadar bölgesindeki taşıt araçlarının en sağlamlarından %20 sini toplamış olacaktır. Bu emirler esasına göre memleket çapında kurulan Ulusal Yükümlülük Komisyonları, aralıksız geceli gündüzlü çalışmak suretiyle yiyecek, giyecek, silah ve taşıt aracı toplamağa muvaffak olmuşlardı. Komisyonların bu çalışmalarına özellikle Büyük Türk Milleti en üstün bir anlayış göstermek suretiyle varını yoğunu ordusu, dolayısıyla, Türk Milleti ve vatanının kurtulması yolunda yarış yaparcasına orduya terk etmişlerdi²⁰¹.

Ulusal Yükümlülük Komisyonlarınca başlangıçtan itibaren kasım 1921 ayı sonuna kadar toplanan besin maddelerinin cins, miktar ve fiyatları şöyle idi .

<u>Cinsi</u>	<u>Kilo Fiyatı</u>		<u>Miktarı</u>	
	<u>Kurus</u>	<u>Santim</u>	<u>Ton</u>	<u>Kg</u>
Un	10	50	1.890	586
Buğday	7	--	16.703	703
Bulgur	9	50	1.274	568
Arpa	4	75	14.074	556
Mercimek	12	--	87	395
Fasulye	14	25	231	68
Nohut	12	25	1.441	106
Ot	2	50	533	656
Yulaf	3	50	386	008
Çavdar	4	50	18	848

Saman	2	--	5.354	709
Odun	2	--	8	346
Peynir	70	--	15	34
Pirinç	27	50	98	650
Mum	7	50	2.697	adet
Tuz	6	--	352	867
Şeker	62	50	224	627
Et	34	--	315	728
Sadeyağ	120	--	126	921
Sabun	66	--	180	475
Mısır	5	--	11	227
Zeytinyağı	82	50	140	605
Çay	154	--	14	417
Kahve	120	--	--	5
Kırmızı biber	100	--	--	39
Soğan	5	50	101	554
Zeytin tanesi	45	--	2	--
Gazyağı	39	50	260	968
Melez	4	--	853	45
Börülce	10	--	1	75
Patates	7	50	591	536
Burçak	3	--	28	530
Ekmek	7	--	2	387
Bakla	6	--	2	960
Kömür	10	--	27	688
Üzüm	27	--	48	11
Pekmez	25	--	8	83
Kepek	3	--	4	499
Fiğ	4	--	17	675
Fındık	25	--	1	160
Mevaşi (kasaplık hayvan)	30	--	3.905	60
Sığır	20	--	95	350

Cinsi	Fiyatı (Kuruş)	Miktarı
Yemeni	160	9.940 çift
Pamuk	140	14.631 kg
Yün	20	119.329 kg
Tiftik	20	280.410 kg
Boş çuval	35	138.891 adet
Karavana bakraç	180	5.194 adet
Urgan	60	9.356 kg
Urgan	75	9.891 kg
Su kovası	200	1.950 adet
Ekmek saçı	300	1.123 adet
Saç levha	90	4.133 kg
Yular	30	19.090 adet

Gebre	15	1.834 adet
Kaşağı	15	311 adet
Belleme	120	995 adet
Kolan	27	975 adet
Yem torbası	65	1.862 adet
Hayvan çulu	350	660 adet
Çeşitli semer	520	160 adet
Çeşitli nal	100	13.032 kg
Çeşitli nal	25	27.251 adet
Çeşitli mih	90	2.055 kg
Çeşitli mih	1	262.012 adet
Ağaç kundura çivesi	35	3.985 kg
Kundura çivisi	42	1.132 kg
Kunduracı ipliği	220	420 kg.

Yukarıdaki yiyecek ve giyecek maddelerine bakılacak olursa oldukça kabarık bir yekün tutmakta olduğunu görürüz. Nitekim, yiyecek maddeleri, 100.000 insan ve 30.000 hayvanı yaklaşık olarak 20-30 gün besleyecek miktara yükselmiştir. Giyecek maddelerine gelince; bunlardan don, gömlek, mintan, çarık, çorap gibi olanlar bağış olarak verilmiş ve bir ay içinde büyük bir yekün tutmuştur.

D- SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ

1- Genel

Kütahya - Eskişehir muharebelerinde üstün düşman kuvveti karşısında Sakarya'nın doğusuna çekilen Türk Ordusu askeri açıdan çok önemli stratejik bir karar almıştı. Çünkü bu durumda Yunan ordusu ana lojistik destek üslerinde uzaklaşmış, Anadolu'nun hassas karnında Sakarya nehri gibi doğal bir engelle de karşı karşıya kalmıştı. Yunanlılar Ankara'yı almayı hedef tutan bu istilacı hareketi İngilizlerin dışında diğer itilaf devletleri milli çıkarlarına ters düştüğü için hoş karşılamamaktaydı. Bu nedenle özellikle Fransa ve İtalya tarafından bu hareket tasvip görmüyordu. Üstelik Fransız basınında yayınlanarak Avrupa devletleri aydınlatılmaktaydı.

İngiltere'nin dışında müttefiklerden ümidini kesen Yunanlılar Rus Devletine yanaşmak istediler, ancak Ankara hükümetinin yoğun diplomatik temasları sebebiyle bu yakınlaşma önlenmiş oldu. Bu arada iç güvenliği bozucu mahiyette yer yer ayaklanmalar başlamıştı. Mart 1921 de başlayıp 17 Haziran 1921 de sona erdirilen Koçkiri ayaklanması Zara, İmranlı, Suşehri, Refahiye, Kemah, Divriği, Kangal, Ovacık ve Kuruçay ile bunların etrafındaki 135

köyde etkili olmuştu²⁰². Bu ayaklanmanın bastırılmasıyla iç güvenlikte önemli bir meselede halledilmiş oldu. Ancak Kütahya, Eskişehir ve Afyon gibi şehirlerin düşman işgaline uğraması ve büyük toprak parçasının Yunanlıların eline geçmesi BMM de ve halk arasına moral bozukluğuna sebep olarak büyük tenkitlere yol açmıştı. Durumun ciddiyetini anlayan Ankara Hükümeti gerekli tedbirleri almakta gecikmedi ve “*Tekalifi Milliye*” kanunlarını işleme konmasını hızlandırırken bir yandan da ordusunu asker, silah, malzeme ihtiyaçlarını tamamlama gayreti içine girdi. Yeniden silah altına alınacak gençlerle birlikte, kaçak ve bakaya erlerin toplanması için Büyük Millet Meclisi’nden seçilen üyeler askeri ve sivil makamlarla ve halk ile temasa geçmek üzere Bolu, Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Çorum, Kayseri, Kırşehir, Niğde, Aksaray, Konya, Isparta, Silifke, Burdur ve Antalya’ya gönderildiler. Bunun neticesinde kısa zamanda olumlu gelişmeler meydana geldi. Yunan ordusunun kazandığı bir iki muharebeden sonra harbe devam etme isteği morallerinin artmasına sebep olmuştu. Sakarya’da kazanılacak bir zaferle Ankara yolu açılacak ve Büyük Millet Meclisinin toplanma ve idare merkezi Yunanlılara geçmiş olacaktı. Buda onlar için önemli bir stratejik hedef durumunda idi. Harekatın devamı için ulaştırma yolları ve imkanlarının yeniden incelenmesine imkanlarının yeniden incelenmesine ihtiyaç göstermişti. Bu sebeple Albay Sarıyanis ve Ordu Ulaştırma Hizmetleri Başkanı Yarbay Spirodos’a bu görev verildi. Yapılan etüdde yüzde yirmi farkla yolların yeterli olduğu ve demir yollarının da onarılması koşulu ile bu harekatın lojistik desteğinin yapılabileceğine karar verilmişti. Yunan yetkili makamları ve Genelkurmayı’nı Ankara seferini zorlayan sebepleri şöyle özetleyebiliriz²⁰³.

Yunan yetkili makamları ve bu harekattan sorumlu kişiler kendilerini Ankara seferine zorlayan sebepleri şöyle açıklamışlardır:

1- Kütahya ve Eskişehir muharebelerinin kazanılmasına rağmen Türk ordusu yok edilememiş, Ankara Milli Hükümeti’ne bir ateşkes anlaşmasına ve ne de bir barış teşebbüsüne zorlanabilmişti.

2- Yunanistan’da muharebenin bir an önce bitmesi ve terhis yapılarak üç yıldan beri yuvalarından uzak kalan askerlerin evlerine dönmeleri isteği yaygın bir hal almıştı.

3- Zaman geçtikçe Türk ordusu kuvvetleniyordu. Bu ise harbin uzun süre sürunceme de kalmasına yol açacaktı.

202. T.İ.İ., c.II, Kitap 1, s.16

203. T.İ.İ., c.II, ks.5, Kitap 1, s.26-29

4- Bu şartlar altında Yunan ordusunun bir kış mevsimini daha silah altında geçirmesi ordunun, dolayısıyla halkın moralini bozacağı endişesi duyulmaya başlamıştı.

5- Yapılacak bir barış teşebbüsünün Türklerin ileri süreceği Misak-ı Milli isteği ile karşılanacağı Yunanlılarca bilinen bir gerçektir. Son Yunan başarısından sonra Bağlaşık Devletlerden hiç biri arabuluculuk veya bir barış teşebbüsünde bulunmamıştı. Aksine olarak İngiliz Başbakanı Lloyd George, Yunan ordusunun bütün kuvvetleriyle Türklere tekrar saldırması için parlamantoda İngiliz halkına “Yunanlılar kazandığı zaferden dolayı artık Sevr Antlaşmasıyla yetinemezler, daha çok tatmin edilmelidirler” diyerek Yunanlıları savaşa tahrik ediyordu.

6- Bu arada Yunan ordusunun üst düzeydeki sorumluları da Ankara’ya karşı ileri hareketin bir an önce yapılmasını istiyorlardı. Geciktirilecek olursa Türk ordusunun ülke derinliklerindeki bölgelerden kuvvet toplayıp güçleneceğini, ayrıca bu süre içinde Türk ordusunun eksik olan, gereksinme duyduğu araç, gereç ve mühimmatını tamamlama fırsatı bulacağını düşünüyorlar ve endişeleniyorlardı.

7- Bundan başka Yunanlılar, şayet Ankara gibi Milli Hükümetin merkezi, direnişin beyni olan bu yerin ele geçirilmesiyle, Anadolu’da yeniden ayaklanmalar çıkarılacağını umuyorlardı.

8- Ankara’nın ötesinde demir yolu bulunmadığından Türk ordusu mevcut araç ve gereçlerini ve mühimmatının tümünü geri çekmeye fırsat ve olanak bulamayacak, morali bozulmuş ve muhabereyi kaybetmiş olan Türk ordusu Kayseri, Sivas ve Elazığ bölgesine dağılmış olacaktı. Bu zor koşullarda kuzeyden Pontusçular, doğudan Ermeniler güneyden Kürtler ve içerde de patlak verecek ayaklanmalar ile karşı karşıya gelecek, batıdan ilerleyecek Yunan ordusu arasında her taraftan sıkışıp kalacaktı.

2- Yunan Taarruzundan önce Genel Askeri Durum

Türk ordusu asıl kuvvetleri ile 25 Temmuz 1921 de Sakarya nehri doğusunda tertiplenmişti. Yunan ordusu, Kütahya-Eskişehir muharebelerindeki galibiyetine rağmen, arada büyük bir mesafe bırakarak çekilen Türk ordusu ile teması kaybetmesi Türk Batı Cephesi kuvvetlerinin Porsuk Çayı ile Yukarı Sakarya arasında bir bölgede veya Orta Sakarya gerisinde savunmaya geçecekleri hakkındaki tereddütleri ve Ankara’ya kadar ilerletilecek taarruz için ikmal hizmetleri dahil her türlü hazırlıkların yapılması gibi nedenlerle üç hafta kadar bir duraklamadan sonra doğuya doğru harekate başladı. Ağustos ortalarından sonra Türk ordusunun Orta Sakarya gerisinde tertiplendiğini tespit edebilen Yunan ordusu, Türk Batı

Cephesi'ni Uzunbey-Haymana doğrultusunda yarmak ve aynı zamanda güney kanadından da kuşatmak amacıyla 22 Ağustos 1921 de Yukarı Sakarya ile Ilıca (Göksu) deresi kavsi içinde üç kolordu (bir tümen hariç) ile toplandı. Bu Yunan kuvvetleri karşısındaki Türk ordusu, Sakarya doğusunda kuzeyden güneye doğru Mürettep Kolordu, 12nci, 4ncü, 3ncü ve 2nci Gruplarıyla tertiplenmişti. 1nci Grup Haymana bölgesinde ihtiyatta; 5nci Grup da 2nci ve 3ncü Süvari Tümenleriyle güney kanat açığında bulunmakta idi. Gemlik - Akhisar kesimindeki 11nci Yunan Tümeni birlikleri karşısında, İznik gölü batı ve doğusundaki milli müfrezeler ile Çerkeşli- Akhisar - Geyve - Lefke - Selçi kesiminde Türk Süvari Tugayı müfrezeleri faaliyet göstermekte idi.

Batı Cephesi Komutanlığı'nın 23 Ağustos 1921 tarihindeki kuvvet durumu şu şekilde idi²⁰⁴.

3-23 Ağustos 1921 kuvvet çizelgelerine göre, Batı Cephesi Komutanlığı'nın (Cephe bağlı birlikleri ile Cephe Komutanlığı emrindeki Batı Anadolu Menzil Müfettişliği dahil) genel kuvveti: 6855 subay, 122.186 er, 63.416 tüfek, 344 hafif makineli tüfek, 524 ağır makineli tüfek, çeşitli 181 top, 1309 kılıç, çeşitli 41.405 hayvan, çeşitli 6147 araba, bir miktar binek ve yük kamyonu ve 2 uçak idi. Ancak, bunlardan (Kocaeli Süvari Tugayı ve milli müfrezelerle 6ıncı Tümen, Mürettep Tümen, menzil birlikleri hariç) Sakarya Meydan Muharebesi'ne katılanların sayısı: 5401 subay, 96.326 er, 54.572 tüfek, 825 makineli tüfek, 169 top, 32.137 hayvan, 1284 araba, 2 uçak idi. Yunan Küçük Asya Ordusu; 1nci, 2nci, 3ncü Kolordular (dokuz tümen) ile Ordu Komutanlığı emrinde 4ncü ve 11nci Piyade Tümenleri, Bağımsız Piyade Tümeni, Süvari Tugayı, 9ncü, 49ncü, 18nci, 47nci Bağımsız Piyade Alayları ve ordu bağlı birliklerinden meydana gelmekte idi. Sakarya Muharebesi sırasında Yunan ordusunun Anadolu'daki kuvveti: 5500 subay, 178.000 er, 48.900 hayvan, 600 adet üç tonluk kamyon, 240 adet bir tonluk kamyonu. Bunlardan Sakarya Meydan Muharebesi'ne katılan birliklerin (4ncü, 11nci ve Bağımsız Tümenlerle Bağımsız 2768 makineli tüfek, 286 top. 3800 hayvan, 600 adet üç tonluk kamyon, 240 adet bir tonluk kamyon ve 18 uçak idi.

3- Sakarya Meydan Muharebenin Ceyran Tarzı²⁰⁵

Komuta karargahı Yunan ordusunun hareketini dikkatle izlemekte idi. Düşmanın bir kuşatma hareketi yapabileceği değerlendirilmekteydi. Asıl önemli olan sorun, Türk ordusu sol

204 .T.İ.İ.C.II, Ks.5 kitap 2, Batı Cephesi , Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Harekat GnKur.Basımevi , Ankara, 1995, s.5-6

205.A.g.e, s.461-464

kanadını kuşatacak olan Yunan kuvvetlerinin, demir yolundan ve Yukarı Sakarya'dan ne kadar uzaklaşabileceklerini kestirmektir. Bu maksatla ilk önlem olarak, Ankara çayından güneye doğru uzayan cephenin sol kanadı Mangal dağına dayatıldı. Mangal dağı- Beşköprü hattının kuzeyinde on iki piyade tümeni, bu hattın doğu ve güneydoğu bölgesinde üç süvari tümeni ve bir süvari tugayı hazır bir hale getirildi. Beşköprü - Yenimehmetli hattının kuzeyinde dört piyade tümeni ile bir süvari tümeni geniş bir cephede bırakıldı. Böylece düşmanın Türk ordusu doğu kanadını kuşatmak ve cephesini yarmak girişimleri daha muharebe başlarken, iyi bir sevk ve idare ile önlenmiş oldu. Bütün hazırlıklarını tamamlamış bulunan Yunan ordusu, 23 Ağustos 1921 sabahı ileri harekate başlayarak Türk ileri mevzilerine taarruz etti ve akşam üstü Mangal dağı bir Yunan tümeni tarafından ele geçirildi.

24 Ağustos günü, Yunanlılar Beylikköprü bölgesinden Sakarya doğusuna geçtiler. Yapılan karşı taarruzlara rağmen düşman nehrin batısına atılamadı. Yunanlılar, Türk sol kanat bölgesi hariç cephenin diğer kısımlarında da taarruzlarına devam etdiler.

25 Ağustos günü, Beylikköprü'den Yağcıkebir köyüne kadar 80 km.lik bir cephe üzerinde düşman genel taarruza geçti. Meydan muharebesi çetin taarruz ve karşı taarruzlar halinde devam ediyordu. Düşman Türbetepe'yi ele geçirdiğinden o bölgede yedekte bulunan 3ncü Kafkas Tümeni 3ncü Grubu takviye etti ve Türbetepe geri alındı. İnci Grup, 4ncü ve 24ncü Tümenleriyle Yağcıkebir genel doğrultusunda taarruza geçerek Yunanlıların Mangal dağı doğusundan ilk kuşatma hareketlerini başarısızlığa uğrattı. Türk ordusunun bu başarısı, İnci Grubun önceden sol kanada kaydırılmış olmasıyla elde edilmişti.

26 Ağustos günü, düşman yine bütün cephede taarruza başladı. Türbetepe tekrar düşman eline geçti. Sakarya mevzilerindeki savunmamız büyük bir buhran geçirmekte idi. Düşman Çaldağından ve demiryolu bölgesinden başarı ile taarruz etmesi durumunda mevzi elden çıkabilirdi²⁰⁶.

Fakat düşmanın tahammül sınırı son haddine gelmiş ve dayanmıştı. Düşmana büyük kayıp verdirilerek taarruzları durduruldu ise de, sol kanat bölgesinde Yamak doğusunda bir parça arazi kazandı ve bazı gruplarda da geri çekilmeler oldu.

27 Ağustos günü Yunan ordusu bütün cephede taarruz etti ve fakat önemli bir başarı sağlayamadı.

206 . İstiklal Harbi Kuvayi Milliye Mücahitleri Neşriyatı, No-1 (1918-1923)Saka Matbaası, İst.1930 s.45-46

28 Ağustos günü düşman gece ve gündüz bütün cephede taarruz etti. Beylikköprü bölgesiyle Türk sol kanadında bir kısım arazi kazanmayı başardı. Düşman, uğradığı büyük kayıplara rağmen taarruzunda ısrar ediyordu.

29 Ağustos günü daha da genişleyen cephede Beylikköprü'den Büyükgökgöz'e kadar düşman kuvvetleriyle taarruzunu devam ettirdi. Bugünkü muharebeler sonucunda cephenin merkez bölgesinde Dikilitaş ve batısında fazlaca arazi kazanmada başarılı oldu.

Başarı ümidine düşmüş bulunan düşman, 30 Ağustos günü Beylikköprü, Sarıhalil ve karsaklı bölgelerinde ve cephenin doğusunda Çalış doğrultusunda Türk ordusunun sol kanadına genel taarruza geçti. bugünkü hareket sonucunda taarruzları hemen her yerde başarı ile durduruldu. Fakat Çal dağı batısında zayıf birliklerle tutulan yere düşman kolaylıkla girdi.

30 Ağustos akşamına kadar Türk sol kanadı karşısında muharebe eden 2nci Yunan Kolordusunun büyük kayıplar vermesi ve sert Türk direnişi karşısında kuşatmayı başaramayacağı anlaşıncı bu hareketten vazgeçilerek 31 Ağustostan itibaren cephe taarruzlarına girildi. Düşmanın, bu günkü taarruzları sonucunda Sivri ve Çal dağı doğusunda bir kısım arazi kazandı. Yunanlılar, 1 Eylül günü Türk ordusu sağ kanadına merkezde Haymana ve Dikilitaş'a kadar olan bölgede genel taarruz yaptılar. 2 Eylül günü düşman, Türk ordusu sağ kanadına da Beylikköprü bölgesinde ve merkez bölgesinde taarruzlarını yeniledi. Bu günkü taarruz sonucunda, Çal dağı üzerinde bulunan bazı Türk birlikleri daha doğuya çekildi. Çal dağı bölgesinde meydana gelen kritik durum hakkında Başkomutan görüşmelerini şöyle anlatıyordu:

2-5 Eylül 1921 günlerinde durum iki taraf içinde çok önem kazanmıştı. Türk cephesinin orta kesimi kritik bir duruma girmiş , cephenin yarılma tehlikesi baş göstermişti. Yunan Ordusunun yeni bir siklet merkezi teşkil ve bol cephane sarfıyla Çal dağı , Haymana bölgesinde ki başarılarını genişleterek Türk Cephesini yarma hareketine girişmesi stratejik kurallar gereği idi. Ancak Yunan Ordusunun içinde bulunduğu maddi ve manevi durum , böyle bir yarma hareketinin yapılmasına elverişli değildi. Çünkü ordunun taarruz gücü kırılmış bulunmaktaydı. Yunan ordusu, büyük sevk ve idaredeki başarısızlığı yanı sıra Türk ordusunun şiddetle karşı koyması karşısında taktik alandaki bütün çabalarına rağmen muharebeyi kaybetmiş, ümitsiz ve kararsız bir duruma düşmüştü. Türk büyük sevk ve idaresi ise, Sakarya Meydan Muharebesi'nin başından itibaren önce 1nci Grubu, sonra da 12 nci Grubu sol kanada kaydırmak suretiyle stratejik üstünlüğü sağlamış ve çarpışmayı bir cephe muharebesi şekline sokarak düşmanın taarruz gücünü kırmıştı. Ayrıca, merkez ve Çal dağı bölgesinin tehlikeli bir hal alması üzerine de sol kanattan yetiştirilmiş kuvvetlerle buradaki durum da düzeltilmişti.

23 Ağustostan 5 Eylül'e kadar geçen 14 gün içinde Yunan ordusu, Ilıca deresi boyundan kuzeye doğru ve ortalama 25 km. kadar ilerleyerek durmak zorunda kalmış, 6 Eylül'den itibaren hareketsiz kalarak tahkimat işleriyle uğraşmaya başlamıştı. Türk ordusu, düşmana kendi istediği yerde muharebeyi kabul ettirerek onu çarpışmaya mecbur etmiş ve taarruz gücünden yoksun bırakmıştı. İnisiyatifi ele alan Batı Cephesi kuvvetleri, yapılan hazırlıklardan sonra 10 Eylül 1921 günü bütün ordu cephesinde ve özellikle Beylikköprü doğusunda bulunan düşman sol kanadına taarruza geçti. Düşman için çok önemli olan mevziler işgal edildi. 11 ve 12 Eylül günleri şiddetli Türk Taarruzları oldu ve 13 Eylül 1921 de düşman dağınık bir halde Sakarya'nın batısına çekildi²⁰⁷.

4- Takip Harekatı²⁰⁸

Sakarya Meydan Muharebesi büyük bir zaferle üstün düşman kuvvetlerine rağmen kazanılmıştı. Fakat bu muharebelerde özellikle subay kaybı çok fazla olmuştu. Yedi tane tümen komutanı bu muharebeler de şehit düşmüştü.

Ön safta savaşan subayların yüzde sekseni neferlerin de yüzde altmışı şehit oldu²⁰⁹. Türk ordusu uzun süren bir savunmadan sonra karşı taarruza geçmiş, fakat düşman tamamen mağlup edilememişti. Çekilen düşmanı bütün ordu ile takibe devam etmek lazımdı. Ancak, batı Cephesi kuvvetleri büyük çapta stratejik bir takip için gerekli güç ve olanaklara sahip değildi. Böyle bir durum içinde düşmanın çekilmesini zorlaştırmak için, cephenin sağ ve sol kanatlarından paralel takip için, görevlendirilmiş bulunan süvari tümenlerinin piyade birlikleriyle desteklenerek takibin yapılması, cepheden de uygun görülecek kuvvetlerden meydana getirilecek müfrezelerle düşmanla temasın korunması hareketlerine girişildi. Diğer taraftan Sakarya doğusunda 1nci, 2nci, 3ncü ve 4ncü Kolorduların büyük kısımları demir yolu dolaylarında toplu bulundurulularak kısa zamanda ikmal ve yeniden teşkilatlanma faaliyetine geçildi. Çok büyük fedakarlıklar ve çabalar harcayarak meydana getirdiği ordusuyla, kuvvetli ve mağrur Yunan ordusunu Sakarya Meydan Muharebesi'nde mağlup ederek inisiyatif Türk ordusunun eline geçti.

207. Kazım Özalp, Teoman Özalp, Atatürk'ten Anılar, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 1995, s. 16.

208. T.İ.İ., c.II, ks.5, Kitap 2, Sakarya Meydan Muh ve Sonraki Harekat, Gnkur.Basmevi, Ankara.1995 s.214.

209. M.Şevki Yazman, İstiklal Savaşı Nasıl Oldu, s.136.

13 Eylül 1921 muharebe durumuna göre stratejik kurallar, çekilen Yunan ordusunun durmadan takip edilmesini, cepheden büyük kuvvetlerle büyük bir baskı yaparken kanatlardan da çevik kuvvetlerle kuşatılması hareketine geçilmesini gerektirmekte idi. Bu koşullar uygulandığı takdirde düşman bir yerde tutunamayacak, çekilmesi bozgun haline getirilebilecekti. Ancak, bu kuvvet ve olanak mevcut değildi. batı Cephesi birlikleri, meydan muharebesinde oldukça ağır kayba uğramış ve yıpranmış; özellikle lojistik destek yetersizliği ve başta topçu mühimmat ikmali çok zorlaşmıştı. Orduya taze birliklerle takviye olanağı da henüz mevcut değildi. Buna rağmen kuzey ve özellikle güney kanatlardan piyade ile takviyeli süvari birlikleriyle yapılan takip hareketi, düşman ordusunu güç durumlara düşürerek hızla çekilmek zorunda bırakmıştı. Bütün takip hareketi sırasında, başta mühimmat, cephe ve iaşe noksanı, verilecek karar ve hareket üzerinde etkisini göstererek Batı Cephesi komutanının kesin sonuçlu bir meydan muharebesine girmekten çekinmesine ve ihtiyatlı bir şekilde hareket etmesine sebep olmuştu. Türk ordusunu düşmandan uzakta kalmaya zorlayan bu durum Yunan ordusuna oldukça rahat bir şekilde çekilme fırsat ve olanağını vermişti. 13 Ağustos 1921 den 10 Ekim'e kadar devam eden hareket sonucunda taraflardan birinin diğeri üzerinde üstünlük sağlayacak bir durumu kalmamış gibi idi. Böylece 10 Ekim 1921 den itibaren her iki ordu karşılıklı savunma düzeni içine girerek tahkimat işlerine hız verdiler. Şimdi sıra Türk ordusuna gelmişti. Ancak, yurdu kurtaracak kesin bir taarruza gerekli personel, silah, araç ve gereç ve diğer ihtiyaçları sağlamak için 26 Ağustos 1922 gününe kadar on buçuk ay daha beklemek gerekecekti.

Sakarya Muharebesinin Kazanma Sebeplerini Guralp şöyle sıralıyor ²¹⁰.

"1. Başkumandanından son erine kadar her şahsın Allah'a inanarak ve Allah'tan zafer dilenerek çalışması,

2. Vuruş unsuru olan Yüzbaşı, Teğmen ve Erin birbirine dayanarak ve güvenerek çarpışması,

3. İkmal işlerinin tam manasıyla işlemesi ve her türlü ihtiyacın tam vaktinde yetiştirilmesiyle kabil olmuştur."

Sakarya Zaferi Yurtdışında da olumlu tepkiler verdi.

Fransız kamuoyu Sakarya'da Yunanlıların büyük bir yenilgiye uğradığı, fakat Türklerinde zaferlerini değerlendirmeyecek kadar yıprandığı görüşündeydi.

210. Şerif Guralp, *İstiklal Savaşımızın İçyüzü*, s.193.

Le Temps Gazetesi 19 Kasım 1921 tarihli yazısında “ Yunan İmparatorluğunun İstikbali Sakarya Boyunda oynandı ve kaybedildi” demektedir²¹¹.

Sakarya Meydan Muharebesinden sonra Türkiye’de bulunan Ukrayna Başkomutanı Frunze’nin Çiçeren’e gönderdiği 22 Aralık 1921 tarihli telgrafında Türk ordusunun durumu ile alakalı özet tespiti şu şekilde idi²¹².

“...Ordu son derece ağır bir durumdadır, çıplaktır, fena silahlanmıştır, kış savaş kumpanyasını gerçekleştirecek halde değildir, ama maneviyatı henüz kuvvetlidir. Memlekette zahire yedekleri vardır, ama yeteri kadar ulaştırma araçları olmadığından, orduyu donatmak şartları tatmin edici değildir. Askeri hareket istikametlerinin ve bizzat hareketin mahiyetini tayin etmek işinde, konaklama ve yiyecek temini imkanları başlıca rol oynar...”

5. Yiyecek Maddelerin İkmali

Sakarya nehrinin doğusuna çekilen Türk kuvvetleri geldikleri bölgede barınacak bir bina, ne de çadır gibi lüzumlu dinlenme malzemeleri bulamadıklarından çok zorluk çekmişlerdi. Bu ihtiyaçların yanında giyecek ve yiyecek noksanı da eklenince moralleri ümitsizlik derecesinde bozulmuştu. Bu nedenle birlikte firar olayları çoğalmıştı. Temmuz 1921 de özellikle çekilmenin verdiği moral bozukluğu ile 30.122 si silahsız ve 687 silahlı er olmak üzere toplam 30809 er firar etmişti. Moral durumunun düzelmesi ve disiplinin sağlanması için bir taraftan yiyecek ve giyecek ihtiyacı Tekalifli Milli kanunlarıyla temin edilmeye çalışılmış bir yandan da komutanlar tarafından sert önlemlerle firarların önüne gecikmeye çalışılmıştır ²¹³. Genç doğumlu ve acemi erler arasına daha yaşlı yedek erlerin katılması moral kuvvetinin yükselmesine yardım etmişti. Bu yaşlı erler vaktiyle Çanakkale’de Filistin’de , Kafkasya’da Galiçya’da çarpışmış maneviyatları kuvvetli, harp tecrübesine sahip kişilerdi.

Bu arada sadece düşmanla uğraşılmıyordu. Bir yandan iç isyanlar, bir yandan da silahlı firarilerin ikmal kabilelerine yaptıkları baskınlar neticesinde malzeme kayıpları meydana geliyor ayrıca bu kabileleri korumak için ek tedbirlere ihtiyaç duyuluyordu. 22.8.1921 tarihinde Kırşehir Menzil Mıntıka Müfreze Komutanının Sevkıyatı Nakliye Amirine gönderdiği aşağıdaki telgraf bunlara bir örnek teşkil etmektedir²¹⁴.

211.Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Türk Tarih Kurumu Basıncı, Ankara,1975, s.112.

212. Sabahattin Selçuk , İstiklal Harbi, (Milli Mücadele) C.II , İst, 1965, s.9.

213.T.İ.II., c.II, ks.5,Kitap 1, s.63-64.

214. ATASE Arş.No .1-4336, kls.1005, Dos.170 A-65, F.7.

“ Bu sabah Köseköy’den Yahşihana Sevk edilen peksimed Kafilesi 10 müsella (silahlı) firari tarafından tecaviize uğramış, muhasara sırasında peksimedlerin bir kısmıda gasp edilmiştir. Takibat icra olunuyor”

Batı Cephesi Komutanlığı, Sakarya gerisine çekilme emrini vermeden önce Eskişehir’de depo edilmiş yiyecek maddelerinin her çareye başvurularak büyük bir kısmını Polatlı’ya taşıma imkanı bulmuşdu. 5 Ağustos 1921 gününe kadar da bu erzakla idare etmişti. Batı Cephesi Komutanlığı’nın Konya’dan başka Çorum, Yozgat, Kırşehir ve hatta Sivas ve Kayseri kaynaklarından da iaşesini temin için gerekli emir üst komutanlıklara verilmişti. Ayrıca 11 Ağustos 1921 de Amasya, Tokat, Şarkışla, Suşehri, Kangal, Malatya’da orta çapta genel birer ambar kurulmuşdu. Batı Cephesi birlikleri günlük ekmek ihtiyacının büyük bir kısmını Ankara, Haymana ve Polatlı’daki nokta fırınlarından temin etmekteydi. Muharip birliklerin ekmeklik un ihtiyacı bir er için 600 gram, et istihkakları ise mevcut yasalara göre 250 gram olarak hesaplanıyordu ²¹⁵. Cephenin günlük ekmeklik ihtiyacı 90 tondu²¹⁶. Yeniden tamir edilen fırınlarda çalıştırılan Hristiyan işçiler, düşmanlar işbirliği yapıp toplu zehirlenme girişimlerine karşı, tedbir olmak maksadıyla Müslüman sanatkarlarla değiştirildi²¹⁷. Asıl sorun, Batı Cephesi birliklerinin beslenmesi idi. Bu bakımdan 100.000 insan, 25000 hayvanın beslenmesi için Batı Cephesinin ağustos ayı son haftasında yalnızca 4 günlük ekmeklik, 10 günlük yemekliği vardı. Bu nedenle Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığınca alınacak tedbirleri şöyle özetledi. Ve cephe komutanlarına bildirdi²¹⁸. Buna göre; 100.000 insan, 25.000 hayvanın beslenmesi için lüzumlu yiyecek maddelerini Milli Savunma Bakanlığı Polatlı’da hazır bulunduracak; Batı Cephesi de kendi araçları ile bu yiyecek maddelerin bakanlık deposundan alıracaktı. Bunun dışında muharebe durumuna göre demiryolu ve Polatlı’dan yararlanılması olasılığına karşı Bakanlık, Haymana ve Bala’da 5’er günlük yiyecek stok edecekti. Bu erzak peksimet, bulgur, kuru sebze gibi uzun süre dayanabilecek cinsten olacaktı. Polatlı’dan ikmal yapıldığı sürece bu ambarlara el atılmayacaktı.

Bakanlık her çareye baş vurarak Batı Cephesinin yiyeceğini teminine çalışmış, diğer taraftan da muharip ordunun günlük ekmek ihtiyacını o günkü yasaların verdiği yetkiye dayanarak, erin ekmeklik ununu 600 gramdan hesaplayarak, Ankara ve gerilerde bulunan

215. T.İ.İ. c.II , ks.5 , Kitap 1, s.90.

216. ATASE Arş. No .4-4478, kls.1860, Dos.23, F.77.

217. ATASE Arş. No .4-5262, kls.1132, Dos.43-18, F.7.

218. İdari Faaliyetler , s.371.

bütün birliklere ekmeklik yerine keşkeklik bulgur ve buğday vermişti. Muharip birliklerin et istihkakları ise 250-300 gramdan hesap edilmişti. Bunun için de etlik hayvan sürülerine el konularak yiyecek temin edilmesine çalışılmıştı.

Henüz Batı Cephesi emrine girmemiş olan Beypazarı Grubunun (Mürettep Kolordunun) beslenmesine de Bakanlık el koymuş, mülki ve askeri makamlar da 3 ve 4 numaralı Tekalifi Milliye emirlerine uyararak gerek yemeklik ve gerekse ekmeklik maddelerini Bolu, Mudurnu ve Nallıhan'dan temin etmişti. Diğer taraftan 29 ağustos 1921 gün ve 962 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yaralıları 4.000 kaloriden az olmamak üzere yiyecek verilmesi de kararlaştırılmıştı²¹⁹.

Buna göre :

<u>Cinsi</u>	<u>Gram</u>	<u>Kalori</u>
Ekmek	900	2.151
Et	400	420
Pirinç	250	898
Şeker	40	166
Yağ	50	390
Çay	1	---

besin maddesi verilmekteydi.

Bakanlığın aldığı tedbirlerle Batı Cephesinin hemen yarı mevcudu Ankara, Haymana ve Polatlı nokta fırınlarından günlük ekmek ihtiyacını temin etmekteydi. Ağustos 1921 ayının son günlerinde düşman Haymana ve Polatlı yakınlarına geldiğinden bu fırınlardan yararlanma zorlaşmıştı. Bunun için de Bakanlık hemen her gün demiryoluyla Ankara'dan ekmek teminine çalışmıştı. Sakarya Meydan Muharebesi esnasında Yunan ordusunun en ileri menzil noktası Eskişehir'de bulunan bütün fırınlar Yunan ordusunun hesabına faaliyette bulunarak lojistik destek sağlamıştı. Genel olarak da Sakarya boyunca Yunan ordusunun menzil işleri iyi bir şekilde destek sağlıyordu. Yalnız Yunan ordusunu sağ kanadına düşen kısımda 70-75 km ona ikmal noktalarından uzaklaşması ve Türk süvarilerinin Yunan ordusunun yan ve gerilerine doğru yaptığı akınlar meydan muharebesinin son safhasında Yunan ordusunun iâşe ve ikmal işlerini epeyce aksatmıştı²²⁰.

Yunan ordusu Sakarya'dan çekilmesi sırasında önlerine rastlayan kara ve demiryolu köprülerini tahrip ettiğinden Sakarya batısına geçmiş olan Batı Cephesi birliklerinin Ankara'dan beslenmesi zorlaşmıştı. Bu nedenle Milli Savunma Bakanlığı 13 Eylül 1921 de cephe iâşesinin

219. İdari Faaliyetler, s.372.

220. Hulusi Baykoç, İstiklal Savaşında Sakarya Meydan Muharebesi , Askeri Mecmua, Sayı 63 (Eyl 1944), s.26-27.

Ankara'dan çok Konya ve Bolu dolaylarından temin edileceğini ve Bakanlığın da yardımcı olacağını bildirmişti. Bu devre içinde Anadolu hükümetini hareket ve lojistik hizmetler yönünden en çok uğraştıran Batı Cephesi idi. Diğer cephelerde sükunet olduğundan Bakanlık bu cephelerin beslenme işlerini ancak bölgesel olarak karşılamak üzere para göndermekteydi²²¹. Milli Savunma Bakanlığının Genelkurmay Başkanlığına 25.7.1921 tarihli yazısı ile Merkez ordusunun her tür ikmal ve nakliye imkanları Garp cephesine tahsis edilerek Topyekun destekle birliklerin beslenilmesini sağlamaya gayret etti²²². Milli Savunma Bakanlığı belki Türk Ordusunu arzu edilen şekilde besleme imkanını da bulamamıştı.

Subaylar ve erat mutemadiyyen aynı çeşit yemek yemekten şikayetçiydiler.

Temmuz 1921 tarihinde bir bölük komutanın bölük ahcısıyla yaptığı şu konuşma konuyu izah etmektedir²²³.

“ Allahın her günü bölük ahcısı sefer tasıma bulgur pilavı ile et kavurmasını doldurur ve tahkimat yerine gönderirdi. Bu sıcak güneş altında bu iki çeşit yemek artık bağırsaklarımıza ağırlık vermeye başladı. Bir gün isyan ettik ve ahcıyı çağırdık.

- Be insafsız adam ! Sen başka yemek pişirmesini bilmez misin? Her gün, her gün aynı şey.

- Efendim başka bir şey gelmiyor ki (erzak olarak)” Sakarya Mevzilerini hazırlarken Aylardan beri sebze ve meyve yüzü görmemişti askerler.

Köylere yakın yerlerde iâşe hizmetlerinde köylü kadınları seferber olmuşlardı. Yemekleri pişirip kağnılarla gece yarısı alaylara, bölüklere yemek taşıyorlardı. Bu da Türk askerinin moralini yükseltiyor ve savaşıma azmini arttırıyordu²²⁴.

“ Gece bütün alayım Cephede kuvvetli düşmanımızın bir gece taarruzunu bekliyoruz. Fikretin Bölüğü ihtiyatta, Fikret yanımda. Höyüğün üzerinde sessiz otururken arkadan gittikçe bize yaklaşan kağnı gıcırıtlarının sedası ortalığın sükunetini bozuyor. Kağnılar höyüğün yanına gelerek duruyor. Bir seda yükseliyor.

- 10ncu Alay karavanaya gelin. Bu tatlı sedayı işiten (yzb)Fikret, telaşla bana soruyor:

-Benim Bölüğüme de yemek verilecek mi ?

- Tabi verilecek madem ki beraber doğuşacağız, yemede bölüğün ortaktır”.

221. İdari Faaliyetler ,s.372.

222. ATASE Arş. No .1-4300, Kls.1054, Dos :202-15, F.44.

223. M.Şevki Yazman, İstiklal Savaşı Nasıl Oldu, s.129.

224. Şerif Güralp , İstiklal Savaşının İçyüzü , s.191.

Milli Savunma Bakanlığı tarafından Tekalifi Milliye komisyonlarının topladıklarından başka, çeşitli birliklere bu devrede şu besin maddeleri gönderilmişti.

3.657 ton ekmeklik

330 ton yemeklik

1.243 ton yemlik.

Sakarya Meydan Muharebesinde takip esnasında Beşinci Süvari Kolordu komutanı olan (Miralay) Fahrettin Paşanın birlikleri geçtikleri bölgelerde yenecek bir şey kalmadığından iâşe sıkıntısı baş göstermişti. Fakat iâşe işlerimizi yoluna koymak için Konya'daki iâşe müdürü (Faik Bey) vasıtasıyla iâşe kollarını uzun beyliye göndermiş ve iâşe hizmeti tam vaktinde sağlanmıştı. Fahrettin Paşa iâşenin asker üzerindeki önemini belirtmek üzere hatıratında şu ifadeyi kullanmıştır²²⁵. "Motorlarımızın benzini arpa olduğundan, Konya'dan gelen bu erzak ile hem atlarımız hem de askerlerimiz iyice doymuş ve canlılık kazanmışlardı". Milli Savunma Bakanlığı ordunun giyecek ihtiyacını karşılamak çabası içinde bulunmakla beraber sanayi durumunu dikkate alarak 1921 yılı içinde: 1 ağustos 1921'de Bolu ve Kastamonu yapımevi, mart 1921 de Maraş yapımevini, nisan 1921 de de Kayseri Mensucat Fabrikasını kurmuş ve Ankara'da ayrıca sanayi takımları ve tabakhane açmıştı. Faal duruma girmiş ve ordunun bir kısım ihtiyacını karşılamış bulunan bu yapımevleri kâfi gelmediğinden müteahhitlerden sözleşme suretiyle satın alınması bildirilmiş ise de birçok nedenlerle müteahhitler taahhütlerini yerine getirememişlerdi.

Bu dönemde birliklere dağıtılan giyecekler şunlardı.

Miktarı	Cinsi
14.427 adet	Kaput
43.785 adet	Pantolon
54.725 adet	Don
102.785 adet	Gömlek
38.841 adet	Kabalak
13.771 adet	Pamuklu
15.636 adet	Pamuklu mintan
41.138 çift	Çorap
6.770 çift	Fotin
20.277 çift	Yemeni
54.982 adet	Çarık
11.085 adet	Ekmek torbası
2.320 adet	Arka çantası
41.426 adet	Matara

225. Fahrettin Altay , 10 Yıl Savaş ve Sonrası ,(1912 -1922) İnsal Kitapevi, İstanbul, 1970, s.310.

131 adet	Mahruti çadır
804 adet	Su fiçisi
161 adet	Adi semer
12.210 giyim	Nal

Bölgede su kaynakları çok az olduğundan, su ikmali en önemli meselelerden biri idi. Birlikler su ikmalini tamamen kendi bölgelerinde yerinde sağlıyorlardı. Milli Savunma Bakanlığı'na, Batı Cephesi birliklerinin günlük su ihtiyaçları Polatlı'da hazır bulunduruyordu. Cephe Komutanlığı, kendi emir ve kuruluşundaki vasıta ve menzil teşkilleri araçları ile buradan aldırıyordu. Polatlı'nın muharebenin etki sahası yakınında bulunması dolayısıyla meydana gelecek sakıncaları önlemek için de Milli Savunma Bakanlığı, Haymana ve Bala'da beşer günlük peksimet, bulgur ve kuru sebze bulunduruyordu. Muharip birliklerin ihtiyaçlarının teminine öncelik verilerek Ankara ve daha gerilerdeki birliklere ekmek yerine keşkeklik bulgur (kıрма buğday) verilmekteydi. Sakarya muharebelerinden önce, Sakarya doğusunda bulunan 3ncü, 4ncü ve 12 nci Gruplarla Sakarya batısındaki 1nci Grubun birinci sınıf ikmal maddeleri, Ankara Menzil Müfettişliği'nce; Sakarya batısındaki 2nci ve 5nci Gruplarla 6ncı ve Mürettep Tümenlerin ikmali Konya Menzil Müfettişliği'nce cephe kuzey kanadındaki Mürettep Kolordunun ikmali Bolu ve Beypazarı Menzil Mıntıka Müfettişliklerince yapıldı²²⁶.

Bu durum 30 Ağustos'a kadar devam ettirildi. Ancak, Genelkurmay Başkanlığı'na verilen direktif üzerine, bu günden itibaren Haymana ve Polatlı'nın tehlikeli duruma girmiş olması yüzünden, Polatlı Nokta Komutanlığı Gavurkalesi'ne alındı. Malıköy'deki erzak Gavurkalesi'ndeki iâşe ambarına, Polatlı'daki erzak Kadıköy iâşe ambarına taşındı. Bu yeni tertibe göre, 1nci ve 12nci Gruplar Çulluk ambarından 2nci, 3ncü ve 4ncü Gruplar Kadıköy ambarından; Mürettep Kolordu Polatlı'da bulundurulmuş stoklardan; 5nci Grup, 6ncı Tümen ve Mürettep Tümen Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği tesislerinden iâşe edilmeye başlandı.

Eylül başında, grupların geri hizmet bölge sınırları Ankara çayı-Karakoyunlu-Alca (Alcı) - Velihimmetli - Çakalköy (Oğulbey) - Emirler hattı olarak tespit edildi. Grupların emrindeki birlik ağırlıklarının bu hattın dışına çıkmaları yasaklandı. Alınan yeni düzenle 6 Eylül'den itibaren 2nci ve 3ncü Gruplar Dereköy, 12nci Grup Kerim erzak dağıtım ambarlarından; 1nci Grup, Culuk noktasından; Mürettep Kolordu ile 4ncü Grup, Karahöyük dağıtım ambarından, 5nci Grup Kozanlar, Kulu ve Güller kale'den; 6ncı ve Mürettep Tümenler, Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği tesislerinden iâşe edilmeye başlandılar.

226. T.İ.İI., c.II, ks.5, Kitap.2, s.481.

Yunan ordusunun Sakarya batısına çekilmesi üzerine gereken değişiklikler yapılarak İzmit ve Bolu sancakları Cephe Komutanlığı geri hizmet hududu içine alındı. Nallıhan, Karamürsel Hat Komutanlıkları Bolu Menzil Mıntıka Müfettişliği emrine verildi. Bolu ve çevresindeki ambarlarda bulunan erzak Mihallıççık doğrultusunda sevk edilmeye başlandı. Dereköy, Kurşunlu, Kerim, Babayakup, Alaşlı, Karahöyük Noktaları lağvedilerek Polatlı'ya nakledilmeye başlandılar. Bu intikal sırasında, gruplar Haymana - Gavurkalesi, İstanons (Zir), Malıköy, Alaşlı, Babayakup, Polatlı, Çobanözü,, Yenimehmetli erzak ambarları ve buralardaki fırınlardan kendi araçları ile ikmalelerini yaptılar²²⁷. Polatlı - Koçhisar menzil hattının da uzak kalmasından bu doğrultulardaki hat ve nokta komutanlıkları lağvedildiler. Bunların görevleri bölgedeki askerlik şubelerine verildi. Azari'de bir nokta komutanlığı kuruldu.

15 Eylül 1921 den itibaren, Batı Anadolu Menzil Müfettişliği'nce Sarayönü'nde bir hat ve nokta komutanlığı kurularak erzak ve diğer iaşe maddelerin ikmal akışı Sarayönü - Zengen - Çeşmelisebil - Hatırlı - İnlerkatrancı üzerinden Polatlı'ya çevrildi. Sarayönü ile Zengen arasında su istasyonu kuruldu. Alınan bu önlemlerle yalnız Polatlı Hat ve Nokta Komutanlığı'nca ortalama 80.000 insan, 22.000 hayvan iaşe imkanları sağlandı. bu kapasite 20 Eylül'e doğru 106.000 insan, 23.000 hayvan besleme derecesine çıkarıldı.

Yunanlıların, Sakarya batısından Eskişehir genel doğrultusunda çekilmeye başladıkları günlerde yurt içindeki ikmal tesisleri, harekata uygun olarak, kademe kademe batıya intikal ettirilmeye başlandı. Ayaş, Beypazarı noktaları takviye edildi. Üçbaşı, Biçer, Boyalıca, Demirci ve Hamamkarahisar'da birer nokta açıldı. Culuk noktası Kenkeli'ye, Tekeköy noktası Kavuncuovası'na getirildi. Hamamkarahisar Noktası 27 Eylül'de Sivrihisar'a Kenkeli Noktası Biçer'e nakledildi. Sarıköy ve Babadat'ta Nokta komutanlıkları kuruldu.

Yunanlıların Mihallıççık - Sivrihisar genel hattından da çekilmeye başladıkları sıralarda (19-22 Eylül 1921) 2nci ve 5nci Kolordular için Piribeyli'de bir menzil hat komutanlığı tesis edildi. Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği'nce Aziziye'de bir nokta komutanlığı açılarak, Azari - Piribeyli - Fettahoğlu köprüsü doğrultusunda nakliyat hazırlıkları geliştirildi. Ayrıca, Eşrefli'de bir erzak ambarı açılarak, Aziziye Nokta Komutanlığı'nın faaliyetine kadar, 5nci Kolordu ile Mürettep Tümen'in iaşeleri sağlandı. Böylece bütün kolordular ve Kocaeli Gurubu ile mürettep Tümen ve 6ncı Tümen'in iaşe ikmalleri devam ettirildi.

Harekat batıya doğru ilerledikçe geri hizmet ve ikmal tesisleri de kademeli olarak batıya intikal ettirildi. Mahalli fırınlar ordu sahra fırınları ile takviye edildiler. Eylül sonuna doğru 2nci

227. T.İ.İI., c.II, ks.5, Kitap.2, s.482.

Kolordu ile 5nci ve 1nci Kolorduların iaşe ikmalleri olanak ve kaynakları zengin Aziziye - Dinar bölgesinden faydalanmak üzere, Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği'nce yapıldı. Konya Menzil Müfettişliği'nce Dinar'da Menzil Mıntıka Müfettişliği; Sivrihisar, Bolvadin ve Akpınar'da birer ordu levazım ambarı; Vaysal ve Tabaklar'da birer ambarlı konak; Fettahoğlu köprüsünde bir konak; Piribeyli ve Aziziye'de birer hat ve nokta komutanlığı; Emirali, İshaklı, Çay, Dinar ve Sandıklı'da birer nokta komutanlığı kuruldu. Nakliye kolları ile takviye edilen Akşehir Mıntıka Müfettişliği ikmal akımını Aziziye - Bolvadin hattına aldı. Bu önlemlerle Ekim 1921 ilk haftası içinde Kocaeli Grubu 3ncü ve 4ncü Kolorduların iaşeleri Ankara Menzil Müfettişliği ile Merkez Mıntıka Müfettişlikleri tarafından; 1nci, 2nci ve 5nci Kolorduların iaşeleri Akşehir Menzil Mıntıka Müfettişliği tarafından ve 6ncı Tümen'in iaşesi Işıklar'da ordu levazım ambarı tarafından sağlanmaya başlandı. Ordu taşıt araçlarının mesafe kabiliyeti azlığının giderilmesi için Kale'de bir levazım ambarı açıldı ve Akpınar Nokta Komutanlığı da buraya getirildi. Babadat ambarı Bavurdu'ya, Merkez Menzil Mıntıka Müfettişliği Sivrihisar'a getirildi. Bütün hareket sırasında güçlükler ve yoksulluklara rağmen zamanında ve yerinde alınan önlemlerle ordu aç bırakılmadı²²⁸.

Yunan ordusunun lojistik durum şu şekilde idi²²⁹ :

Yunan Komutanlığı, kabul edilen hareket planının lojistik desteği için Eskişehir - Seyitgazi bölgesinde toplanan kuvvetlerini tertiplemek, ikmal ve ulaştırma hizmetlerini yeniden düzenlemek zorunda idi. Şimdiye kadar ikmal üssü olarak kullanılmakta olan İzmir limanı Ankara'ya yapılacak hareket için çok uzak kalmıştı .

Ayrıca Türk Ordusu geri çekilirken Eskişehir-Afyon demir yolu köprülerini ve tünellerini tahrip ettiğinden bu hat onarılincaya kadar ulaştırma imkansız bir hale gelmişti. Afyon'dan sonra Emirdağ (Aziziye) veya Seyitgazi üzerinden kara yolu ulaştırması da mesafe bakımından uzun, yarlardan gelecek tehlikelere karşı açıktı. Halbuki, Mudanya - Bursa dekovil hattı 30 km idi. Mudanya ve Gemlik'ten Bursa, İnegöl ve Karaköy'e kadar mevcut şoseler üzerinde ulaştırma daha elverişli ve kolaydı. Karaköy'den Eskişehir'e kadar demir yolu da işliyordu. Bu sebeple İzmir bölgesindeki büyük stoklar deniz yolu ile Mudanya'ya taşındı. Bu ikmal üssü büyük ölçüde takviye edildi. Depolar kuruldu ve lüzumlu motorlu taşıt araçları sağlandı. Bu suretle İzmir'den yapılacak demir yolu ulaştırmasının yükü hafifletilmiş, bu ikmal yolunun korunmasına ayrılmış olan önemli sayılabacak miktarda bir kuvvet de tasarruf edilmiş

228. T.İ.İI., c.II, ks.5, Kitap 2, s.483.

229. T.İ.İI., c.II, ks.5, Kitap 1, s.98-99.

oldu. Ana ikmal merkezinin İzmir'den Mudanya'ya alınması, Eskişehir'i büyük bir lojistik destek üssü haline getirdi. Böylece buradan cephenin her tarafına gereken ikmal olanağı sağlanmış oldu. Demir yolu tesislerinin bakım ve onarımında öteden beri hizmet etmiş olan yerli Rum uzman elemanları bu sırada Yunan ordusunun yardımına koştular. Mühendis, makinist, ateşçi ve amele grupları Eskişehir'den itibaren Ankara'ya doğru uzanan ve Türkler tarafından geri çekilirken tahrip edilmiş bulunan demir yolu ve diğer köprüleri tamire başladılar. Bu faaliyet sonunda önce Alpu köyüne sonra Beylikahır ve muharebenin son günlerine doğru da Sazılar'a kadar olan demir yolu bölümünü işletmeye açdılar. Çekilme sırasında Türkler tarafından tahrip edilen Eskişehir lokomotif deposunda, Rumların ihaneti yüzünden kaçınılamayan bir lokomotif ile bazı vagonlar da Yunanlılar tarafından onarıldı.

Eskişehir'deki sivil fırınlara ilaveten tahrip edilmiş bir çok askeri fırınlar onarılarak yeniden çalıştırılmaya başlandı. Ayrıca Seyitgazi de 2nci Yunan Kolordusunun ekmek ihtiyacı için yeni bir fırın yapıldı. Tahrip görmüş olan un değirmenleri de bu arada onarıldı. Yerli Rumların yardımıyla işgal altındaki Anadolu köy ve kasabalarındaki yiyecek maddeleri toplattırılarak bunlardan da yararlanıldı.

Yunan ordusunun elinde bol sayıda motorlu araç vardı. Mayıs ayında 3 tonluk 414 adet olan kamyon miktarı ağustos ayı başlarında 600 adete, 103 adet olan 1 tonluk araç mevcudu ise 240 a yükselmişti. Ayrıca yerli halkın araba, deve, at gibi taşıt araçlarına da zorla el koydular²³⁰.

Sakarya Meydan Muharebesi sonunda Batı Cephesinde savaş nedeniyle hasad toplanamamıştı. Yöre halkı Sakarya Savaşı nedeniyle topyekün ordunun hizmetine girmiş, tarlasından köyünden uzak kalmıştı. 14.9.1921 tarihinde Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa Dahiliye Vekaletine (İçişleri Bakanlığı)yazmış olduğu bir yazı ile; Sakarya Meydan muharebesinin ceyran ettiği bölge dahilindeki köy ahalisinin mahsulatı kaldırmasını sağlamış, ayrıca köylülere işlerinde yardımcı olacak hayvan ve araba tahsisinde bulunmuştur²³¹. Topyekün savaşa örnek teşkil eden Kurtuluş Savaşında yeri geldiğinde halk orduya, ordu da halka yardım etmiştir.

230. T.İ.H., c.II, ks.5, Kitap 1, s.99.

231. ATASE Arş. No.4-4484, Kls.1114, Dos .201-16-2, F.9.

E- BÜYÜK TAARUZ VE İAŞE İKMALİ

1. Hazırlık Dönemi

a) Dış Siyasi Durum

Yunan ordusu Sakarya Meydan Muharebesin de yenilgiye uğradıktan sonra Marmara Menderes hattına çekilmişlerdi. Bundan sonra Türk ordusu on bir ay süren bir hazırlık devresi ile ihtiyaçlarını tamamlamış ve Yunan ordusuna kuvvetçe eşit hale gelmişti²³². Türk ordusunun Sakarya da kazandığı zafer, Ankara Hükümeti'nin dış dünyada itibarını arttırmıştır. Sakarya zaferinden sonra imzalanan başlıca siyasi anlaşmalar şunlardır²³³.

Rusya ile 16 Mart 1921'de Moskova anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşmaya göre Türkiye'nin Kafkasya Cumhuriyetleriyle olan sınır çizgisi ,her ne kadar tespit edilmişse de bunun karşılıklı teyidi gerekmektedir. Böylece Kars'ta Sovyet Rusya delegelerinde katıldığı bir konferansta 13 Ekim 1921 tarihinde Kafkas Cumhuriyetleriyle (Azerbaycan , Gürcistan , Ermenistan) Kars antlaşmasıyla imzalanmış oldu.

Doğu sınırı tamamen ve uluslararası bir anlaşmayla garanti altına alınmış oldu .Yunan-Türk savaşı sırasında Fransız kamuoyu Türklerin başarısını istedi ve zaferlerine sevindi. Çünkü Yunan başarısı İngiltere'nin başarısı olacak ve çaresiz kalan Türkler Bolşeviklere teslim olacaktı. Türkler yenilirse Fransız menfaatları uçup gidecekti²³⁴. Kars anlaşmasından bir hafta sonra 20 Ekim 1921 de BMM ile Fransız arsında Ankara Anlaşması imzalandı. İngiltere önce anlaşmanın hemen bütün maddelerini protesto etmiş buna mukabil Fransa da antlaşmanın buna mukabil Fransa da antlaşmanın önemini azaltacak yönlerde teminatlar vermiş ve İngiltere'yi en çok rahatsız eden mesele sınır ve Bağdat demir yolları idi. Türklerin askeri amaçla bu demir yolunu kullanması halinde Musul'u tehdit edebilecekti. Nazikçe bir diplomatik kavgadan sonra her iki tarafta birbirlerine yapmacık bir şekilde kibar davranıyorlardı. Ama aslında , Batı'nın Müttefik cephesine onarılmaz bir gedik açılmıştı.

Ankara Antlaşmasıyla Doğu Cephesi'nden sonra Güney Cephesi de güven altına alınmıştı. Böylece serbest kalan bu bölgenin bütün kaynakları, Batı Cephesi'nin ikmal ve takviyesinde büyük ölçüde faydalar sağlamış oluyordu. Bundan başka açılmış bulunan

232. Refik Korkut , Milli Mücadele Takvimi, s.211.

233. T.İ.İI., c.II, Batı Cephesi , ks.6,Kitap 1, Büyük taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz ,s.7-12.

234. Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş savaşı ve Fransız Kamuoyu, s.230.

İskenderun ve Mersin limanlarıyla da dış memleketlerden alınan ikmal ve maddelerin , Adana - Konya demir yoluyla Batı Cephesi'ne ulaştırılması ve Fransa'dan ordunun ihtiyacı olan harp gereçleri satın alınması sağlanmıştı. Böylece Rusya'ya bağımlı olmaktan kurtulunmuş oluyordu.

İkinci İnönü Zaferinin kazanılması üzerine Anadolu'da bir macerayı sürdürmekten kesin olarak, vazgeçen İtalya , yeni bir anlaşmaya gerek duymaksızın ,1 Haziran 1921'den itibaren Anadolu'dan çekilmeye başlamıştı. İtalyanlar Türk Hükümetiyle bir anlaşma yapmak istiyorlardı. Bunun için Ekim 1921 içinde Tuoizzi (Tuazi) adında bir İtalyan delegesi hükümetince Ankara'ya gönderildi. Ankara , İnebolu yolunda Fransız delegesi ;Franklen Buyyon ile de görüşmüş olan İtalya delegesi Ankara'ya BMM Hükümetiyle bir anlaşma yapmak üzere geldiğini bildirdi. Kendisinin Ankara temasları sırasında, İtalyanların , Antalya ve dolaylarında bazı iktisadi imtiyazlar koparmak isteyişleri üzerindeki ısrarları karşısında görüşmeler kesilmiş ve Aralık 1921'de İtalyan delegesi Ankara'dan ayrılmıştı.

Sakarya yenilgisi , gerek Yunan kamu oyunda gerekse orduda moral kırıcı yankılara ve hareketlere yol açmış, öteden beri süregelen iç politika boğuşmaları yeniden canlanmıştı. Yunanistan , siyaset alanında bir çıkmaza saplanmış , krallık nüfuzunu kaybetmiş , Millet Meclisi ise düzenli bir çalışma göstermekten uzak kalmıştı. Meclis içindeki muhalefet günden güne artmaktaydı. Aynı zamanda Yunanistan'da ekonomik ve mali durumda da bozulmuş , memleket kaynakları kurumuş , yoksulluk artmış ve bunun sonucu olarak halk da tepkiler belirmişti. Başkomutan Papulas'ın İzmir'den Atina Hükümeti'ne verdiği gizli raporda, Yunan ordusunun durumu belirtildikten sonra ,savaşa bir son vermek için , bundan sonraki siyasi faaliyetin ordudan çok hükümete ait olacağı açıkça ifade edilmişti.

Bu sebeptendir ki Yunan Hükümeti Sakarya'da yemiş olduğu ağır darbenin etkilerinden sıyrılmanın ve Yunanistan'ı içerisine düşüğü siyasi ve iktisadi krizden kurtararak , savaşa devam ettirebilmenin çarelerini araştırıyordu. Dış siyaset alanında daha etkili bir çaba göstermeye ihtiyaç vardı. Böylece gittikçe kötüleşen ekonomik durumu düzeltmek ve Anadolu'daki hareketi devam ettirmek için gerekli yardımlar sağlamak amacıyla Başbakan Gunaris, 17 Ekim 1921'de Müttefik devlet merkezlerinde temaslarda bulunmak üzere bir geziye çıktı. Önce Paris'e uğrayan Başbakan , burada Fransız Başbakanı Briand'a bir muhtıra verdi.

Gunaris bu muhtırasında , Fransa'dan hiç olmazsa Ankara Hükümeti'ne yapılan harp araç ve gereç satışının durdurulmasını istiyordu. Briand ise verdiği karşılıktaki :

“ Fransa ile Ankara arasındaki harp hali sona erdiğinden, Fransız Hükümeti'nin vaadettiği ikmal gereçlerinin piyasadan sağlanmasını önleyemeyeceğini , ancak Ankara Hükümeti'ne satış

yapmamaları için iş adamlarına telkinlerde bulunabileceğini ” nezaketten bildirmişti. Yunan Resmi Harp Tarihi’nde ise ,Türkiye’ye harp gereçleri vermekten vazgeçileceğine dair Yunanistan’a teminat verildiği yazılmaktadır. Paris’te bir başarı sağlayamayan Gunaris , buradan Londra’ya geçti. Yunan Başbakanı Londra’ya varınca , durumu ağzından ve yazılı bir muhtıra ile İngiltere Başbakanı Loyd George (Loit Gorç)’e anlatmış ve kendisinden , harp, silah araç ve gereç için yardım isteğinde bulunmuştu. Bu yardımın reddi halinde ise Yunan ordusunu , Anadolu’dan geri çekmek zorunda kalacağını bildirmişti. İngiliz Başbakanı Yunanistan’ın Anadolu’da içine düştüğü kötü durumdan kolay kolay sıyrılamayacağına inanmış olacak ki Gunaris’in bu tehdidini önemsememiş ve olumsuz bir davranışla , kapital sahibi İngilizleri, Yunanistan’a borç vermeye zorlayamayacağını bildirmişti. Gunaris ise gelecekte yapılacak dışişleri bakanları toplantısında , Küçük Asya’da barışın kurulması konusunda , İngiliz Başbakanı ile fikir birliğine varmaktan başka bir şey elde edemedi Roma’ya gelmişti. Başbakanın İtalyan Hükümeti’nden aldığı cevap da aynı şekilde olmuştu. Böylece Yunan Başbakanı bu gezisinde, umduğu yardımı sağlayamamış ve Atina’ya eli boş dönmek zorunda kalmıştır.

b- İç Siyasi Durum :

Sakarya zaferinden sonra yeni Türk Hükümeti Sovyetlerle yaptığı Kars anlaşması ve Fransa ile yapılan Ankara anlaşması neticesinde iç durumda da çok olumlu gelişmeler göstermiştir ²³⁵. Ancak şurasını da kaydetmek yerinde olur ki Sakarya Zaferi’ni takip eden aylarda memleketin iç durumunda beliren bu durumda bu olumlu havayı bozmaya çalışan bazı muhalif grupların Büyük Millet Meclisi içinde ortaya çıkmaya başladığı görülmüştü. Malta’da tutuklu iken yurda dönmeleri sağlanan bazı kişilerin de bunda rol oynadıkları anlaşılmıştı. Büyük Millet Meclisi’nde teşekkül eden muhalif grupların, zamanla hükümetin kurulmasına bile, engel çıkarma yolunu tutmuşlardı. Bundan başka , Mecliste ordu aleyhinde de muhalif akımlar baş göstermiş ve ordunun Sakarya’dan sonra aylar geçtiği halde taarruza geçmemesi tenkit konusu olmaya başlamıştı.

235. T.İ.H., c.II, ks.6, Kitap I, s.5-6.

Mustafa Kemal, yaptığı konuşmasında :“ *Ordunun bütün taarruz hazırlıklarını tamamlandığında yarım tedbirle ve duygusal hareketlere kapılarak , genel bir taarruza geçirilemeyeceğini* ” belirtti. Ayrıca mecliste üyelere “orduda kötü tepkiler aratabilecek açık tartışmalardan da sakınmalarını gerektiğini ” hatırlatdı. Başkomutanın bu uyarıları , birkaç muhalif dışında meclisin çoğunluğu tarafından tasvip gördü .

Ekonomik duruma gelince; Türk ekonomisi ve mali durumu hayli bozuktu. Uzun süreden beri süregelen savaşlar, memleket kaynaklarını çok zayıflatmış ve hatta tükenmişti. Bunun sonucu olarak Türk Milleti yoksul düşmüştü.

Ege ve Marmara limanlarının işgal altında bulunuşu , dış memleketlerle ticari ilişkilerin yalnız Karadeniz ve kısmende Akdeniz limanlarına bağlı kalması, halkın ve ordunun ihtiyaçların dışarıdan sağlanmasını da sınırlıyordu. İşte bu nedenler , Türk Milleti’ni ve ordusunu Kurtuluş Savaşı’nda ancak kendi cılız kaynaklarının verimi ile yetinmek zorunda bırakıyor ve bu itibarla kesin sonuçlu zafere ulaşmak için daha birçok güçlüklerin yenilmesi gerektiriyordu. Sayısız bu güçlükler yanında Milli Hükümet 1919 ve 1920 yıllarında memleketin çeşitli bölgelerinde yer yer çıkan ve enerjik karar ve hareketlerle bastırılan iç ayaklanmalardan başka , Trabzon ve Samsun bölgelerinde bir Pontus Devleti kurmayı hedef tutan Rum ayaklanmasıyla da karşı karşıya bulunuyordu.

c- Askeri Durum²³⁶

1. Türk Silahlı Kuvvetleri:

Başkomutan : Müşir (Mareşal) Gazi Mustafa Kemal Paşa (Atatürk)

Başkomutanlık Karargahı :Ankara’da olup bu karargahı , Milli Savunma Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı teşkil ediyordu. Gerek Milli Savunma Bakanlığı’nı gerekse Genelkurmay Başkanlığı’nı ve orduyu ilgilendirip de Başkomutanlıkça çözümlenmesi icap eden diğer Bakanlıklara ait işlemlerin , yürütülmesi için , 8 Ağustos 1921’de Başkomutanlık nezdinde bir Başkomutanlık Kalemi kurulmuştu. 13 Eylül 1921’de verilen bir Başkomutanlık emriyle bu kalemde kaldırılmış ve Başkomutan bundan sonra Milli Savunma Başkanlığı ile direkt olarak temas etmek suretiyle çalışmalarını düzenlemişti.

Genelkurmay Başkanı :Birinci Ferik (Korgeneral) Fevzi Paşa (Mareşal Çakmak) idi.

236. T.İ.H., c.II, ks.6, Kitap 1, Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1995, s.22-37.

(a)- Kara Kuvvetleri

Başkomutanlık emrinde olmak üzere; Batı Cephesi Komutanlığı, Doğu Cephesi Komutanlığı , Elcezire Cephesi Komutanlığı , Adana Komutanlığı , Antep bölgesindeki birlikler, Merkez Ordusu Komutanlığı , Kastamonu Havalisi Komutanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı emrinde 16 ncı Piyade Tümeni'nden kuruluydu . Büyük Taarruza hazırlık ve Büyük Taarruz dönemlerinde hareket ve diğer faaliyetler bakımından görevlendirilmiş bulunan Batı Cephesi'nin 15 Ekim 1921'deki kuruluşu şöyleydi.

Cephe Komutanı :Mirliya İsmet Paşa (Orgeneral İnönü)

Kurmay Başkanı : Kurmay Albay Asım (Orgeneral Gündüz)

Birlikleri : 1 nci Ordu; 1 nci , 3 ncü ve 4 ncü Kolordular ile Kocaeli Komutanlıkları'ndan kurulmuş olup , başlangıçta toplam olarak on beş piyade (teşkil edilmekte olan mürettep tümen hariç) ve dört süvari tümeninden ibaretti. (Sonradan Ankara'dan gelen 16 nci tümen ve yeniden teşkil olunan 18 nci ve 14 ncü Piyade tümenleriyle , 1 Kasım 1921'de on sekizi piyade ve dördü süvari olmak üzere yirmi iki tümene yükseldi.

(b)- Hava Kuvvetleri

1 Şubat 1921'de Eskişehir'de kurulmuş bulunan Kuvayi Havaiye Müdüriyeti Umumiyesi Ağustos 1921'de Ankara'ya ve Kasım 1921'de Konya'ya intikal etmişti. Bu umum müdürlük , ikmal , idari işler bakımından Milli Savunma Bakanlığı'na hareket ve eğitim yönlerinden de Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı idi. Zamanla yapılan yeni teşkil ve lağvedilmelerden sonra genel müdürlüğünün kuruluşu en son şu şekli almış bulunuyordu. 1 nci ve 2 nci Tayyare Bölüğü ile Müdüriyeti Umumiye Karargahı'nda istihbarat , fen , personel , muhasebe , depo ve evrak işlerini yürüten kısımlardan ibaretti. Ayrıca , doğrudan emrinde bir tayyare tamir fabrikası ile bir malzeme deposu mevcuttu. Tayyare bölükleri , Batı Cephesi Komutanlığı emrinde olarak Kuvayi Havaiye Müdüriyet'i Umumiyesi'ne bağlı bulunuyorlardı. İki tayyare bölüğü olarak faaliyette bulunan Türk Hava Kuvvetleri , sonraları (Kütahya-Eskişehir Muharebelerinde) 2 nci Tayyare Bölüğü adı altında bir bölük halinde birleştirilmişti. Hava Kuvvetlerinin bu durumu , 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruza kadar geçen hazırlık döneminde eğitim , bakım ve örgüt yönlerinden eldeki imkanları oranında geliştirilmişti. Nitekim 7 Mart 1922 de uçuşa hazırlanabilecek durumda elde 13 uçak bulunuyordu. Bu arada Kütahya -Eskişehir Muharebeleri'nde lağvedilmiş bulunan 1 nci Tayyare Bölüğünün bu muharebelerden sonra tekrar teşkiline başlandı.

Özellikle 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması gereğince Fransızlardan alınarak Konya'ya getirilen on adet Brege-14 tipinde iki kişilik keşif uçaklarından uçuşa dört uçakla bu bölüğün

kuruluşu tamamlandı. 1 nci Tayyare Bölüğü 21 Mayıs 1922'de uçarak Alaşehir'e gelmiş ve böylece Batı Cephesi Komutanlığı emrindeki tayyare bölüğü sayısı ikiye çıkarılmış oldu. Batı Cephesi Komutanlığı sonradan verdiği bir emirle bu iki bölüğü birleştirmiş ve Cephe Tayyare Bölüğü adını vermiştir (01.06.1922). Ayrıca İtalyanlardan satın alınan 20 adet spat xviii av uçağı ile Almanya'dan alınarak Samsun'a getirilmiş bulunan uçakların da hazırlanmasına başlandı. Bu hazırlıklar sırasında Milli Savunma Bakanlığının 05.07.1922 tarihli emriyle Kuvayi Havaiye Müdüriyet-i Umumiyesi lağvedildi. Yerine Konya'dan tümen selahiyetine haiz Kuvayi Havaiye Müfettişliği kuruldu .

(2). Yunan Silahlı Kuvvetleri:

(a) . Kara Kuvvetleri

Yunan Kara Kuvvetleri beş kolordu ile bağımsız üç tümen ve bir süvari tugayından kurulmuş bulunuyordu. Bunlardan iki kolordu Yunanistan'da ve Batı Trakya'da (4 ncü ve 5 nci Kolordular)üç kolordu (1 nci ve 2 nci , 3 ncü Kolordular ve bağımsız tümenler ve tugay ise Anadolu istila ordusunu (Küçük Asya Ordusu) teşkil etti.

(b) Deniz Kuvvetleri

Atina'da Bahriye Nezareti'ne (Deniz Kuvvetleri Bakanlığı) bağlı Yunan Donanma Komutanlığı kuruluşunda şu gemiler bulunuyordu. İki Muharebe gemisi,

Bir zırhlı kruvazör,

On dört muhrip,

Altı torpidobot,

Bunlardan başka donanma komutanlığı emrinde yardım kruvazörler , mayın tarama ve taşıt gemiler gibi diğer gemiler de bulunuyordu. İstiklal Harbi sırasında Yunan donanmasına mensup bu gemiler çoğunlukla Türklerin Karadeniz ulaştırmasını engellemek görevi verilmiş ve bu amaçla Karadeniz'deki bazı liman ve bu amaçla Karadeniz'deki bazı liman ve iskeleler zaman zaman bombardıman edilmişti. Buna rağmen silahsız ve çok zayıf durumda bulunan Karadeniz'deki Türk ulaştırma filosu ise savaş süresince kendisine verilen görevleri üstün bir gayret ve fedakarlıklarla başarmışlar ve dört yıl içinde sadece bir içinde sadece bir gemi kaybetmişti.

(c) Hava Kuvvetleri

Birinci İnönü Muharebesi'nden önce 1920 yılında hava grupları halinde teşkilatlanmış olduğu bilinen Yunan Hava Kuvvetleri 1921'de ikişer bölüklü (her bölük 5-6 şar uşaklı) iki tabur olarak teşkil edildi. Bunlardan tayyare taburu Uşak'taki 1 nci Kolordu , 3 ncü Tayyare Taburu da Bursa'daki 3 ncü Kolordu emrine verildi.

Donanmaya bağlı hava grubu da Uşak Cephesi Komutanlığı emrine girdi.

Ayrıca İzmir'de (Gaziemir) bir uçak parkı tesis edildi. Yunan resmi yayınlarına göre , Yunan Hava Kuvvetlerinin Ekim 1921 ortalarındaki durumu şöyledir :

Hava Kuvvetleri , 2 nci ve 3 ncü uçak grupları ile 3 filolu , bir deniz hava kuvveti grubu ve bir hava kuvvetleri bandosundan ibaretti.

d- Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık Görev ve Yetkilerinin Yeniden Uzatılmasıyla ilgili Kanun²³⁷

5 Ağustos 1921'de BMM' since kabul edilen 144 sayılı kanunla Müşir Gazi Mustafa Kemal, geniş yetkilerle ve üç ay süre ile ile Türk Orduları Başkomutanlığı'na getirilmişti. Bununla Başkomutanın her emri kanun mahiyetini taşıyordu. Sakarya muharebeleri öncesi kritik şartların tabii bir sonucu olarak ihtiyaç duyulan böyle bir kanunun hazırlıkları sırasında, aynı zamanda Meclis Başkanı bulunan Gazi Mustafa Kemal , 4 Ağustosta Mecliste yapılan gizli oturumda; Başkomutanlık için kendisine belirtilen güven duyguları karşısında teşekkürlerini beyan ederken , aynı gün verdiği bir önergesinde de : “Başkomutanlık yetkisinin, üç aylık kısa bir süre için sınırlandırılmasını” istemişti. Bu sebeptendir ki kanunun, kritik durum devam ettikçe uzatılmasına gidilmiş ve 31 Ekim 1921, 4 Şubat 1922 ve 6 Mayıs 1922'de olmak üzere , çıkarılan 160, 189, ve 229 sayılı kanunlarla üç kez daha uzatılmışdı. 6 Ağustosta son üç aylık süre de biteceğinden 20 Temmuz 1922'de 245 sayılı kanunla yetkileri bu defa süresiz olarak tekrar uzatıldı.

237. T.İ.H., c.II, ks.6, Kitap 1, s.220.

e - Büyük Taarruz İçin Hazırlık Emri

Başkomutanlıkça düşünülen taarruz planı şu şekildeydi. Türk ordusu ana kuvvetlerini düşman cephesini bir kanadında ve mümkün olduğu kadar dış kanatta olacak şekilde tertipleyecek ve yanlardan sıklet merkezi oluşturarak düşmanı imhaya ve ricata zorlayacaktı. Bu aynı zamanda düşmanı tamamen imha etmek düşüncesin de planlanan ve iki devletin bütün gücünü ortaya koyan bir meydan muharebesi idi²³⁸.

Bunu gerçekleştirmek için ana kuvvetlerin ,düşmanın Afyonkarahisar yakınlarında bulunan sağ kanat grubu, güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan alanlarda toplayıp, düşmanın en hassas ve önemli kanadından vurarak kesin sonuç alınmak istiyordu. Genelkurmay başkanı Fevzi Paşa ve Batı Cephesi K. İsmet Cephede çok detaylı incelemelerde ve etütlerde bulunarak hareket stratejilerin önceden tespit etmişlerdi. Başkomutanlıkça taarruza geçebilmek için hazırlıkların 15 Ağustos 1922 tarihine kadar tamamlanması emredildi²³⁹.

28 Temmuz 1922 günü bir futbol maçını seyretmek bahanesiyle Batı Cephesi Karargahı'nın bulunduğu Akşehir'de Genelkurmay Başkanı, Batı Cephesi Komutanı ve Ordu Komutanlarıyla birlikte Mustafa Kemal Paşa taarruz hazırlıklarını ve son gelişmeleri görüşmek üzere Konya Alaşehir'de toplandılar. Burada ayrıca Milli Savunma Bakanlığına düşen işlerde tespit edildi. Batı Cephesi Komutanlığı 6 Ağustos 1922'de ordularına çok gizli olarak taarruza hazır olma emrini verdi. Ankara'da Bakanlar Kurulu ile bir toplantı yapan Başkomutan taarruz için Bakanlar Kurulu ile mutabakata vardılar. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa kendini basından gizleyerek geceleyin otomobille Şereflikoçhisar üzerinden Konya'ya hareket etti ve Konya'da bulunduğunu kimseye sezdirmede ve 20 ağustos 1922'de Batı Cephesi Karargahı'nda yani Akşehir'e vardı. Kısa bir görüşmeden sonra 26 Ağustos 1922 sabahı taarruz için cephe komutanına gerekli emirleri verdi. 20/21 Ağustos 1922 gecesi 1 ve 2 nci Ordu Komutanlıklarında çağırılarak Genelkurmay Başkanı ve cephe komutanında hazır bulunduğu karargahta harita üzerinde taarruz stratejisini gizlilik prensipleri üzerinde görüşme yapıldı. 24 Ağustos 1922 de hareket karargahı Şuhut kasabasındaki Kocatepe'nin güney batısındaki çadırılı ordugaha nakledildi .

238.Nutuk , s.453.

239. A.g.c, s.454.

2- Büyük Taarruzun İcrası

26 Ağustos 1922 saat 04.30 başlaması gereken topçu ateşi yoğun sis sebebi ile 05.00 da bütün cephede aynı anda başladı. Hareketi Kocatepe’de ki gözetleme yerinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ,Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve 1 nci Ordu Komutanı Nureddin Paşa, birlikte sevk ve idare etmekteydiler. Topçu nun Savunma mevzilerine tahribe yönelik bu ateşi Mustafa Kemal Paşanın çok hoşuna gitmiş ve İsmet Paşaya tekrar tekrar atışların iyi olduğunu bildirmiştir²⁴⁰. Tahrip ateşinin arkasından bütün cephelerde piyadeler ilerlemeye başladılar. Batı Cephesi Komutanı 27 Ağustos 1922 günü için, taarruzda devamla Sincanlı Ovasına hakim olmak kararını verdi ve aşağıda özet yazılı 94 sayılı emrini yayınladı²⁴¹:

“1. Düşman bu gün (26 Ağustos) 1 nci Ordu cephesinde kuvvetlerini önemli surette takviye etmiştir. Takviye miktarı henüz tamamiyle anlaşılamamıştır. Bu cephede muvaffakayiyetle başlayan hareket, düşmanın karşı taarruzlarına rağmen akşama kadar devam etmiştir.

2. Ordular 25 Ağustos 1922 tarih ve 93 Sayılı Cephe emrindeki görevlerine devam edeceklerdir. Ele geçen mevzilerin korunması ve taarruz hareketimizin iyi hazırlanarak yapılması ilerisi içinde birinci derecede önemlidir. 5 nci Kolordu daha fazla faaliyete getirilmelidir. 3 ncü Kafkas Tümen Tinastepe gerisine sürülecek , 1 nci Kolordu emrine girecek. 4 ncü ve 7 nci ihtiyat tümenleri şimdilik yerlerinde kalacaklardır.

3. Kocaeli grubu şimdilik kesin muharebelerden kaçınacaktır ”

Batı Cephesi Komutanlığı 27 Ağustos 1922 saat 09.00’da aldığı uçak raporlarında “Yunan İhtiyat kolordusunun ordugahlarında değişik olmadığı, yollarda ve ordugahlarda bir faaliyet görülmediği , Erkmen köyünden 1310 rakımlı tepeye bir taburun yanaştığı Kırcaarslan tepelerinde bir alay bulunduğu” bildiriliyordu.1 nci Ordu Komutanı , ortalık ağırırken Kocatepe’deki ordu gözetleme yerinden muharebeyi izliyordu. Saat 06.00’dan itibaren bütün cephede şiddetli muharebeler başlamıştı. Saat 14.00’da , Çiğiltepe’den başka Yunanlıların bütün mevzilerinin ele geçtiğini ve ovaya döküldüklerini gören ordu komutanı saat 14.15’de şu takip emrini verdi (özet) :

241. T.İ.H., c.II, Batı Cephesi , ks.6, Kitap 2,Büyük Taarruz, Gnkur.Basımevi Ankara,1995 s.95.

242. A.g.e, s.122-192.

"Düşman parça parça kuzeye çekilmektedir. 1 nci Ordu düşmanın yakın bir hatta tutunmasına meydan vermeden şiddetli takip edecektir."

27 Ağustos 1922 saat 01.00'da ordu komutanı , birliklerine , dünkü (26 Ağustos) görevlerine devam etmelerini , yalnız 61 nci Tümen bulunduğu Süklümçal- Çomaklıdere - Bavordu yaylası hattını savunmasını emretti. 27 Ağustos günü taarruzları sonucunda Yunanlılar Teperoğlan gediğinde Afyon Doğu ve güneyine kadar ki bütün mevzilerinden atılmışlar yalnız Toklusivrisi ellerinde kalmıştı. Afyon doğusundan çekilenlerin Hamam , Afyon güneyinden çekilenlerin Afyon- Altıntaş şosesiyle kuzey ve Resulbaba doğrultularına gittikleri görülüyordu. Eskişehir bölgesi hariç Yunanlıların bütün asıl mevzileri Türklerin eline geçmişdi. Eskişehir'deki durumu muhafaza eden 3 ncü Yunan Kolordusundan gayri diğer kuvvetleri Döğer-Susuz- Çatalçeşme - Resulbaba tepesi- Oğlanmezarı - Bakırcık (Karacaviran , Arpalı köyleri arasındaki yüksek tepe) Toklusivrisi hattını savunacakları umuluyordu . 1 nci Ordu Komutanı Yunanlıların bu yakın mevzilerde tutunmaları için asıl kuvvetleriyle Resulbaba dağlarını aşarak Gazlıgöl - Eğret Olucak hattını tutmak ve bu suretle düşmanı İzmir demiryolundan uzaklaştırmak istiyordu. Bu maksatla 27/28 Ağustos 1922 gecesı de takip hareketini devam ettirerek birliklerini Afyon- İzmir demir yoluna yanaştırdı.

Afyon'un kurtarılması üzerine , 28 Ağustos 1922 sabahı , Bakanlar Kurulu Başkanlığı'ndan , Batı Cephesi Komutanlığı'na şu tebrik telgrafi geldi :

" Garp Cephesi kumandanı İsmet Paşa hazretlerine , komutanız altında kesin zaferin elde edilmesini parlak başarılarını en sıcak samimiyetle tebrik eder , bundan sonraki hareketin de mutlu sonuçlara ulaşmasını Ulu Tanrıdan dilerim, efendim "

Bakanlar Kurulu Başkanı

Hüseyin Rauf

1 nci Ordu Karargahı ,muharebe kademesi 28 Ağustos 1922 sabahı Kocatepe'den Afyon'a gitti. İstasyon binaları , okullar , muhacir mahallesi Yunanlılar tarafından yakılmış birçok harp gereci, donatım, erzak ve eşya da yakılmadan bırakılmıştı. Ordu Komutanı , istasyonda 2 nci Kolordu Komutanı'nı buldu ise de tümenlerinden henüz bir haber alamadığını bildirdiğinden ve diğer kolordularda da hareket halinde olduklarından ordu komutanı öğleye kadar bir bilgi edinemedi.

Başkomutan, Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı bu günkü (28 Ağustos 1922) muharebelerde Yunanlıların yedi, sekiz tümenini mağlup edildiğine, artık

Resulbaba'yı savunamayacaklarını , batıya çekilmek istediklerine kani olmuşlardı. Batı Cephesi karargahına orduların, son ilerledikleri hatta dair akşam raporları henüz gelmemişse de cephe komutanı durumu genel surette biliyordu. Bu günkü muharebeler de birliklerimiz, her taraftan çekilmiş olan düşmanı takip etmişler ve rastladıkları her yerde taarruz ederek atmışlar ve tutunmasına meydan vermemişlerdi. Kuzeyden ilerleyen Mürettep Süvari Tümeni öğleyin Döğ'er'e varmış ve Altıntaş doğrultusunda ilerletilmiştir. Yunanlılar'ın Eskişehir Grubunda da çekilme belirtileri ,görülüyordu. 28 Ağustos 1922'de yapılacak muharebelerinde Yunanlıların Resulbaba- Karacaören kuzeyi-Tazılar -Toklusivirisi hattında savunmasına imkan bırakılmadığı ve büyük kısmı ile Dumlupınar ve Uşak mevzilerini kuzey yollardan tutmaya çalışacağı kabul olundu. Başkomutanlığın amacı Yunan ordusunu kuzey ve güneyden kavrayarak batıya çekilmesini önlemek ve bir çember içine almaktır. Büyük komutanlar karargahında verilen karar gereğince 1 nci Ordu Yunan asıl mevzilerinden önce Dumlupınar mevzilerini tutacak ve batıya çekilen düşmana Hamurköy ve Arpalı- Hasandede (Arpagediği) doğrultularında taarruz edecekti.

29 Ağustos 1922 akşamı raporları Batı Cephesi'ne gece yarısından sonra gelmişti. Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa , Genelkurmay Başkanı Fevzi ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa beraberce durumu inceleyip tartışılar. Yunan ordusunun büyük kısmı kuzey, güney ve güneybatıdan kuşatılmışdı. Taarruza şiddetle devam ve durmadan takibe karar verdiler.

Batı Cephesi Komutanı 30 Ağustos 1922 saat 06.30'da ordulara şu emri verdi :

“ 1 nci , 2 nci Ordu K.

1- Ordulardan alınan bilgilere göre düşmanın en az iki tümen tahmin olunan bir kuvveti Kozluca tepeleri -Hamurköy güneyi- Aslıhanlar muntikasında güneye cephe almışlardır . 1 nci Ordu birlikleriyle muharebe temasındadır. Toklusivirisi'nden Kaplangi'ye doğru iki tümenimiz düşmanın çekilme yoluna ilerlemektedir. Genellikle düşman kuvvetleri bir an önce kaçıp kurtulmaya çalışmaktadır. Cephe komutanlığının tahmine göre düşman için açık görünen Çalköy -Kızıtaş deresi yolu her nevi düşman kuvvetleri ve enkazı ile dolu olacaktır. 3 ncü Süvari Tümeni Uşak'ın batısında Ulubey civarında demir yolu ulaştırmasını kesmiştir .

2-Orduların vazifesi ,Aslıhanlar meydan muharebesinin her iki ordu tarafından bütün kuvvetleriyle süratle sonuçlandırılması ve Dumlupınar'ın tamamen kesilmesi ve İzmir doğrultusunda takiben aralıksız devamı ile kurtulmuş olması umulan dağınık düşman kollarının da durmaksızın muharebeyi ve bu suretle tamamen teslim olmaya zorlamıştır.

Günlerden beri gece gündüz muharebe eden birliklerimizden durmaksızın ve dinlenmeksizin harekete devam istenmektedir.

3- Mürettep Süvari Tümeni ile Kütahya 'nın işgali ve oradan İnönü'ye yürütülmesiyle Eskişehir istikameti en iyi keşif ve temin edilmiş olur. 5 nci Kolordunun Aslıhanlar meydan muharebesinin sonuçlandırılmasından sonra durmaksızın ve dinlenmeksizin Kızılağac deresinden Uşak'a yöneltilmesi kararlaştırılmıştır.

4- Bu direktif 30 Ağustos 1922 saat 06.30'da 1 nci , 2 nci Ordulara yazıldı .

Batı Cephesi Komutanı

İsmet

Batı Cephesi komutanı saat 20.00 olduğu halde ordulardan rapor almamışsa da 1 nci Ordu Komutanı ve başkomutanla yaptığı telefon görüşmelerinden Yunan Ordusunun büyük kısmının imha edilmek üzere olduğunu , Türk ordusuna kesin zafer kazandıracak muharebe devam etmekte olduğunu biliyordu. Menderes bölgesinde Çivril ve Şeyelvan dağı işgal edilmiş ve bu kesimdeki Yunanlılar çekilmiş , Eskişehir bölgesinde de çekilme belirtileri görülmüştü. Batı Cephesi komutanı Adatepe bölgesinde sıkışan beş Yunan Tümenine taarruzla sonuç alınmasına ve Uşak doğrultusunda takibe şiddetle devam edilmesine karar verdi.

1 nci Ordu komutanı 31 Ağustos 1922 saat 03.30'da yazdığı rapor ve raporun ekinde de orduya verdiği emrin suretini Batı Cephesi Komutanlığı'na gönderdi. Raporda , taarruza devam edeceği ve İzmir doğrultusunda takibe kararlı olduğu bildiriliyordu .

Ordu komutanı kolordulara emirlerini verip sabah raporlarını aldıktan sonra 31 Ağustos 1922 sabahı Başkomutan ve Genelkurmay Başkanı ile birlikte Adatepe bölgesine gitti. Bu sırada Batı cephesi komutanı da oraya geldi. Hep beraber muharebe meydanı gezildi. Çalköy-Allıören-Yeniköy-Adatepe arasında dar bir bölgede beş Yunan Tümeninin ve iki kolordu karargahıyla bağlı birlikler, seyyar hastaneler kolorduların ve ordunun bütün top , motorlu araç, araba , eşya donatım ve gereçleri dereleri ve yolları doldurmuşdu. Bütün muharebe meydanı Yunan ölüleri ile dolu idi. Muhabere alanın etrafındaki orman ve korularda kalan Yunan er ve yaralıları toplatılıyordu. Kurtulabilen Yunanlılar Kızılağac deresine ve derenin güneyindeki dağlara dağılmışlardı. Çok kayıplara uğramış 1 nci, 2 nci ve 7 nci Yunan tümenlerinden başka İzmir'e kadar savunma görevi almaya elverişli düşman kuvveti kalmamıştı.

"Düşman ordusu , asıl kuvvetleri ile imha edilmişti. Yok edilen bu ordunun binlerce kaçakları ile Uşak'a doğru çekilen dağıntık birliklerinin derlenip toparlanmasına ve herhangi bir

hatta tutunmasına engel olmak lazımdır. En kötü bir ihtimal olarak Yunanlıların Eskişehir Grubunu az kayıplarla çekerek ve Yunanistan'dan da getirecekleri kuvvetlerle birleşip Milne (Akhisar- Salihli - Ödemiş) hattında veya İzmir yakınında bir savunma hattı kurmaları ve hareketini uzatmaya çalışmaları düşünülebilir. Bunun için Yunanlıların Eskişehir Grubu'nu da yakalayıp mağlup etmek ve asıl kuvvetlerimize durmadan şiddet ve süratle İzmir'e yürümek lazımdır." Alınan bu karar gereğince büyük takip başladı.

Başkomutan 1 Eylül 1922 günü yayınladığı bildiride Büyük Millet Meclisi ordularını taltif ediyor ve Türk Milletine zafer müjdesi veriyordu²⁴².

"Garp Cephesi Komutanlığı'na

Ordıya hitaben yazdığım beyanname ilişikte takdim edilmiştir. Bunun Garp cephesindeki kıtaata tamim olunması ve subaylar vasıtasıyla efrada dahi okunmasının temin duyurulmasını rica ederim.

Başkomutan

Mustafa Kemal "

"Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları

Afyonkarahisar - Dumlupınar büyük meydan muharebesinde zalim ve mağrur bir ordunun temel varlığını inanılmayacak kadar az bir zamanda yok ettiniz. Büyük ve necip milletimizin fedakarlıklarımızı yakından görüp takip ediyorum. Milletimizin hakkınızdaki takdiratına aracılık etmek vazifemi, arkasını bırakmayarak devamlı olarak yapacağım. Başkomutanlığa teklifatta bulunulmasını Cephe Komutanlığına emrettim. Bütün arkadaşlarımla Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri vereceğini nazar-ı dikkate alarak ilerlemelerini ve herkesin asıl kuvvetlerini ve yurtseverlik kaynaklarını kullanarak bol bol yarışmaya devam eylemesini talep ederim. Ordular ilk hedefiniz Akdeniz ileri"...

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Başkumandanı

Mustafa Kemal

242. T.İ.İI., c.2, ks.6, Kitap 2, s.241-284.

Başkomutan tarafından millete de aşağıdaki bildiriği yayınlamıştır.

Büyük ve Asil Türk Milleti;

Batı Cephesinde 26 Ağustos 1922'den beri başlayan taarruz hareketimiz Afyonkarahisar- Altıntaş- Dumlupınar arasında büyük bir meydan muharebesi halinde beş gün beş gece devam etti . Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının üstün kahramanlığı ve Allah'ın yardımıyla zafer gerçekleşti Zalim ve mağrur düşman ordusunun temel varlığı akıllara dehşet verecek bir kesinlikle yok edildi. Teşkilat ve teçhizatı gibi geleneksel ve isim milletimizin çok eski, bilinmeyen zamanlarından beri ve sonsuzluğa kadar olan imanından vücut bulan ordularımızı fedakarlığa layık olarak size takdir ediyorum .En büyük komutanından en genç erine kadar ordularımıza hakim olan fikir, milletin gösterdiği vazife uğrunda şehit olmaktır. Bunu muhabere meydanlarında yakından görerek büyük milletimize haber veriyorum Milletimizin yaratılışındaki mevcut güç ve ülküyü üç buçuk sene evvel çalışma arkadaşlarımla ifade etmekten başlayarak dayanılmaz müşkülât içinde devam eden savaşlarımızın neticeleri görülmektedir . Milletin oy, karar, emir ve isteğine dayanan her işin sonucu millet için hayırlı olduğu bir gerçektir. Milletimizin geleceği emindir ve Tanrı'nın vaadettiği zaferi ordularımızın kazanmasını lazımdır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Başkumandanı

Mustafa Kemal

Batı Cephesi Komutanlığı , Başkomutanın bildirisini bütün orduya yayınladı. Birliklere ve bütün erlere okundu .

30 Ağustos zaferiyle düşman kesin yenilgiye uğratılmıştı. Fakat Eskişehir- Afyon hattına yerleşen kuzeydeki Yunan birliklerinin yeni bir savunma hattına oluşturmada imhası gerekmektedir. Takip hareketinde süvari tümenlerinin rolü büyük olmuştur. 5 tümen (her birinde 15 bin muharip güç)²⁴³ Düşmana soluk aldırmadan takip etmiş ve 9 Eylül 1921 de İzmir'e ilk giren birinci süvari tümeni birlikleri olmuştu. (14 ncü Alay öncüsü, Yzb.Zeki). Bunun için takip hareketi süratle icra edilmiş ve 18 Eylül 1922 tarihine kadar Anadolu tamamen düşmandan temizlenmişti. Türk ordusunun 26 Ağustos 1922'de başlayıp 18 Eylül

243. Fahrettin Altay , *İstiklal Harbimizde Süvari Kolordusu*, İncel Kitapevi İstanbul 1925, s.41.

1922'de son bulan büyük taarruz ve takip hareketindeki kayıpları 547 subay, 13829 erdi. Bunlardan 146 subay , 2397 er şehit 378 subay, 9477 er yaralı, 2 subayla 55 er esir düşmüşlerdi. 21 subay ve 1900 er hastalanarak hastanelere yatırılmışdı. Ordu mevcuduna göre subay zayiat oranı %6.3 , er zayiat oranı ise %6.9 olup , bu oranlar devamlı yapılan kanlı muharebeler ve alınan sonuca göre çok azdı²⁴⁴.

Yunan ordusuna gelince; kayıpları hakkında bir bilgi edilememişse de, 12 piyade, bir süvari tümeniyle ,altı bağımsız alaydan kurulu olan Yunan Küçük Asya Ordusunun mevcudu , Yunan kaynaklardan verilen bilgilere göre 218.000 olup , Türk ordusu taarruza başladıktan sonra Banaz'a gelen 63'ncü Alay'a , Gemliğe getirilen 55 nci ve Urla'ya çıkarılan üç piyade alayı (28 nci , 62 nci ve 56 nci Alay'ın 1 nci ve 2 nci Taburları) ve bir miktar topçunun katılmasıyla genel mevcutlarının 23.000'i bulduğu kabul edilebilir. Bunların altı tümeni (4 ncü , 5 nci , 9 ncu 11 nci , 12 nci , ve13 ncü Tümenler) ve bağımsız dört alay (31 nci 32 nci ,18 nci ve 57 nci Alaylar) tamamen yol edilmiş derecede; kurtulabilen altı tümen (1nci , 2 nci , 7 nci, 3 ncü , 10 ncu , 15 nci) ve iki bağımsız alay (47 nci ve 54 ncü) da donatımsız , bitkin ve pek az bir mevcutla çekilebilmişlerdi. Esir alınan ve Anadolu'yu terk eden Yunan askerlerinin tamamı 90.000 ila 100.000'i aşmamaktadır ki; bu da Yunan ordusu ölümlerin 100.000'in üstünde olduğunu göstermektedir. Taarruz ve takip hareketlerinde bütün birliklerimizin ve her sınıftan subay ve erlerimizin kahramanlıkları , fedakarlıkları ve özellikle dayanma güçleri ve feragatları , Türk ordusunun kendisine has, pek zengin olan tarihsel geleneklerine bir yenisini daha katmışdı. Yolların kötülüğü , ikmal araçlarının yetersizliğiyle beraber öküz arabası , kağrı, mekkare , eşek ,deve , eşek kollarını yürüten ihtiyarlar ve çocukların , içlerinde küçücük çocukların da bulunan kadınların geceli gündüzlü ve dinlenmeye bakmadan , hızlı yürüyen ordunun peşinden erzak ve cephane yetiştirmeye çalışmaları takdirin çok üstünde duygularla ve iftiharla kaydedilecek manzaralardı.

3- Yurt içi Menzil Teşkilatının Son Durumu

İstiklal Savaşında menzil teşkilatı iki bölüm halinde incelenebilir²⁴⁵;

1. Doğrudan doğruya Milli Savunma Bakanlığına bağlı yurt içi menzil teşkilatı .
2. Cepheler emrinde bulunan menzil teşkilatı.

244. T.İ.H., c.II,ks.6 Kitap 2, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922) , Gnkur Basımevi Ank.1995.

245. İdari Faaliyetler , s.392-393.

Her iki teşkilatta da kuruluşlar aynıydı. Ayna cepheler emrinde çalışan menzil teşkilatı yapacağı görevin özelliği , bulunduğu bölgenin durumu dikkate alınarak , özel emirlerle kadrosuna geçici eklemeler yapılmıştı. Örneğin; Batı Cephesinde emrinde bulunan Batı Anadolu Menzil Müfettişliği gibi, Osmanlı Ordusu Menzil teşkilatında en büyük makam Harbiye Nezaretine (Milli savunma Başkanlığına) bağlı Umum Menzil Müfettişliği ve aşağıya doğru menzil müfettişlikleri , menzil bölge müfettişlikleri ,hat, nokta ve konak komutanlıkları olarak sıralanmakta idi. İstiklal Savaşında en büyük makam Milli Savunma Bakanlığı kadrosunda bir şube gibi çalışan Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğü kurulmuşdu. Yurt içi menzil teşkilatları doğruca bu genel müdürlüğe bağlı idi. Bunlar da menzil müfettişliği , menzil bölge müfettişlikleri , menzil hat , nokta ve konak komutanlıkları idi.

Genel olarak bir menzil müfettişliği karargah kuruluşu şöyle idi .

Menzil müfettişliği , kurmay başkanlığı , hareket şubesi , personel şubesi , levazım , muhabere , sağlık , veteriner , inşaat , ulaştırma şubeleriyle evrak ve posta işlerinde kurulu idi. Bu karargaha bağlı , yapacağı görev ve bölgenin önemine göre bir veya iki bölge müfettişliği , bağımsız hat ve nokta komutanlıkları , hastane , hayvan hastaneleri , erzak ve mühimmat depoları , küçük çapta imalathaneler bulunuyordu. Menzil hat komutanlığı kuruluşu şöyleydi . Menzil hat komutanlığına bağlı muhafız , hizmet ve amale kıtası , iâşe merkezi , er misafirhanesi , erzak ve yem deposu , cephanesi , deposu , hayvan deposu , merkez komutanlığı , sevk komutanlığı , sevk memurluğu ve sağlık hizmeti bulunuyordu. Hat komutanlığı emrinde birkaç nokta ve konak vardı.

Birinci sınıf menzil nokta komutanlığı , hat komutanlığı kuruluşunun aynı idi. Birinci sınıf menzil nokta komutanlığı görevini , askerlik şubeleri yapardı. Menzil işleriyle uğraşmak için emrine bir subay veriliridi.

Bu dönemde devletlere ait taşıt araçları yanından Harp encümeninin verdiği bir emirle taşıt araçları bulunan vatandaşlar , 100 km'lik mesafede paraları sonradan ödenmek üzere , harp malzemesi taşıdıkları gibi , müteahhit kolları ve birçok gönüllü vatandaşlarla genci , ihtiyarı , çocuğu ve kadını ile gücünün yettiği kadar çeşitli görevlerde çalışmışlardı.

Büyük imkansızlıklarla girilen İnönü , Kütahya-Eskişehir ve Sakarya muharebeleriyle ülke ekonomisi zor duruma girmişti . Sakarya'nın doğusuna çekilmekle birlikte tarım için verimli çok büyük bir toprak parçası da Yunanlıların elinde kalmışdı. İngiltere'nin mali ve askeri yönden Yunan Ordusu'nu desteklenmesi ordumuzu olumsuz yönden etkilemiş ve lojistik ikmal çok kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır.

Bu açığı kapatmak için lojistik teşkilatlanmaya özel bir önem verilmiş ve bu istikamette büyük bir çaba harcanmaya başlanılmıştı²⁴⁶. Nitekim , Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı menzil teşkillerinin durumunda bazı lağvlar ve yeni kuruluşlar yapıldığı gibi , Batı Cephesi Komutanlığı'na bağlı olmak üzere çeşitli tarihlerde menzil teşkilleri ve menzil hatları (ikmal yolları) kurularak faaliyete geçirildi. Zamanla bunların bir kısmı Batı Cephesi bünyesinde yeniden teşkil edilmiş bulunan 1 nci ve 2 nci Ordu Komutanlıkları emrine verilmek suretiyle ordular bölgesinde hizmete sokulmuş, mevcutlara yeni kuruluş ve tesisler eklenmişti. Büyük Taarruza hazırlık döneminde Batı Cephesi kuvvetlerinin lojistik desteğinde görev almış bulunan büyük Karargah ve diğer kuruluşların durumu ve bu konudaki faaliyetleri şöyle idi :

10 Ekim 1921'de Milli Savunma Bakanlığı'na Bağlı Menzil Teşkillerinin Durumu²⁴⁷

Ankara Menzil Müfettişliği

Yahşiyan Menzil Müfettişliği,

Batı Anadolu Menzil Müfettişliği (Konya'da)

Sivas Menzil Müfettişlikleriyle ayrıca , Bala , Kastamonu , Çorum , Yozgat ve

Kırşehir Menzil Bölge Müfettişlikleri bulunmaktaydı.

Menzil teşkillerinin görevleri şöyle tespit edilmişti.:

Ankara içindeki kıta ve kurumların idare ve beslenmesiyle , iç hizmetler , Ankara Komutanlığı'nca yürütülecekti. Menzil bölgelerinde yiyecek , donatım depolarıyla sanayi takımları , satın alma ve muayene komisyonları da bu genel müdürlüğe bağlı olacaktı. Genelkurmay Başkanlığı ; “ Kaldırılan Ankara Menzil Müfettişliği'nin Bala ve Beypazarı Hat Komutanlıkları emrinde bulunan ve toplamı 59 tondan ibaret taşıt araçlarından taarruz Hareketi için faydalanmasını ve barındırma durumuna göre bunların güney bölgesine alınmasını ” Batı Cephesi Komutanlığı'ndan istedi . Genelkurmay Başkanlığı ayrıca 13 Ekim 1921'de : “Asıl kuvvetlerle Afyonkarahisar bölgesinde yapılması tasarlanan taarruza , 1 nci Ordu'nun bütünü , Afyon- Uşak hattının güneyinde kullanılması göz önünde bulundurularak , Çay'dan Akşehir'e ve Dinar'a birer menzil hattı (ikmal yolu) açılmasını ” emretti. Emir uygulanmış ve bununla ilgili olarak Akşehir ve Dinar'da birer menzil bölge müfettişliği kurulmuştu.

246. T.İ.H., c.II, ks.6, Kitap 1, s.235-239.

247. T.İ.H., cII, ks.6, Kitap 1, s.225-240.

14 Ekim 1921'de Batı Cephesi Komutanlığı , 2 nci , 1 nci ve 4 ncü Kolordular ile 1 nci Süvari Tümeni ihtiyaçlarının yerlerine ulaştırılabilmesi bakımından kendi emrinde olmak üzere, Aziziye Menzil Hat Komutanlığı ile Çay Nokta Komutanlığı'nı kurdu. Bu hat ve nokta komutanlıklarına verilen emre göre ; Batı Anadolu Menzil Müfettişliğinin ve ,güney illerinden Akşehir ve Çay'a gönderilecek ikmal maddeleri , bu kolordulara ulaştırılacak ve Bolvadin bölgesindeki yiyecek maddesi kaynaklarına , değirmen , fırın , dikim ve yapım evlerine el konacak ve orduya yakacak maddeleri tedarik edilecekti.

Batı Anadolu Menzil Müfettişliği'nde , bu hat üzerindeki ulaştırma birlikleri , araçların kapasitesini 300 tona çıkaracak ve Batı cephesi Komutanlığı emrindeki 25 kamyonu da bu hat ve nokta komutanlıkları emrine verilecekti

18 Kasım 1921'deki Batı Cephesi Komutanlığı'nın Lojistik Desteğiyle Görevli Menzil Teşkilleri

Batı Menzil Müfettişliği :

Merkezi Konya'da bulunan bu müfettişlik , Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olup aynı zamanda Batı Cephesi Komutanlığı'ndan emir almaktaydı.

Sarayönü Menzil Hat Komutanlığı

Menzil Ser Tabipliği (Başhekimliği);

Menzil Ser Tabipliği (Baş veterinerlik) ;

Menzil Levazım Reisliği ;

Konya , Beyşehir , Karaman , Koçhisar , Ereğli , Aksaray , Niğde , Antalya , Nokta Komutanlıkları ile Konya'daki diğer bağlı teşkillerd.

Batı Cephesi Komutanlığı'na bağlı Menzil Teşkilleri

Dinar Menzil Bölge Müfettişliği;

Akşehir Menzil Bölge Müfettişliği;

Aziziye (Emirdağ) Hat Komutanlığı ;

Çay nokta Komutanlığı (sonradan teşkil edildi)

Dinar Katar Komutanlığı ;

Eğridir Menzil Hat Komutanlığı ;

Akşehir Menzil Bölge Müfettişliğine bağlı teşkilleri ve kurumlar ;

Piribeyli Menzil Hat Komutanlığı ;

Akşehir Katar Komutanlığı ;

Haziran 1922'de menzil işleri şöyle düzenlenmişti :

1 nci Ordu'da :

Bu ordunun Menzil Bölge Müfettişliği şimdilik Dinar'da olup ilerde Geneli' ye alınacaktı.

Ordu bölgesindeki menzil hatları (ikmal yolları)

Aşağıkaşıkara - Geneli- Şuhut ;

Menzil Müfettişliği'nin Geneli'ye alınmasıyla ordunun Denizli , Dinar , Eğridir, Beyşehir bölgelerinden toplanmış bulunan yiyecek maddelerinin , çoğu Geneli'de olmak üzere Aşağıkaşıkara ve Şuhut'da depolanması , bundan başka üç kolordunun Aşağıkaşıkara geneli ve Şuhut'da birer günlük yiyeceği , süvari kolordusu ile bir piyade tümeninin de iki günlük yiyeceğinin Sandıklı'da olmak üzere satın almalarla tedarik ve depo edilmesi bu depolama işleri sona erince ordunun bütün menzil araçları Aşağıkaşıkara ve Geneli dolaylarında toplanması , Polatlı'daki 1 nci Ordu'ya ait cephanenin de Sarayönü'ne taşınması karar altına alındı.

2 nci Ordu 'da :

Önceleri bu ordu bölgesinde yapılan depolanmalar ile , cephe emrindeki Ağzıaçık ve Piribeyli depolarındaki ihtiyaç maddeleri bu orduya verilecekti. Bundan başka ayrıca satın almalarla sağlanacak yiyecek maddeleri , Sivrihisar , Çandır , Batık , Aziziye , Çuğu , ve Özbek'de olmak üzere en azından bir haftalık yiyecek depo edilecekti. Bakanlığın Polatlı depolarında bulunan yiyecek maddeleri de 2 nci Ordu'ya tertip edilmişti. 5 nci Süvari Kolordusu'nda : Örkenez ve Kumralı'da birer günlük yiyecek depo edilmesi gerekiyordu. Akşehir - Menzil Hattı : Biçer istasyonuna yapılmakta olan ulaştırmaya son verilerek , bütün araçlar gerektiğinde Çay'a hareket etmek üzere Aşağıağzıaçık dolaylarında toplanacaktı.

Harekete katılacak birliklere tüfek başına 90 , ağır makinalı tüfek başına 500 piyade fişegi ikmalî yapabilmek için 100 ton kapasiteli menzil araçlarına ihtiyaç vardı. Geneli'de şimdiden depo edilecek bir miktar piyade cephanesiyle yukarıda araç eksikliği biraz olsun giderilebilecekti. Görülüyor ki yukarıda belirtilen depolama ile ilgili faaliyetler Batı Cephesi'nin dolayısı ile Başkomutanlığın, Yunan ordusunun batı yanına kuşatıcı tarzda yönetilmesi tasarlanan taarruz hareketinin ikmal bakımından gereken hazırlıklarından başka bir şey değildi. Büyük Taarruza hazırlık döneminde , Batı Cephesi kuvvetleri , personel , hayvan , harp silah, araç ve gereç yönünden günden güne gelişmekte ve devamlı bir artış göstermekteydi. Bu örgüt

modern anlamda bir güçten yoksundu. Kurumları ve araçları ilkel ve yetersizdi. Sayısız güçlükleri yenmek zorundaydı .

1 Eylül 1922 tarihinden itibaren çok süratli bir takip hareketi başlamıştı. Batı Ordusu birlikleri 1 Eylülde Gediz-Uşak hattına varmış ve takip devam etmekteydi. Hızla gelişen bu hareket üzerine takibin başarıya ulaşması için ikmal maddelerinin birliklere yakın yerlerden ikmali gerekmektedir. Bunun için Ordular ilerlemekte olduklarından Batı cephesinin Menzil Bölgesi Eskişehir -Kütahya - Afyon demiryolunun batısına alındı. Bu hattın doğu ve güneyi Milli Savunma Bakanlığı'nın emrine bırakıldı. Ordular İzmir önlerine yaklaştıkça ana menzil noktaları da ileriye kaydırıldı²⁴⁸.

Takip Hareketinde 1 nci Ordu Menzil Teşkilatının Faaliyetleri :

1 nci Ordu , dört ikmal yolu üzerindeki bütün menzil tesislerini lağvetti. Yalnız Çay ve Şuhut'da birer konakla erzak ambarı bıraktı. İlk günlerde yalnız bir ikmal yolunu (Afyon - Dumlupınar) işletmeye açtı. 2 Eylül 1922'de 1 nci Ordu birlikleri Uşak batısında süratle takip hareketine geçmişlerdi. Menzil teşkilatları ise buna ayak uyduramıyorlardı. Menzil hatları (ikmal yolları) devamlı olarak uzuyordu. 1 nci Ordu Menzil Bölge Müfettişliği , baş menzil noktasını 28 Ağustos 1922'de Çobanlar'a 29 Ağustosta (Çobanlar - Afyon demiryolu tamir edilince) Afyon'a naklettirdi. 4 Eylül 1922'de ordu Alaşehir'i geri alınca Sarayköy- Buldan - Sarıgöl -Alaşehir ikmal yolu da işletmeye açıldı . Menzil tesisleriyle katarların büyük bir kısmı da bu hatta alındı . Hareket süresince ikmal yolu Manisa'ya doğru uzatıldıysa da , tesisler kurulamadı . Ordu İzmir'e girinceye kadar menzil ancak Eskişehir , Kütahya , Kula , Elvanlar ve Nazilli'de nokta komutanlıkları kurabilmiş ve buralara çoğunluğu cephane olmak üzere az miktarda da yiyecek maddeleri yığmaya başlamıştı. 1 nci Ordu Menzil Bölge Müfettişliği karargahı , 3 Eylül 1922'de Uşak'a intikal etti. Ana menzil noktasını 7 Eylülde Elvanlar'a açabildi. Hareket süresince daha ilerde menzil tesisleri kurmak mümkün olamamıştı.

2 Eylül 1922'den itibaren Eskişehir - Afyon demir yolu doğusundaki menzil tesislerini lağva başladı . Yalnız Ankara'dan Biçer'e trenle gelen mühimmatın ulaşımı için Biçer -Çay yolunda mahdut kadrolu bir hat komutanlığı ve bir - iki ulaştırma kolu bırakarak bütün tesis ve araçları demir yolu batısına nakletti. İkmal maddelerini de Gazlıgöl , Altıntaş ve Kütahya'ya taşıtmaya başlattı. Altıntaş'ta bir nokta komutanlığı kuruldu . Bu ordu da daha ilerde bir tesis kuramadı . Elinde ulaştırma katarları ile orduyu ikmale çalıştı. Ordunun Menzil Bölge

248. T.İ.İI., c.II,ks.6,Kitap 3, s.275-276.

Müfettişliği , katarlarıyla beraber , 10 Eylül 1922'de Kula'ya , 12 Eylül 'de Adana'ya, 16 Eylülde Manisa'ya ,19 Eylülde Balıkesir'e vardı. 17 Eylül 1922'den itibaren , iki ordu menzil bölgeleri arasında ara hattı ; Eskişehir - Balıkesir - Edremit (2 nci Ordu dahil) hattı idi.

İnönü - Bilecik -Bursa - Bandırma doğrultusuna ilerleyen 3 ncü Kolordu ile Kocaeli Grubunun ikmal işleri Milli Savunma Bakanlığı “ Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğüne verildiğinde bu müdürlük Eskişehir'de bir nokta komutanlığı tesis ederek bunun emrinde Albuköy ve Karaköy'de birer ambarlı konak açtırıp kendi araçları ikmal yapıyordu . 1 Ekim 1922'de Batı Cephesi'nin menzil geri hududu Düzce -Göynük- Karaköy- Tavşanlı- Simav- Çal Batı Karaağaç- Tavas güneyi- Muğla Kuzeyi- Milas hattı olarak tespit edildi. Cephenin geri hududu aynı zamanda ordu menzil bölgelerinin de geri hududu idi. Baş Menzil noktaları Karaköy , Kula ,Elvanlar ve Nazilli idi.

4 - Büyük Taarruzda İaşe İkmali

a- Genel :

Sakarya doğusuna çekilen Türk Ordusu birbirini takip eden kanlı savaşlar nedeniyle yurt içi kaynaklarının büyük bir bölümünü sarf etmiş ve bunun yanında kış mevsimini kış mevsiminin yaklaşması ve verimli toprak parçasının düşman elinde bulunmasıyla ekonomi büsbütün bozulmuştu ²⁴⁹. Hatta bulunduğu mevzilerde bile iaşe ikmal zorlaşmış ve Ankara kaynakları da bitmek üzereydi. Konya gibi ana ikmal merkezlerinden gönderilen ikmal maddeleri noksan gönderilmekteydi. Örneğin Garp cephesi komutanın Erkana Harbiye Umumi Riyasetine göndermiş olduğu 04.03.1922 tarihli yazısında Konya'dan cepheye gönderilen noksan iaşenin miktarlarını şu şekilde bildiriliyordu²⁵⁰.

“ 2 Mart 1922 tarihinde Konya'da 70 ton un , 12 ton fasulye, 55.5 ton arpa gelmiştir. Mevcuda nazaran yetmiş ton ekmeklik fazla etlik tam , 7 ton yemeklik, 85.5 ton yemlik noksan gelmiştir ”

“ 3 Mart 1922 tarihinde 40.5 ton un , 44 ton arpa gelmiştir. Mevcuda nazaran 13.5 ton ekmeklik , 97 ton yemlik noksan gelmiştir yemeklik ve etlik gelmemiştir ”.

“4 Mart 1922 tarihinde 57.5 ton buğday ton buğday , 44.5 ton un , 15 ton bulgur gelmiştir. Mevcuda nazaran ekmeklik tam 71 ton yemeklik , 20 ton yemlik noksan gelmiştir.”

Yukarıdaki rakamlardan da anlaşılıyor ki ikmal sistemi kurulmuş fakat uygulamada aksaklıklar meydana gelmekte buda ciddi iaşe sıkıntısı meydana getirmektedir.

249. İdari Faaliyetler , s.423.

250. ATASE Arş. No .4-4332, Kls.1718, Dos .585-A.20, F.2.

1-31 Mart 1922 tarihleri arasında Konya'dan Garp cephesine dengesiz gönderilen iâşelerin toplam fazla veya eksik miktarları aşağıda gösterildiği şekildeydi²⁵¹.

Ekmeklik	263 Ton Fazla gönderilmiştir.
Yemeklik	9 Ton Fazla gönderilmiştir.
Etlik	188 Ton Eksik gönderilmiştir.
Yemlik	1124 Ton Eksik gönderilmiştir.

Et ihtiyacı ve Hayvan yemi önemli miktarda eksik gönderilmiş buna karşılık et yerine ekmeklik fazla gönderilerek ikame edilmeye çalışıldı. Tabi buda dengesiz beslenme ve protein kayıplarına sebep olmaktaydı. Garp cephesinin 18.03.1922 tarihi itibariyle en son mevcut personel ve hayvan mevcuduna göre ihtiyaç duyduğu iâşe miktarı şu şekildedir ²⁵².

Yiyecek cinsi (ton cinsindedir)

<u>YER</u>	<u>SAMAN</u>	<u>ARPA</u>	<u>ETLİK</u>	<u>YEMEKLİK</u>	<u>BUĞDAY</u>	<u>UN</u>
Kocaeli	8	1.5	1.5	1.5	75	5
Sivrihisar	15	15	6	6	27	19
Aziziye	25	25	4.5	4.5	20	24
Çay	123	123	18	18	18	34
Ilgın	20	20	1	1	4.5	3
Karağaç	11	11	1.5	1.5	2.5	2
Dinar	40	40	5	5	23	25
Toplam : 242	242	37.5	37.5	170	112	

Erler'in ve hayvanatın üzerinde üçer günlük demirbaş ve Bölük depolarında bir günlük yiyecek mevcudu vardı. Bu erzaklar komutanlıkça emir verilmedikçe yedirilmesi yasakdı ²⁵³.

Ancak acil ve zaruri durumlarda yediriliyordu.

251. ATASE Arş. No .1-4332, Kls.1718, Dos .20, F.34.

252. ATASE Arş. No .1-4332, Kls.1718, Dos .20, F.18.

253. ATASE Arş. No .4-6515, Kls.1513, Dos .3-2, F.118.

Büyük Taarruza hazırlık döneminde 19.04.1922 durumuna göre çeşitli yerleşim yerlerinde ihtiyat olarak ayrılmış iâşe mevcutları aşağıya çıkarılmıştır²⁵⁴.

Açıklama	Yemlik (Ton)	Etlik (Ton)	Yemeklik (Ton)	Ekmeklik (Ton)
Keskin	-----	-----	-----	-----
Yahşıhan	-----	-----	-----	-----
Ankara	127	14.5	113	319
Haymana Nok.	19	-----	0.5	0.7
Polatlı ışıklı	42	15	-----	137
Beypazarı, Çayırhan	12	3	3	9
Piribeyli aşağı, ağzı açık	18	1000	58	266
Koçhisar, Mubayası komisyonu	200	-----	-----	236
Aksaray aşar ve tekalifiye	600	-----	-----	200
Niğde aşar ve tekalifiye	1040	-----	50	200
Garbi Menzil menzil kıta mahallinden	22	-----	-----	438
Bolu menzil mıntıkası	249	-----	20	216
İzmit Mubayası komisyonu	111	-----	-----	13
Göynük menzil teşkilatı (Buradan iâşe edilecektir)	33	-----	80	47
Toplam (ton)	2483	36.5	319	2808

iâşenin önemli kalemlerinden olan ekmeğin temini iptidai şartlarda , çoğunlukla köy fırınlarında imal edilerek karşılanmaya çalışılıyordu. Sakarya Meydan Muharebesi sonucunda Büyük Taarruza hazırlanırken Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın girişimleri ile Polatlı da tahrip edilmiş olan günlük 10.000 kapasiteli 5 adet fırın faaliyete geçirildi²⁵⁵.

254. ATASE Arş. No. 1-4406, Kls.1387, Dos.14-14, F.22.

255. ATASE Arş. No. 4-4484, Kls.1114, Dos.201-16-2, F.10

Bu arada Dinar fırınında 4000 ekmek, Denizli fırınlarında 350 kg peksimet günlük olarak imal edilebiliyordu. Ayrıca Garp cephesi komutanlığınca ,Genelkurmay Başkanlığından düşmanın ,Denizli , bölgesini işgali ve Isparta , Burdur havalisi ile Muğla ve Söke bölgesi irtibatını kesmesi ihtimaline karşılık, Denizli ve Batısı iâşe ambarlarındaki yiyeceklerin Eğridir- Dinar hattı üzerindeki ambarlara nakli ve sahra fırınlarının kurulması istenmişti²⁵⁶.

Erkanı Harbiye Umum Riyaseti ile Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşanın görüşmesi sonucunda ordunun ihtiyaç duyduğu malzeme ihtiyacı tespit edilerek Müdafaa-i Milli vekaletine (23-10-19921) bildirilmiştir²⁵⁷. Bu ihtiyaçları şu şekilde sıralanmaktaydı.

"1. 150000 kat elbise (kaput , ceket , pantolon , kundura , çorap verilmesi mecburidir.

2. 6-8 Aylık yiyecek (mevadi iâşe) vardır . Fakat bununla beraber 200000 Lira sarfı mecburidir. Bu paranın şimdiden temin edilmesi lazımdır (Bu para 2 gün sonra M.M V tarafından temin edildi.).

3. Orduya alınacakların giydirilecek gönderilmesi Tekalifi Milliye gereği "

Birinci madde şu gerçeği ortaya koyuyordu. 100000 kişilik ordunun tamamı giyecekten mahrum toplama , derme çatma giysilerle ordu safına girmiş hala ordunun tektip elbise geleneği gerçekleşmemiş, önemli bir ihtiyaç malzemesi olarak gündemini korumaktaydı . Gerek iâşe ve gerekse geriden gelecek yiyecek maddelerinin hazırlanması ve yollanmasından kış mevsiminin girmesi , karayollarının bozukluğu nedenleriyle nihayet bir buçuk aya kadar bütün iâşe maddeleri Ankara , Mihalicık ve bir kısmı da Göynük'e gönderilmesi lazımdı. Bu tarihe kadar Tekalifi Milliye emirleri gereğince elinde hayvan ve arabası bulunan civar bölge halkı 100 km mesafeye askeri ve eşya taşımak zorunluluğunda olduğundan menzillerde bu araçlardan istifade ile söz konusunu yiyecek maddelerini toplamaktaydı. Tekalifi Milliye emirleriyle toplanan bazı araç sahipleri de hayvan ve arabalarından vazgeçerek kaçmaktaydı. Bu zorluklar karşısında daha başka çare aramak gerekiyordu. Bunun için Ankara Menzil Müfettişliği açığın kapatılması için ²⁵⁸:

"1- Gerilerden gelecek yiyecek maddelerinin çoğaltması;

2- Gerilerde ki yiyecek maddelerinin arzu edilen yerlere gelebilmesi için menzil ulaştırma araçlarının çoğaltılması ve ücretle yollama yapılması.

256. ATASE Arş. No .4299, Kls.1717, Dos .12, F.13.

257. ATASE Arş. No .1-4300, Kls.1054, Dos.202-15, F.64.

258. İdari Faaliyetler , s.424-425.

3- Ordu 3.iaşe sıklet merkezinin Konya demiryolu üzerinde bulundurulması.

4- Tekalifi Milliye komisyonlarının daha fazla çalıştırılması.

5- Ordu muhabere alanı doğusunda bulunan birliklerin ve kurumların un istihkakların azaltılması.

6- Ankara şehrinden iaşe edilenlerin çoğalması nedeniyle sivil halkın Ankara dışına çıkarılması gerekiyordu."

Bu hesaplar , insan ve hayvan mevcutlarının artmayacağına göre hesaplanmıştı. Halbuki kadroların tamamlanması da ön görüldüğünden bu mevcutlar 150000 insana 45000 hayvana çıkacak olursa , miktarlar ancak Nisan 1922 ayına kadar kafi gelmekteydi. Bütün sorun bu durumlara bir çare bulabilmektir. Halbuki yemeklik olarak depolarda bir şey kalmamıştı. Bunlardan fasulye , nohut , mercimek , patates, soğan ve üzüm gibi olanlara Tekalifi Milliye emirlerinde olmadığı için , halktan toplanmıyordu. Buna karşılık kış mevsiminde tüccarlara üreticilere avans vermek suretiyle bağlantı yapıyor ve zamanında da askeri makamlara yüksek fiyatlara satıyordu. Milli Savunma Bakanlığı bu fasıldan para yetiştiremediğinden vaktinden satın alınamayan bu cins yiyecek maddelerinde sıkıntı çekiliyordu. Ordunun bir senelik ihtiyacı olan 27.000 ton ekmeklik 36.000 ton yemeklik ve 212.000 ton yemlik maddeleriyle şeker , sabun , yağ , çay , gaz , gibi ihtiyaçların , ki toplam fiyatı 7.700.000 lirayı bulan miktarı , istenile yerlerde depo edilmesi icap edilmekteydi . Bu para hemen verilirse şimdiden satın alınabileceği, yoksa her an artan fiyat dengesizlikleri nedeni ile bu miktarın dahi kafi gelmeyeceği Milli Savunma Bakanlığı tarafından Maliye Bakanlığına bildirilmişti. Ordunun yiyecek temini için , Başkomutanlığın direktifleri üzerine Maliye ve Milli Savunma Bakanlıkları arasında 14 Kasım 1921'de bir protokol yapıldı. Buna göre Batı cephesinde²⁵⁹: Ulukışla , Afyon , egridir , Çivril , ve Denizli demiryolları hattı üzerinde mevcut ve mali emrinde bulunan bütün aşar ambarları mevcudu askeri makamlara teslim edilecek, bundan sonra merkezden emir beklemeden maliye memurları bütün aşar gelirlerini askeri ambarlara teslim edeceklerdi. Diğer taraftan , Maliye ve Milli Savunma Bakanlıkları Aralık 1921 ayı sonlarında bir anlaşma daha imza ederek, 1922 yılında Batı cephesinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir plan hazırlamışlardı. Buna göre; Maliye Bakanlığı , Batı cephesinin konuşuna göre Batı cephesinin bildirdiği rakamlara sadık kalarak, Kocaeli Komutanlığının sekiz aylık ihtiyacı : Düzce, Hendek , Adapazarı , Geyve ; dört aylığı Bolu ve Mudurnu bölgesinde, Sivrihisar grubunun :İki aylığı Sarıköy ,Sivrihisar ;10 aylığı Polatlı ve Ankara bölgelerinde ,

259. İdari Faaliyetler, s.426.

Aziziye grubunun : İki aylığı Aziziye dolaylarında diğer iki aylığı Akşehir'de sekiz aylığı Konya'da;

Çay grubunun : Dört aylığı Akşehir'de , sekiz aylığı Konya'da,

Dinar grubunun : Üç aylığı Dinar ve Burdur'da Üç aylığı Eğridir'de , altı aylığı Konya'da depo edilecekti. Aşardan cepheye verilen miktarlar bu mevcutlardan düşülecekti.

Buna ait depolama ve toplama yerleri ise şöyleydi;

Bütün grupların buğday ve arpa ihtiyacı maliye memurları tarafından satın alınacak ve askeri ambarlara teslim edilecekti. Kocaeli grubunun etlik ve sebze , saman ihtiyacı gruba verilecek para ile grup tarafından Sivrihisar grubunun kuru sebze ihtiyacı Ankara'dan temin edilecek , saman ve etlik ihtiyacı için para gönderilecekti . Aziziye ve Dinar gruplarının arpa , buğday ve kuru sebze ihtiyacı maliyece satın alınacak , et ve saman ihtiyacı için de Batı Cephesi emrine para gönderilerek cephe tarafından temin edilecekti.

Bugün için Batı Cephesinin yiyecek ihtiyacı şöyle idi ²⁶⁰ .(Ton olarak)

<u>Ekmeklik</u>	<u>Yemeklik</u>	<u>Arpa</u>	<u>Saman</u>
17.5	25.5	25.5	223 (bir günlük)
4710	765	6690	11560 (bir aylık)
56.6	9180	80280	80280 (bir senelik)

Gerçi Maliye Bakanlığı ordunun ihtiyacı için birçok tedbirler almakta idi ; ancak bunların yapılabilmesi için paraya ihtiyaç vardı. Bilhassa muharebe halinde bulunan Batı Cephesinin ihtiyaçlarını temin etmek yalnız ve yalnız parayla mümkündü. Memleketin ekonomik durumu bu ağır yükü kaldıracak durumda değildi.

Bir taraftan Batı Cephesi Komutanlığı, birliklerin yiyecek maddelerinin azaldığını, hayvan yiyeceğinin hiç kalmadığını bildirirken ,Milli Savunma Bakanlığı da durmadan yeni tertip ve tedbirler alma yoluna gidiyordu. Ocak 1922 ayında cephenin iase darlığını gidermek için, Konya vilayeti emrine 100000 lira gönderildiği , bu parayla bu güne kadar 800 ton yiyecek , 200 ton arpa alınacağı bildirilmişti. Ayrıca il emrine ikinci bir 100000 liranın da gönderildiği açıklanmıştı. 15 Ocak 1922 gününe kadar da il satın alma kurulu günler gönderilenlerden ayrı

260. İdari Faaliyetler , s.428-431.

olarak 4000 ton ekmeklik , 6000 ton yemeklik , 4000 ton yemliğı satın alıp ambarlarda stok edecekdi. Memleketin ekonomik durumunu anlamak için Batı Cephesi'nin iâşesini düzene koyabilmek için iâşe komisyonu Ocak ayı başlarında yaptığı toplantıda İktisat (ekonomi) Bakanlığının da düşüncelerinin alınmasına karar vererek bir yazı ile bildirdi. Adı geçen bakanlık 12 Ocak 1922'de memleketin ekonomik durumunu aynen şöyle bildirmişti.

" 1. Batı Cephesi birliklerinin yıllık ihtiyacının 176 milyon kg olduğu Milli savunma Bakanlığı'nca bildirmiştir. Memleketimizin herhangi bir bölgesinde mevcut olan tahılı istediğimiz bir yere taşımak imkanı varsa , iâşe işleri bir problem halinde kalmaz. Bizi ancak zor duruma sokan aşağıda açıklandığı şekilde para ve taşıt araçları sorumudur. Bu nedenle ,orduyu bulunduğu bölgeden başka , ürünlerin taşınması uygun görülen ikinci derece bir bölgeden beslemek lazım gelmektedir. Bu bölge Isparta, Burdur , Denizli , Konya , Afyon , livalarıdır. Bu bölgenin aşar stoku birim kabul edilerek en az ürün toplamı 271 milyon kg dır. Bu dağılışı şöyledir.

30.749.616	Isparta'da
21.302.617	Burdur'da
28.361.618	Denizli'de
161.455.619	Konya'da
26.124.000	Afyon'da
+	
271. 124.000 kg	

Deniz ve karayolu ordu bölgesine zaman zaman tahıl vermeye uygun bulunan Aksaray, Niğde, Silifke , Antalya , İzmit, Menteşe (Muğla) bölgesindeki ürün toplamı ise 177 milyon kg. dır. Bunun dökümü şöyledir .

19.452.400	Silifke
39.070.120	Niğde
19.984.320	Aksaray
46.000.000	Antalya
32.626.000	İzmit
20.490.000	Menteşe
+	
177.632.840 kg dır	

1- "Şu hale göre 448.000.000 krş. Kazanç toplamına 172.000.000 kg ordu ihtiyacı için satın alınacaktır. Satın alma yalnız Konya 'da devam olunmaktadır. Konya valisi emrine verilen 100.000 liranın 150.000 liraya çıkarılmasıyla diğer bölgelerde satın alınmaya başlamışıyla ile beraber ambar mevcutlarının zaman zaman ordu bölgesine aktarılması gerekecektir. Bu şekilde hareket edildiği takdirde hem ordu , için elde yedek bulundurulmuş ve hem de bir buhranın önüne geçilmiş olur. Bu nedenle ;

a- Satın alma için Konya'ya her hafta verilen 100000 lirayı 50000 lira daha ilave olunacaktır.

b- Elde mevcut yedek stokun bulunması için Maliyenin haftada Sivrihisar , Aziziye bölgesinden satın alma için Dinar , Burdur , Kocaeli 'ne ihtiyaç oranında para vermek gerekir . Bu şekilde satın almaya devam edilirse , buğday ve arpa ihtiyacı olan miktarlardan başka olarak 4000000kg ambara yedek olarak bir ayda konmuş olur.

c- Bu satın almayı destekleyecek elde bir kaynak mevcuttur. Bu da Konya, Isparta , Ankara livaları içinde ayniyat aşarından artık kalmış 5000.000 kg buğday ve 4.000.000 kg. arpadır.

" Bunun her halde ele geçirilmesi ve ordu ambarına teslim edilmesi icabeder. Bunlar da

<u>Buğday</u>	<u>Arpa</u>	<u>Bulunduğu Yer</u>
3.183.171	3.719.180	Konya
258.917	172.409	Isparta
1.661.918	1.029.194	Ankara
574.919	1.084.348	Niğde'dedir

2-Yukarıda arz edildiği şekilde birinci bölgeden sayılan Eskişehir , Konya , Afyon , Burdur , Isparta ve Denizli livaları dahilinde satın almalara sonuna kadar devam etmek, yöresel itibarıyla gayri mümkün ve hatta ordu için de tehlikeli olduğundan köklü tedbirler olarak şunların da yapılması lazımdır.

a- Antalya , Silifke , Muğla , livaların sahil ambarlarında bulunan tahılların hemen denizyoluyla Mersin'e taşınması .

b- Kıyılara yakın ambar mevcudunun sahillere indirilerek aynı suretle denizyoluyla Mersin'e taşınması. -

c- Antalya ,Silifke livaların demiryollarının yakın ambarları ile Niğde-Aksaray , livaları ambarları tüm mevcudunun demiryoluna taşınması , Tekalifi Milliye ve aşarı aynıyat tahıllarında Niğde'dekiler bugün ele geçirilir. Diğerleri , Tekalifi Milliye tahsisatı olduğundan ele geçirilmeye çalışılmasıyla beraber neticesine güvenilmez.

3- Ayrıca şu tedbirlerin de alınması iyi olur .

a- İkinci bölgenin ; Antalya ,Silifke , Menekşe sahillerinden Mersin'e taşınmak üzere arpa ve buğdayın satın alınması .

b- Niğde ,Aksaray livalarının demiryolu boyuna alınmak üzere buğday ve arpanın satın alınması lazımdır.

c- İsimleri geçen her livaya bir defada 50'şer bin lira satın almalar için , 10000 lira da taşıma ücreti olarak verilmelidir. Verilen bu paralar ilk 15 günde yapılacak satın alma ve taşımalar içindir. İlerisi için bir birim olacaktır.

4- Genel olarak halkı tarımdan ayrılmayacak şekilde para ile bağlamak lazımdır. Deniz ve kara nakliyatı için bir defada 50.000 liralık taşıma parası verilmelidir.

5- Konya'dan yakın vilayetlere tahıl ihracı Millet Meclisince kaldırılmıştı. Birinci Dünya Savaşında pek çok benzerlerini gördüğümüz üzere yersiz kullanmalar görülmüştü. Bu nedenle malların toplamına el koyma korkusuyla sonradan daha çok fiyatla satacağını hesap edenler mahsullerini saklamaya girişmişlerdi.

" İhracı yasaklanan yerlerde ise yardımın azlığı bahanesiyle hemen fiyatlar yükseliyor ve araçlar elindeki malların fiyatını da aynı yerde kalmıyordu. Bu sebeple dahilde bu türlü hareketin önüne geçmek lazım geliyordu. Dışarıya ihracı yasaklamak esasına gelince :

Birinci derecede nakliyemizi ve bizim Akdeniz havzasında mahsullerimizi boş yere tüketen Amerikalıların bizimle yarışa çıkmasını göz önüne almak lazımdı. Eğer bu yarışa çıkış ve araçsızlık yüzünden ehemmiyetli miktarda ihracat yapılmıyorsa dış memleketter için dahi hoşnutsuzluk getirmek zararlı olur. Bu defa bu hareketimizle kendi kendimizi yiyecek ikmalinde yetersiz olduğumuz şüphesi belirir. Ve bunun etkisi altında paramızın değeri düşer. Bu arz edilen esaslar içinde Ekonomi Başkanlığınca incelemeler yapılmakta olduğundan neticesi yakından bildirilecektir.

6- İçinde bulunduğumuz hasat mevsimlerine gelince; Muharebe bölgesiyle bu bölgeye komşu mahallerde hayvanla , ulaştırma , araçları , fazla kullanılan yerler hariç olmak şartıyla ,

ziraatimize geçen seneye eşit olarak tahmin olunmakta , merkeze bağlı yerlerden aldığımız resmi çizelgeler bu işleri aydınlatmaktadır. Hususiyle ilkbahara kadar çiftçinin tarıma devam imkanı olduğundan gelecek sene iâşesi için de büyük bir kuruntu olamaz.

7- Konya'da kuru sebze çok az olmakla beraber mevcudu vardır. Tahıl olarak açığı olduğu zannediliyordu. Mevsimin yaklaşmış olması nedeniyle Ziraat Bankası yoluyla toplanması ve Anadolu'ya gönderilmesi kararlaştırılmış , 300.000 lira kadar tutacağı temin edilen tarım gereçlerinin büyük bir kısmı Mersin'e çıkarılacak ve halka dağıtılarak ürünün çoğalmasına yardımcı olunacaktır.

8- Ankara bölgesi iâşesi için gerilerden ve komşu illerden faydalanmak olanağı çok kuvvetlidir. Bunun için de dekovil hattının taşıma kabiliyetinin artırılması lazım gelir; bu da mümkündür.

9- Kızılırmak havzasında bulunan tahıl, Karedeniz kıyılarına yardım etmektedir . Ve burada ihtiyaçtan fazla tahıl vardır.

"Doğu illerine gelince ; Beyazıt gibi birkaç yer konu dışı olmak şartıyla , kendisini beslemiş ve bu sene ki ürünleriyle de beslemek kabiliyeti olduğunu göstermektedir.

"Yukarıda bildirilen hususlar , bütün dikkat ve faaliyetimizi Batı Cephesi bölgesine sarf eylemeksizin lazım geleceğini arz ederim ".

Büyük taarruzla birlikte 29.08.1922 tarihinde ambarlar ileriye alınmış ve Çobanlar - İnece-Karasu ve Bavurdede'de birer erzak ambarı açılmışdı. (2 nci Ordu menzil müfettişliğinden İnece Karasu ambarına 29.08.1922 tarihinde 57.375 kg un , 10.096 kg buğday, 3.542 kg peksimet , 7.935 kg tuz 2.763 kg nohut gönderilmişdi.)

Yine görülen lüzum ve Akşehir köylerinde de birer erzak ambar açılarak hareket ilerledikçe ambarlarda ileriye taşınıyordu²⁶¹.

b-İâşe Maddelerinin Parayla Piyasadan Alınması ve İâşe Buhranı :

İâşe burhanı sebebiyle Garp cephesi komutanlığının aldığı tedbirlerden bir tanesi de , hububatın Harp bölgesi dışına çıkarılmasının yasak edilmesi²⁶². Bunun asıl sebeplerinden

261. ATASE Arş. No .4-6515, Kls.1513, Dos .3-2, F.127.

262. ATASE Arş. No .1-4299, Kls.1725, Dos .39, F.43.

biride hububatın harp bölgesi dışına çıkması nedeniyle pahalalanması ve netice de satın alma işlevi de daha fazla para ödeme ve istenilen hububatı zamanında temin edilmeme gibi mahsurları asgariye indirmekti²⁶³.

31.12.1921 tarihinde Garp cephesindeki birliklere ekmeklik unun gönderilmemesi sebebi ile açlık tehlikesi baş göstermiş bunun telafisi için Konya vilayeti emrine 100.000 lira ivedi olarak gönderilerek buhran önlenmişti²⁶⁴. Ekmek sıkıntısını önlemek maksadıyla buğdaya çavdar ve yulaf karıştırılmış ve bu suretle ekmeklik buğday sarfiyatı azaltılmıştır²⁶⁵. Orduların günlük iase stokları Mayıs ve Haziran aylarında iyice azalmıştı. 2 nci Ordunun 01.05.1922 ile 05.06.1922 tarihine kadar geçen süre içerisinde 18 ton etlik , 49 ton yemlik yiyecek eksik temin edilmişti. Bu da öz kaynaklarını yetersiz olması sebebi ile 2 nci Orduya önemli derecelerde yiyecek sıkıntısına sokmuştu. Bu sıkıntıyı telafi etmek üzere et yerine beşgün zarfında un çorbası yapılmış ve peksimet verilmek mecburiyeti hasıl olmuştur. Peksimet mevcudu da 5 nci gün sonunda tükenme noktasına gelmişti. Böylelikle asker aç ve perişan bir duruma girmişti²⁶⁶. Garp cephesinin girişimleri sonucunda günlük 500 çuval un üreten Konya vilayetinde ne kadar fabrika varsa ordunun ihtiyacını karşılamak üzere valilikçe icbar edilmiş ve ikmali bir hafta aradan sonra düzene sokulmuştu.

Bu dönemde iase sıkıntısı ile beraber hayvanlarda veba salgını baş göstermiş ve bu hastalıkların görüldüğü köyler 20 gün ile 1 ay arasında değişen tarihlerde karantina altına alınmıştı. Buda ulaşımı zorlaştırılmış ve et sıkıntısını beraberinde getirmişti²⁶⁷.

Büyük Taarruz hareketi Haziran 1922'de düşünülmüştü. Fakat yiyecek gibi önemli ikmal maddelerinin yeterli olmayışı beklenen taarruzu geciktirmişti. Nitekim Temmuz ayına gelindiğinde iase sıkıntısı aşıldı. Buna örnek olması açısından Batı Cephesinde bulunan bazı birliklerin günlük erata vermiş oldukları yiyecek miktarları aşağıya çıkarılmıştır .

11 Temmuz 1922 tarihine ait 5. Karma Topçu Taburunun günlük iase de er başına 200 gr et 200 gr bulgur ve 900 gram ekmek verildi²⁶⁸.

10 Temmuz 1922 tarihinde muhabere bölüğünde erbaşına (sabah ve akşam toplam) 200 gr sığır eti ile 200 kuru fasulye 900 gr ekmek verilmişti²⁶⁹.

263. ATASE Arş. No .1-4299, Kls.1725, Dos .39, F.44.

264. ATASE Arş.No .4299, Kls.1717, Dos .12, F.28.

265. ATASE Arş.No.1-4299, Kls.1725, Dos.39, F.23.

266. ATASE Arş.No.4484, Kls.1860, Dos .504-23, F.17.

267. ATASE Arş.No.5-1775, Kls.2149, Dos .C-13 F.14.

268. ATASE Arş.No.5-6165, Kls.2183, Dos .79-57 ,F.99.

269. ATASE Arş.No.5-6165, Kls.2183, Dos .79-57, F.1-3.

11 Temmuz 1922 tarihinde 5 nci Kar. 2 nci süvari Tümeni'nde erbaşına verilen iâşe , 200 gar et ,200 gr bulgur , 15 gr tuz, 900 gr ekmek verildi ²⁷⁰.

11 Temmuz 1922 tarihinde 14. Süvari Tümen Komutanlığı'nda erbaşını 200 gr et , 250 gr yemeklik , 900 gr ekmek verildi ²⁷¹.

Temmuz 1922 tarihi sonuna kadar ikmal sistemi kolordu depoları yerine direkt tümenlere gönderme şeklinde ikmal yürütölmekteydi. 27.07.1922 tarihinden sonra menzîl noktalarından kolordu depolarına malzemeler gönderilmiş , buradan tümenlere gönderilmesi usulü benimsenmiştir²⁷².

Bunun şu faydaları vardı.

1. Kolordular, kendi birliklerinin ihtiyaç tespitini daha doğru ve gerektiğinde yerinde yapabilecekler,
2. Kolordular, birlikler arası ikmal maddelerini dağıtırken eşitlik sağlayacak ve o günlerde çok problem olan mevcuda göre erzakın eksik veya fazlası giderilmiş olacaktı.

İâşenin ve diğer malzemenin taşınmasında develer de kullanıyordu. Fakat bakım zorluğu sebebi ile develer zaman zaman yük taşıyamayacak hale geliyor ve ikmal maddelerinin ulaşımını güçleştiriyordu²⁷³. İâşe nakliye kolunda ortalama 15 subayın sevkıyatında 25 deve kullanıyorlardı²⁷⁴.

Büyük taarruz esnasında ordular bulundukları mıntikalardan satın alma yoluyla iâşe ikmaline devam etdiler. Büyük taarruz boyunca özellikle Takip hareketinde istenilen seviyede birlikler iâşe edilemedi. Genelde sulandırılmış yemeklerle öğün geçiştirilmeye çalışıldı²⁷⁵. Orduların iâşesi için 1921 yılında 8.150.000 Lira Grup Cephesine gönderilmişdi. 1921 senesi zarfında bir ere istihkak nizamnamesine göre günlük olarak 23.90 krş ve bir hayvan için 26.75 krş. Sarfiyat yapılması gerekiyordu. Bu hesaba göre 1922 sene zarfında 21.789.861 Lira insan ve hayvan için tahsisat alınması icap eden bu rakam 8.150.000 Lira gönderilerek tahsisatta 13 milyon küsür açık çıkmıştı. Bu açık orduya tahsis edilen aşar vergilerinden ve hayvanatın beslenmesi için otluk alandan yedirilmek suretiyle telafisine çalışıldı ²⁷⁶.

270. ATASE Arş.No.5-6165, Kls.2183, Dos .79-57, F.1-9.

271. ATASE Arş.No.5-6165, Kls.2183, Dos .79-57, F.1-11.

272. ATASE Arş.No. 6518, Kls.1513, Dos .1, F.2-49.

273. ATASE Arş.No.1775, Kls.2149, Dos .C-13, F.28.

274. ATASE Arş.No.5-1775, Kls.2149, Dos.C-13 ,F.37.

275. Abdülkerim Mert, İstiklal Savaşı Gazisi İle Mülakat (Mülakatı yapan Sayim Türkman), Ankara 1997.

276. ATASE Arş.No.4478 , Kls.1795, Dos .61-238, F.5.

Ankara'da kuru erzakın azalma sebebi ile 3 ncü kolorduya satın alma mahallinden satın alınmak kaydıyla 60.000 lira verildi²⁷⁷. Burada iaşe ikmalinin sadece tekalifi usulü ile değil aynı zaman bugün Türk Ordusunda olduğu gibi piyasadan satın alma yöntemini uygulayarak temin ettiğini de göstermektedir. Mubaya yolu ile 29.12.1921 tarihinde Kocaeli , Sivri Hisar, Aziziye, Çay, Dinar mıntıklarından temin edilen iaşe miktarları aşağıya çıkarıldı²⁷⁸.

	<u>Ekmeklik</u>	<u>Yemeklik</u>	<u>Et</u>	<u>Arpa</u>	<u>Saman</u>
Kocaeli	180	20	20	210	210
Sivrihisar	270	40	90	420	420
Aziziye	540	90	630	630	630
Çay	2850	450	450	2640	3240
Dinar	870	150	150	2190	2190

Konya'dan günlük olarak Garp Cephesine gönderilen iaşe maddelerinin birliklere yetersiz gelmesi sebebiyle , Garp Cephesi Komutanlığı ihtiyat parasından piyasadan satın alma yoluyla eksiklik tamamlanmaya çalışılmış, fakat ihtiyat parasının da bitmesi sebebiyle birliklere verilecek et , yemek , yemeklik , tükenmişti. Buda ordunun açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuş, durum ivedi olarak Erkan-ı Harbiye Umum Riyasetine bildirilerek piyasadan satın alma yoluna gidildi²⁷⁹.

Erkan-ı Harbiye Umum Riyasetinin Garp cephesine göndermiş olduğu emirle erzak satın alma işlemlerinin mümkün olduğu kadar düşmana yakın köylerden yapılması istenerek , düşmanın bu yiyeceklerden istifade etmesini önleyip Lojistik sıkıntıya maruz kalmasını sağlamıştı²⁸⁰.

Birliklere depolardan eksik temin ettiği iaşeyi tamamlamak için haftalık olarak Ankara'dan para gönderilmekteydi. Bu paranın miktarına bir örnek verilmesi gerekirse 29.05.1922 tarihinde Kocaeli'nde bulunan Mürettep fırka için her hafta Ankara'dan 4.500 Lira gönderiliyordu²⁸¹.

277. ATASE Arş.No.4299 , Kls.1717, Dos .12, F.23-1.

278. ATASE Arş.No.4299 , Kls.1717, Dos .12, F.27.

279. ATASE Arş.No.1-4299 , Kls.1725,Dos .39, F.9.

280. ATASE Arş.No.1-4299 , Kls.1725,Dos .39, F.31.

281. ATASE Arş.No.4484 , Kls.1860, Dos .504-23, F.3.

Zaman zaman bu para Ankara'dan gönderilmediğinden kıta iaşesi zor duruma girmişti²⁸². Garp Cephesi K'nın Erkanı Harbiye Umumiye Riyasetine yazdığı yazıda²⁸³, “ *para gönderilmediğinden bugüne kadar erzak alınamıyor. 300000 liranın acele gönderilmesi* ” Garp Cephesi Komutanı İsmet Paşa Konya'dan iaşenin düzensiz gelmesi üzerine şu yazıyı yazarak gönderilmeyen erzakın yerine parasının gönderilmesini istemişti²⁸⁴.

“5 nci Kolordudan alınan bilgiye göre iaşenin gönderilmesinin tam ve muntazam gönderilmemesi sebebiyle , mahallinden mubayanaat (satın alma usulü ile) için paranın gönderilmesi lazımdır. Kabulünü rica ederim ”

“Konya Mahalli Hükümet Mübaya komisyonu zahire tedarik edememekte ve Konya menzili ise hiçbir şey gönderememektedir. Bu vaziyet karşısında ekmeklik, yemeklik , etlik ve yemlik mubaya etmek mecburiyetindeyiz ”.

Haziran 1922 tarihli Garp cephesi komutanının Genelkurmay başkanına gönderdiği bir raporda cephenin iâşe durumu şöyle anlatılmaktadır²⁸⁵.

“ Cepheye haftalık tahsis olunan iâşe parası , cephenin iâşe kuvvesine nazaran 30.000 lira noksandır.

3 ncü Kolordu iâşesi için tahsis olunan 40.000 lira Ankara'dan kolorduya gönderilmediği için bu kolordunun bilhassa etlik ihtiyacı için haftada 10.000 liranın Ankara'dan irsaline (gönderilmesine) lüzum vardır.

Buğday altı kuruştan ve arpa altı kuruştan hesap edildiği halde buğday ve arpanın kilosuna 25 para zam geldiği nazari dikkate alınmalıdır . Bu takdirde noksan daha da fazlalaşmaktadır.

Tahsisattaki bu noksan ihtiyacın ihtiyat ambarlarından ve hayvanların otlaklarından karşılanmasına sebep olmaktadır.

Bunun bu surette devamına imkan yoktur.

2.İâşe Kaynakları

1.İâşe Tedbirleri : İaşenin bugünkü vaziyetine göre zaruri olarak süratle gerekli tedbirlerin alınması lazımdır.

282. ATASE Arş.No.1-4299 , Kls.1725,Dos .39, F.29.

283. ATASE Arş.No.1-4299 , Kls.1725,Dos .39, F.10.

284. ATASE Arş.No.4484 , Kls.1860,Dos .504-23, F.8.

285. ATASE Arş.No.4484 , Kls.1860,Dos .504-23, F.11.

a-Ekmek : Konya Vilayeti cephenin bu muntıkadan iaşe edilmekte olan kıtanın ekmek buğdayı temin etmekte ve bunun yeni mahsulün teminine kadar bu suretle devam edeceği , Vali Bin Uftadi tarafından teyit olunmaktadır. Konya'daki Vilayet satın alma komisyonları tarafından 100.000 çıval ın satın almayla 10 günlük ın ihtiyacı temin edilebilecektir.

b-Yemlik : Konya muntıkasında kafi miktarda arpa kalmamıştır. Haziran zarfında Konya civarında günlük 50-60 ton arpa tedarik alınabileceği ümit edilmektedir. Yemlik için peyderpey tedbirler bulunacaktır.

c-3 ncü Kolordunun iaşesi için Müdafai Milliye'ye ayrılan 40.000 ile ordunun gelecekte dahil olmak kaydıyla , haftalık iaşesi behamal tam olarak temin ve sevk olunması. Kolordu, cephenin ihtiyatı parasından iaşenin karşılanması zarureti ortadan kaldırılmalıdır.

d-Garbi Anadolu Menziline bugünkü durumuyla düzenli olarak iaşesine imkan yoktur. Düzensiz ve eksik gönderilen yiyecek sebebi ile cephenin bu noksanı tamamlanmasına gücü kalmamıştır.

Kısaca Garbi Anadolu Menziline iaşesine mecbur olduğu kıtalar depolar, hastaneler ve kurumların iaşesi için artı olarak 25.000 Lira ayrıca haftalık iaşe hedefi olan paraya ilave edilmek üzere Konya Vilayetine veya Garp cephesi tahsisatına verilmelidir.

e-Bilhassa Arpa ve kuru yiyecek için Adana muntıkasının satın alma faaliyetinin başlaması mühimdir. Burada da Konya da olduğu gibi Adana Valisi riyasetince bir mübayaa komisyonu teşkili ile cepheye bağlanması ve bir an evvel satın alma işleminin başlanması için lazım gelen tedbirlerin alınması zaruri olmuştur.

Cephe Komutanı İsmet "

Garp cephesi ile iaşe buhranı sebebi ile Konya Valiliğine'de şu yazıyı göndermişti ²⁸⁶.

"Haftalık satın alma yoluyla temin edilen yiyecek miktarları incelendiğinde , mevcut kuvveti karşılama oranına göre , ekmeklik bir miktar fazla ise de , yemlik 605 ton etlik 1/2 oranında noksan gönderilmiş , yemeklik ise hiç sevk edilmemiştir. Etlik noksanın araya Kurban bayram girmiş olduğu malum olmakla beraber etliğin cephece telafisi mümkün değildir. Yukarıda

286. ATASE Arş.No.4484 , Kls.1860,Dos .504-23, F.25.

beyan edilen noksanlar her hafta bu şekilde devam eder ise iaae biihranii had safhaya çıkacaktır. Gerekli tedbirlerin alınmasını rica ederim."

Bu orduda günümüzde olduğu gibi Kurtuluş Savaşında da temel gıda maddelerine gelen zamlar ordunun nakit sıkıntısı çekmesine sebep olmuş ve iâşe alımı için geçen verilen tahsisat bir ay sonra aynı miktar yiyeceğin alınamaması veya eksik alınması sorunuyla karşı karşıya bırakmıştı²⁸⁷ Cephe komutanlığınca girişimleriyle fiyat artışını önlemek için Konya Valiliğinden ve Isparta Livasından (Kaza ve İl arasında yerleşim birimi) erzak ihracı men edilmişti. 1922 senesinde ise tahsisat şu şekilde olmuştur.; İstihhak nizamnamesine göre hesap yapıldığında ordunu iâşesi için 12 .000.000 Lira tahsisat yapılması gerekirken 4.419.000 Lira verilmiş takribi olarak Tahsisatı karşılama 1/3 oranında tahahhuk etmişti. Bu noksan da kısmen düşmandan elde edilen ganimetten ve mevcut erzak ambarlarından alınarak telafi edilmiştir. İsmet Paşa ordunun iâşe tasarrufunu şu cümlelerle özetlemekteydi ²⁸⁸:

“ Şu hesaba nazar edilecek olursa, Türk Ordusunun memleket içinde hiç bir zaman güçlük teşkil etmediği ve daima büyük bir kanaat ve tasarrufla ve takriben 1.5 sene zarfında millete 21 milyon küsur lira ki mühim bir mebla tasarruf ve istifade ettirmiş olduğu görülür”.

5- Harp Encümeninin Yiyecek Tedariki ve Nakliyesi ile ilgili Çalışmaları ve Almış Olduğu Kararlar

1922 yılının başına gelindiğinde orduya ve halka yetecek kadar toprak ürünlerinin bulunduğu, ancak çoğunlukla cephelere ve özellikle Batı cephesine uzak olan bu ürünlerin satın alınıp demir yollarına ve limanlarına götürülüp cephelere gönderilmesinin taşıma imkanlarının kıt ve iptidai olduğu Ekonomi Bakanlığı'na tespit edilmişti. Bu olumsuzlukları gidermek üzere Bakanlar kurulunun 14 Ocak 1922 günkü toplantısında Ordu İkmal işlerinin daha uygun bir şekilde yapılabilmesi için Başkomutanın başkanlığında bir Harp Encümeninin Kurulması kararlaştırıldı. Harp Encümeni 22 Ocak 1922 tarihinden Büyük Taarruzdan hemen önce 15 Temmuz 1922 tarihine kadar askeri ve sivil erkanın uyumlu çalışmasıyla görevini sürdürdü.

287. ATASE Arş.No.4484 , Kls.1860,Dos .504-23, F.19.

288. ATASE Arş.No.4478 , Kls.1795,Dos .61-121, F.5.

Harp Encümenliğine aşağıdaki üyeler katılmıştır.

1. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa
2. Meclis Başkan Yardımcısı
3. Genel Kurmay Başkanı
4. Milli Savunma Bakanı
5. Maliye Bakanı
6. Bu bakanlıkların Encümen Başkanları

Kurulun ilk toplantısı 22 Ocak 1922 günü Ankara'da yapıldı. Bu toplantıda Milli Savunma Bakanlığı Levazım Dairesince hazırlanan yiyecek ihtiyacını giderici tedbirleri kapsayan yazısı okundu. Kurul tarafından kabul edilen bu yazı aynen şöyleydi²⁸⁹:

Soru: Ordunun iâşesinin duraksamadan yürütülmesi için ne kadar paraya lüzum vardır ve ne tedbir alınmıştır ?

Cevap:

1. Batı Cephesi:

a. Adı geçen cephenin iâşesi özel bir durum almıştır. Ordu, Sakarya muharebesinde Ankara ve civarını yemiş, şimdi de Konya hat boyunu yemektedir. Bir çok girişimlere rağmen bu yenilen kısmın ikmali için memleket içinden büyük nakliyat başlamamıştır. Ordu geri ambarlarında ise hiç bir stok yoktur.

b. Bununla beraber adı geçen cepheye gerekli olan para hesap edilirken iki safhaya ayrılması, birinci safhanın yalnız cephenin günlük ihtiyacını tedarik için gerekli olan parayı ihtiva etmesi.

İkincisinin de ileriye güvenle karşılayabilmek için lüzumu olan yedek stok bedelini kapsamaması lazımdır.

Birincisi için; haftada 300.000 liranın, ki ayda 1.200.000 lira,

İkinci için; satın alma ve nakliyat parası olmak üzere, toplam olarak haftada 330.000 lira, ki ayda 1.320.000 lira, lazımdır.

Bu satın almalar bu tarzda devam ederse, bir ay sonunda ordu ambarlarında en az 25 günlük, en çok 50 günlük yedek stok edilmiş olur. Bütün bunlardan başka olarak ordunun bugün geçindiği Konya, Denizli, Isparta, Burdur, Afyon livalarının birinci iâşe bölgesi;

289. İdari Faaliyetler , s.433.

Antalya, Silifke, Muğla, Aksaray, Niğde livalarının ikinci iaşe bölgesi kabul edilerek genel hasılatın gelecek hasada kadar hem ordüyü ve hem de halkı geçindirebilip geçindiremeyeceği yetkili ve uzman kişiler tarafından tetkik edilmelidir.

Batı Cephesinin iaşesi için alınan tedbirlere gelince²⁹⁰ :

1. Parasız olarak emir ve kararlarla yapılması gereken her şey yapılmıştır.

2. Para olarak Maliye Bakanlığınca haftada 100.000 lira Konya'ya 50.000lira doğruca Batı Cephesi emrine verilmektedir.

Ayrıca çeşitli livalara satın alma için emirler verilmiş ise de şimdiye kadar Eskişehir ve Burdur livalarında satın alma başlamamıştır.

Pek şayanı dikkat olarak Eskişehir, Burdur, Isparta livaları dahil satın alamayacaklarını ve genel hasılatın halka ancak yetişebileceğini bildirmişlerdir. Şu özet bilgilerden anlaşılıyor ki Batı Cephesinin günlük iaşesi mümkün olmayıp gelecekteki iaşesi için ise:

a. Yukarda birinci madde "b" fıkrasında arz olunan paraların hemen verilmesi.

b. Bir sureti ilişik olarak sunulan tedbirleri kapsayan bir genel emir verilmesi lazımdır.

" Böyle bir cephenin yalnız et, ekmek, kuru sebze ve yemle iaşe olunamayacağı bellidir. Cephenin bir sene zarfında 810 ton şeker, 540 ton sabun, 1.000 ton sade yağ, 54 ton çay, 1300 ton gaz ve 5400 ton oduna ihtiyacı vardır ki, bunların toplam tutarı yılda (2.150.700) lira ki ayda 179.308 haftada 44.828 lira gereklidir.

"Batı Cephesinden başka olarak memleket dahilinde Merkez Ordusu, Elcezire Cephesi, Adana Havalisi, Ankara Komutanlığı, Sivas, Kayseri, Çorum, Yozgat, Kırşehir havalisi, Bolu ve Konya Menzil Müfettişlikleriyle ortalama günlük 100 er ve 10 hayvan iaşe ettiği kabul edilen 256 askerlik şubesi vardır. Ankara Komutanlığı hariç tutulursa, adı geçen yerlerdeki iaşe kuvvetlerinin üst üste tekalif ve aşar ambarlarının ortalama 1-2 şer aylık ekmeklik ve yemlikleri mevcut ise de, bu da memleketin çeşitli noktalarındadır. ihtiyaç miktarları henüz açıklanmamıştır.

290. İdari faaliyetler s.434.

Birlik	Birinci Derecede Haftalık Et, Ekmek Kuru Sebze İhtiyacı	İkinci Derecede İaşe İçin Zaruri Olan Haftalık Şeker, Çay, sadeyağ, Sabun, Gazyağı İhtiyacı
Batı Cephesi	630.000 lira	44.828 lira

Milli Savunma Bakanlığı Levazım Dairesinde hazırlanan ve rakamlarla ifade edilmiş bulunan rapor, büyük bir hakikat payı taşıyordu. Kurul, raporu aynen kabul ederek bu noktadan hareket etmek zorunluluğunu hissetti ve Başkomutan ordunun yiyecek ihtiyacını düzene koymak üzere kişiye özel (1 No'lu Emir) adı altında aşağıdaki emri yayınladı²⁹¹.

Batı Cephesinin iaşesi için Milli Savunma Bakanlığınca planlanıp bir benzeri Maliye Bakanlığı ile Batı Cephesi Komutanlığına verilen, 29 aralık 1921 gün 3061 numaralı yazı ile eskiden olduğu gibi esas olmak üzere aşağıdaki tedbirler derhal yürürlüğe girecektir.

1. Şereflikoçhisar, Aksaray, Niğde, dinar, Burdur, Denizli, Bolu, İzmit, Sivrihisar ve Konya'da birer komisyon teşekkül edecektir.

2. Her komisyon bölgenin en büyük mülki amirinin ve Konya'da vali paşanın başkanlığı altında mahallin en büyük askeri komutanı ile idare meclisi ve belediyenin beraberce seçecekleri birer üye ve vilayetin maliye memurundan kurulu olarak teşekkül edecek ve Konya'daki komisyona asker alma kurulu başkanı, Koçhisar'daki komisyona Milli Savunma Merkez satın alma Kurulu başkanı katılacaktır. Komisyonlara katip, askeri birliklerden verilecektir.

3. Maliye Bakanlığı 24 Ocak 1922 tarihinden itibaren aşağıdaki paraları hiç bir gecikmeye uğratmadan gönderecektir.

a. Haftada 150.000 lira Konya Komisyonu emrine, bu paranın 130.000 lirası ile buğday ve arpa, 20.000 lirasıyla etlik ve kuru sebze satın alınacaktır. Ayrıca 15 gün zarfında yine komisyon başkanı emrine daha fazla buğday ve arpa satın alınmasını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere 100.000 lira verilecektir.

291. İdari faaliyetler s.436; y.bkz, ATASE Arş. No.4406, Dos.15, kls.1387,F.1-14.

b. Dinar, Burdur, Denizli komisyonlarına haftada 10'ar bin lira verilecek ve bu para ile buğday, arpa alınacaktır.

c. Maliye, haftada Kocaeli Grubu emrine 10.000 lira verecek bu parayla grup için etlik, kuru sebze ve saman satın alınacaktır.

"Bolu ve İzmit satın alma komisyonlarının satın alacakları ve daha önce karar altına alınan 500.000 kg. arpanın satın alınması ve grubun noksan kalacak ekmeklik ve yemekliğinin mübayaası için maliye ayrıca para tahsis edecektir.

d. Yine haftada, maliye; Sivrihisar bölgesi grubunda bulunan dağınık arpa, buğdayın satın alınması ve askeri ambarlara konması için 8.000 lira, etlik ve saman alımı için 2.000 lira Sivrihisar'da bulunan Eskişehir Satın Alma Komisyonu emrine tahsis edecek ve ayrıca yedek tedarikini temin için Ankara Merkez Satın Alma Komisyonu emrine, haftada, 40.000 lira tahsis edecektir.

e. Koçhisar, Aksaray, Niğde komisyonları emrine maliye bir defada 50.000 lira tediye edecek ve sonraları bu komisyonlara ne kadar para vereceği ilk verilen para ile yapılan satın alma ve taşımaya göre tespit olunacaktır. Bu tespit Milli Savunma Bakanlığınca yapılacak ve yazılı olarak bildirildikçe Maliye Bakanlığı sonraları alacağı tediylere hemen emanete alacaktır.

f. Maliye Bakanlığı düzenli olarak haftada 60.000 lirayı Batı Cephesi emrine verecek, cephe bu para ile münasip göreceği ordular bölgesi içinde saman, etlik, ekmeklik ve hayvan yemi satın alacaktır.

h. İstasyonlarda teslim edilecek erzakın teslim alınmasını sağlamak maksadıyla Bakanlık, Levazım Dairesi emrine kap tedariki için 30.000 lira verecektir.

1. Bütün satın almalarda komisyonlar peşin para ödeyeceklerdir.

4. Toplama ve gönderme şöyle olacaktır:

a. Bolu ve İzmit komisyonlarıyla Kocaeli Grubunun satın alacağı tahıllar, adı geçen Grup Komutanlığının göstereceği yerlerde 3.061 no.lu yazıya göre toplanacaktır.

b. Sivrihisar komisyonunun tedarik ettiği mallar, Grup Komutanının göstereceği yerlerde toplanacaktır.

c. Konya, Burdur, Dinar ve Denizli komisyonlarının tedarikleri yakın demiryolu boyundaki askeri ambarlara vakit geçirmeden teslim edilecektir.

d. Koçhisar, Aksaray, Niğde komisyonlarının tedarik ettikleri mallar, Sarayönü, Konya Ereğlisi ve Ulukışla istasyonlarındaki askeri ambarlara teslim edilecektir. İcabederse adı geçen komisyonların yakın olması nedeniyle en yakın istasyonlara da teslim edebilirler.

Ancak teslim edecekleri istasyonları hemen Batı Anadolu Menzil müfettişliğine bildireceklerdir.

5. Bu emirle teşekkül eden komisyonlar, bilhassa nakliyatı temin etmekte sureti katiyede mesuldürler. Tedarik ettikleri erzak mutlaka demiryolu boylarında, Kocaeli ve Sivrihisar grupları için grup komutanlarının göstereceği yerlerde en kısa zamanda askeri makamlara teslim edilmiş bulunmalıdır.

6. Koçhisar, Aksaray, Niğde komisyonları günde en az 15 ton zahireyi Konya hattı boyunda teslim mecburdurlar. Komisyonların hat boyunda teslim edecekleri her 15'er ton tahıldan 5'er tonunun mutlaka un olması lazımdır.

7. İstasyonlarda erzak askeri makamlar tarafından kapsız olarak alınacak, köylünün kapları kendilerine verilecektir.

8. Komisyonların satın alacakları tahılların tarafından istasyonlara nakline, taşıt aracı olan bütün halk mecburi olarak iştirak ettirilecek, bu katılış şekli komisyonlarca ayarlanacaktır. Taşıt aracı olmayan kişilerden servet sahibi ve tüccarların dahi bu göreve iştirakini komisyonlar temin edeceklerdir.

Taşıt kiralari mahalli rayice göre komisyonlar tarafından tespit edilecek ve ücretler peşin olarak 3ncü maddede bildirilen paradan verilecekti.

Satın alınan tahılların taşıt araçlarının yokluğu bahanesi ile öteden beri de uzun süre kalmaması için komisyonlar satın almalarını yaparlarken satıcıdan taşıt aracını da bulmasını şart koşacaktır.

9. Maliye Bakanlığı kuru sebze satın alınması için Adana muhasebeciliği emrine 30.000 lira verecek ve muhasebeciyle Adana satın alma Komisyonunun beraberce alacakları kuru sebze, en kısa zamanda Konya'ya nakledilecektir.

10. satın alma ve taşımalarda adaletsizlik yapılmamasından ve ücretlerin devamlı ödenmesinden komisyonlar sorumludurlar.

11. Koçhisar Aksaray komisyonları, taşıt araçları temininde ve satın almalarda Kırşehir mutasarrıflığından yardım isteyebilirler. Bu isteği alan mutasarrıflık ve Kırşehir Hat Komutanı bütün kuvvetleri ile yardıma mecburdurlar.

12. Komisyonların satınalma ve taşıma işlerine bölgelerindeki bütün mülki memurlarla askerlik şubeleri ve menziller yardım etmeğe mecburdurlar.

13. hayvan yemi bulunmayan yerlerde satınalma komisyonları arpa yerine yulaf, burçak, mısır, fiğ, çavdar ve bunlar da bulunmazsa arpa kadar buğday alabilirler.

14. *Satın alma ve depolamanın askeri hareket ile eşit devam etmesi için Batı Cephesi Komutanlığı bölgesi içindeki komisyonlar, Kocaeli Komutanlığı, Bolu ve İzmit komisyonlarıyla, Garbi Anadolu Menzil Müfettişliği bölgesi dahilindeki komisyonlarla irtibat kurmalı ve Bakanlık Levazım Dairesine 15'inci madde gereğince rapor verecek olan bu komisyonlardan Dinar, Burdur, Denizli, Eskişehir komisyonları (Eskişehir komisyonu Sivrihisar'dadır) bu raporların birer suretini Batı Cephesine; Bolu, İzmit komisyonları Kocaeli Komutanlığına; Koçhisar, Aksaray, Niğde, Konya komisyonları Garbi Anadolu Menzil Müfettişliğine verilmelidirler.*

- a. *Yirmi dört saat zarfındaki satın almalar.*
- b. *İstasyon ve iskelelere yapılan taşımalar,*
- c. *Ertesi güne kalan kendi ambar mevcutları.*

16. *Maliye Bakanlığının komisyonlar emrine göndereceği paraların çabuklukla yollanması için Osmanlı Bankası merkezlerine ve İktisat Bakanlığına ve Ziraat Bankalarına kesin talimat verecek ve banka, paranın verilmeyecek düşüncesini hasıl etmemek için komisyonlar merkezlerindeki Osmanlı ve Ziraat Bankalarıyla bağlantı kurarak ödeme şekillerini ve paraların çeşitli merkezlere naklini çabuk ve kesinlikle yapacaklardır.*

17. *Bu talimatın yürütülmesinde ihmali görülen, taşımalarda ağır kanlı davranan askeri ve sivil memurlarla satın alınacak tahıl ve kullanılacak taşıma araçları bulunduğu halde bunları saklayanlar, hemen İstiklal Mahkemesine verileceklerdir.*

18. *Bu emrin alındığı tarih ve saat, telgrafla, Bakanlık Levazım Dairesine bildirilecektir.*

19. *23 Ocak 1922 tarih ve 1No:lu olan bu emir; Maliye, İktisat, Milli Savınma, Genelkurmay Başkanlığı, İçişleri ve Ulaştırma Bakanlarıyla, Batı Cephesi ve Kocaeli Grubu Komutanlıklarına, Garbi Anadolu Menzil Müfettişliğine, Bolu Menzil Bölge Müfettişliğine, Konya iline, Eskişehir, Aksaray, Niğde, Bor, Denizli, Dinar, İzmit, Bolu mutasarrıflıklarıyla 4ncü ve 5nci Kolordu Asker alma kurullarına, Koçhisar İlçesine, Denizli, Burdur, Dinar, Aksaray, Niğde, Eskişehir, İzmit, Bolu Askerlik Daire Başkanlarına, Ankara, Konya İstiklal Mahkemelerine kişiye özel ve gizli olarak yazılmıştır.*

Başkomutanın aynı gün yani 23 Ocak 1922 günü verdiği ve 2 numarayı taşıyan emri de şöyle idi ²⁹².

292. İdari faaliyetler s.439; y.bkz, ATASE Arş. No.4406, Dos.15, kls, 1387, F.1-14.

“Haciz edilsin veya delmesin bu emirde isimleri geçen livalar içinde aşar ve tekalifi milliyeye artıkları, tekalifi milliyeye komisyonları tarafından ivedilikle teslim alınacak ve en yakın demiryolu civarındaki askeri ambarlara teslim edilecek ve teslim edilen miktarlar günlük olarak Maliye Bakanlığına bildirilecektir” denilmekteydi.

Bu emir Denizli, Burdur, Isparta, Dinar, Antalya, Muğla, Silifke, Niğde, Aksaray, Kırşehir, Çankırı, Bolu, İzmit mutasarrıflıklarına, Kastamonu, Ankara, Konya illeriyle Maliye ve İçişleri, Milli Savunma Bakanlıklarına bildirilmişti.

Harp Encümeninin 13 Şubat 1922 Günkü İkinci Toplantısında Alınan Kararlar ²⁹³.

Bunlardan birisi Keskin ve Kırşehir’de de birer Satın alma komisyonunun teşkiliydi. Bu öneri; encümen üyeleri tarafından kabul edilerek, diğer Satın alma komisyonları yetkisini haiz iki komisyon daha kuruldu ve bu da Başkomutanın 3 numaralı emriyle yetkili yerlere yazıldı.

Diğer konu da; yöresel hastanelerle bir kısım birliklerin et, süt, yağ ve yemeklik ihtiyacı için Yozgat, Kırşehir, Çorum muhasebecilerinin 5’er bin lira sarf etmeleri ve yöresel sandık açıklarının Samsun gümrük gelirlerinden ikmali idi. Bunun için de Maliye Bakanlığı 14 şubat 1922 günü adı geçen muhasebecilere yetki verildiğine dair bir emir yayınladı.

Bu toplantıda alınan diğer bir karara; teşkil edilen Satın alma komisyonlarının görevlerini kontrol ve çabuklaştırmak, taşıma imkanlarını araştırmak, halkın erzak saklamasına mani olmak üzere Büyük Millet Meclisi üyelerinden müfettişler tayin edilmesiydi. Bu da kabul edilerek aşağıdaki yerlere müfettişler tayin edildi.

Dinar, Burdur, Denizli bölgesine	Aydın Milletvekili Esat
Konya bölgesine	Antalya Milletvekili Rasih
Sivrihisar bölgesine	Konya Milletvekili Vehbi
Aksaray bölgesine	Eskişehir Milletvekili Mehmet
Koçhisar ve Kırşehir bölgesine	Niğde Milletvekili Hakkı Paşa
atanmış ve yerlerine gönderilmişti.	Kırşehir Milletvekili Müfit

6 Mart 1922 günü Başkomutan cepheye giderken Harp Encümeninin her pazar günü toplantıya devam etmesini ve alınacak kararların sekreter tarafından şifreyle bildirilmesini emretmişti.

Milli Savunma Bakanlığı 10 Mart 1922 de Batı Cephesinin 8.630 adet hayvana ihtiyacı olduğunu, Fransızlardan satın alınacak ve Ruslardan verilecek 500 hayvan gelse de, normal kaybın karşılanabilmesi için Doğu ve Elcezire cephesiyle Merkez Ordusundan ve Adana bölgesinden hayvan verilmesi için Başkomutanın aracı olması istenmişti.

Başkomutanlık da 11 mart 1922 de Doğu Cephesine emir vererek; Doğu'dan gelecek tümenin 1.255 hayvanıyla 58 arabasına ilaveten bu tümenle beraber 1.200 mekkare, koşum ve binek hayvanının da birlikte gönderilmesi, ayrıca koşum nispetinde at arabası da verilmesi istendi. Gönderilecek hayvanlarla cephenin mevcudu azalacağından bunlar yerine o bölgedeki %20 lerden ikmal yapılması da bildirildi.

6 mart 1922 günü Başkomutan cepheye giderken, Milli Savunma Bakanlığınca kendilerine verilen çeşitli ikmal maddelerine ait muhtıradaki o günkü yiyecek maddelerinin mevcudu şöyle idi:

	<u>Ekmeklik</u>	<u>Yemlik</u>
Ankara- Yahşihan demiryolunda	663	78 ton
Niğde, Aksaray, Koçhisar'da	4.939	228 ton
Konya demiryolu boylarında	2.300	1.038 ton

Cephede bulunan Başkomutanın 11 mart 1922 tarihli emri özetle şöyle idi:

"Maliye Bakanlığı çeşitli yerlerden gelen para isteklerini Harp Encümenine göndermekte ve bütün komisyonlar da devamlı olarak Harp Encümenine baş vurmaktadırlar. Bu husus, para ödemelerini uzatmaktadır. Bu duruma son vermek için aşağıdaki tedbirlerin alınmasına lüzum görülmüştür.

1. Başkomutanlık emriyle teşekkül etmiş olan komisyonların başvuracakları makam Milli Savunma Bakanlığıdır. Her rapor bu Bakanlığa verilmeli ve para istekleri varsa Milli Savunma Bakanlığınca Maliyeye yazılmalıdır.

2. Öncelikle Batı Cephesinin iaşesine dair para istekleri hemen yerine getirilmelidir.

3. Maliye ve Milli Savunma Bakanlıkları arasında hal olunamayan işler Harp Encümenine gönderilmelidir.

4. Çeşitli yerlere bir ay müddetle gönderilen milletvekilleri haftanın perşembe günleri bir haftalık satın almalar, taşımalar ve para durumu Harp encümeni Başkanlığına birer raporla bildirilmelidir" denilmekteydi.

*Harp Encümeninin 28 Mart 1922 günkü Toplantısı*²⁹⁴.

Bu toplantıda Encümene gelen istekler şöyle idi:

Niğde, Aksaray, Konya, Sivrihisar, Dinar, Burdur, Koçhisar, Kırşehir Satın alma komisyonlarının gerek taşıma ve gerekse yeni satın almaları için para isteğinde bulunmalarına karşılık, Maliye Bakanlığının adı geçen komisyonlara nereden ve ne miktar para vereceğini daha uygun şartlara bağlayabilmek için bir günlük düşünme zamanını istemesi üzerine bu konuyu konuşma ve karara bağlama işi 29 Mart 1922 gününe bırakıldı.

3ncü Kolordu bölgesinde iâşe maddesinin ancak 10 gün idare edeceği, bundan sonrası için Ankara'dan iâşe edilmesi isteği tartışıldı. Bölgede yapılan incelemelerde yöresel kaynakların tükenmediği, para gönderildiği takdirde kolorduya bu kaynaklardan iâşe maddelerinin alınabileceği kararına varılarak Sivrihisar komisyonuna para gönderilmesi Genelkurmay Başkanının imzasıyla bir emir yazılarak Maliye ve Milli Savunma Bakanlıklarına, Batı Cephesine gönderildi.

Bütün Batı Anadolu bölgesinde, aşarı ayniye artıklarının toplanmadığı, buna sebep olanların cezalandırılması kararı alındı. Ve bu konudaki Milli Savunma Bakanlığının emri ilgili yerlere duyuruldu.

Doğu Cephesinin, yıl sonuna kadar iâşesi için çeşitli yerlerden cephe emrine 500.000 lira tahsis edilmişti. Batı Cephesinin ambarlarında yiyecek maddelerinin mevcut bulunmamasından dolayı tekrar cepheye geri verilmek üzere, Batıda mali durum iyi olmadığından, adı geçen paradan 200.000 liranın verilmesi daha önceki oturumlarda Doğu Cephesinden istenmişti. Cephe Komutanlığı türlü sebeplerle bu paranın verilmeyeceğini bildirdi.

*Harp Encümeninin 2 Nisan 1922 Günkü Toplantısı*²⁹⁵.

Bir önceki toplantıdan kalan isteklerle bilhassa Milli Savunma Bakanlığının, Bakanlar Kuruluna sunduğu yazı üzerinde durulmuştu. Adı geçen yazı şöyle idi:

"1. Birliklerin para ihtiyaçlarının sağlanamamasından üzüntü verici olaylarla karşılaşmıştır. Örneğin:

a. Elcezire Cephesi Komutanı, para verilmediği için 1900 doğumluların silah altına alınamadığını, müteahhitlere olan borçlardan dolayı erlerin aç kaldığı ve parasızlık

294. İdari faaliyetler s.447 ; y.bkz, ATASE Arş. No.4406, Dos.15, kls.1387,F.1-39.

295. İdari faaliyetler s.448-449 ; y.bkz, ATASE Arş. No.4406, Dos.15, kls.1387,F.1-41.

nedeniyle her an bir olayın çıkması olasılığının olduğunu ve hatta bu durumun devam etmesi halinde görevden ayrılacağını bildirmekte idi. encümen tarafından 50.000 lira verilmesini Maliye Bakanlığı emretmişti. Fakat bu para bugüne kadar gitmemiştir. Durdurulan bu paranın tekrar cepheye tahsisi, arta kalan miktarının merkeze gönderilmesi Elcezire Cephesi Komutanlığına yazılmıştı.

b. Kocaeli Grup Komutanı; hayvan ve insanların aç olduklarından dert yanarak, birliklerin dağılacığından korktuğunu ileri sürüyor. encümen aldığı kararda daha önce gönderilen 10.000 liraya ek olarak 10.000 lira daha gönderileceğini, bununla beraber komutanlığın kaçakçılığa engel olması, gümrüklere el koyması istenmişti”.

Ayrıca diğer Satın alma komisyonlarının faaliyetlerine devam etmeleri, 3ncü Kolordunun ve Kocaeli Grubunun iâşesi için de ancak Maliye Bakanlığı para tedarik edebildiği takdirde verilebileceği, muharip birliklerden gayri gerilerde bulunan fazla teşkilatın lağvedilmesi kararı alındı ve bu karar ilgili makamlarca uygulandı.

Harp Encümeninin 9 Nisan 1922 Günkü Toplantısı²⁹⁶.

Bu toplantıda, bir önceki toplantıda Maliye Bakanının dış yardım hususundaki isteğine, Başkomutanın, Bakanlar Kurulu Başkanlığına bildirdiği cevap ele alındı. Başkomutan aynen şöyle diyordu.

“İç kaynaklarla temin ve yürütülmesine imkan olmayan sürekli ödemelerin ne olduğu anlaşılamamıştır. Bu sürekli ödemelerin birinci derecede ordunun iâşe ve maaşının olması lazımdır. Temin edilemeyecek olan bunlar mıdır ? Ve eğer masrafların bir kısmı verilemeyecekse her halde ordu iâşesinin güvenlik altında bulunması gerekir. Halbuki ordunun iâşesi bu süreler içerisinde tehlikede olduğu halde diğer adi masrafların ödenmesine çalışıldığı görülmektedir. Ödenmesi mümkün olanlarla olmayanların ne gibi şeyler olduğunun kısa zamanda açıklanmasını ve bildirilmesini rica ederim.

Öte yandan bu halin Maliye Bakanlığınca son anda ortaya çıkması anlaşılabilir bir durum. Çünkü iki ay önce Harp Encümeni kararları verilirken gelir ve giderlerin bilinmesi mümkün değildi. Daha on gün önce Sivrihisar'da bile böyle bir durumdan bahs olunmamıştı.

Her halde memleketin hayat ve savunmasını bilinçli ve önceden kararlaştırılmış rakamlara dayatmak lazımdı. Bu hususta çok emniyetli bilgiler verilmesini, birinci derecede ordunun iâşesininin duraksamadan teminini dileri”.

Başkomutanın bu emrinin Harp encümeninde okunmasıyla işe başlandı. Maliye

296. İdari faaliyetler s.449-451 ; y.bkz, ATASE Arş. No .4406, Dos.15, kls.1387,F.1-43.

Bakanı giderlerin gelirlerden çok olduğundan bahsederek; hayvancılıktan gelir miktarı olan 1.204.000 liranın tahsil edilmek üzere ve bunun 522.000 lirasının postada, yollarda, Osmanlı ve Ziraat Bankalarında olduğunu söyledi. Başkomutanlığın emirlerine cevaben aşağıdaki bilgileri verdi.

1- Mart-Eylül 1922 ayları arası, bütün gelirlerin en az olduğu bir zamana tesadüf etmektedir. Bu süre içinde gelirlerimiz ancak en çok 6.000.000 liraya balığ olabilecektir. Buna karşılık Batı Cephesinin aylık iâşe sarfıyatı 1.200.000 liradır. Bu ufak hesap mali durumumuzu arza kafi gelir zannederim.

2- Sürekli Ödemeler: Türk Silahlı Kuvvetlerinin iâşesi; önce Batı Cephesi, sonra diğer genel maaşlar, silah, cephane, kamyon ve benzin alımı, elbise ve donatımdır.

3- Birinci ve ikinci maddelerde arz edilenler, gelirlerin yalnız Batı Cephesinin iâşesine yeteceğini gösterir.

4- Büyük Millet Meclisinin gerekli gördüğü askeri satın almalar için Marttan itibaren bir defada ödenmek üzere Milli Savunmaya ayrılan 5.000.000 lira da birinci maddede arz edilen gelirlerden çıkacaktır.

5. Bu durumun düzeltilmesi için Batı Cephesinin kendi imkanlarıyla alacağı tedbirlerden faydalanılarak, çok gelirli aylara kadar zaman kazanmak nedeniyle aşağıdaki tedbirler alınmıştır.

a- Maliye, bu parayı Meclisçe silah ve donatım satın alması için Milli Savunma Bakanlığına ait olan koyun ve keçi gelirlerinden de sarf edebilecektir.

b- Maliye, hiç bir yazışmaya lüzum kalmadan her hafta cumartesi günü Konya Osmanlı Bankasından cephe emrine 200.000 lira hazırlanmış olacaktır.

c- Her hafta verilen bu 200.000 lira ile, Kocaeli Grubu dahil olduğu halde, bütün cephe birliklerinin iâşesini Cephe Komutanlığı temin edecek, komisyonlara para dağıtımını da Batı Cephesi yapacaktır.

17 Nisan 1922 de cepheden Ankara'ya gelen Başkomutan, 19 Nisan 1922 de Harp Encümenini toplantıya çağırdı. İlk sözü alan Başkomutan özetle şu konuşmayı yaptı²⁹⁷:

"Giderler genel olarak dış kaynaklara dayatılmamalı, Maliye Bakanlığında tam zamanında alınan tedbirlerle her tarafta hükümete itimat edilmesine çalışılmalıdır.

297. İdari faaliyetler s.451-452; y.bkz., ATASE Arş. No.4406, Dos.15, kls.1387,F.1-46.

En büyük tehlike iâşe işidir. Günlük iâşe bile güçlükle bulunmuştur. Fakat ordu aç bırakılmamıştır, ancak hiçbir yerde bir stok meydana getirilememiştir.

Ufak bir manevrada, yedek yiyecek maddelerinin yokluğu nedeni ile başarısızlığa uğrarız. Elde edeceğimiz parayı önce günlük ihtiyaca, arta kalanını da yedek yiyecek maddelerinin depolanmasına sarf edeceğiz.

Silah cephane, ikmalinin sonraya bırakılması uygun olur. Buna ayrılan paralar geriye alınabilir” buyurdular.

Maliye Bakanı söz alarak, gelir ve giderleri karşılayacak durumu anlattı. Başkomutan iâşe durumun nezaketine dikkati çekerek “bütün üyelerce vaziyetin düşünülmesine, çare bulunmasına, encümenin ilk toplantısının kendi tarafından bildirileceğini” söyleyerek oturuma son verdi.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa 22 Nisan 1922 de aşağıdaki emri yayınladı (aynen):

“Bazen bir işin ilgili makamca Harp Encümenine gönderilmiş olmasının yeterli olduğu düşünülüyor. Encümen, işlerin oluşumu yönünden hiçbir makamın görev ve sorumluluğunu üzerine almış değildir.

Ordunun bir kısmı aç ve parasız kalıyorsa bundan sorumlu Harp encümeni değil bu görevi üzerine almış olan bakanlıktır.

Geleceği önceden görmek ve buna göre çareler bulmak, alınacak tedbirler bakanlığın gücü dışında kalmışsa bunu Harp Encümenine ulaştırmakla beraber, alınacak karara kadar yine gerekeni yapması lazımdır.

Bundan başka, Harp encümeninin görevi, bu durum karşısında çare bulmak değil ilgili bakanlıklar tarafından bulunan çarenin doğruluğunu düşünmek ve bunu ne yolda halledeceğini saptamaktır.

Cephede ve cepheden dönüşümde gördüğüm durumlar beni bu durumu açıklamak zorunda bırakmıştır”

Harp Encümeninin 29 Nisan 1922 Günkü Toplantısı²⁹⁸:

Bugün toplanan Harp Encümeni, gündemde olan konular üzerinde görüşme yaparak aşağıdaki kararı almıştı:

Daha önce Harp Encümenince alınan bir kararda Batı Cephesine haftada 200.000 lira gönderilmek, bazı Satın alma komisyonları da emrine verilmek suretiyle, iâşe edilmesi

298. İdari faaliyetler s.452-453 ; y.bkz, ATASE Arş. No:4 406, Dos.15, kls.1387,F.1-46.

bildirilmişti. Batı Cephesi bu karara uyarak tertip ve düzen aldığını ve henüz deneme safhasında olduğunu bildirerek, zamanında para gönderilmezse alınan tedbirlerin alt üst olacağını, komisyonların, Konya menzil, depo birlikleri ve hastanelerin Milli Savunma Bakanlığınca iase edilmelerine, fabrika, un değirmenleri ücretlerinin Milli Savunma tarafından ödenmesi isteği ele alındı. Ayrıca; Batı Anadolu Menzil Müfettişliği, bölgesindeki menzil birliklerinin ve depo birlikleriyle hastanelerin iase kuvvetlerinin 23.000 insan, 4.500 hayvan olduğunu, haftalık 40.000 liraya ihtiyacı bulunduğunu bildirdi. Encümenin aldığı kararda; bugün için geri hizmet kadrolarının yüksek olduğu, buna çare bulmak üzere düşünüleceği, Batı Cephesiyle Elcezire Cephesi iasesinin duraksamaksızın devam edebilmesi için, Batı Cephesine ayda 800.000 lira verilmesine, Elcezire Cephesinin ayda, ayniyat hariç olmak üzere yöresel gümrüklerin cephe emrine bırakılmasının düşünülmeye ve Maliye Bakanlığının bu cephenin durumu ile özel olarak ilgilenmesine karar verdi. Ayrıca, Milli Savunma Bakanlığının bu cephenin durumu ile özel olarak ilgilenmesine karar verdi. Ayrıca, Milli Savunma Bakanlığı Elcezire Cephesine verdiği nisan 1922 tarihli emrinde Maliye Bakanlığının cepheye mahalli gümrüklerden para vermesi için kaçakçılığın önüne geçilmesinin lazım geldiğini bildirdi. Gelecek için her şeyden önce, ordu iasesinin bulunması lazımdır. Bu da ayda ortalama olarak iki buçuk milyon liradır. Bu para verilmezse genel giderler karşılanamaz ve sipariş yapılamaz diye karar alındı. Batı Cephesine karar gereğince verilecek 200.000 lira, ilk hafta Konya'dan 50.000, Ankara'dan 140.000; Kocaeli Grubuna 10.000 lira gönderildi. Sivrihisar bölgesi için de 40.000 lira verildi. Bundan sonra da Batı Cephesine 20.000, Sivrihisar Grubuna 40.000 liranın kesin olarak gönderileceği Milli Savunma Bakanlığınca ilgililere yazıldı. Diğer taraftan, geçmiş haftalarda verilmeyen paralar için 13 nisan 1922 de 50.000 , 23 nisanda 50.000 lira verildiği gibi 1 mayısta 50.000 lira daha gönderilecekti.

Harp Encümeninin 8 Mayıs 1922 Günkü Toplantısı²⁹⁹.

Bu toplantı da gündeme alınan istekler ve verilen kararlar şöyle idi:

Birinci iste ve kararlar:

Batı Cephesi Komutanlığının bugünkü kuvveti 181.000 insan, 65.000 hayvandı.

299. İdari faaliyetler s.453-455 ; y.bkz, ATASE Arş. No .4406, Dos.15, kls.1387,F.1-48.

Bunların beslenmesi için haftada 284.000 liraya ihtiyaç olduğunu, buna hastanelerin yiyecek ihtiyaçları da katılırsa 300.000 lira verilmesi gerektiği ve eğer 200.000 lira ile Cephe iâşesi isteniyorsa, bunun mümkün olamayacağı, yiyecek ikmalinin cepheden alınarak ilgili makamca yürütülmesi, 3ncü Kolordunun Ankara'dan iâşe edilmesi isteniyorsa; 40.000 liranın kesilerek 260.000 liranın düzenli bir şekilde gönderilmesi, buna ek olarak hayvan donatımı için de 10.000 lira verilmesi isteğinde bulunulmuştu.

Alınan kararda; Batı Cephesinin iâşesi için haftada verilen 200.000 liranın az olduğu anlaşıldı. Bunun için; bütün amele taburlarının askeri kadrolardan çıkarılması kararlaştırıldı. Geri hizmetlerde bulunan kadroların azaltılması için Milli Savunma Bakanlığı bu işle görevlendirilen komisyonunun işlerini çabuklaştıracaktı. Ayrıca, ordunun yedek erzakının depo edilmesi için Maliye ve Milli Savunma Bakanlıklarının ortaklaşa hazırlayacakları yerlerde erzak toplamaları temin edilecekti. Ordu iâşesinin yapılabilmesi için teşekkül eden Satın alma komisyonlarından Kırşehir, Keskin, Koçhisar, Niğde, Aksaray, Milli Savunma Bakanlığına, diğer komisyonların Batı Cephesi Komutanlığına bağlandığı Başkomutanlıkça emredildi ve karara bağlandı.

Harp Encümeninin 27 Haziran 1922 Günkü Toplantısı³⁰⁰.

Bu toplantıda Encümene gelen istekler ve alınan kararlar şöyle idi:

Batı Cephesi, daha önceki toplantılarda yaptığı isteklerle cephe haftalığının 300.000 liraya çıkarılmasını bildirmiş olmasına rağmen; para bulmakta çekilen zorluktan ötürü bu miktarın verilebileceği, ancak kadrolardan ve özellikle geri hizmet kadrosundan kısıntı yapılarak ancak 270.000 lira ile idare etmesi kararı alındı. Fakat, ordu ihtiyacının daha genişlemesi nedeniyle verilen paranın yetişmediği bunun için haftalık olarak 300.000 lira ile karşılanabileceği üzerinde durulmuştu. Encümen, son defa aldığı kararla Cephe emrine haftalık olarak 300.000 lira verilmesini uygun görmüş, ilgili makamlara bildirmişti. Daha önce Batı Cephesi emrine verilmiş olan 500.000 lira yedek para ile son defa Adana'da faaliyete geçirilen Satın alma komisyonu tarafından cephenin yedek erzakının alınması ve depo edilmesi de yukarıdaki karara eklenmişti. Milli Savunma Bakanlığı hasat mevsiminin yaklaşması ve ordu iâşesinin bugünkü zor durumdan kurtarılması için öteden beri alınmakta olan aşar gelirinin bir kat daha artırılması

300. İdari faaliyetler s.455-456 ; y.bkz, ATASE Arş. No.4406, Dos.15, kls.1387,F.1-53.

isteğinde bulunmuştu. Bu istek Encümen tarafından kabul edilmedi. Ancak bazı bölgelerdeki aşarın tamamen alınması uygun görüldü.

15 Temmuz 1922 tarihli Harp Encümeni Toplantısı³⁰¹.

Bu toplantıda gündemde olan konular şu istekleri kapsamaktaydı.

İaşe durumu

Para

Yol onarımı

Taşıt araçları

Donatım

Çeşitli konular

İaşe Durumu:

Milli Savunma Bakanlığı, Adana tahıl ürünlerinin memleket dışına çıkarılmaması ve askeri ihtiyaca tahsis edilmesi isteğinde bulundu. Esasen; Adana'dan tahıl maddelerinin dışarı çıkarılmaması için daha önce karar alınmıştı. Alınan kararda; Batı Cephesine verilen paralarla Adana'dan yedek erzak alınmıştı. Milli Savunma Bakanlığı Batı Cephesinin üç kolordusu için Ankara civarında yapılacak yedek erzak stokuna sarf edilmek üzere 240.000 lira istekte bulunmuştu. Bunun için 80.000 liranın verilmesi Encümence karara bağlanmıştı. Milli Savunma Bakanlığı tarafından 3ncü Kolordunun günlük yiyecek ihtiyacının 67 ton olduğu, Ankara'daki birlikler için para verilmediği, Koçhisar Satın alma Komisyonu için de 20.000 lira verilmesi isteğinde bulunmuştu. Encümenin verdiği kararda; her iki birlik için aksatılmadan haftalık paranın verilmesi, eğer Koçhisar'a para göndermek gerekirse merkeze verilen paranın Milli Savunma Bakanlığınca planlanması bildirildi. Milli Savunma Bakanlığı, Polatlı - Sarayönü menzil hattındaki birliklerin cephe ve merkez tarafından iaşe edilmediği, bunun için Konya'dan 13.750 lira verilmesini uygun gördüğünü bildirmekteydi. Buna karşı encümen ise; Polatlı - Sarayönü menzil hattındaki birliklerin iaşesinin Milli Savunma ve Batı Cephesi arasında halledilmesi lazım gelen bir sorun olduğunu bildirdi.

301. İdari faaliyetler, s.456-457 ; y.bkz, ATASE Arş. No. 4406, Dos.15, kls.1387,F.1-54.

Çeşitli Komular hakkında Kararlar:

Ankara Komutanlığının Ankara merkez iaşesi için haftalık olarak verilen 10.000 liranın azlığından ötürü artırılması isteğine karşılık, Ankara'da vali başkanlığında, sorumlu muhasiple Satın alma komisyonunun teşkili ve satın almaların, adı geçen komisyonca yapılması ve merkezin haftalık parasının artırılması için Maliyenin incelemelerde bulunması kararı alındı. Böylece, yılbaşında (1922) teşekkül eden Harp Encümeni, görülüyor ki, yedi aylık sıkıntılı günleri büyük bir başarı ile yürütmüş ve bu Encümenin kurulmasındaki isabet kendiliğinden ortaya çıkmıştı. Bu kurulun esas görevi, ordunun yiyecek maddelerinin sağlanması, zaman zaman da diğer ikmal maddeleri tedarikiyle uğraşmaktı. Öte yandan Harp Encümeni kararlarıyla alınan tedbirlerle Milli Savunma Bakanlığı eline geçen fırsat ve paraları değerlendirmiş, Temmuz 1922 başlarına kadar muharip ordu için birkaç ay yetecek yedek erzak stoku temin edememişse de, günlük ihtiyaçları karşılamıştı.

Milli Savunma Bakanlığı, Temmuz 1922 ayı başından itibaren de cephelerin ve özellikle Batı Cephesi birlikleri konuşlarına göre orduyu bir müddet idare edebilecek yedek erzak stokunu da temin etmeğe muvaffak oldu.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşının çıkış sebepleri, Avrupa'da 1815 yılında yapılan Viyana Kongresi'nden bu yana devam eden bloklaşma ve bunun sonucunda silahlanma yarışıyla beraber çeşitli ekonomik, siyasi menfaatların açığa çıkmasından kaynaklanmaktaydı.

İngiltere Almanya'nın gelişen ekonomisinin dünya pazarlarını ele geçirmesinden ve askeri yönden gün geçtikçe güçlenmesinden rahatsızlık duyuyordu. Nitekim, Almanya 1890 yıllardan sonra siyasi ve ekonomik politikası nedeniyle Güney Doğu Avrupa ve Ön Asya'yı etkisi altına almış, Afrika ve Uzak Doğu'da önemli girişimlerde bulunmuştu. Böylece Almanya, İngiltere için denizlerde de güçlü bir rakip ve aynı zamanda Avrupa'da karşı bir güç haline gelmişti.

Fransa, yanı başında güçlü bir Almanya'nın varlığından, güvenliği açısından endişe durmaktaydı. Rusya Batı sınırında Almanya'nın Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'na dayanan güç birliğinden memnun değildi. Almanya ekonomik ve siyasi günlerden dünyada daha da etkin hale gelmek istiyordu. 28 Temmuz 1914 de Viyana Hükümeti Sırbistan'a Savaş ilan etmesiyle birlikte Avrupa devletleri birbirinin peşi sıra dört yıl süren savaşın içine girmiş oldular. Almanya'nın yanında savaşa katılan Osmanlı Devleti" de bu savaşta bütün ekonomik kaynaklarını kullandı. Halbu ki Osmanlı Devleti uzun yıllardan beri yeni fetih hareketlerinden vazgeçerek savunmaya geçmişti. Ancak Birinci Dünya Savaşının çıkmasıyla iktidardaki İttihat ve Terakki yöneticileri için yeni bir siyasi ufuk görülmüştü. Savaştan yararlanarak İmparatorluk sınırlarının genişletebileceği düşüncesi ön plana çıkmaya başladı. Bu fırsatı kullanılarak kaybedilen Kuzey Afrika'daki topraklarla Rusya'nın yenilerek dağılmasından sonra, Doğuda ve Asya'da da önemli kazançlar sağlanacak ve böylelikle büyük Osmanlı İmparatorluğu tekrar kurulmuş olacaktı. Bunu teyit için Osmanlı Devleti'nin resmen savaşa girdiğini açıklamasından iki gün sonra 14 Kasım 1914 de Kutsal Cihad ilan edildi. Bunun maksadı, İtilaf Devletlerinin egemenliği altındaki Müslümanları, düşman devletlere karşı ayaklandırmak ve desteklerini sağlamaktı.

Bu suretle Osmanlı Devleti Avrupa da meydan gelen gelişmelerin bir sonucu olarak büyük ümitlerle Birinci Dünya Savaşına İttifak Devletleri'nin yanında katıldı. Böylece Avrupa'da başlayan savaş Asya'ya da yayıldı.

Dört yıl boyunca devam eden savaş esnasında Osmanlı orduları Kafkas, Irak, Kanal ve Çanakkale Cephelerinde Rus,İngiliz Fransız kuvvetleriyle savaşmak zorunda kaldı. 31 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesinin hükümleri yürürlüğe girmesiyle beraber itilaf devletlerinin kendi aralarında uyguladıkları gizli anlaşmalar sonucunda Osmanlı Devletini

tamamen parçalama gayretine girişildi. Birinci Dünya Savaşında Osmanlılarla Çanakkale’de Kafkasya’da , Irak’ta sert direnişle karşılaşın İngiltere, Fransa ve Rusya Devletleri temkinli hareket etmek mecburiyetinde kaldılar. Özellikle İngiltere Yunanlılara “Megola İdea” gibi düşüncelerine destek verip Anadolu’dan toprak vaatlerinde bulunarak onu adeta bir maşa gibi kullanmak istedi. Yunanistan Osmanlı Devletinin en zayıf anını bekleyerek ve İngiltere’nin siyasi ve askeri desteğini de yanına alarak Anadolu topraklarının bir bölümünü almak niyet ve arzusunda idi.

Türk Ekonomisi çok zayıf bir durumda idi. Ticaretin yüzde sekseni de gayri müslimlerin elinde idi. Duyuni Umumiye Sebebiyle oluşan dış borçların faizlerini bile ödeyecek gelir mevcut değildi.

Mondros hükümlerinin tatbiki gereği 20 piyade tümeni ve 4 süvari alayından ve tamamen terhis edilmiş hava ve deniz gücünden oluşan Türk kuvvetlerinde firar ve hastalık sebebiyle tabur mevcutları 40-50 kişiyle sınırlı kalmıştı. Uzun süren savaşlar nedeniyle halk ve asker bıkkın durumda idi. O dönemin erkek gücü yirmi yaşına gelmeden kendini savaş ortamında buluyor sağ kalırsa cepheden cepheye koşuyordu. İstanbul Hükümeti “ Padişah sulh yatı” haberleriyle propaganda yaparak, savaştan kaçınıyordu. Bu da firar olaylarını iyeden iyiye arttırmıştı. Bu yüzden komutanlar ibret için öldürmek dahil bir çok sert tedbire baş vurdular.

Firar hadiseleri tam manasıyla ancak 11 Eylül 1920 de çıkarılan “*Firariler hakkındaki kanun*” sonucunda kurulan istiklal mahkemeleri vasıtasıyla önlenebildi.

Bu arada Kurtuluş Savaşı fikrini benimseyen M. Kemal Paşa İstanbul’da yakın arkadaşlarıyla temas ve çalışmalarını tamamlayarak, padişahın da onayı ile 16 Mayıs 1919 tarihin müfettişlik karargahı ile beraber Samsuna hareket etdi. 15 Mayıs 1919 İzmir Yunan Ordusu tarafından işgal edildi. Bu olay beklenmekle beraber Milli Müdafaa kuruluşları ve halk harekete geçerek ülke çapında tepkilerini ortaya koydular.

Halk başlangıçta şaşkın ve kararsızdı. Bir kısmı Milli Mücadelenin bir an önce yapılmasını düşünerek Kuvayi Milliye Saflarına katılıyor, bir kısmı ise padişahın emirlerine uyup şimdilik hareketsiz kalıyordu. Yunan işgali ile birlikte dünyada emsaline az rastlanan ilkel kabilelerde bile görülmeyen katl , ırza geçme, yağmalama ve işkence hadiseleri meydana gelmeye başlamıştı. Tabi bu hadiseler Türk Milletini canından vurmuş ve mutlaka bunun karşılıksız bırakılmayıp silahlı mücadeleye karar verilmesinde önemli etken olmuştur.

İzmir’den hemen sonra ki Aydın ve Manisa işgal edilmişti. Yunan ordusuna karşı düzenli bir Türk kuvveti mevcut olmadığından Kuvayi Milliye Kuvvetleri düşünülmüşdü. Bu maksatla 17. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami ile 57 nci Tümen Komutanı Albay Şefik bu Kuvayı Milliye fikrini ortaya koymuş ve bu fikir bütün Batı Anadolu’da benimsenmişti. Ordu

birlikleri de Kuvayi Milliye hüviyetine girerek muharebeye iştirak etdiler. Milli Kuvvetler ilk önemli başarısını 30 Haziran 1919 da Aydın şehrinin tekrar geri alınmasıyla elde edilmişti. Dağ da eşkıyalık yapan Demirci Efe gibi kişiler bu Milli Kuvvetlere katılarak destek verdiler. Ağustos 1919 da Batı Anadolu daki Milli Kuvvetler beşbin kişiyi bulmuştu.

Kuvayi Milliye'nin silah cephane, iâşe, barınma, giyinme gibi lojistik ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla, Hacim Muhittin Çarıklı'nın başkanlığında 26-30 Temmuz 1919 tarihinde önemli bir kongre yapıldı. Balıkesir Kongresi adıyla anılan bu kongrede ve daha sonra Alaşehir ve Nazilli kongrelerinde Kuvayi Milliye'nin yukarıda belirlenen ihtiyaçlarını karşılamak üzere esas amacı dördüncü madde de belirtildiği üzere yurdun kurtarılması idi. Buna göre il ve ilçelerde maliye teşkilatları ve levazım heyetleri kuruldu ve bu teşkiller vasıtasıyla cephedeki bütün askerlerin iâşesi, giydirilmesi ve hastalıkların tedavisiyle silah ve teçhizatlarının temin edilmesi sağlanmıştır. Bu maksatla cephe karargahlarının gerisinde de bu işlerle görevli Menzil Müfettişlikleri kurulmuştur. Genel giderlerin karşılanması için her il ve ilçenin büyüklüğüne ve nüfusuna uygun bir oranda bir paylaşma yapılmış ve bu yerler kendilerine taktir edilen miktarlarda yardımda bulunmuştur.

"Balıkesir Kongresi, Müderrisoğlu'munda ifade ettiği gibi "Yönetim ve mali yönlerden oldukça ayrıntılı kararlar alarak, Kuvayi Milliye'nin bir halk ordusu biçiminde ortaya çıkışına öncülük etmiştir."

Mustafa Kemal Paşa "Dokuzuncu Ordu Müfettişi ve Padişahın Fahri Yaver" ünvanıyla Anadolu'ya geldiğinde yetki ve sorumlulukları şu şekilde belirtilmiştir.

"Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine atanmış, üçüncü ve onbeşinci kolordular emrine tahsis edilmiştir. Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki bütün vali, kaymakam ve memurlar vereceği emirleri doğrudan doğruya yerine getirecekler; Orta ve Güneydoğu bölgelerindeki bütün vali, kaymakam ve memurlar yardımcı olacaklardır. Mustafa Kemal Paşa bu bölgelerde bulunan silah ve cephanenin toplatılması; çeşitli yerlerde ortaya çıkarak asker toplayan ve silahlı birlikler (Kuvayi Milliye) kuran kuruluşların dağıtılması ile görevlendirilmiştir."

Mustafa Kemal Paşa ilk olarak ordu ve resmi erkanla irtibat kurup daha rahat çalışmak üzere 25 Mayıs 1919 da Havza'ya geçti. 28 Mayıs'ta valiliklere Komutanlıklara gönderdiği talimatla her yerde yabancı işgallerini protesto mitingleri düzenlenmesini, işgal ordularının İstanbul'daki temsilcilerine ve Hükümete telgraflar çektirilmesini istedi.

22 Haziran 1922 de "Amasya Tamimi" adıyla anılan bildiriye bütün askeri ve sivil makamlara bildirdi. En önemli maddelerinden biri *"Milletin İstiklalini yine milletin azim ve*

kararı kurtacaktır" ibaresiyle aslında halkın kendi kendini yönetme esaslarından olan cumhuriyet fikrinin ilk temellerini de atmış oluyordu.

Erzurum'da Kongre hazırlıklarının duyulması üzerine İstanbul'u çağırılmış. Görev ve askerlikten istifa ettiğini bildirerek görevine sivil olarak devam etti. 23 Temmuz 1919 da başlayan Erzurum kongresi esnasında, Kuvayi Milliye'nin mali kaynaklarını temin ve düzene sokmak üzere 26-30 Temmuz 1919 da Balıkesir, 7-10 Ağustos günleri arasında Nazilli, 16-25 Ağustos günleri arasında Alaşehir kongreleri yapıldı.

Erzurum Kongresine Bitlis Erzurum, Sivas, Trabzon ve Van ilkelerinden 54 delege katıldı. Kongre 7 Ağustos ta sona erdi. Alınan kararların 3ncü maddesinde *"Vatanın ve İstiklalin muhafaza ve teminine İstanbul'daki hükümet muktedir olmadığı taktirde maksadın temini için geçici bir hükümet teşekkül edecektir. Bu hükümet Milli Kongrece seçilecektir. Kongre toplanmış değil ise bu seçimi Heyeti Temsiliye yapacaktır"* dördüncü maddede ise *"Kuvayi Milliye'yi amil ve Milli İradeyi hakim kılmak esastır"* demek suretiyle, milli hakimiyet esası kabul edildi.

4 Eylül 1919 da yapılan Sivas kongresinde Erzurum kongresi kararları aynen kabul edilip kapsamı bütün Anadolu'yu kapsayacak şekilde genişletildi. Sivas Kongresinde, Ali Fuat Paşayı "Batı Anadolu Genel Kuvayi Milliye Komutanı" olarak ataması, kongrenin Anadolu'nun yetkili bir Temsil Heyeti şeklinde çalıştığını göstermektedir.

Sivas Kongresi ile seçilen 16 kişilik Heyeti Temsiliye ile Sivas'tan bütün yurdu yönetmek zordu. Bunun için Mustafa Kemal Paşa Heyetiyle 27 Aralık 1919 da Ankara'ya gelerek çalışmalarına başladı.

Meclisi Mebusan 12 Ocak 1920 günü İstanbul'da toplanmışdı. Mebusların çoğunluğu Anadolu'da başlayan Milli Mücadeleyi onaylayıp destekliyorlardı. Bu durum işgal kuvvetlerini, özellikle İngilizleri tedirgin etti ve 16 Mart 1920 de İstanbul'u işgal edip, Meclisi Mebusanı basıp bazı milletvekillerini tutukladılar. Bunun üzerine Heyeti Temsiliye adına verdikleri emire Anadolu'da bulunan işgal kuvvetlerinin subay ve erlerini tutuklayan M. Kemal Paşa 19 Mart 1920 de yayınladığı yazıyla 15 gün içinde yeniden Milletvekili seçimleri yapılarak Ankara'da olağan üstü yetkilere sahip bir meclisin toplanacağını Valiliklere ve kolordu komutanlıklarına bildirdi. Seçimler kısa zamanda sonuçlandı ve 23 Nisan 1920 de Büyük Millet Meclisi

Ankara'da çalışmalarına başladı. Kurtuluş Savaşı boyunca Kuvayi Milliye'nin ve düzenli ordunun lojistik desteği ve bunun alt görevlerinden olan iâşe desteği araştırmamızın esasını teşkil etmektedir. Kuvayi Milliye döneminde Yunan kuvvetlerinin lojistik destek ve ikmal akışına nazaran büyük bir fark ve iptidailik söz konusu idi. Düzenli ordu kuruluncaya kadar Kuvayi Milliye'nin lojistik desteği devlet imkanlarından çok halk desteğine dayanıyordu. İkmal

malzemelerin tespiti, tedarik, depolanması ve birliklere sevki akıcı ve planlı değildi. İtilaf Devletleri ülkenin önemli ticaret merkezlerini ve ulaştırma şebekelerini işgal etmiş, silah malzeme ve depolarına el koymuştu. Bu dönemde en çok ihtiyaç duyulan ikmal maddeleri silah, mühimmat ve yiyecek maddeleri ve bunların ulaştırılması için nakil vasıtaları idi.

Kuvayi Milliye Cepheleri kuvvetleri kurulana kadar mevcut Milli kuvvetler ulaştıkları ilçe ve köylerde halk tarafından iâşe ediliyorlardı. Başlangıçta bu kuvvetlerin mevcutları az olduğundan halka büyük yük olmuyordu. Daha sonra cepheler kurulmaya başlayınca Balıkesir, Nazilli ve Alaşehir Kongrelerinde alınan kararlar gereği, bu kuvvetlerin iâşesi belirli ölçüde düzene konuldu. Bu safhada Türk milletinin halkıyla asker bir millet olduğu en zor dönemlerde dahi mücadeleye katıldığı veya katılanlara maddi manevi destek verdiği, Türk'ün her savaşında görülmektedir.

İşgalden hemen sonra çekirdek kadro ile bulunan Tümen birliklerine tahsis edilen paralar ve ikmal maddelerinden azami istifade edilmiştir. Ayrıca Duyuni Umumiye'ce alıkonan aşara el konarak ambarlardaki yiyeceklerde Kuvayi Milliye'nin emrine tahsis edildi.

Kuvayi Milliye'nin her türlü ihtiyacının karşılanması için illerde ve ilçelerde kurulan Heyeti Milliye Teşkilatları 1920 sonlarına kadar bir buçuk yıl süreyle çok üstün bir başarı ve düzenlilik içersinde düzenli ordular kuruluncaya kadar çalıştılar ve kendilerine düşen görevleri en iyi şekilde icra etdiler. Halkta her türlü yardım ve fedakarlıktan kaçınmadı.

Heyeti Temsiliye döneminde bu destek faaliyetleri Müdafaa-i Hukuk Merkezleri ve Milli Heyetler tarafında daha olumlu bir şekilde sürdürüldü. Büyük Millet Meclisinin kurulmasıyla birlikte Sovyet Rusya'nın yardımları da resmen başlamaya başladı. İâşe ihtiyacı her birliğe tahsis edilen köylerden karşılanmakla beraber, satın alma usulu ile yapılan ikmalde para verilmesi esası getirilmişti. Para sıkıntısı da zaman zaman hat safhaya varmıştır. Erzak nakliyatı tren hattı olan yerlerde trenle yapılıyordu. Et ihtiyacı canlı hayvan şeklinde vagonlarla gönderiliyor ve mahallinde günlük olarak kesilerek temin ediliyordu. Soğutma sistemleri bulunmadığından tuzlama ve kavurma olarak depolama işlerine devam edildi. Ekmek ihtiyacı için köylerin ocak ve fırınlarından geçici olarak istifade ediliyordu. Halk bir yandan vergi borçlarını devlete ve Düyuni Umimiye İdaresine öderken bir yandan da "*Nakdi ve Ayni Teberru*" adıyla mal ve para olarak Kuvayi Milliye'ye yardım ve bağışta bulunuyordu.

İç isyanlar savaş boyunca devam etmiş Milli Kuvetler mücadeleyi iki cephede sürdürmüştür. İç isyanların önemli olarak iki sebebi vardı; birincisi İstanbul hükümetinin İngiliz himayesini kabul edip halkı savaştırmamak, ikincisi ise eşkiyalık alışkanlıklarına devam eden Kuvayi Milliye komutanlarının halktan zorla ve tehditle para ve mal toplaması olmuştur. Özellikle Düzce ve Bolu isyanları bu sebepten çıkmıştı.

18 Mart 1920 tarihinde M. Kemal Paşa'nın yayınladığı emirle Osmanlı Bankaları Reisi idareleri, Ziraat Bankası gelir ve giderlerini kontrol altına alınmış ve Anadolu kesiminde kalan bu paralardan yararlanma cihetine gidilmişti.

Yunanlılar karşılarında güçlü ve düzenli bir ordu olmadığı için kısa zamanda Bursa-Uşak- Sarayköy hattına ulaşmışlardı. Bunu çok iyi değerlendiren BMM Hükümeti, Milli kuvvetlerin ordu kadro ve kuruluş içersine alınmasına karar verdi. Nitekim başarısızlıkla sonuçlanan Gediz taarruzu, düzenli bir ordunun kurulmasını teyit etmekteydi. Ancak bu ordunun ihtiyaç duyduğu ikmal maddelerinin kaynaklar sınırlı idi. Kaynak olarak;

1. Anadolu içindeki depolarda kalmış silah, cephane, harp ve gereçleri
2. Düşman işgali altında bulunan özellikle İstanbul dolaylarındaki silah, cephane ve harp gereçleri.
3. Elcezire (Diyarbakır) cephesinin kendi seferi ihtiyacından fazla kalan silah, cephane ve harp gereçleri
4. Doğu cephesinde kalan fazla kalan silah, cephane ve harp gereçleri
5. Rusya'dan yapılacak olan para ve silah yardımları

Ankara Hükümeti yukarda sayılan kaynaklardan yararlanarak düzenli ordusunu kuracak ve ihtiyaçlarını karşılayacaktı.

Rusya'da Buhara Cumhuriyetinin Türkiye'ye yardım olarak verilen 59.000.000 lira'nın 47.971.988 lirasına Moskova tarafından el konulmuş geriye kalan 11.028.012 lirası Türkiye'ye Rus yardımı olarak verilmiştir.

Yunan ordusunun Edirne ve Bursa illerini işgal etmelerinden sonra iâşesi düzelmişti. Çünkü tarımsal ve mali yönden verimli bölgeleri işgal edip halkın bütün kaynaklarını yağma ediyorlardı. Makedonya cephesinde Bulgar ve Almanlardan kalan silah ve cephanelerden de büyük istifadeleri olmuştu.

28.09.1920 tarihinde erzak anbarı olan şehirler Ankara, Eskişehir, Kütahya, Afyon ve Konya vilayetleri idi. 18 Kasım 1920 de Garp Cephesi Komutanının yayınladığı emirle iâşe işleri düzene sokuldu ve bölgesel tedbirler yerine kurumsal bir hale getirildi.

Birinci ve ikinci İnönü muharebelerinde Türk ordusu düzenli olarak ilk defa Yunanlılarla savaşmış istenen zafer elde edilmişti. İnönü Muharebelerinde yiyecek ve giyecek maddelerine olan ihtiyaç had safhada idi. Birlikler iâşe ikmallerini 25 km cephe gerisinde açılan ambarlardan kendi ikmal kollarıyla almaları veyahut hareket bölgelerinden parayla satın almaları şeklinde ikmal ediyorlardı. Kütahya ve Polatlı'da bu hizmetleri yürütmekle görevli menzil ve hat kumandanlıkları mevcuttu. Cephelerin ihtiyaçlarını karşılamak için askerlik şubelerine askerler toplama ve yollama için para verilemiyor ve toplanan askerler

barındırılmıyordu. Giyecek, yiyecek gibi en tabii ihtiyaçları karşılanamıyordu. En uzak birliklere bile askerler yürüyerek gitmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Yollarda açlıktan hastalıktan ve soğuktan donarak ölenler oluyordu. Toplanan askerlerin yarıya yakın bölümü hastanelere sevk ediliyordu. Örneğin; 12nci kolordu hastanelerinde yatanların %80'i zatüre idi. Genel Kurmay Sağlık Dairesinin raporlarına göre, 1921 yılında hastaneye yatan hasta sayısı 151.783, 1922 yılında ise 274.988 kişiydi. Tifo, dizanteri, zatüre, yılançık vb hastalıklarından binlerce kişi ölmüştü. Muharebede yaralanan askerler çok uzak yerlere taşınması için kağı gibi ilkel araçlarla Eskişehir'e Ankara ve Konya'ya gönderilmek zorunda kalınıyordu. Bu yüzden Ulaştırma güçlüğü Türk İstiklal Harbini yapan Türk ordusu, silah ve malzeme sayısı az, iaşe imkanları yetersiz, subay kadrosu noksan ve yorgun fakat, savaş tecrübesi olan şerefli bir geçmişe sahip bir orduydı.

Su ikmali sistemli bir halde değildi. Kadrolarında bulunan saka arabası, fiçılar, gaz tenekeleri ile yöresel kaynaklardan taşınıp erler mataralarını doldurarak su ihtiyacını karşılıyorlardı. İçme suyu kaynaklarının kıt oluşu nedeniyle su sıkıntısı çok çekilmişti. Günümüzdeki modern ordularda bu ihtiyaç istihkam birliklerinin sorumluluğuna verilmiş olup, mevcut su kaynaklarının özel yöntemlerle içilebilir hale gelmesiyle veya artezyen kuyuları açılarak temini yoluna gidilmektedir. Ayrıca muharip bölüklerin kadrolarında dere yataklarından istifade etmek için modern su tasfiye cihazları mevcuttur. Sıhhiye birlikleri tarafından da ayrıca klor ilacı ile suyu mikropardan arındırma veya laboratuarlarda su tahlilleri yapılarak su zehirlenmelerine karşı önlem alınmaktadır.

İnönü muharebelerinde yenilen Yunan Ordusu bunun öcünü almak için Kütahya ve Eskişehir bölgelerinden tekrar taarruza geçti. Refet Paşa'nın yapmış olduğu taktik hatalar sebebiyle Yunan taarruzu gelişmişti. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Refet Paşayı görevden alarak Batı ve Güney Cephesini birleştirdi ve İsmet Paşayı Batı Cephesi Komutanlığına atadı. Genel Kurmay Başkanlığına da Fevzi Çakmak Paşayı getirdi. Yunanlılar seferberlik ilan ederek kesin sonuçlu bir muharebe yaparak Türk Ordusunu imha etmek istediler. 10 Temmuz 1921 de üç kolordudan müteşekkil birlikleriyle Bursa, Uşak ve Dumlupınar bölgeleri Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar ve Seyitgazi genel istikametlerinden birlikte taarruza başladılar. Yunanlıların üstünlüğü anlaşılınca, Türk tarafı kesin sonuçlu muharebelerden kaçınıp Eskişehir doğusuna ve Seyitgazi hattına çekilmeyi başardı. Batı Cephesi komutanı taktik açıdan çok önemli bir karar olarak, Genel kurmayın da onayı ile 25 Temmuz 1921 akşamı ne kadar birliklerini Sakarya Nehrinin doğusuna çekti. düşmanla arasına çok önemli bir mesafe koymuştu. Fakat Eskişehir Kütahya Afyon gibi önemli şehir ve halkı düşman tarafında kalmış ve büyük miktarda tarım alanı elden çıkmıştı. Bu da savaşın lojistik yönünü olumsuz yönde

etkilemiştir. Yunan Taarruzu Haziran 1921 tarihinde başladığından yeni ürün henüz çıkmamıştı. Bu da yiyecek stoklarından ikmali gerektiriyordu. Mevcut stoklar da ancak günlük yiyeceğe tahsis edildiğinden iâşe de önemli sıkıntılar çekilmiştir.

16 Temmuz da Mecliste çıkarılan bir konuyla “Taktir Komisyon” ları kuruldu. Bunlar tarla ve hormonlarda ki ürün miktarlarını tahmin edip aşar miktarı olan arpa, mısır, buğday mal veya para olarak bedeli tahsil edeceklerdi.

Kanun yürürlüğe girmeden 26 Temmuz 1921 günü Sakarya nehrine kadar olan bölge Yunan ordusu tarafından işgal edilmişti. Böylece Afyon, Kütahya ve Eskişehir illerine ait ürünler henüz tarlada iken Yunanlıların eline geçmiş oluyordu. Artık bu bölgelerden yararlanma imkanı kalmadı. Ancak, Polatlı, Haymana bölgelerinden, Yunan ordusu savaşa 20 gün ara verince çıkarılan bu kanunla ürünlerin hasat edilmesine ve aşar vergisinin tahsiline hız verilerek ordunun yiyecek ihtiyacı karşılanabilmişti.

7 ve 8 Ağustos 1921 de çıkarılan Tekali Milliye emirleriyle bütün yurttan topyekün bir mali seferberlik başlamış halk var olma yok olma mücadelesinde bütün imkanlarını ortaya koymuştu. Bunu sağlamak için her ilçede mülkü amirin başkanlığında, en büyük maliye ve askeri memurlarla meclis idaresi belediye ve ticaret odasından kurulu ikişer üyeden oluşan bir komisyon görev almıştır. Bu emirlerle halktan; her ilçede ev sayısınca giyecek çamaşır, çorap, tüccarlardan; kumaş, ayakkabı, hayvanlar için nal mih, semer vb. malzemeler, yine halktan; tarım ürünlerinin %40 ı toplanmıştı. Bunların ulaştırılması için Ulaştırma aracı sahibinin her ay 100 km.lik bir mesafeye ücretsiz taşıma mükellefiyeti getirilmişti. Yedi no.lu Tekalifi Milliye emriyle halkın elinde silah, cephan ve kesici aletlere senet karşılığında el konuldu. Ayrıca araçlara ve silahların bakımında kullanılacak yağlarla, akaryakıtın %40’na el konuldu. Halkın sanatkarları da harp malzemelerinin imalatı ve bakımında kullanıldı.

Tekali Milliye emirleriyle senet karşılığında alınan malların bedelleri savaş sonunda halka tekrar ödenmiştir. Kurtuluş Harbinden önce bu tür uygulamalar Osmanlı döneminde de uygulanmıştır. Bu olay “*Top yekün savaş*” a iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Yunan ordusu Kütahya ve Eskişehir Muharebelerinde kazandıkları başarılarla moralleri yükselmiş ve kazanılacak Sakarya Muharebesi ile Ankara’nın yolu açılarak, Büyük Millet Meclisi dağıtılacaktı. Sakarya Meydan Muharebesi yirmi iki gün gece ve gündüz devam etti. Bu savaşta yedi tane tümen komutanı şehit oldu, Sakarya Nehri kızıl renkte aktı. Altı ere karşılık bir subay bu savaşta şehit oldu. Bu yüzden subay kaybının en çok olduğu subayların savaşı olarak tarihe geçti. Fakat maksat hasıl olmuştu. Nihayet Yunan ordusu dev dalgaların yalçın kayalara toslaması gibi, başını taşlara vurmuştu. Gerçeği bütün çıplaklığı ile gördü. Türkün kanının son damlasına kadar istiklal ve bağımsızlığını korumaya azimli olduğunu gördü. Bu

azmine ülkesinin vatansever evlatlarının bütün maddi kaynaklarını seferber etmesi de eklenince zafer kaçınılmaz oldu.

Sakarya savaşında “ Tekalifi Milliye” emirleri tam manasıyla uygulanamamış, Yunan taarruzu hemen vuku bulmuşdu. Eskişehir’den Polatlı’ya aktarılan yiyecekler 5 Ağustos 1921 tarihine kadar yetmişti.

100.000 insan ve 25.000 hayvanın beslenmesi için Milli Savunma Bakanlığı giyecek maddelerini Polatlı’da bulunduracak birliklerde buradan kendi ikmal araçlarıyla ikmallerini yaptı. Özellikle Batı bölgesindeki kaynaklar düşman elinde bulunduğundan Çorum, Yozgat ve Kırşehir, Sivas ve Kayseri kaynaklarından azamî şekilde faydalanıldı. Bakanlık her türlü çareye başvurarak Batı Cephesinin yiyeceğini temin etmeye çalışmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi bittiğinde halk hasadını henüz toplayamamıştı. Batı Cephesi Komutanı 14.09.1921 tarihinde yayınladığı emirle köy halkının mahsulünü kaldırmak için yardımcı olmak üzere askeriye hayvan ve araba tahsisinde bulundurarak orduda halka yardımcı olmuştu.

Sakarya Zaferinden sonra Türkiye’nin dış itibarı arttı ve 13 Ekim 1921 de Kars, 20 Ekim 1921 de Ankara anlaşmalarını imzaladı. Büyük taarruz hareketi ancak bir sene sonunda ceryan etmişti. Bunun en büyük sebebi Sakarya’da kaybedilen insan, silah, mühimmat ve diğer, ikmal maddelerinin çok oluşu idi. Düşman da çok büyük kayıplara uğramıştı. Ancak kesin sonuçlu bir muharebe için üstün kuvvetler gerekmektedir. Bunun için Başkomutanlık 15 Ağustos 1922 tarihine kadar hazırlıkların tamamlanmasını emretmişti. 20 Ağustos 1922 de Batı cephesi karargahına gelen Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve ordu komutanlarıyla durum değerlendirmesi yaparak 26 Ağustos 1922 de taarruza başlandı. Türk Topçusunun büyük bir başarısıyla başlayan taarruzu kısa zamanda gelişti. Düşman güneyden çember içine alınarak bir kısmı imha edildi. Bir kısmı da İzmir genel istikametinde kaçarak canlarını zor kurtardılar. 9 Eylül 1922 de Türk birlikleri İzmir’e girdi. 18 Eylül 1922 tarihine gelindiğinde Anadolu tamamen düşmandan temizlenmiş oldu.

Kurtuluş Savaşında lojistik İkmal faaliyetlerini planlayan ve yürüten menzil teşkilatlarının bir bölümü doğrudan Milli Savunma Bakanlığına, diğer bir bölümü de Cephelelerdeki birlikler emrine tahsis edilmişti. Milli Savunma Bakanlığı kadrosunda bulunan Sevkiyat ve Nakliyat Genel Müdürlüğüne bağlı olarak çalışan yurt içi menzil teşkilatları aşağıdaki kısımlara ayrılmıştı.

1. Menzil Müfettişliği
2. Menzil Bölge Müfettişliği
3. Menzil Hat Komutanlıkları

4. Menzil Nokta Komutanlıkları

5. Menzil konak Komutanlıkları

Menzil Müfettişlikler Karargahında; Kurmay Başkanlığı, Harekat Şubesi, Personel Şubesi, Eslila (silah) şubesi, Levazım Şubesi, Muharebe, Sağlık, Veteriner, İnşaat ve Ulaştırma şubeleriyle Evrak ve Posta işlerinden kurulu idi.

Bugün bu teşkiller modern manada ele alınmış şube görünümünde kurtarılarak Levazım Dairesi, Ulaştırma Dairesi şeklinde Kara Kuvvetleri Lojistik Dairesinin bünyesine sokulmuştur. Sivil halktan iâşenin satın alınması için Milli Savunma Bakanlığına bağlı olarak çalışan İstanbul, İzmir, Ankara, Erzurum, Diyarbakır gibi ordu çapındaki birliklerin bölgelerinde Levazım Bölge Amirlikleri kurulmuştur. Bunlar Orduların müteahhitler vasıtasıyla iâşe maddelerinin satın alınmasını temin ederken Tugay Çapında kurulan birliklerde oluşturulan Muayene Komisyonları vasıtasıyla birliklere tahsis edilen kuru yiyecek, yaş sebze ve meyveler kalite kontrolundan geçerek birlik mutfaklarına personel adedine göre taksim edilmektedir. Barış zamanında subay, astsubay kendi maaşından yemekte. Nöbet tatbikat seferberlik durumunda kazana dahil olmaktadır.

Yine günümüzde yemek pişirme hizmetleri birliklerde destek kıtaları komutanlığı sorumluluğunda bulunan modern aletlerle teçhiz edilmiş mutfaklarda sivil ahçılarında katkılarıyla pişirilmekte ve birliklere sıcak olarak yedirilmektedir. Savaş ortamında ise Bölüklerin sahra mutfaklarında pişirilmektedir. Çatışma anında ise emniyet maksadıyla iâşenin yapılamadığı durumlarda askeri personel demirbaş erzaklarından bu ihtiyacını temin etmektedir. Güneydoğu hareketinde olduğu gibi gayri mizamı kuvvetlere karşı yapılan harekette ise, kumanya şeklinde özellikle dağlık arazi kesimlerinde helikopterlerle taşınmak suretiyle ikmal edilmektedir.

Amerikan ordusunda ve Avrupa ordularının bir bölümünde barış zamanında iâşe hizmetleri ihale yoluyla yapılmaktadır. İhale sahibi özel yemek şirketleri bugün sivil kuruluşlarımız da olduğu gibi yemek fabrikalarında yemekleri pişirmekte özel araçlarıyla birlikleri sıcak olarak yedirmektedir. Sahra ortamında (Arazi tatbikatlarında özel yemek araçlarıyla yemekler birlik personeline ulaştırılmakta, hatta bir sene sonraki ihaleyi kazanabilmek için subay- astsubay ve erlere “yemeklerinizden memnun musunuz” diyerek, personelin memnuniyetini sorma gayreti içine girmektedir. Elbette bu tür hizmetlerin büyük bir bölümü maddi imkanlara dayanmaktadır. Arzumuz birliklerimizin modern ordularda olduğu gibi iâşe edilebilmesidir. Çünkü bu tür olaylar ordu personelinin moreli üzerinde çok önemli tesirler bırakmaktadır. İstiklal harbinde savaşın en hareketli döneminde akşam içilen bir sıcak

çorba herşeye değmekte, askerin moral gücünü arttırmaktaydı. Bunu savaşa katılanların hatıralarında görmek mümkündür.

Büyük taarruza başlamadan önce insan mevcudu 150.000, hayvan miktarı 45.000 ne yükseldiğinde yiyecek maddeleri yetersiz bir duruma gelmişti. Ordu bölgelerindeki Mayıs ve Haziran aylarında günlük iâşe stokları iyice azalmıştı. Sıkıntıyı gidermek için zaman zaman un çorbası yapılarak geçici tedbir alınmıştı. 5 gün boyunca iâşe ikmalinin yapılmaması sonucunda özellikle 2nci ordu birlikleri aç ve perişan duruma girmişlerdir. Bu da gösteriyor ki iâşe hizmetleri en az silah ve mühimmat kadar gereklidir ve önemlidir. Garp Cephesi Komutanlığının girişimleri sonunda Konya Vilayetinden beşyüz çuval un zorlamayla tedarik edilerek iâşe hizmeti normale döndürülmüştür.

1921 yılında Batı Cephesi Komutanlığına iâşe için 21.789.861 lira gönderilmesi gerekirken 8.150.000 lira gönderilmiş 13 milyon küsurat açık çıkmıştı. Bu da ordunun çok zor iâşe edilmesi demekti. Bu açık İsmet Paşa'nın ifadeleriyle *"Orduya tahsis edilen aşar vergisinden ve hayvanatın beslenmesi için otluk alanlardan yedirilmek suretiyle telafi edilmeye çalışılmıştır"*

1922 senesinde ise (Büyük taarruzun bitimine kadar olan safhada), 12000.000 lira tahsisat yapılması gerekirken 4.419.000 lira verilmiş, yaklaşık 1/3 oranında iâşe bedeli tahakkuk etmişti. Ordunun yiyecek işlerini düzenlemek üzere 22 Ocak 1922 tarihinden 15 Temmuz 1922 tarihine kadar düzenli olarak toplanan Harp Encümeni heyetinde Başkomutan, Meclis Başkan Yardımcısı, Genelkurmay Başkanı, Milli Savunma Bakanı, Maliye Bakanı ve bu bakanlıkların encümen başkanları bulunuyordu. Harp Encümeni Kurtuluş Savaşında, Büyük Taarruz'un hazırlık safhasında iâşe ve iâşenin nakliyesi konusunda çok önemli görev üstlendiler. Alınan kararların iâşe ile ilgili kısımları önemine binaen kitabımızın son bölümünde yer almıştır. Bu kurulun esas görevi ordunun yiyecek maddelerinin sağlanması ve zaman zaman da diğer ikmal maddelerinin tedarikiyle uğraşmaktı.

Son olarak İsmet Paşa'nın düzenli ordulara komuta ettiği 1.5 sene zarfında yapmış olduğu iâşe ile ilgili değerlendirmesini aynen aktarıyorum. *"Şu hesaba nazar edilecek olursa, Türk Ordusunun memleket içinde hiç bir zaman güçlük teşkil etmediği ve daima büyük bir kanaat ve tasarrufla ve takriben 1.5 sene zarfında millete 21 milyon küsür lira ki mühim bir meblağ tasarruf ve istifade ettirmiş olduğu görülür"*

Bu noksanda kısmen düşmandan elde edilen ganimetten (takip hareketinde), aşar ambarlarından, hayvanlar için meralardan otlatmak suretiyle giderilmeye çalışılmıştır.

Kurtuluş savaşı halkın büyük fedakarlıkları sonucunda kazanılmıştı. Adları sanları belli olmayan analar babalar ve yavrular vardı ki cephe taşıırken karda donarak ölmüşler, fakat

nüfus kütüklerine formalite icabı “eceliyle köyünde vefat” kaydıyla gömülmüşlerdi. Bunlar gerçek şehit idiler. Yazar Nureddin Peker’in eserinde “Kastamonu da Kışla Önünde Donan Kahraman Türk Anası ” başlıklı yazısında geçen hadiseyi Türk analarına ithafen aynen aktarmak istiyorum;

“ 1921-1922 kışı çok olmuşdu. Ankara yolundaki dolu kafileler arasında tabii sayılan hadiseleri yalnız kendi çevrelerinde birer destan olurken bu hadise kahramanlarından bir tanesi şehrin kapısı sayılan kışla önüne kadar gelmiş yani taşıdığı millet yükünü canı pahasına menzili maksadına ulaştırmışdı. Bu hadise şehir halkının gözleri önünde ceryan ettiği için herkesi üzdü. Ağlattı.

O günkü vazifelerden olup bugün Kastamonu tüccarlarından Cemil Potlabanın anlattığına göre (Bu destan halk arasında yaşamaktadır.) 1921 Aralık ayında birden bire bastıran kar , yolları kapamış , cepheye giden taşıt kolları geceye kalmadan yakın hanlara , köylere sığınmışlardı. Böyle fırtınalı bir gecede sabaha kadar yağan kar altında kalanların ara sıra olduğu gibi yine kara haberleri beklenirken o gece kar tipisine rağmen vatan aşkı ile ancak Kastamonu kışlasının önüne kadar gelebilen cephane yüklü bir kağnı arabasının yanına ilk gidenin gördüğü acı manzara çok dehşetti. ..

Her nasılsa kafileden geri kalmış bir kadının cephane yüklü kağnısı ile yorgun argın ancak kışla önüne kadar gelebildiği ve şehire girmek nasip olmadan şose kenarında sabaha karşı donduğu anlaşılmıştır. Öküzleri geviş getiren bir kağnı arabasındaki kıymetli yükü korumak için üstüne yorganını örten bu kadının elinde üvendire kollarını açarak yorganın üzerine abanarak kaldığı vazifeliler tarafından görülmüştür. Rifat Çavuş Öküzleri çekerken Cemil Çavuşta şehitlerin üzerindeki karları süpürmüş ve her ikisi de göz yaşları dökerek kollarında ve bacaklarından tutarak kaldırırken yorganın altından birdenbire çığlığı basarak ağlayan bir çocuk sesi işitince şaşırmışlar. Ve şehide onayı yana çekip hemen yorganı kaldırmışlardır. Gördükleri şaheser tablo şu olmuştur.

Otlara sarılı top gülleleri arasına yerleştirilmiş , çulların içinde kundaklı bir kız çocuğunun dondan kurtulduğu ve müdahale üzerine uyanarak meme için ağlamaya başladığıdır.

Cephanesi ve yavrusu uğruna kendini feda eden bu kahraman anayı ve yavrusunu arabaya yerleştiren çavuşlar , baş başa ağladılar ”

Kurtuluş Savaşının Bilançosu Şu Şekilde İdi.

	<u>Subay</u>	<u>Er</u>
Muhabere meydanlarında ölen	662	8505
Yaralanma neticesinde ölen	53	1665
Çeşitli Hastalıklardan Hastanelerde ölen	147	22543
Asker mıntıkasında ölen	118	2828
Kıtalaradan muhtelif surette ölen	---	688

Bu muharebelerde şehit olan her 13 ere karşılık bir subay şehit düşmüştür. Kurtuluş Savaşı, komuta heyetiyle askeriyle , halkıyla var olma veya toptan yok olma mücadelelerinde yoklukların , ızdırapların , zulme karşı koymanın hazin fakat onurlu bir savaşı oldu.

BİBLİYOGRAFYA

I. GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI ARŞİVİ

- Arşiv No .1-4282, Kls.No.563, Dos No .31/7, F.11,13, 25,56
 Arşiv No .6-3592, Kls.No.892, Dos No .5/11, F.4,36,45,46
 Arşiv No .6-5516, Kls.No.1189, Dos No .2/10, F.16,6
 Arşiv No .1-4282, Kls.No.(54)9, Dos No :15, F.27
 Arşiv No .4-4480, Kls.No .694, Dos no .85/163, F.7
 Arşiv No .4-4484, Kls.No.1114, Dos No .202/16-A, F.4
 Arşiv No .4-4484, Kls.No.1114, Dos No .201/16-2, F.9,10,13
 Arşiv No .A.4299, Kls.No .1454, Dos no .300/151, F.4-2
 Arşiv No .A.1-4336, Kls.No .1005, Dos no .170/A-65, F.7
 Arşiv No .A.1-4300, Kls.No .1054, Dos no .202/15, F.44,64
 Arşiv No .A.1-4332, Kls.No .1718, Dos no .585/A.20, F.2
 Arşiv No .A.1-4332, Kls.No .1718, Dos no .20, F.18,34
 Arşiv No .A.4-6515, Kls.No .1513, Dos no .3-2, F.114,118
 Arşiv No .A.1-4406, Kls.No .1387, Dos no .14-14, F.22
 Arşiv No .A.4299, Kls.No .1717, Dos no .12, F.9,13,23-1, 27,28,31
 Arşiv No .A.1-4299, Kls.No .1725, Dos no .39, F.10,23,29,43
 Arşiv No .A.4484, Kls.No .1860, Dos no .504-23, F.3,8,11,17,19,25
 Arşiv No .A.5-1775, Kls.No .2149, Dos no .C-13, F.14,28,37
 Arşiv No .A.5-6165, Kls.No .2183, Dos no .79-57, F.1,11,99
 Arşiv No .A.4478, Kls.No .1795, Dos no .61-238, F.5
 Arşiv No .A.4406, Kls.No .1378, Dos no .15, F.1-14,1-39,1-41,1-43,1-46,1-48,1-53,1-54

II. KİTAPLAR VE MAKALELER

A- KİTAPLAR

- Ağaoğlu, Samet, Kuvayi Milliye Ruhu, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1987.

- Akşin, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C.II, Cem Yayınevi, Ankara, 1990.
- Akkoyun, Turan, **İstiklal Savaşında Aydın Kuvayi Milliyesi** (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1988.
- Akyüz, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara, 1975.
- Altay, Fahrettin, **İstiklal Harbimizde Suvari Kolordusu**, İnsel Kitapevi, İstanbul, 1925.
- Altay, Fahrettin , **10 Yıl Savaşı ve Sonrası (1912-1922)**, İnsel Kitapevi, İstanbul, 1970.
- Armaoğlu , Tahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Ankara, 1983.
- Apak, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cepgesi Nasıl Kuruldu**, Güven Basımevi, İstanbul, 1942.
- Artuç, İbrahim, **Kurtuluş Savaşının Zorlu Yılları**, Kastaş Yayınları, 1988.
- Atatürk, M. Kemal, **Nutuk**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi (1919- 1927), ankara, 1994..
- Atatürk'ün **Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi (1919- 1927), Ankara, 1991.
- Aybars, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri (1920-1927)**, C.I-II, İleri Kitapevi, İzmir, 1995.
- Aybars Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C.I., Baskı, Ankara, 1995.
- Bayar, Hikmet, **Kuvayi Milliye Devrinde Atatürk'ün Dış Siyaset İle İlgili Bazı Görüş ve Davranışları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi , Ankara, 1956.
- Bebek, İlhami, **Milli Mücadelede Akbaş Cephaneliği Baskını**, Gnkur Basımevi, 1994.
- Borak, Sadi, **Atatürk'ün Gizli Oturumlarda Konuşmaları**, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1981.
- Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985-1987)**, 2.Baskı, 1987.

- Çarıklı, Hacim Muhittin, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklının Kuvayi Milliye Hatıraları (1919-1920)**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara Üniv. Basımevi, 1967.
- Çavdar, Tevfik, **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye**, Milliyet Yayınları, 1977.
- Güler, Ali, **Türkiyede'ki Gayri Müslimler (Sosyo Ekonomik Durum Analizi)** Gnkur. Basımevi, Ankara, 1996.
- Güralp, Şerif, **İstiklal Savaşının İç Yüzü**, İstanbul, 1958.
- Gürün, Kamuran, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)** ,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.
- İdikut, İhsan , **İdeal Komutanlarımızdan 4.Fıkra Kumandanı Nazım Bey**, İstanbul, 1952.
- İdikut, İhsan, **Türk Lavrensleri**, Öztürk Matbaası, İstanbul, 1953.
- İnan, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1959.
- İnönü, İsmet, **Hatıralarım (1884-1918)**, Hazırlayan Sabahattin Selek, Burçak Yayınları, İstanbul, 1969.
- İnönü'nün **Söylev ve Demeçleri**. T.B.M.M'de veKurultayında (1919-1946) Türk Devrim Ensitüsü Yayınları, No :2, İstanbul, 1946 .
- **İstiklal Harbi**, Kuvayi Milliye Mücahitleri Neşriyatı, No :1, (1918-1923).Saka Matbaası, İstanbul, 1950.
- Jaeschke, Gottard, **Kurtuluş savaşı ile İlgili Belgeleri**, Çeviren Cemal Köprülü, 2.Baskı, Ankara, 1986.
- Kansu, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi. 2. Baskı, Ankara, 1986.
- Kaplan, Mehmet- Enginün, İnci- Emil, Birol- Birinci, Necati Uçman, Abdullah, **Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal Paşa**, C.I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Kınross Lord, **Atatürk , Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, C.I, Sender Kitapevi, İstanbul, 1967.
- Korkut Refik, **Milli Mücadele Takvimi**.

- Lamartine, Alphonse de, **Osmanlı Tarihi**, C.I, Çeviren Serhat Bayram, Sabah Yayınları, Copyright, 1991.
- Mısıroğlu, Kadir, **Yunan Mezalimi (Türk'ün Siyah Kitabı)**, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1972.
- Müderrisoğlu , Alptekin, **Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Yayınları, Ankara, 1990.
- Onar, Mustafa, **Atatürk'ün Yazışmaları**, C.I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, (Atatürk Dizisi 145).
- Ökçün, A. Gündüz, **Osmanlı sanayi (1913-1915 İstatistikleri)** 2. Baskı, Hil Yayınları, 1970.
- Özalp, Kazım, Özalp, Teoman, **Atatürk'ten anılar**, 3.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995.
- Peker, Nurettin , **İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri, İnebolu ve Kastamonu Havalisi (1918-1923)**, Gnkur. Harp Tarihi Başkanlığı Kütüphanesi.
- Selek ,Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, Güneş Matbacılık, Ankara, 1963.
- Selek, Sabahattin, **İstiklal Harbi (Milli Mücadele)**, C.II, İstanbul, 1965.
- Selek Sabahattin, **Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Svaşı)**, C.I, Örgün Yayınları, İstanbul, 1982.
- Sofuoğlu, Adnan, **Kuvayi Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu (1919-1921)**, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1994.
- Sanyel, Salahi R, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C.I, 2.Baskı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- Sürmeli, Serpil, **Milli Mücadele de Tekalifi Milliye Emirleri**, Atatürk Üniv. Atataürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış) Yüksek Lsans Tezi, Erzurum.1991.
- Taçalan, Nurdahan , **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Milliyet Yayınları, 1970.
- Tunaya, Tarık Z, **Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)**, 1952.
- T.B.M.M Zabıt Cerideri. C.IX, T.B.M.M, 2. Baskı, Ankara, 1954.
- **Türk Kara Kuvvetleri Tarihi**, Kara Kuvvetleri Basımevi, Ankara, 1996.
- **Türk İstiklal Harbi**, C.II, **Doğu Cephesi (1919-1921)**, Gnkur. Basımevi, 1995.

- Türk İstiklal Harbi, C.II, Ks.3, Gnkur. Basımevi, 1994.
- Türk İstiklal Harbi, C.II, Ks.5, Kitap 1, Gnkur. Basımevi, Ankara 1995.
- Türk İstiklal Harbi, C.II, Ks.5, Kitap 2, Sakarya Meydan Muharebesi ve Sonraki Hareket, Gnkur. Basımevi, Ankara 1995.
- Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, C.II, Ks.6, Kitap1, Büyük Taarruza Hazırlık ve Büyük Taarruz, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1995.
- Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, C.II, Ks.6, Kitap 2, Büyük Taarruz (1-31 Ağustos 1922), Gnkur. Basımevi, Ankara, 1995.
- Türk İstiklal Harbi , C.VII, İdari Faaliyetler (15 Mayıs 1919-2 Kasım 1923), Gnkur. Basımevi, Ankara, 1975.
- Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve T.B.M.M 1. Dönem (1919-1923), C.I, T.B.M.M Vakfı yayınları No :4.
- Venizelos, E.K, Başvekil 'in Üç Tarihi Demeci (Bugünkü İktisadi Müşgüllerimizin Geç Kalmış Sebepleri), Milli Matbaa, Atina, 1932.
- Yazman, M.Şevki, İstiklal Savaşı Nasıl Oldu? 2. Baskı, Kenan Basımevi, İstanbul, 1938.
- Mert Abdülkerim, İstiklal savaşı Gazisi İle Mülakat (Mülakatı Yapan Sayım Türkman), Ankara, 1997.

B- MAKALELER

- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 41/93, (Ocak 1992), s.66-67.
- Baykoç, Hulusi, İstiklal Savaşında Sakarya Meydan Muharebesi, Askeri Mecmua, Sayı 63 (Eylül 1944), s.26-27.
- Eker, M.Şefik, İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali, Askeri Mecmua, Sayı 105-106, İstanbul, 1938, s.101-102.
- Gürler, Hamdi, Batı Anadolu Kuvayi Milliye Hareketlerinin Ortaya Çıkmasında Ordunun Rölü, Gnkur. Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Değişen Dünya Dengeleri İçinde Askeri ve Stratejik Açından Türkiye), 23-25 Ekim 1995, İstanbul , Gnkur Basımevi, Ankara, 1996, s.421.

- Paksoy, İrfan, **Milli Mücadelede Düzenli Orduya Geçiş Süreci**, 41/21 (Ağustos 1996), Gnkur Yayınları, Ankara, s.112.
- Pehlivanlı, Hamit, **Askeri Polis Teşkilatı, İstihbarat Raporlarında Batı Cephesinde Yunan Askeri Hareketi ve Zülmü**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c.VII (Kasım 1991), s.157.
- Tural, M.Akif, **Tekalifi Milliye**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 32, (Temmuz 1995), s.535.
- Türkmen, Zekeriya, **Mütareke Döneminde Milli Mücadeleye Geçişte Ordunun Yeniden Yapılanması (1918-1921)**, Askeri Tarih Bülteni, 41/21, Gnkur. ATASE Yayınları, s.46.

